

Л.О. Овсієнко

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИЙ
ПОТЕНЦІАЛ ОЦІНКИ
В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ
ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Л.О. Овсієнко

**СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ОЦІНКИ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ
ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ**

монографія

Кременчук
«Novabook»
2020

УДК 811.112.2'37
О 31

Друкується за рішенням вченої ради Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 8 від 18 червня 2018 р.)

Рецензенти:

Мізін К.І., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Пилипенко Р.Є., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри німецької філології та перекладу і прикладної лінгвістики Київського національного лінгвістичного університету

Овсієнко Л.О.

О 31 Семантико-прагматичний потенціал оцінки в німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія / Овсієнко Л.О. – Кременчук : «Novabook», 2020. – 212 с.

ISBN 978-617-639-263-7

У монографії розглянуто семантико-прагматичні особливості вираження оцінки в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу, охарактеризовано оцінку як функціонально-семантичну категорію, встановлено типи комунікативних ситуацій оцінки, класифіковано аксіологічні стратегії і тактики відповідно до типу комунікативної ситуації. Роботу виконано в річищі дискурсивної лінгвопрагматики.

Для науковців, викладачів, студентів і всіх, хто цікавиться проблемами дискурсології.

УДК 811.112.2'37

ISBN 978-617-639-263-7

© Овсієнко Л.О., 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОЦІНКИ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	8
1.1 Діалогічний дискурс та його комунікативно релевантні чинники	8
1.2 Вивчення оцінки в мовознавстві	12
1.2.1 Основні підходи виявлення оцінки	13
1.2.2 Поняття оцінки в аксіологічному ракурсі німецькомовного діалогічного дискурсу.....	16
1.2.3 Взаємодія оцінності з емотивністю, експресивністю та модальністю як основними ознаками предиката	18
1.3 Оцінка як функціонально-семантична категорія німецькомовного діалогічного дискурсу	22
1.3.1 Специфіка та аспект оцінної мовленнєвої діяльності в німецькомовному діалогічному дискурсі	22
1.3.2 Суб'єкт та об'єкт оцінки в діалогічному дискурсі	25
1.4 Комунікативна ситуація та її типи	27
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА ЗДІЙСНЕННЯ ТИПОЛОГІЇ АКсіОЛОГіЧНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	33
2.1 Вивчення аксіологічних стратегій і тактик	33
2.2 Оцінна мовленнєва діяльність у семантичному аспекті.....	36
2.3 Оцінна мовленнєва діяльність у прагматичному ракурсі	38
Висновки до розділу 2	39
РОЗДІЛ 3 ТИПИ КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЙ ОЦІНКИ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	41
3.1 Оцінно-прагматична настанова комунікантів у німецькомовному діалогічному дискурсі	41
3.2 Типи комунікативних ситуацій у німецькій художній прозі ХХ–ХХІ століть	44
3.2.1 Аксіологічні стратегії й тактики в гармонійній ситуації спілкування ..	44
3.2.2 Аксіологічні стратегії й тактики в конфліктній ситуації спілкування ..	48
3.2.3 Аксіологічні стратегії й тактики в консенсусній ситуації спілкування.	58
3.3 Оцінка як засіб персуазивності в різних комунікативних ситуаціях	62
3.3.1 Оцінка як аргумент	63
3.3.2 Оцінка як спонування	66
3.3.3 Оцінка як комплімент	69
3.3.4 Оцінка як похвала	72
3.3.5 Оцінка як натяк	74
Висновки до розділу 3.....	75

РОЗДІЛ 4 СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІНТЕНСИВНОСТІ КОМУНІКАТИВНОГО ВПЛИВУ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	78
4.1 Оцінність та інтенсивність її вираження як семантичні категорії	78
4.2 Номінативні засоби вираження оцінки та їхній прагматично маркований компонент	86
4.2.1 Експліцитно виражена оцінка	91
4.2.2 Оцінно-прагматична імплікація в німецькомовному дискурсивному контексті	94
4.3 Національно-культурна специфіка оцінності в німецькомовному діалогічному дискурсі	101
4.4 Стратегії й тактики гендерної реалізації оцінки	111
Висновки до розділу 4	116
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	118
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	122
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	141
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	142
ДОДАТКИ	144
ДОДАТОК А	145
ДОДАТОК Б	152

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

дис. – дискурс

НДД – німецькомовний діалогічний дискурс

ОМД – оцінна мовленнєва діяльність

СД – спонукальний дискурс

ФО – фразеологічна одиниця

+> – впливає дискурсивно

>> – впливає конвенціонально

ПЕРЕДМОВА

Монографію присвячено вивченню семантико-прагматичного потенціалу оцінки в німецькомовному діалогічному дискурсі (далі – НДД). Звернення до цієї тематики дало можливість розкрити специфіку оцінної мовленнєвої діяльності комунікантів, спрямованої на створення міжособистісної взаємодії, у процесі якої реалізуються ключові аксіологічні стратегії і тактики, що визначають прагматичну мету як адресанта, так і адресата.

Функціональний підхід до опису мовних явищ зумовлює необхідність вивчення мовної канви дискурсу [Безугла, 2007; Карасик 2002; Habscheid 2009], мотивів, настанов, емоційних і вольових станів учасників спілкування [Гамзюк 2001; Сакиєва 1991; Шаховский 2008; Schwarz-Friesel 2007; Yong 1961], а також типів комунікативних ситуацій оцінки [Brown 1979; Mondada 2010].

Феномен оцінки, як основної аксіологічної категорії, неодноразово був і продовжує бути у фокусі уваги представників різних наукових дисциплін та напрямів. Оцінка вивчалася як філософами [Аристотель 1978; Гоббс 1991] і логіками [Ивин 1970; Мур 1984; Хеар 1985] так і філологами, зокрема з позицій когнітивної та комунікативної лінгвістики [Бессонова 2002; Девкин 1981; Корольова 2001], теорії комунікації [Гончарова 2002; Приходько 2000; Федотова 1987; Klann-Delius 2005] та прагмалінгвістики [Агаркова 2004; Засекін 2001; Adamsová 2005].

Особливе місце в сучасному мовознавстві посідає проблема дослідження природи оцінки, її характеру й типів [Вольф 1996; Воркачев 2006; Кошель 1980], а також мовних засобів її вираження [Арская 2002; Іваненко 2001; Ільїна 1997; Петрочук 2010; Телия 1996]. Об'єктом наукових пошуків сучасних лінгвістів були логіка оцінок [Арутюнова 1988; Гак 1996; Ивин 1970], оцінна модальність [Капичникова 2004], оцінка в різних типах висловлень [Беляева 1995; Вишивана 2000; Крисанова 1999], що свідчить про безперечну актуальність вивчення дискурсивних особливостей процесу оцінювання [Вольф 2006; Писанова 2007].

Специфіка дискурсивних стратегій в німецькомовному дискурсі розглядалась із погляду міжкультурної комунікації [Bouchara 2002; Günthner 1993] та при веденні інтегративних переговорів [Sturm]. Незважаючи на дослідження мовознавчого та аргументативного дискурсів [Бардина 2004; Белова 2000; Піщікова 2003], а також дискурсу засобів масової інформації та соціальної сфери [Angermüller; Sutter 2010], застосовані там стратегії і тактики не були чітко класифіковані.

Актуальність роботи зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на опис мовних явищ із позицій функціонального підходу. Актуальним є вивчення дискурсивних практик, зокрема виявлення семантико-прагматичного потенціалу оцінки та дослідження аксіологічних стратегій і тактик, сутність яких полягає в тому, що мовець у своїй постійній пізнавальній діяльності кваліфікує навколишню дійсність, оскільки в процесі її пізнання він намагається визначити конкретний предмет або явище з погляду їх практичного застосування, а також естетичних, моральних та інших загальнолюдських універсальних категорій.

Метою дослідження є виявлення семантико-прагматичного потенціалу оцінки та типологізація аксіологічних стратегій і тактик у німецькомовному діалогічному дискурсі.

Об'єктом дослідження є німецькомовний діалогічний дискурс.

Предмет дослідження – аксіологічні стратегії і тактики, які впливають на реалізацію семантико-прагматичного потенціалу оцінки в німецькомовному діалогічному дискурсі.

Теоретико-методологічною базою роботи слугує дискурсивна лінгвопрагматика, семантика, прагматика та дискурсологія.

Комплексна методика дослідження ґрунтується на інтегративному системному підході із залученням таких методів і прийомів: дискурс-аналізу – для критичного вивчення дискурсу; прагматичного й конверсаційного аналізу – для виявлення ключових аксіологічних стратегій і тактик; аналізу комунікативної ситуації – задля встановлення діалогічних відношень тексту з особистістю комуніканта; дистрибутивний аналіз спрямований на виокремлення характеристик і функціональних властивостей оцінної лексеми; компонентний аналіз застосовано для визначення структури значення слова; описовий метод та принцип внутрішньої інтерпретації залучені для класифікації досліджуваних оцінних лексем; метод суцільної вибірки – для відбору матеріалу наукової розвідки.

Матеріалом для дослідження слугували близько 400 фрагментів німецькомовних діалогічних дискурсів, вилучених шляхом суцільної вибірки з 20 романів німецьких авторів ХХ–ХХІ століть (U. Danella, M.L. Fischer, T. Hülswitt, Ch. Link, A. Raabe, E.M. Remarque та ін.), загальним обсягом близько 6350 сторінок.

Структура монографії зумовлена логікою дослідження. У **першому** розділі уточнено поняття діалогічний дискурс, описано основні підходи до вивчення оцінки, з'ясовано особливості мовленнєвої поведінки комунікантів та виокремлено ситуації спілкування на основі аналізу праць вітчизняних і зарубіжних учених у галузі дискурсології.

У **другому** розділі розроблено загальну методикау типології ключових аксіологічних стратегій і тактик у контексті німецькомовного діалогічного дискурсу, за основі яких розкривається семантико-прагматичний потенціал оцінки.

У **третьому** розділі описано інтенційну спрямованість діалогічного дискурсу, розглянуто типи комунікативних ситуацій у німецькій художній прозі ХХ–ХХІ ст. та подано типологію аксіологічних стратегій і тактик відповідно до ситуації міжособистісного спілкування, охарактеризовано оцінку як засіб персуазивності в різних комунікативних ситуаціях.

Четвертий розділ присвячений вивченню інтенсифікації оцінки як семантичної категорії, вербалізації експліцитних та імпліцитних смислів у дискурсивному контексті, визначенню національно-культурної специфіки категорії оцінності та виявленню основних стратегій і тактик гендерної реалізації оцінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОЦІНКИ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Дискурс як складне багатопланове явище знаходиться в центрі уваги сучасної науки в цілому й лінгвістики зокрема. Він вивчається філософією, семіотикою, соціальною психологією, теорією штучного інтелекту, етнографією, теорією комунікації, а також різними мовознавчими дисциплінами [Шевченко 2005: с. 21]. Феномен оцінки нерозривно пов'язаний із теорією дискурсу. Оцінні мовленнєві кроки належать до специфічної мовленнєвої діяльності обох комунікантів та регулюються правилами кооперації: принципом комунікативної співпраці [Грайс 1985: с. 222] і принципом увічливості [Leech 1983: с. 131–142; Thomas 1995: с. 149–180]. Оцінка виникає у свідомості людини та виражається в процесі комунікації між представниками мовного колективу.

Проблема оцінки з давніх часів привертала до себе неабияку увагу. Дослідження оцінності беруть свій початок у працях відомих філософів Аристотеля, Т. Гоббса, Дж. Локка, Б. Спінози та інших. Категорія оцінки є об'єктом розгляду різних наук, а саме: філософії, психології, логіки, лінгвістики. Її вивченням займалися такі лінгвісти як Н.Д. Арутюнова, О.М. Вольф, С.М. Іваненко, Г.І. Приходько, що здійснили значний вклад у розробку проблеми сутності цієї категорії [Арутюнова 1988; Вольф 2002; Іваненко 2001; Приходько 2001]. У їхніх розвідках йдеться здебільшого про види оцінних значень та засоби їх вираження, а питання аксіологічних стратегій і тактик, зокрема в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу, залишається поза увагою науковців. Умовами для актуалізації формальної, текстової основи діалогічного дискурсу є позамовні чинники – психологічні, соціальні, етнокультурні, історичні, ситуативні, які й сприяють відображенню в комунікації мисленнєвих процесів мовця, одним із яких є оцінювання.

1.1 Діалогічний дискурс та його комунікативно-релевантні чинники

Дискурс є одним із ключових понять сучасного мовознавства та лінгвістики тексту. Нинішні уявлення про цей феномен віддзеркалюють увесь хід лінгвістичної науки. Одним із його різновидів є *діалогічний дискурс*, який характеризується семантичною та прагматичною зв'язністю, наділений комунікативною ініціативою адресанта і здатністю адресата реагувати на висловлення, котрі скеровують й урегульовують здійснюваний ними добір адекватної для конкретної ситуації комунікативної стратегії й тактики [Цимбал]. На сучасному етапі розвитку лінгвістики під дискурсом розуміють текст у сукупності прагматичних, соціокультурних, психологічних та інших чинників; мовлення як цілеспрямовану соціальну дію, як механізм, що бере участь у когнітивних процесах. Дискурс – текст, занурений у життя [Кочерган 2006: с. 161]; це соціальна мовленнєво-мисленнєва хронотипна діяльність

мовців із відповідними соціальними ролями у складі предметно-професійних діяльнісних різновидів, яка забезпечується системою механізмів його рівнів: антропоцентричного, функціонального, текстового, соціокультурного й регулятивного – та існує в комунікативному просторі, що функціонує паралельно з іншими діяльнісними просторами й опосередковує їх [Сахарчук 2006: с. 20]; це мисленнево-комунікативна мовленнева діяльність учасників спілкування, зафіксована текстом [Безугла 2007: с. 72]. Така кількість визначень цього поняття свідчить про те, що на сучасному етапі розвитку лінгвістики дискурс, як об'єкт дослідження, є досить популярним, але й суперечливим водночас. З урахуванням ментальних основ продукування й функціонування мовлення, дискурс у когнітивно-комунікативній парадигмі розглядають як інтегральний феномен, як мисленнево-комунікативну діяльність, яка є сукупністю процесу й результату і включає як позалінгвальний, так і власне лінгвальний аспект; в останньому, крім тексту, виділяється пресупозиція і контекст (прагматичний, соціальний, когнітивний), що обумовлюють вибір мовних засобів [Шевченко 2005: с. 17].

Дискурс, як і текст, є складним явищем. Саме тому, напевно, і не існує єдиного тлумачення цього поняття. У процесі дослідження виявляється цікавий факт – науковці, які займалися і займаються цією проблемою, мають якщо не суперечні, то, у всякому разі, різноманітні дефініції дискурсу [Борботько 1981: с. 19; Красных 2003: с. 112]. Його розглядають як мовленнєву комунікацію, мовленнєву діяльність, інформаційним наслідком якої є усний / письмовий текст як конструктор (аналог) живого спілкування [Гнезділова 2007: с. 5], а ототожнення дискурсу з комунікативною ситуацією в системі організації всіх її складників визначає спроби встановлення його істотних визначальних рис [Селіванова 2008: с. 571]. Різні види дискурсивної діяльності здійснюються в комунікативному просторі й відзначаються функціональною навантаженістю та соціальною орієнтованістю [Кремзикова 2003: с. 172]. Г.Г. Почепцов відмічав, що дискурс повинен співвідноситися з нормами мовної, комунікативної і соціальної ситуації [Почепцов 1996: с. 76].

Дискурс розглядають у контексті, який наділений єдністю соціальних, психологічних та прагматичних характеристик, поєднуючи в єдиний ланцюжок реальний світ, свідомість і мовлення [Безугла 2007: с. 72]. Відповідно до зазначеного вище, можна стверджувати, що контекст розкриває спрямування прагматичного фокусу дискурсу, а саме: у ньому представлено різні мовленнєві акти – прямо чи непрямо, мовленнєві ходи та кроки у ряді мовленнєвих подій.

Оскільки дискурс є результатом мовленнєвої діяльності людини, яка за своєю природою є когнітивно-комунікативною й представлена текстом, то діалогічний дискурс постає як мисленнево-комунікативна мовленнева діяльність учасників спілкування в широкому (ситуативно-комунікативному, соціокультурному, когнітивно-психологічному) контексті, зафіксована діалогічним текстом [Безугла 2010: с. 17]. Отже, діалогічний дискурс – взаємоспрямована мовленнева дія обох комунікантів .

Щодо класифікації діалогічних дискурсів, то їх поділяють на *прагматично однорідні* та *неоднорідні* [Хабермас 1995]. Останнім часом у лінгвістиці домінує

класифікація висловлень за їхньою комунікативно-прагматичною спрямованістю, до яких і відноситься запит інформації, констатація, порада, прохання, директива, попередження тощо. Дискурс вважають *прагматично неоднорідним*, якщо він містить висловлення різних прагмалінгвістичних типів. Однак жоден із зазначених типів дискурсу не зустрічається в чистому вигляді, тому можна говорити лише про можливість визначення дискурсивної домінанти [Гладуш 2005: с. 27].

Будова діалогічного дискурсу складна, і її не можна пов'язувати лише із сукупністю мовленнєвих актів у процесі інтеракції (питання – відповідь, запит – консультація тощо). У діалозі одиницею комунікації є *мовленнєвий хід* (інколи *мовленнєвий крок*), який охоплює повідомлення від початку адресантом розмови до зміни мовця [Бацевич 2004: с. 74; Brunner 2008]. Під час спілкування відбувається поєднання всіх типів ходів, а мовленнєві взаємодії, у свою чергу, об'єднуються в трансакції. Нами представлено їх інтеграцію у формі ієрархії, коли кожен наступний елемент залежить від попереднього (рис. 1.1):

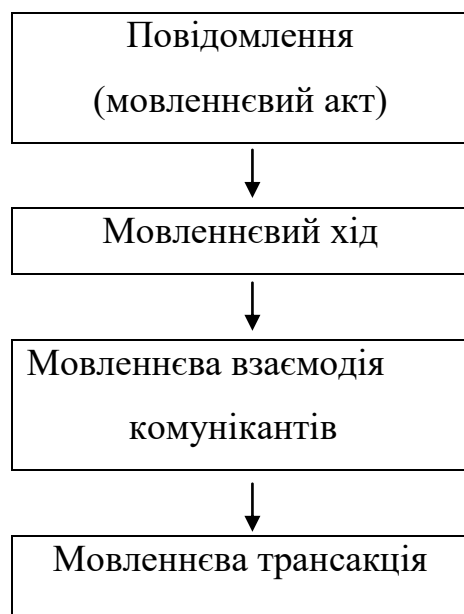

Рис. 1.1 Ієрархія мовленнєвої діяльності комунікантів

На сучасному етапі розвитку лінгвістики розрізняють такі типи мовленнєвих ходів: *обрамлювальний* (позначає межі мовленнєвої взаємодії та привертає увагу співрозмовника), *фокусивний* (фокусує інформацію, наприклад, коментар), *ініціальний* (розпочинає мовленнєву взаємодію, наприклад, мовленнєвий акт ствердження, питання, вказування, обвинувачення тощо), *підтримувальний* (сприйняття, згода, відповідь, реакція), *протидіяльний*, *продовжувальний* (розкриває мотив розмови, ствердження і коментар), *відтворювальний* (уживається у тих випадках, коли попередніми мовленнєвими ходами були відмова, протидія тощо) [Бацевич 2004: с. 74-75].

Ми пропонуємо для розгляду власне схематичне представлення оцінних мовленнєвих кроків у німецькомовному діалогічному дискурсі, де показано всю специфіку мовленнєвого акту (рис 1.2):

Рис. 1.2 Фактори, що впливають на оцінні мовленнєві кроки в німецькомовному діалогічному дискурсі

Наведений рисунок розкриває усю специфіку мовленнєвого акту, що є важливим для подальшого аналізу дискурсивних контекстів на основі оцінної мовленнєвої діяльності комунікантів. Оскільки в досліджуваних дискурсивних контекстах нас цікавлять аксіологічні стратегії і тактики, то вважаємо за необхідне враховувати сутність оцінного потенціалу. Правильна інтерпретація та розуміння висловлення в діалогічному дискурсі можливі лише за умов урахування низки комунікативно релевантних даних, основними з яких для НДД є суб'єкт і об'єкт оцінки, ситуативність, що визначають основні мовленнєві кроки в дискурсивному контексті. На перший план зазвичай виступають ті, які характеризують мовців.

Для того аби правильно проаналізувати організацію певного типу дискурсу, необхідно залучити відповідні чинники контексту, тому що контекст різною мірою та різними способами й засобами впливає на текст або його фрагменти.

Вивчення діалогічного дискурсу проводиться зазвичай у рамках дискурс-аналізу, де розглядається його прагматико-когнітивна структура та мовленнєва діяльність комунікантів [Brinker 2006; Burkart 2002]. Позамовні фактори відіграють тут важливу роль. Саме за допомогою *оцінки* відбувається відображення в процесі комунікації психологічних, емоційних, ситуативних, соціальних, історичних та інших не менш важливих характеристик діалогічного дискурсу. *Психологічні та емоційні чинники* тісно пов'язані між собою, тому що

постійно взаємодіють під час здійснення мовленнєвого впливу на співрозмовника [Выготский 1984; Минина 1995; Yong 1961]. *Ситуативний чинник* відіграє ключову роль у процесі здійснення міжособистісної інтеракції, оскільки будь-якому дискурсу притаманна певна ситуація спілкування. Дискурс не буде існувати поза ситуацією, а ситуація поза дискурсом [Heidtmann 2010; Mondada 2010; Schmitt 2010]. *Соціальний чинник* проявляється у соціальному статусі комунікантів, їхньому світогляді та вподобаннях. Саме від того, який соціальний статус мають комуніканти, і залежить перебіг процесу спілкування [85; 231; **Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. *Політичний чинник* дискурсу стосується зазвичай тільки політичних дискурсів, завчасно добре спланованих політичних виступів чи дебатів [Виноградов].

Проте в будь-якій ситуації спілкування, розглядаючи кожен зі згаданих чинників діалогічного дискурсу, треба враховувати оцінну мовленнєву діяльність, яка завжди є його складовим елементом і яскраво ілюструє той факт, що оточуючий нас світ зовсім не ідеальний. Ціннісний смисл висловлення в дискурсі є вагомим для прагматичної ситуації спілкування.

Отже, сучасне тлумачення поняття дискурсу є одним із найбільш суперечливих на сучасному етапі розвитку лінгвістики та визначається певними відмінностями, які проявляються в його інтерпретації. Дискурс є еквівалентом поняття *мовлення*, тобто будь-яким чітким висловленням; одиницею, що за розмірами більша за фразу, висловленням у глобальному розумінні цього терміну, послідовністю окремих висловлень; впливом висловлень на одержувача інформації, на внесення висловлення у структуру мовленнєвої ситуації, на адресанта й адресата, час та місце проведення спілкування. Реалізація діалогічного дискурсу здійснюється на двох основних рівнях: семантичному і прагматичному. Успішність реалізації діалогічного дискурсу на семантичному рівні залежить від низки чинників, закладених в основу міжособистісної взаємодії мовців та здатних проявлятися за рахунок їхніх прагматичних завдань.

1.2 Вивчення оцінки в мовознавстві

Категорія оцінки вже довгий час є об'єктом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Оскільки мова виступає засобом, за допомогою якого реальний світ репрезентується у світі ідей, відповідно, у її елементах поєднується інтелектуальна та оцінна форми пізнання світу, а оцінність у пізнанні відповідає оцінності в мові. Оцінка як мовна категорія, що спирається у своїй семантиці на аксіологічну константу, з формального боку виражена різнорівневими мовними засобами, зокрема лексичними, узагальненими інваріантним значенням схвалення / несхвалення дій, процесів, явищ, фактів тощо [Островська 2001]. Сутність та основні засоби реалізації оцінки представлені в різного роду комунікативних контекстах, які розглядалися багатьма вченими [Вольф 2002; Воркачев 2006; Гак 1996; Смельянова 2005; Зубов 1974].

1.2.1 Основні підходи виявлення оцінки. Проблема вивчення оцінки має давню історію та бере свій початок ще із часів античності. Уперше на неї звернув увагу Аристотель, який аналізував значення оцінних слів за аналогією та виокремив дві проблеми, котрі у сфері оцінних значень не можуть бути єдиним цілим. На його думку, аби описати категорію оцінки, слід виділити види об'єктів, які отримують оцінну кваліфікацію, та розкрити питання значень оцінних предикатів [Арутюнова 1988: с. 13]. Аристотель розрізняв оцінну лексику і дескриптивні предикати та наголошував, що якості предмета можуть не мати між собою нічого спільного, а їхня оцінна кваліфікація збігатися [Аристотель 1978]. Англійські філософи Т. Гоббс та Дж. Локк займалися в XVII столітті визначеннями понять доброго і поганого. Перший виділив в емоційній сфері такі постулати, як бажання, кохання, ненависть, радість та горе. Саме через них він і намагався визначити поняття добра і зла. Якщо Аристотель звертав увагу на розподіл оцінних предикатів за різними категоріями, то Т. Гоббс пов'язував сфери їх уживання тільки із суб'єктивним свавіллям комунікантів [Арутюнова 1988: с. 18; Гоббс 1991]. Дж. Локк досить детально охарактеризував добро та зло й встановив, що вони градуйовані, можуть бути більшими і меншими. Подальші розвідки в цій галузі лягли в основу лінгвістичних підходів до вивчення оцінності [Токарева 2005: с. 9].

Логіко-філософський (або денотативний) підхід є досить поширеним. Його сутність полягає в семантичному аналізі модальних та оцінних лексем і висловлень, виявлених у процесі міжособистісної взаємодії [Овсієнко 2009: 74-75].

Оцінка – це висловлення про цінність як предмет будь-якого інтересу, бажання, прагнення. Воно вживається в такий спосіб, що термін *цінність* охоплює не тільки позитивні та негативні цінності, а й нейтральні характеристики [Ивин 1970: с. 12]. Оцінними вважаються речення про те, що людина вважає хорошим, поганим або ні тим, ні іншим; речення, які виражають впевненість людини в тому, що є добром, а що злом.

Першим представником логіко-філософського підходу в лінгвістиці вважають Н.Д. Арутюнову. На думку дослідниці, парадокс оцінки полягає в тому, що оцінне значення протистоїть дескриптивній семантиці, яка фіксує сприйняті людиною риси об'єктивного світу, а аксіологічні концепти (цінності) одночасно і залежать від зовнішнього світу, і не залежать від нього [Арутюнова 1999: с. 179-180]. Оцінка може бути вмотивованою, а одні й ті самі мотиви – основою для різних оцінок. Норми виступають як суміжні рівні між мотивами оцінки та самою оцінкою.

Згодом семантичну теорію щодо оцінки змінили прагматичні концепції, які й лягли в основу **комунікативного підходу**. Основним його завданням було встановлення умов функціонування оцінних предикатів та комунікативних завдань мовленнєвих актів [Луганская 2004: с. 52]. Якщо дослідники класичного періоду розвитку аксіології вивчали питання, пов'язані з людською поведінкою та аналізом таких концептів, як ДОБРО і ЗЛО, то в англійській школі післямурівського періоду були помітні коливання між концептуальним аналізом

названих понять та лінгвістичним аналізом значення відповідних слів [Арутюнова 1999: с. 163]. Представниками цього підходу вважають П. Ноуелла Сміта, Р. Хеара, Дж. Серля, які також розмежовували оцінне та дескриптивне значення.

П. Ноуелл Сміт, представник Оксфордської школи аксіології зазначав, що дослідники школи намагалися описати "хороше" шляхом виявлення тих обмежень, які накладаються на вживання цієї лексеми [Nowell-Smith 2010: с. 8], а сфера вживання оцінних висловлень досить різноманітна. Відмічено, що деякі предмети можуть мати важливі подвійні характеристики смислу [Хеар 1985: с 183].

На сучасному етапі розвитку лінгвістики існують й інші твердження щодо проблеми вивчення оцінки. У процесі здійснення мовленнєвої діяльності оцінні судження розрізняються за їхньою насиченістю інформацією, однак дескриптивне значення завжди є похідним та вторинним по відношенню до оцінного [Арутюнова 1999: с. 161]. Оцінне значення є константним, а дескриптивне – перемінним. Упродовж процесу спілкування дескриптивні імплікації є різними і підпорядковані зміні критеріїв оцінки. Проте чим більш сталими є згадані критерії, тим більше дескриптивний зміст відповідає оцінному висловленню.

Іншим представником теорії мовленнєвих актів виступив Дж. Серль, який підкреслював, що ціль оцінних висловлень полягає не в тому, аби описати світ, а в тому, аби виразити емоції та відношення, хвалити чи сварити, лестити чи ображати, рекомендувати чи радити, наказувати чи керувати і т.і. [Searle 1969: с. 183].

На сучасному етапі розвитку лінгвістики в комунікативному підході виділяються два основні напрями [Токарева 2005: с. 15]. Представники **функціонально-семантичного напрямку** – О.М. Вольф, Т.В. Маркелова та ін. – розглядають оцінку як функціонально-семантичну категорію та як ціннісний аспект значення, присутній у різних мовних виразах. Оцінка може бути обмежена елементами, меншими за слово, а може характеризувати групу слів чи ціле висловлення. Ціннісні відношення закріплені в семантичних структурах [Вольф 2002: с. 6], де оцінка представлена як модальна рамка, що містить ряд обов'язкових елементів (експліцитних та імпліцитних), таких як суб'єкт, об'єкт, аспект оцінки, сам оцінний елемент, а також оцінний стереотип та шкалу оцінок. Науковці доходять логічного висновку, що в оцінці семантичний та прагматичний аспекти нероздільно пов'язані між собою, всі аспекти її функціонування відображають поєднання семантики та прагматики [Вольф 2002: с. 203].

Ключовим при дослідженні оцінки є те, що оцінне значення та його структура залежать від умов реалізації процесу комунікації, а функції та семантика мовної категорії формуються в мовленнєвому акті [Макрелова 1994: с. 14]. Багатокомпонентна структура оцінної семантики – це оцінний суб'єкт, об'єкт, основа оцінки та її характер. Все це визначає різноманітність видів оцінки – етична, естетична, прагматична, емоційні та ін. [Макрелова 1994: с. 13]. Взаємодія суб'єкта та об'єкта оцінки закладена в основу класифікації часто оцінних значень, що поділяються на три основні групи:

1) сенсорні (сенсорно-смакові: *приємний, смачний, привабливий*; психологічні: інтелектуальні цінності (*цікавий, банальний*) та емоційні (*радісний, бажаний, приємний*));

2) сублімовані або абсолютні оцінки: естетичні (*красивий, прекрасний*), етичні (*моральний, добрий*);

3) раціональні: утилітарні (*корисний, шкідливий*), нормативні (*правильний, здоровий*), телеологічні (*ефективний, вдалий*) [Вольф 2002: с. 27].

Представники **функціонально-прагматичного напрямку** (В.М. Теля, В.І. Шаховський та ін.) розглядають оцінку в конотативному аспекті семантики мовних одиниць та відмічають, що оцінне відношення як один із видів модальності супроводжують мовленнєві вирази [Теля 1986: с. 22], а оцінка може бути раціональною та емоційною (або емотивною) [Теля 1996а: с. 114]. Комунікативно-функціональне значення емотивно-оцінної модальності виявляється в тому, що слова з експресивно забарвленим значенням мають властивості оцінної лексики з одного боку, а з другого – ця модальність пов'язана із суб'єктом мовлення [Теля 1986: с. 60]. Інтерпретація поняття конотації як одного з основних прагматично зорієнтованих компонентів плану змісту мовних сутностей, який доповнює денотативний та граматичний зміст на основі повідомлень, співвіднесених із прагматичними факторами різного виду, поєднується з асоціативно фоновими знаннями мовців та властивостями й проявами певної реалії чи ситуації міжособистісного спілкування, зі стилістичними реєстрами, що характеризують умови здійснення мовленнєвого впливу комунікантів чи сферу діяльності, соціальний статус учасників спілкування і т. і.

Емоційно-оцінно-експресивне забарвлення є завжди конотативним і становить онтологію конотації [Шаховський 2008: с. 99]. Визначено, що як оцінка, так і експресія, можуть мати свій референт і, відповідно, бути ономасіологічними критеріями, закріпленими в денотативному компоненті семантики. Однак не всю експресивність слід відносити до конотації. Сюди не входить образність, але не та, що покладена в основу найменування як обов'язковий компонент-образ, а емпірична складова семантики. При вивченні денотативної оцінки можна помітити, що дефініції слів із оцінним значенням включають у себе оцінні слова, у той чи інший спосіб виражені ознаки позитивної та негативної оцінки, притаманні певним поняттям. Позначені ознаки є понятійними і закладені в номінацію референта. На семантичному рівні вони відображені в мікрокомпонентах лексичного значення слова.

Варто також відмітити **когнітивний підхід**, який ґрунтується на вивченні ролі людського досвіду в процесі мовленнєвого функціонування, дослідженні структури знань, якими володіє особистість, а також способах представлення цих знань [Токарева 2005: с. 18]. У когнітивному підході особа розглядається як суб'єкт оцінки, сприйняття, пізнання, мислення, поведінки, діяльності, комунікації та культури [Писанова 2007: с. 118]. Тут підкреслюється відомий факт про те, що оцінка проектує навколишній світ на особистість, котра не тільки сприймає, говорить, діє, а й інтерпретує все, що відбувається навколо

неї. Вважаємо, в розвідці, зорієнтованій на вивчення аксіологічних механізмів мови, слід дотримуватися когнітивного підходу, щоб розкрити специфіку знань про цінності в різних культурах. Дослідження оцінних одиниць лексичного рівня в межах системно-структурної парадигми, з урахуванням досягнень когнітивного підходу, здатне об'єднати на спільній концептуальній основі мовні та позамовні знання особистості, де оцінка залежатиме від відповідності нормам, принципам, які діють у певній мовній спільноті [Бессонова 2002: с. 7].

Комунікативний (прагматичний) підхід є ключовим при виявленні специфіки оцінної мовленнєвої діяльності в процесі спілкування та встановленні ключових аксіологічних стратегій і тактик. Однак не можна залишати поза увагою і логіко-філософський підхід, бо саме він вважається першоджерелом вивчення оцінної мовленнєвої діяльності в процесі комунікації. Незважаючи на те, що проблема оцінки вже неодноразово розглядалася у різних аспектах багатьма вченими, вона й досі є актуальною. До цього часу залишається ще низка малодосліджених або зовсім недосліджених питань у структурі оцінної мовленнєвої діяльності комунікантів.

1.2.2 Поняття оцінки в аксіологічному ракурсі німецькомовного діалогічного дискурсу. Оцінка (від англ. *evaluation*) – це складник конотативного компонента семантичної структури мовної одиниці, який репрезентує ставлення носіїв мови до позначеного за абсолютною шкалою "добре – нейтрально (байдуже) – погано" і відносною шкалою "краще – так само добре – так само нейтрально – так само погано – гірше" [Вольф 2002; Овсієнко 2010: 225-227]. Оцінка, як основна аксіологічна категорія, впливає на вибір комунікантом певних аксіологічних стратегій і тактик, які реалізуються у дискурсивному контексті.

Проблеми аксіології як науки про цінності не втрачають актуальності на сучасному етапі розвитку лінгвістики [Бардина 2004; Бондаренко; Гончарова 2002; Казыдуб; Луганская 2004]. Під аксіологічністю (від гр. *axia* – цінність і *logos* – слово, наука) розуміють принцип дослідження, спрямований на вияв ціннісних орієнтацій мовця й відображення їх у мові та мовленні. Аксіологічність у мовній системі фіксується у вигляді конотації одиниць (оцінного, емотивного компонентів), а у висловленні представлена модальністю суб'єктивної оцінки (модусом пропозиції як мисленнєвого аналога ситуації, позначеної висловленням) [Селіванова 2006: с. 19]. Аксіологічна проблематика включає принципи та стратегії формування ціннісного світогляду, ціннісного ставлення та ціннісної поведінки мовної особистості крізь призму її культурної ідентичності [Казыдуб]. У аксіологічній системі тісно співіснують три механізми: когнітивний, семантичний та прагматичний. Когнітивний механізм реалізується за рахунок низки рефлексій, які здатні проявлятися у співвідношенні досвіду комуніканта та ситуації міжособистісного спілкування. Семантичний механізм представлений семантичною репрезентацією, а прагматичний – прагматичною інтерпретацією [Казыдуб]. Центральне поняття аксіології – це цінність, яка, характеризуючи людський вимір суспільної свідомості, є реальним вектором людської поведінки, що формує життєві та

практичні орієнтири людей [Моїсєєва]. Цінністю вважають кожен предмет будь-якого інтересу, бажання та прагнення [Ивин 1970: с. 12]. Результатом вираження цінності є встановлення певних зв'язків між суб'єктом або суб'єктами оцінки та її предметом. Незаперечним залишається той факт, що оцінка є когнітивною за своєю природою, оскільки входить до числа власне людських категорій і завжди допомагає охарактеризувати навколишній світ. Інакше кажучи, оцінка і цінність – два полюси в єдиній системі об'єктивно-суб'єктивних відношень із явищами оточуючого світу. Оцінка виражає ставлення суб'єкта до об'єкта, цінність характеризує об'єкт у його відношенні до суб'єкта [Бардина 2004: с. 6]. Цінність фіксує позитивне або негативне значення будь-якого предмета чи явища, виявляє себе як складний феномен, що має як суб'єктивні, так і об'єктивні моменти.

Оцінка – це найбільш яскравий носій прагматичного значення [Арутюнова 1988: с. 61; Овсієнко 2010f: 184-187]. У НДД вона має лінгвістичний статус із певними модальними, семантичними та прагматичними особливостями. Прагматичні аспекти мовленнєвих кроків комунікантів тісно пов'язані з впливом суб'єктів один на одного за допомогою мовних засобів. Оцінні мовленнєві кроки в діалогічному дискурсі можуть бути зумовлені типом суб'єкта оцінки, типом об'єкта оцінки, типом номінації, соціальним статусом комунікантів, їхньою комунікативною компетенцією та нормами ввічливості [Овсієнко 2010: с. 226; Приходько 2004]. Очевидною є важливість дослідження цінностей діалогічного дискурсу та їхньої пріоритетності в процесі спілкування, оскільки цінності й оцінка визначають стратегії й тактики мовця. Успіх мовленнєвого акту залежить від ступеня впливу адресанта на адресата. *Аксіологічна стратегія* – це комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення певної іллокутивної мети через трансформацію ціннісної моделі світу комунікантів [Бардина 2004: с. 5]. Реакція на оцінне висловлення може бути різною: згода з оцінкою, у першу чергу при раціональних оцінках, та емоційна реакція на неї; зміна емоційного стану адресата при емоційних оцінках, а іноді й те, й інше. Найчастіше оцінні значення пов'язані між собою ознаками цінності за критеріями "добре" / "погано". Аксіологія діалогічного дискурсу представлена оцінкою висловлень комунікантів у різних ситуаціях спілкування. Враховуючи багатогранність особистості комуніканта, дослідниками встановлено, що в рамках аксіологічної системи реалізуються різностатусні аксіологічні значущості, які поєднуються в залежності від таких параметрів особистості, як: культурна ідентичність, соціальна ідентичність, ментальність, тезаурус особи та мовна компетенція [Казыдуб]. Саме згадані параметри впливають на вибір мовцем певної оцінної номінації, яка в подальшому реалізується у дискурсивному контексті. Компонентні складові складної аксіологічної системи в контексті діалогічного дискурсу представлені: комунікантом, як транслятором та реципієнтом аксіологічних складових висловлень; ціннісними значеннями, репрезентованими у системі мови та відображеними у мовленні; мовним вираженням ціннісних смислів, які здатні набувати значення аксіологем; мовленнєвими іллокуціями, що демонструють ціннісні значення в умовах інтеракції; аксіологічними стратегіями, які впливають на розвиток

комунікативних подій з урахуванням аксіологічних пріоритетів лінгвокультурного соціуму тощо [Казыдуб]. У аксіологічній системі реалізуються *аксіологічні категорії* – це оцінні поняття, оцінні модальності – поняття, застосовані для характеристики об'єкта з точки зору визначення системи цінностей. Аксіологічні категорії реалізуються двома типами значень: загальнооцінними (із знаком "+" "-" у структурі оцінних лексем) та окремооцінними (сенсорно-смакова оцінка, психологічна, естетична, етична, утилітарна, нормативна) [Соловйова 2000]. До аксіологічних категорій також належать: категорії цінності, модальності, емотивності та експресивності, як основні категорії ознаки предиката. На основі цих категорій і реалізується оцінне значення в контексті різних ситуацій міжособистісного спілкування.

Отже, оцінка в аксіологічному ракурсі – це ціннісне судження, висловлене комунікантом стосовно певної особи чи предмета з наміром представлення його характеризування або заради здійснення локутивного впливу на співрозмовника для досягнення перлокутивної мети.

1.2.3 Взаємодія оцінності з емотивністю, експресивністю та модальністю як основними ознаками предиката. Мовленнєві структури, в яких виражаються емоції та оцінка, неодноразово привертала увагу багатьох лінгвістів, стаючи об'єктом їхніх численних розвідок [Вольф 2002; Гамзюк 2001; Сакиєва 1991; Танькова 1974; Шаховский 2008]. Процес оцінювання є специфічним. Він характеризується тісною взаємодією з основними мовними категоріями, такими як емотивність, експресивність та модальність.

Під *емоційним* та *раціональним* в оцінці розуміють два різні боки ставлення суб'єкта до об'єкта, перший – це його почуття, другий – думки [Телия 1996: с. 31]. Однак на сьогодні це твердження вважається одним із найдискусійніших при вивченні емоційних станів. Безперечно, емоції пов'язані певним чином із мисленням, з раціональним складником людської поведінки; з другого боку, у мові не може бути суто емоційної оцінки, оскільки тут завжди присутній раціональний аспект [Вольф 1996]. Хоча ці два способи вираження оцінки різняться між собою, проте вони демонструють основне судження щодо об'єкта – емоційного чи раціонального його представлення. Зважаючи на те, що в досліджуваному матеріалі залишаються ще деякі невивчені боки, уживана науковцями термінологія є неоднорідною та неоднозначною. Встановлено, що у цій царині лінгвістичних знань оперують такими термінами, як *емоційна оцінка*, *оцінка психологічна*, *афективна*, *емотивна* (як вираження емоцій або почуттів), а також низкою лінгвістичних кентаврів таких, як *емоційно-експресивне* та *емоційно-стилістичне забарвлення* і т.і. [Телия 1996: с. 32]. Словами-кентаврами в лінгвістиці позначають лексеми та словосполучення, які складаються з різних елементів мовної системи. Зазвичай вони ніби "склеюються між собою" (у структурі кентавра може бути як поєднання лексем однієї мови, так і запозичень із різних мов). Слова-кентаври, що можуть бути запозиченнями з різних мов та складені в єдине ціле, не відносяться ні до однієї з них.

Однак *емотивність* – це складник конотативного компонента в семантичній структурі мовної одиниці, який репрезентує емоційне ставлення носіїв мови до позначеного. Вона здатна формувати й денотат значення слова, що створює суперечність при розмежуванні денотата й конотата (наприклад, емоційна лексика мови) [Селіванова 2006: с. 142]. Емотивності притаманний тісний зв'язок із такими відтінками конотата, як оцінкою та експресивністю, які завжди співіснують у тісній взаємодії.

Дослідження проблеми емотивного значення лексичної одиниці бере свій початок у фундаментальних працях відомих лінгвістів [Арутюнова 1999; Бессонова 2002; Вольф 2002; Гак 1996; Гамзюк 2001 та ін.], що вивчали й продовжують її розглядати у різних ракурсах.

"Емотивність" ("оцінність") є основною ознакою предиката r у структурі $A r B$ і реалізується у двох значеннях "добре" / "погано" [Вольф 2002: с. 38] та стосується оцінної модальності. В основу модальності покладено формулу $A r B$, де A – суб'єкт оцінки, B – її об'єкт, а r – оцінне ставлення, яке має значення "хороший" чи "поганий". Головними елементами оцінної модальної рамки є її суб'єкт та об'єкт, пов'язані оцінним предикатом.

Оцінна лексика, яка використовується в процесі мовленнєвої взаємодії, завжди містить певний вияв емоцій, що різняться за ступенем своєї інтенсивності в залежності від ситуації спілкування. "Це пов'язано з наявністю в суспільстві певної шкали цінностей, норм, моралі, законів, крізь призму яких і відбувається сприйняття інформації, яка міститься в описі" [Гамзюк 2002: с. 33]. *Емоційна оцінка* зорієнтована на саме позначення (на дескрипцію), входить у діапазон часто оцінних психологічних предикатів, а *емотивна оцінка* передає схвалення / несхвалення [Телия 1996: с. 35].

Добре відомо, що, незалежно від контексту вживання, велика кількість мовних одиниць поряд із денотативним змістом виражає численні емоції [Сакиєва 1991: с. 5], тому комунікантам слід постійно вчитися правильно реалізовувати своє оцінне та емоційне ставлення до навколишнього світу, уміти здійснювати вплив на співбесідника в залежності від ситуації спілкування в процесі міжособистісної взаємодії.

На думку О.М. Вольф, співвідношення емоцій та оцінки відображає основні аспекти філософських концепцій, які трактують природу емоцій: власне відчуття, сенсорне сприйняття та когнітивність, оцінний аспект є ключовим при класифікації емоцій, тому що в значній кількості філософських, психологічних та лінгвістичних концепцій оцінний компонент лежить в основі розподілу предикатів різних емоційних станів [Вольф 1996, с. 148-151].

У німецькомовному художньому діалогічному дискурсі середовищем реалізації емоційно-оцінних висловлень є діалогічне мовлення комунікантів. Засоби передавання емоційного ставлення в дискурсивному контексті досить різноманітні: від окремих лексем до цілих висловлень з інтенсивно вираженою оцінною семантикою. Емоційне значення властиве також і реченню, оскільки воно пов'язане з модифікацією моделі речення [Сакиєва 1991: с. 8]. Слід відмітити, що розмовному мовленню притаманні такі конструкції емоційних

висловлень, як: (1) "*Sehr richtig*" (Danella, TadR, 88); (2) "*So ein albernes Theater*", *murmelte sie* (Danella, TadR, 98). Емоційне значення оцінних висловлень є важливим для дискурсивного контексту та впливає на побудову всього дискурсу.

Поняття "емоційність" та "експресивність" у сучасній лінгвістиці часто хибно трактуються та розглядаються як синонімічні. "Експресивність розуміється неоднозначно та найчастіше визначається як підсилення виразності та збільшення сили впливу на свого співбесідника" [Петрочук 2010: с. 55]. Експресивність, згідно з В.І. Шаховським, трактується як "явище, яке можна було б назвати вектором експресивності, оскільки експресивність здатна йти як від денотата, так і від мовця" [Шаховский 2008: с. 93]. На основі цього визначення можна стверджувати, що експресивність оцінно маркованої лексичної одиниці *die Mähre* (кляча) походить від денотата – коня, коли тварині приписуються такі її якості, як старість, неповороткість, немічність. Зазвичай у конфліктній ситуації чи ситуації непорозуміння це оцінне судження (негативна оцінка) приписується комуніканту з боку свого співрозмовника як характеристика його особистості.

Інше твердження щодо експресивності зводиться до того, що її набуває слово чи висловлення лише в певному контексті [Ахманова 2010: с. 523]. Згідно з третім визначенням, "експресивність – це результат функціонування мовного засобу, а саме, відбору та вживання, тому не може бути значенням. Експресивність як підсилення виразності та образності проявляється в результаті аранжування мовних засобів" [Сакиєва 1991: с. 9].

У цьому дослідженні ми опираємося на визначення *експресивності* як ознаки інтенсифікації значення слів за шкалою зменшення й збільшення різних денотативних і конотативних ознак, зокрема, логічного змісту, оцінок та емотивності. Вона вважається ширшою за емоційність за рахунок експресивізації логічних компонентів [Селіванова 2006: с. 139]. Експресивність у висловленнях діалогічного дискурсу виражають інтонаційною структурою і, відповідно, окличною формою речення [Вольф 2002: с. 42]. Приклад експресивності можемо спостерігати в таких фрагментах німецькомовних художніх діалогічних дискурсів, де, крім порушення граматичної конструкції побудови висловлень, відчувається присутня ще й неабияка експресія в їх значеннях:

(3) "*Scheißidee, ans Meer zu fahren! Es ist immer so blödsinnig kalt in England*" (Link, DEdS, 71), де експресивно виражений оцінний компонент *die Scheißidee* можемо представити як *eine sehr schlechte Idee* (дуже погана ідея).

(4) "*Sperren Sie doch Ihre Augen auf, Sie bockender Strohwisch!*" *bellte der Dicke* (Вирячіть очі, Ви, опудало городнє) (Remarque, DK, 57) – експресивність висловлення підсилюється за рахунок інтенсифікації лексем у дискурсивному контексті (*aufsperrren* та *Strohwisch*), які якнайкраще передають настрій невдоволеного комуніканта та зазвичай представлені тільки в конфліктній ситуації спілкування. Суть значень оцінних лексем може бути розцінена за шкалою оцінок як "дуже погано".

Оцінка як один із важливих компонентів входить у конструкції, де представлена модальність. Модальність (від лат. *modus* – міра, спосіб) – "категорія мови й мовлення, що виражає реальні / ірреальні відношення висловлення до дійсності або суб'єктивну кваліфікацію повідомлення мовцем" [Селіванова 2006: с. 383]. Вона як мовна універсалія присутня в семантиці окремо взятих лексем та висловлень і розглядається як відношення висловлення до об'єктивної дійсності з погляду мовця [Венгрус 2005]. Хоча модальність і досліджувалася на матеріалах різних мов у різних аспектах [Сухомлин 2011; Цепордей 2009; Шершнева 2000; Franko 2010; Mondada 2010], однак до сьогодні залишається однією з найактуальніших проблем сучасної лінгвістики.

Логіка оцінок – гілка сучасної модальної логіки, де спостерігається стійка тенденція до розуміння під модальною логікою не тільки логічної теорії необхідності, можливості, але й до включення до числа модальних систем також інших логічних теорій, як от: необхідності, можливості і т.і. [Ивин 1970: с. 13]. Так, застосування лексеми "модус" в широкому розумінні цього слова відбувається насамперед для позначення будь-якого виду кваліфікації, способу зв'язку між суб'єктом та предикатом, незалежно від того, досягається вона за допомогою прислівника чи за допомогою прикметника [Ивин 1970: с. 14]. Таким чином, модальна логіка досліджує модальні висловлення в певному контексті, де зазвичай можна спостерігати характер зв'язків між досліджуваними предметами чи ознаками.

Оскільки оцінка відображає ціннісне відношення мовця до навколишнього світу, то, відповідно, виражаючись у мовленні співрозмовників, надає йому особливого модального значення. Висловлена в мовленні оцінка – це складне багатобічне явище, якому потрібен необхідний структурний підхід [Кулешова 2008: с. 96]. На сучасному етапі розвитку лінгвістики виділяють такі модальності з оцінним компонентом, як *модальність імперативізму*, де оцінний суб'єкт трактується як джерело оцінних розпоряджень; *модальність бажання*, коли модальність пов'язана із семою "+" у диктумі та *інші модальності* [Вольф 2002: с. 122-127].

Вираження реальності та ірреальності оцінної модальності в дискурсивному контексті ґрунтується на засобах її вираження. *Об'єктивна модальність* є граматиалізованою за способами дій дієслів: дійсним, пов'язаним із часовою конкретизацією, та ірреальним. *Суб'єктивна модальність* виражена іншими засобами в реченні: повнозначними словами із значенням модальності (деякими перформативними дієсловами, іменниками, прикметниками, вставними словами, частками, інтонацією, порядком слів, синтаксичними конструкціями тощо) [Селіванова 2006: с. 383].

Отже, взаємодія оцінності з емотивністю, експресивністю та модальністю як основними ознаками предиката проявляється насамперед за рахунок засобів її реалізації в дискурсивному контексті та залежить від ситуації спілкування, осіб комунікантів та інших чинників, які впливають на успішність процесу мовленнєвої взаємодії.

1.3 Оцінка як функціонально-семантична категорія німецькомовного художнього діалогічного дискурсу

Сучасні лінгвістичні розвідки спрямовані на дослідження дискурсу в різних його аспектах та вивчення процесу комунікації зокрема. Проблеми дискурсу й оцінки вже неодноразово були об'єктом наукових пошуків багатьох вітчизняних та іноземних лінгвістів [Арутюнова 1999; Вольф 2002; Чернявская 2001; Шевченко 2005; Dijk 1981; Großmaß; Harris 1952]. Однак до цього часу існує низка нерозроблених питань у цій сфері, пов'язаних із функціонально-семантичною категорією оцінки в німецькомовному художньому діалогічному дискурсі, бо дослідження під цим кутом зору ще не проводилися. Для ґрунтового аналізу оцінки в НДД ми вбачаємо за доцільне, крім розгляду специфіки та аспекту оцінки діалогічного дискурсу, зупинитися також на її суб'єкті та об'єкті.

Оцінка як функціонально-семантична категорія діалогічного дискурсу припускає ціннісний аспект значення висловлень, які можна інтерпретувати як А (суб'єкт оцінки) вважає, що Б (об'єкт оцінки) добрий / поганий [Вольф 2002: с. 5-6]. Оцінне значення зазвичай розглядається як інформація, що містить відомості про ціннісне ставлення суб'єкта мовлення до певної властивості, виділеної відносно того чи іншого аспекту певного об'єкта [Бессонова 2002: с. 39].

1.3.1 Специфіка та аспект оцінної мовленнєвої діяльності в німецькомовному діалогічному дискурсі. Оцінна мовленнєва діяльність – невід'ємна складова процесу міжособистісної взаємодії, яка ґрунтується на висловленні оцінних суджень комунікантами стосовно всього, що їх оточує. Комуніканти сприймають, класифікують та оцінюють предмети й явища навколишньої дійсності в залежності від свого досвіду. Ця інтерпретація базується на віднесенні певного предмета чи явища до відповідної оцінної категорії [Ємельянова 2005: с. 18]. Відомим фактом є те, що оцінка скеровує оточення на особистість, яка, у свою чергу, за її допомогою сприймає всі явища, говорить, діє та інтерпретує все, що відбувається. Саме тому визначення оцінки нерозривно пов'язане з комунікантом, бо тільки він здатний висловлювати оцінні судження до всього навколо. *Оцінка* – відношення суб'єкта до об'єкта номінації з обов'язково зазначеною характеристикою добре / погано. Не викликає сумніву й те, що оцінка є когнітивною за своєю природою, належить до власне людських категорій і завжди пов'язана з відображенням усіх явищ навколишньої дійсності крізь призму сприйняття їх людиною й актуалізацією останніх за допомогою семантичних сутностей мови в різноманітних висловленнях. Інакше кажучи, вона дозволяє дати повну і всебічну характеристику явища, що встановлюється на основі таких чинників, як рівень конкретності сприйняття ситуації, фонові припущення й чекання, відносна виділеність конкретних одиниць і вибір погляду на сцену, що описується [Приходько 2000: с. 79]. *Оцінність* розуміємо як процес, під час якого висловлюються оцінні судження по відношенню до об'єкта оцінки в різних комунікативних ситуаціях німецькомовного діалогічного дискурсу.

Поняття цінності, що виконує координуючу, стимулюючу, дидактичну та перспективну функції в житті людини посідає центральне місце в оцінних судженнях [Писанова 2007: с. 118]. На оцінну інтеракцію впливають як експліцитно, так й імпліцитно виражені оцінні висловлення, в яких вагомими для ситуації спілкування є ціннісна та модальна сутності, сформовані на основі оцінних лексем.

Міжособистісному спілкуванню притаманні вербальні компоненти, тобто засоби мовного коду, експліцитні та імпліцитні, за допомогою яких адресант як ініціатор спілкування передає інформацію адресатові. Саме через них і реалізується оцінний потенціал лексики, що впливає на вибір аксіологічних стратегій і тактик у німецькомовному художньому діалогічному дискурсі.

Однією з основних характеристик одиниць оцінної семантики є контекстна залежність, виявлена в неможливості функціонування оцінних одиниць без необхідного контекстного доповнення [Приходько 2000: с. 79]. Відомо, що одиниці аксіологічної оцінки в діалогічному дискурсі розподіляються за шкалою від позитивної "добре" до негативної "погано". Між цими двома значеннями, які можна вважати полюсами, міститься ще одне значення – "нейтральне". Схематично шкалу оцінних значень ми можемо представити в такий спосіб (рис. 1.3):

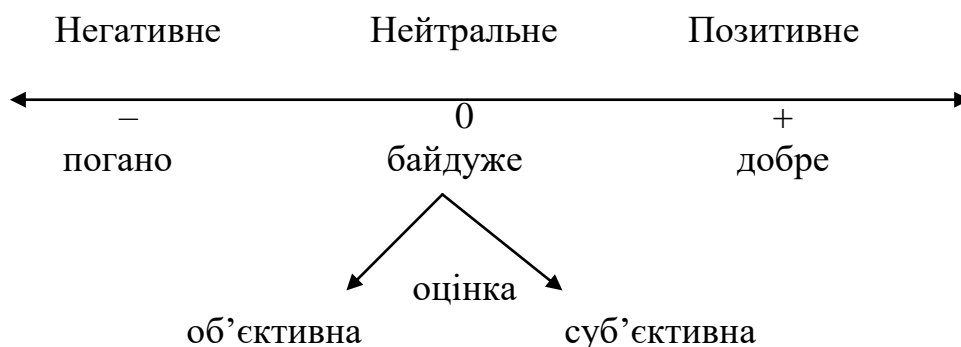

Рис. 1.3 Шкала оцінних значень

У діалогічному дискурсі оцінка виражається як одним словом, так і групою слів або цілим висловленням. Нерідко контекст дискурсу є носієм оцінного значення, яке виокремлюється з розмови комунікантів. У дискурсі контекстуальне вираження оцінки можливе лише тоді, коли лексичні одиниці створюють смисловий ефект, непригаманий їм у нормативному вживанні. Емоційність мовної одиниці визначається контекстом її вживання. Ситуативна значущість та особистий інтерес є, з одного боку, складниками контексту, а з другого, – носіями емоційного потенціалу слова, що їх позначає [Франко 2008: с. 87].

Уживання позитивно або негативно маркованої оцінки в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу зазвичай залежить від властивостей об'єкта оцінки. Ставлення суб'єкта оцінки до оцінних висловлень зумовлено

наявністю певних "фонових знань" щодо цієї особи, предмета чи явища. Розглянемо приклад фонових знань про третю особу (представника комерційної компанії), які розкриваються у розмові комуніканта пана Шьолермана зі своєю дружиною. Традиційно склалося, що кожен, хто хоче нав'язати непотрібну річ, докладе максимум зусиль, аби її придбали. Такий хід зі сторони представника компанії обурих пана Шьолермана, і він висловлює явне невдоволення своїй дружині, яка купила в такий спосіб пилюшок:

(5) *"Der Vertreter war wirklich ganz reizend und will uns ..."*

"... mit den Zahlungsbedingungen weitgehend entgegenkommen! Die alte Leier!" unterbrach Schölermann. "Erst wird einem weisgemacht, dass man, wenn man's nur richtig betrachtet, eigentlich überhaupt nichts zu zahlen braucht. Und zwei Monate später flattern einem die Zahlungsbefehle ins Haus, der Gerichtsvollzieher kommt mit den besten Grüßen von deinem reizenden Vertreter und holt das Ding wieder ab. So sieht das aus!" (Becker, FS, 23) (див. додаток Б, дис. 2).

Фоновими у нашому випадку виступають знання про особу, яка тільки на перший погляд здається комунікантам увічливою та приємною, а насправді такою не є.

Є випадки, коли мовець намагається передати негативне ставлення і використовує при цьому позитивну оцінку. Цей феномен розглядається як транспозиція, коли одне явище заміщується іншим. Розглянемо це на прикладі фрагмента НДД з роману M.L. Fischer "Das Schicksal der Lilian H." (Fischer, SdL, 49) (див. додаток Б, дис. 3), де комунікантами є два хороші товариші, які спілкуються з приводу спільної проблеми (вони багато працюють, а всі почесті отримує їхній керівник). Наївний комунікант не хоче вірити в правдивість оцінних висловлень:

(6) *"Du wirst lachen, aber mir ist das sogar lieber so. Ich arbeite gern selbständig."*

"Na wunderbar. Du arbeitest selbständig, und der Alte erntet die Lorbeeren und streicht das Geld ein. Eine erstklassige Einteilung" (Fischer, SdL, 49).

Позитивне значення представлено в цьому фрагменті дискурсу як несхвалення вчинку, а отже, має негативне значення. Негативна оцінка зумовлена в контексті негативними фоновими знаннями одного з комунікантів щодо свого старшого колеги.

Оцінка визначає певні параметри дискурсу [Арутюнова 1999: с. 215]. Та не завжди в оцінних предикатах міститься достатня кількість інформації. Незважаючи на це, у контексті дискурсу компенсується їхня неоднозначність та неповнота змісту, що виникають через нестабільність їхнього смислового обсягу й тих нормативів, на яких базується оцінка. Найпростішим прикладом є дескриптивне розгортання оцінки, суть якого полягає в тому, що за оцінним предикатом есплікується еталон, або фактичне положення речей. Хоча загальна оцінка є результатом співставлення позитивних та негативних якостей об'єкта (предмета чи перебігу подій), часто послідовність повідомлень не повністю відображає хід роздумів: мовець спочатку повідомляє аксіологічний підсумок, а потім переходить до фактичної характеристики об'єкта. Відношення між оцінкою та дескрипцією в дискурсивному контексті аналогічні катафорі,

яка тлумачиться як різновид анафори в широкому розумінні цього терміна, а також як семантико-синтаксичне явище встановлення лексичної або референційної тотожності займенника з його вербальним відповідником, що знаходиться в наступному контексті [Селіванова 2010: с. 219]. Наведемо кілька прикладів, де якнайкраще розкривається сутність оцінного висловлення в дискурсивному контексті.

(7) "*Es ging mir nicht schlecht, ich hatte Arbeit, ich war kräftig, ich wurde nicht leicht müde, ich war heil, wie man das so nennt; – aber es war doch besser, nicht allzuviel darüber nachzudenken*" (Remarque, DK, 23). Комуникант Роберт, будучи під впливом емоцій, та роздумуючи про сутність життя, його цінності, визнає, що він живе не гірше за інших. Емотивне оцінне висловлення *Es ging mir nicht schlecht* містить подальше тлумачення, коли мовець аргументує це тим, що в нього є робота, він сильний, не швидко втомлюється.

(8) *Gottfrieds Bude war eine Sehenswürdigkeit. Sie hing voll von Reiseandenken, die er aus Südamerika mitgebracht hatte. Bunte Bastmatten an den Wänden, ein paar Masken, ein eingetrockneter Menschenschädel, groteske Tontöpfe, Speere, und als Hauptstück eine großartige Sammlung von Photographien, die eine ganze Wand einnahmen, – Indiomädchen und Kreolinnen, schöne, braune, geschmeidige Tiere von unbegreiflicher Anmut und Lässigkeit* (Remarque, DK, 78).

Оцінне висловлення *eine Sehenswürdigkeit* по відношенню до звичайної кімнати можна розглядати як гіперболу, піднесеність, інтенсивність ознаки чи навіть сплеск позитивного настрою та емоцій. Контекст розкриває сутність оцінної номінації, де представлена її характеристика. Катафоричні відношення встановлюють зв'язок між оцінкою та фактичним боком того, що вони передають. Характер цих відношень не завжди є простим. Дескриптивний зміст об'єкта та фактичного повідомлення можуть бути зрозумілими як такі, що виконують роль основної оцінки, або як інтерпретація відібраного предиката.

Отже, оцінка – невід'ємна складова оцінної мовленнєвої діяльності комуникантів, що вводиться в дискурсивний контекст із певним стратегічним наміром – здійснення впливу на співрозмовника та досягнення поставленої перлокутивної мети.

1.3.2 Суб'єкт та об'єкт оцінки в діалогічному дискурсі. Правильна інтерпретація й розуміння висловлення в діалогічному художньому дискурсі можливі лише за умов урахування цілої низки комунікативно релевантних даних. На перший план зазвичай виступають ті, які характеризують учасників мовленнєвого акту [Овсієнко 2010e: 311-315]. Спілкування може здійснюватися усно чи за допомогою письма, але він обов'язково передбачає існування двох учасників: відправника інформації (адресанта) і одержувача (адресата) [Meibauer 2008]. Найпоширенішою формою комунікативного акту є діалог, в якому обидва учасники спілкування перемінно перебувають у ролях відправника й одержувача. Саме в діалозі й розкривається суть процесу обміну інформацією [Семчинський 1996: с. 257-258]. У цьому дослідженні нас цікавить

представляють суб'єкт та об'єкт оцінки в німецькомовному художньому діалогічному дискурсі.

Комунікація здійснюється різними засобами, з-поміж яких мовні є найголовнішими. Вони допомагають співрозмовникам впливати один на одного, таким чином реалізуючи прагматичний аспект мовленнєвої взаємодії. Отже, *прагматичними* називають аспекти спілкування, пов'язані з впливом суб'єктів один на одного за допомогою мовних засобів [Бацевич 2004: с. 105].

Суб'єктом оцінки є особа (або група осіб), що приписує цінність певному предмету шляхом вираження оцінки [Ивин 1970: с. 21]. Ним в процесі здійснення мовленнєвого акту виступає адресант. Від нього залежить увесь процес комунікації – виникнення, початок, тривалість, завершення комунікації, схеми взаємодії з адресатом.

Під поняттям *адресат* розуміємо не просто комуніканта, безпосередньо на якого спрямовано висловлювання, це інтерпретатор повідомлення, що керується правилами ведення розмови й спирається на співвіднесення мовцем використаних ним знаків зі своїм "Я", а також на семантику висловлення [Федотова 1987: с. 17]; той, хто породжує висловлення, тобто мовець або автор тексту [Селіванова 2006: с. 14]. *Адресант* – автор мовлення, який закладає та виконує комунікативну програму, що обумовлюється мотивом, метою, комунікативним наміром, ситуацією, планом, засобами [Сахарчук 2006: с. 208]. *Комунікант* – особистість, яка здійснює комунікативний акт передавання інформації або сприймає й інтерпретує її. У комунікативній ситуації комунікант є найважливішим складником і, залежно від типу лінгвопсихоментальної діяльності, виконує функцію адресанта. Комунікант є особистістю із властивою їй структурою свідомості та лексиконом, що характеризує її як мовну особистість; тезаурус різноманітних соціальних, побутових, культурних, енциклопедичних та інших знань; комунікативну компетенцію – систему правил, навичок і вмінь спілкування; а також актуалізує певну інтенцію й інтерпретанту як готовність сприйняти повідомлення [Селіванова 2006: с. 232].

Адресанта сприймають як особу, яка спрямовує весь процес комунікації – виникнення, початок, тривання, завершення, схеми взаємодії з адресатом, тематику спілкування тощо [Бацевич 2004: с. 105]. Слід виділити також аспекти спілкування, нерозривно пов'язані з адресантом. Комунікант у ролі адресанта вступає в процес комунікації з певною чітко вираженою або прихованою метою, яка є основним стрижнем побудови конкретних текстів. Мовленнєві стратегії й тактика та типи мовленнєвої поведінки залежать від іллокутивних намірів адресанта, його характеру, комунікативної мети чи наміру. Правила розмови залежать також і від принципів співробітництва, підтриманих чи не підтриманих адресантом. До установок мовця Ф.С. Бацевич відносить непрямі смисли, натяки, інакомовлення, що залежать від вибору адресантом способу конкретної інтеракції з конкретними адресатами. Рекомендації мовця впливають із його намірів. До аспектів спілкування належать також прагматичні пресупозиції (оцінка мовцем спільного фонду знань, конкретної інформованості, інтересів, думок, поглядів, особливостей характеру і здатності

розуміння адресата) та ставлення мовця до того, що він повідомляє: оцінка змісту висловлювання; введення у фокус інтересів однієї з тих осіб, про яких мовець говорить; організація висловлень відповідно до того, на чому в його контексті акцентується увага [Бацевич 2004: с. 105-106; Иванченко 1999].

У дискурсі відбувається розщеплення адресанта на реальну особистість того, хто породжує повідомлення; функцію адресанта (автора) як відображення в тексті його світогляду, оцінок, думок, позицій і сприйняття такої функції реальним адресатом [Селіванова 2006: с. 14; **Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Проблема адресанта в дискурсі зорієнтована на вивчення контексту на фоні особистості автора, його біографії та врахування психологічного контексту. Саме на цьому тлі й відбувається дослідження поведінки адресанта. У комунікативній лінгвістиці адресант розглядається у різних аспектах: особистісному, соціальному, культурному, етнічному та ін. Адресант має певний соціальний статус, позиційні й ситуаційні ролі, керується певними мотивами, установками, програмує власну комунікативну діяльність на підставі стратегій, реалізує їх у тактиках проведення й корекції спілкування.

Наступним учасником комунікативного акту є адресат. Його не тільки по-різному характеризують як особистість та вивчають у різних аспектах [Арутюнова 1981; Воробьєва 1993; Гончарова 2002; Ємельянова 2006 та ін.], він є носієм певного мовленнєвого амплуа [Почепцов 2006: с. 216]. Саме адресат і виступає *об'єктом оцінки* в діалогічному дискурсі. Деякі дослідники вважають адресата пасивним учасником комунікації й називають його отримувачем інформації, рецептором, інтерпретатором, слухачем, співбесідником і т.і. [Арутюнова 1981: с. 358]. Будь-який мовленнєвий акт розрахований на певну модель адресата. Його функція в мовленнєвому акті полягає в ролі слухача та замикається сприйняттям та інтерпретацією адресованого йому повідомлення. Адресати можуть різнитися за своєю комунікативною сутністю в аспекті виконуваних ними актокомунікативних функцій. Розрізняють такі модифікації адресатів, як квазіадресат, адресат-ретранслятор та непрямий адресат [Почепцов 2006: с. 216].

Отже, виділення модифікацій адресата відбувається шляхом співвіднесення реального різноманіття адресатів із "типовим" адресатом та "власне адресатом". (Власне) адресат – особа або група осіб, якій / яким призначається висловлення в певній ситуації діалогічного дискурсу. Це висловлення завжди стосується адресата і йде від мовця. Адресант є суб'єктом висловлення в дискурсі, а адресат – об'єктом. Саме йому призначається іллокутивний зміст сказаного. Проте не завжди він виправдовує всі сподівання адресанта. Він може дещо не розчутити або не правильно зрозуміти сказане йому, може помилково трактувати авторські слова.

1.4 Комунікативна ситуація та її типи

Однією з найважливіших особливостей діалогічного мовлення є його ситуативність, тобто, фактично, зовнішні обставини, в яких відбувається

спілкування: місце, час, особистість партнера (партнерів), соціальні ролі учасників тощо [Сослюк 2007: с. 208]. Співвідношення комунікативної ситуації з дискурсом залежить від тлумачення останнього терміна. Слово *дискурс* (від фр. *discours* – мовлення, у лат. *discursus* – біганина, розгалуження, розростання, коловорот) у сучасній науковій літературі має переважно чотири значення: 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; текст, "занурений" у життя [ЛЭС 1990: с. 136-137; Кочерган 2006]; 2) замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними і т. ін.); 3) стиль, підмова мовного спілкування; 4) зразок мовленнєвої поведінки в певній соціальній сфері, що має певний набір змінних [Селіванова 2006: с. 119].

Цілісний комунікативний процес, що відбувається в конкретній комунікативній ситуації, не може відокремлюватися від прагматичної ситуації, необхідної для визначення його комунікативної адекватності та правильної інтерпретації. Чинник *ситуація* трактується в традиційній теорії комунікації як "актуальне поле діяльності", "місце подій" [O'Leary 2010: с. 120]. Ситуація – це фрагмент об'єктивної реальності, частиною якої може бути і вербальний акт [Красных 2003: с. 84]. Комунікація є процесуальною величиною, а субстанціонального характеру їй надає поняття комунікативної ситуації, функціонально самостійними модулями якої є, по-перше, комуніканти із властивими їм знаннями, мотивами, установками, інтенціями, стратегіями й синхронічністю їхнього колективного позасвідомого; по-друге, текст, повідомлення; по-третє, інтеріоризована колективною свідомістю народу сфера буття з урахуванням її змін у часі та просторі, з огляду на можливу дискретність інформаційного обміну; по-четверте, семіотичний універсум, куди залучені комуніканти й текст [Селіванова 2008: с. 567]. Комунікативна ситуація як онтологічна форма організації комунікативного процесу характеризується замкненістю, цілісністю, динамічністю. У ній відображені всі ознаки складної, нелінійної, нерівноважної суперсистеми, яка перебуває в стані переходу від хаосу до порядку і далі – до нового порядку, детермінованої ззовні та внутрішньо як деструктивними чинниками, так і параметрами самоорганізації. Останні сприяють взаєморозумінню комунікантів, гармонізації їхньої свідомості, комунікативній кооперації. У комунікативній ситуації відображається співвіднесеність деяких операцій, результатом яких є передавання інформації від джерела-адресанта через його текст до реципієнта-адресата [Селіванова 2004: с. 121].

Прагматичне значення оцінної лексеми зазвичай покладено в основу *комунікативно-прагматичної ситуації*, яку тлумачать як комплекс зовнішніх умов спілкування, актуалізованих у свідомості мовця в момент здійснення мовленнєвого акту: хто – що – де – коли – як – чому – кому. Ще одним складником цього комплексу є результативність прагматичного ефекту, що виражається реакцією адресата, його вербальною / невербальною поведінкою [Азнаурова 1988: с. 38]. Найбільш сталими параметрами

комунікативно-прагматичної ситуації виступають: обставини й місце комунікативного акту, предмет і завдання комунікації, соціальні, етнічні та індивідуальні характеристики учасників спілкування, рольові й особистісні відносини між комунікантами [Азнаурова 1988: с. 39].

На основі встановлених факторів ситуації висуваємо гіпотезу про те, що кожен фактор комунікативно-прагматичної ситуації співвідноситься з певним аспектом прагматичного змісту слова як у мовній системі, так і в мовленні.

В.І. Карасик, посилаючись при дослідженні ситуації на П. Брауна та К. Фрайзера, представляє її у вигляді розгорнутої схеми, де виділяє насамперед обставини та учасників [Карасик 2002а: с. 22-23]. Обставини, у свою чергу, поділено на обстановку і мету. Обстановка включає просторово-часову характеристику та завдання, яке конкретизовано як тип діяльності й тему. Обставини розподілено на формальні і неформальні, що можуть бути оцінені в ситуації спілкування – спілкування публічне / приватне, релігійне / світське, серйозне / жартівливе, безособистісне / особистісне, увічливе / нахабне, висококультурне / низькокультурне тощо. Схематично структуру комунікативних відносин у ситуації міжособистісного спілкування можемо зобразити у формі рисунка (див. додаток А, рис. А. 1.4).

Запропонована структура комунікативних відносин детально представлена в діаграмі, відображає комунікативну природу ситуації та ілюструє розбіжності між учасниками спілкування за комунікативною активністю. Стосунки між комунікантами в різних ситуаціях спілкування можуть бути міжособистісними (симпатія, антипатія, знання / незнання один одного) та рольовими (соціальний статус мовців, влада, їхнє місце в групі та поза нею) [Карасик 2002а: с. 22-23].

Традиційно ситуацію спілкування визначають як певний набір соціальних, мікросоціальних, психологічних факторів, станів, дій, подій, які знаходяться в різних ієрархічних відношеннях, або таких, що діють у вигляді пучка й обумовлюють відбір і сполучення елементів мови та інших семіотичних систем (а можливо, і реакції, і вчинки комунікантів), котрі задовольнили б завдання спілкування в певних умовах [Аврасин 1988: с. 94]. Тому при аналізі комунікативної ситуації особлива увага звертається на соціальне становище мовців і на їхні взаємини.

Комунікативний контекст визначаємо як тип соціального контексту, що включає певний набір значущих компонентів комунікативної ситуації, які визначають вибір форми вираження конкретного мовленнєвого акту. Неможливо уявити комунікативну ситуацію без особистості комуніканта. Комуніканти формують окремі модулі комунікативної ситуації, опосередковані й освоєні свідомістю учасників спілкування. *Комунікант* є особистістю, що здійснює комунікативний акт передавання інформації та комунікативного впливу або сприймає й інтерпретує її. У комунікативній ситуації, залежно від типу лінгвопсихоментальної діяльності, комунікант виконує функцію адресанта – того, хто породжує мовлення, текст і передає повідомлення, й адресата – реципієнта, одержувача інформації, читача [Селіванова 2008: с. 595].

Ситуацію мовлення не можна уявити без "чинника адресата". Комунікативні наміри повинні узгоджуватися із соціально зумовленими психологічними характеристиками адресата. Помічено, що адресат, як і адресант, вступає в процес інтеракції не як глобальна особистість, а в певному своєму амплуа або функції, відповідній аспекту адресанта. У мовленнєвій ситуації зазвичай параметри адресанта і адресата мають бути узгодженими між собою [Арутюнова 1981: с. 357-358]. Взаємодія комунікантів у ситуації спілкування можлива завдяки спільному коду однієї мови, спільності тезаурусів, комунікативних навичок, установок, знань соціальної системи, культури тощо. Соціальна характеристика співрозмовників у ситуації спілкування полягає також у визначенні віку, родинних стосунків комунікантів, а також їхньої ролі в мовленнєвому акті. До соціальних факторів, що обумовлюють саме структуру тексту, належать склад учасників комунікації, соціокультурологічні норми поведінки, місце і час мовленнєвого процесу, дистанція між співрозмовниками в процесі спілкування, соціальний статус і ролі мовців, ступінь знайомства та рівень формальності умов комунікації.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики виокремлено дві групи соціальних сфер із відповідними комунікативними схемами, тематикою спілкування, типами мовленнєвих дій, нормами поведінки: 1) формальна (високий рівень формальності; необхідність дотримання жорстких норм, зумовлених принципом кооперативності при вирішенні спільних завдань; асиметричні соціальні відносини, тобто наявність ієрархії в міжособистісних стосунках); 2) неформальна (особистісний характер комунікації, пов'язаний інколи із запереченням діючих у суспільстві норм; невимушене, неофіційне спілкування; високий рівень знайомства; симетричні соціальні стосунки) [Аристов 1999: с. 6–7]. Вибір моделі комунікації в певній ситуації спілкування залежить від мовленнєвих навичок комунікантів, адже саме їхній життєвий досвід допомагає підібрати такий тип тексту, який задовольняв би умовам спілкування. У свою чергу, кожен тип тексту має специфічний набір мовних засобів та формі виражає причинно-наслідкову залежність між комунікативною ситуацією та безпосередньо мовленнєвим актом, породженим цією ситуацією.

Виділяють такі основні *типи комунікативних ситуацій*, які різняться:

- за кількістю учасників: монологічна, діалогічна, полілогічна;
- за кількістю тем (діалогічна та полілогічна): монотемна, політемна;
- за внутрішньою комунікативною структурою: кооперативна, конфліктна, приватна, публічна, соціальна, гармонійна (консенсусна);
- за типом ретрансляції: первинна, вторинна;
- за типом референції: із прозорою референцією, із невизначено-особовою референцією [Карасик 2002а; Куранова; Brown 1979].

О.І. Стеріополо розрізняє комунікативні ситуації за ступенем їхньої офіційності: офіційна / неофіційна бесіда та формальні / неформальні обставини спілкування [Стеріополо 2008: с. 72], а розподіл комунікативних ролей у таких ситуаціях спілкування ґрунтує на основних компонентах комунікації (адресантові та адресатові), їхньому соціальному статусові та симетрії, або асиметрії їхніх стосунків.

При дослідженні специфіки оцінної мовленнєвої діяльності комунікантів у німецькомовному діалогічному дискурсі О.Б. Франко було встановлено *чинники*, що впливають на ситуацію міжособистісного спілкування: прагнення мовця до розуміння адресатом його комунікативного наміру, концентрація уваги на певному моменті (якщо не відбувається порозуміння, то найчастіше виникає конфліктна ситуація); утримання адресанта від надання інформації, яка містить негативну оцінку, що полягає у навмисному замовчуванні всієї інформації чи її частини; намагання автора розв'язати проблемну ситуацію; вимога автора від адресата певних дій або ж прийняття ним рішень; чинник адресата; соціальна дистанція між комунікантами; обстановка спілкування – нейтральна чи вимушена [Франко 2007: с. 12].

Окрім стосунків учасників у ситуації міжособистісної взаємодії, на увагу заслуговує й часово-просторова локалізація ситуації [Сослюк 2007: с. 209], оскільки час і місце грають важливу роль при організації її обстановки та впливають на здійснення оцінної мовленнєвої діяльності в процесі міжособистісної інтерації. Із часовою локалізацією пов'язані також основні властивості ситуації спілкування: *статичність* і *динамічність* [Сослюк 2007: с. 209]. *Статичність* зазвичай притаманна тим ситуаціям спілкуванням, які не мають розвитку (тільки коротке вітання співрозмовників). *Динамічність* характеризується як здатність комунікативної ситуації до постійних змін, до комунікативного розвитку. Динамічність як ключова властивість ситуації обумовлює – її розвиток, перехід з гармонійної у конфліктну, досягнення консенсусу.

Отже, фактор адресата є одним із найголовніших для ситуації мовлення. Серед чинників, які домінують у діяльності комунікантів і побудові тексту, нами виокремлено такі: знання (когнітивна база), життєвий та комунікативний досвід, соціальні й психологічні характеристики мовця і його партнера-адресата (наприклад, соціальний статус, цінності, ідеали, стереотипи, приклади дій тощо), наставлені завдання, обставини й умови спілкування, норми (а також ритуали, правила, схеми, фрейми, сценарії) та комунікативна поведінка загалом, притаманні певній культурі, лінгвокультурі, а також ряд інших факторів. Говорячи про розвиток ситуації спілкування, не слід забувати про її динамічність та статичність.

Таким чином, роль адресата визначає не тільки соціально-етикетний бік мовлення, вона змушує мовця турбуватися про його організацію, оскільки чим гірше передана думка, тим більше питань до нього виникає в процесі комунікації.

Висновки до розділу 1

1. Оцінна мовленнєва діяльність – вид мовленнєвої діяльності, що виражається низкою оцінних маркованих висловлень і є невід'ємною складовою діалогічного дискурсу, спроможною впливати на його структуру. Оцінні висловлення вводяться комунікантом у дискурсивний контекст з певною стратегічною метою – заради здійснення впливу на співрозмовника,

характеристики його особистісних якостей чи світогляду. Діалогічному дискурсу притаманне й контекстуальне вираження оцінки, коли лексеми набувають властивості створювати смисловий ефект, непритаманний їм у нормативному вживанні. Практична значущість дослідження оцінної мовленнєвої діяльності зумовлена насамперед потребою пошуку новітніх підходів до її вивчення, а сама специфіка оцінних висловлень розкривається за рахунок правильно підібраних стратегій і тактик, якими оперують комуніканти в процесі інтеракції.

2. Основними учасниками ОМД є адресант і адресат. Саме від сприйняття адресатом сутності оцінної мовленнєвої діяльності його співрозмовника і залежить подальший розвиток комунікативних подій та визначається тип ситуації міжособистісного спілкування, в якій позитивно маркована оцінна мовленнєва діяльність адресанта як ініціатора спілкування визначається його емоційним станом, що проявляється в комунікативному впливі на співрозмовника. Дискурсивна взаємодія є успішною, коли погляди комунікантів щодо одних і тих самих феноменів оцінної мовленнєвої діяльності збігаються та проявляються в її структурі.

3. Існує низка тлумачень поняття *дискурс*, які сходяться до того, що це текст, "занурений" у життя. Діалогічний дискурс часто поєднується дослідниками з іншими типами дискурсу, однак відрізняється від них своєрідністю організації. Художній дискурс має ознаки дійсності, які проявляються в структурі твору, і характеризується цілеспрямованістю та здатністю до відтворення закладених у контексті смислів. Зазвичай німецькомовний діалогічний дискурс формується на основі ціннісно маркованої парадигми соціуму, що змінюється в залежності від світогляду суспільства. Йому притаманна логічно скомпонована та прагматично зорієнтована проблематика із чітко встановленою когнітивно зумовленою семантикою. Німецькомовний діалогічний дискурс не може існувати поза чинниками, які його доповнюють.

4. Ситуативність – одна з найголовніших ознак діалогічного мовлення. Ситуація спілкування лежить в основі здійснення оцінної мовленнєвої діяльності та допомагає визначитися комунікантам із вживанням оцінно маркованих висловлень. Для характеристики ситуації до уваги беруться такі чинники як контекст і умови, що, у свою чергу, передбачають обстановку, завдання та наміри.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ЗДІЙСНЕННЯ ТИПОЛОГІЇ АКСІОЛОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Дослідження оцінної мовленнєвої діяльності та встановлення типології аксіологічних стратегій і тактик у контексті німецькомовного діалогічного дискурсу проводиться задля перевірки гіпотези про те, що діалогічному дискурсу притаманні певні аксіологічні стратегії і тактики, які відрізняються від стратегій і тактик в інших типах дискурсів та допомагають вплинути на семантико-прагматичний потенціал оцінки. Задля досягнення мети та розв'язання поставлених у дослідженні завдань застосовується комплексна методика, що ґрунтується на інтегративному підході, який забезпечує дотримання таких загальних методологічних принципів сучасного мовознавства, як: експансіонізм, експланаторність, антропоцентризм та функціоналізм.

Експансіонізм передбачає впровадження в лінгвістику теоретичного доробку, понятійного апарату, методів і методик інших наук [Селіванова 2008: с. 36] та проявляється в наш час появою низки маргінальних наук і новітніх галузей мовознавства, які вивчають різні питання лінгвістичної проблематики. Експланаторність – один із ключових дослідницьких принципів, який ґрунтується на тому, що всі явища мовної дійсності мають пояснюватися виключно на основі наукової теорії [Кубрякова 1995]. Антропоцентризм – одна з провідних епістем сучасного гуманітарного знання; методологічний принцип дослідження, згідно з яким людина розглядається як центр і найбільша мета світобудови [Селіванова 2010: с. 34]. Функціоналізм аналізує мовні засоби, представлені у структурі дискурсивного контексту.

Прояв згаданих принципів знаходить своє відображення у структурі методів та прийомів, що застосовуються в процесі дослідження: *методика дискурс-аналізу* залучається для критичного вивчення дискурсу та його аналізу, *методика аналізу комунікативної ситуації* полягає у виявленні діалогічних відношень у структурі художнього дискурсу з особистістю мовця; *дистрибутивний аналіз* залучається для встановлення ключових характеристик і функціональних властивостей оцінних лексем; *компонентний аналіз* застосовується для визначення структури значення слова; *описовий метод* та принцип внутрішньої інтерпретації використовується для класифікації аналізованих оцінних висловлень; *метод суцільної вибірки* – для відбору матеріалу дослідження; *кількісні підрахунки* – для визначення частотності вживання ситуацій спілкування в контексті німецькомовного художнього діалогічного дискурсу.

2.1 Вивчення аксіологічних стратегій і тактик

Перш ніж здійснювати типологію аксіологічних стратегій і тактик у контексті німецькомовного художнього діалогічного дискурсу, зосередимо

увагу на вивченні сутності оцінної мовленнєвої діяльності, розглянемо тлумачення понять "стратегія" і "тактика".

Оцінна мовленнєва діяльність комунікантів – ключова складова комунікації, яке визначається її структурою. Спілкування, як процес із використанням оцінно-маркованих висловлень, стосується всіх складових міжособистісної інтеракції, залучає значну кількість комунікантів, має своїм результатом різноманітні впливи на його учасників. Оцінна лексика, що вживається мовцями відповідно до ситуації спілкування, завжди несе в собі пізнавальну суть, обмін якою і становить основу вербальної комунікації. Відомо, що змістовий підхід до мовних одиниць – це попередня умова адекватного опису мови [Колшанский 1984: с. 35].

Володіння стратегіями й тактиками в процесі здійснення комунікації – це свідчення підготовленості мовця та його компетентності, які проявляються під час здійснення мовленнєвого акту. Правильний вибір стратегій і тактик – лійній комунікативного поведіння в різних ситуаціях спілкування, спрямованих на досягнення поставлених перед комунікантами завдань – обумовлює успішність / неуспішність міжособистісної інтеракції.

Хоча стратегії й тактики вже неодноразово привертали до себе увагу багатьох науковців [Андреева 2009; Григорьева 2007; Леонтович 2007: с. 326–339; Селіванова 2008: с. 607–609], ставали об'єктом вивчення дискурсів різної комунікативної спрямованості [Апалат 2002; Безугла 2007: с. 84-89; Галапчук 2000; Иссерс 1997; Козирева 2006; Козяревич 2006 та ін.], однак не були досліджені в ситуаціях спілкування в німецькомовному діалогічному дискурсі.

Під *стратегією* в широкому значенні розуміють певну загальну інструкцію для кожної конкретної ситуації інтерпретації [Дейк 1989: с. 10]. Стратегія – це властивість когнітивних планів, що проявляються загальною організацією дій у чіткій послідовності та включає мету взаємодії [Франко 2008: с. 139]. *Комунікативна стратегія* є складником евристичної інтенційної програми планування дискурсу, його проведення й керування ним з метою досягнення кооперативного результату, ефективності інформаційного обміну та впливу [Селіванова 2008: с. 607].

У процесі здійснення інтеракції саме стратегії дають можливість вибору правильних дій і досягнення поставленої комунікативної мети. На сьогодні єдиної класифікації стратегій спілкування ще не розроблено. Найбільш загальною вважають класифікацію комунікативних стратегій Т. ван Дейка, які він розділив на когнітивні, контекстуальні, синтаксичні, семантичні, схематичні, пропозиційні, стратегії локальної когерентності (зв'язності), макростратегії, схематичні, продукційні та інші (стилістичні, риторичні, невербальні, конversaційні тощо). Залежно від ситуації спілкування, мовних ресурсів, фонових знань співрозмовників, комунікативні стратегії можуть поділятися на власне комунікативні та змістові, а відповідно до умов спілкування реципієнтів – конфліктогенні, кооперативні та маніпулятивні [Дейк 1988: 156-173; Дейк 1989: с. 41-67]. Встановлено, що складниками комунікативної стратегії є: 1) загальна настанова, яка включає вибір одного завдання з усіх можливих;

2) формування стратегії – оцінка ситуації; 3) вербалізація – виконання [Франко 2008: с. 139].

Стратегічний розвиток міжособистісного впливу на адресата значною мірою залежить від адресанта. На початку комунікативної ситуації великого значення набувають стратегії *подання* та *отримання інформації*, а також стратегії *позитивної* та *негативної увічливості* [Франко 2007: с. 13]. Стратегії негативної увічливості реалізуються мовцем у процесі відмови співрозмовнику, який володіє вищим соціальним статусом. Стратегії позитивної увічливості використовуються комунікантом для вираження особливого семантичного змісту в комунікативній ситуації. Комунікативній стратегії притаманна вибірка мовних ресурсів та їх адаптація до певних умов міжособистісної взаємодії. Інтерація здатна реалізуватися за наявності часткових стратегій когнітивного, семантичного та риторичного типів.

Таким чином, комунікативна стратегія уможлиблює вибір мовних ресурсів та їх адаптацію до певних умов комунікативної взаємодії. Вона може реалізуватися в часткових стратегіях когнітивного, семантичного та риторичного типів.

Тактиці мовленнєвого спілкування притаманний опис ключових мовленнєвих дій, які вводяться в дискурсивний контекст задля здійснення комунікативного впливу на співрозмовника та досягнення поставленої на певному етапі міжособистісного спілкування мети. *Дискурсивна тактика* являє собою спосіб реалізації стратегії, що впливає на вибір засобів здійснення комунікативних дій [Безугла 2007: с. 85]. Спрямованість різного роду тактик під час здійснення оцінної мовленнєвої діяльності в процесі міжособистісного спілкування вибудовується в певного роду стратегії [Дейк 1989; Иванова 2009; Иссерс 1997: с. 51-54; Стеріополо 2008: с. 135-141; Щасна 2010], які різняться між собою відповідно до ситуації спілкування. Комунікативні тактики мають динамічний характер, чим забезпечують оперативне реагування на ситуацію, і виконують функцію способів здійснення стратегії мовлення: вони формують діалогічну взаємодію, чергуючи відтінки розмови – оцінку, радість, горе, сумнів тощо [Франко 2008: с. 156].

При здійсненні типології аксіологічних стратегій і тактик поза увагою не можуть залишатися аспекти спілкування, пов'язані з комунікантами. *Адресант* – координатор процесу спілкування, що зазвичай спрямовує процес міжособистісної взаємодії. *Адресат* – це "не пасивний споживач інформації, а активна особистість, від якої значною мірою залежить успіх спілкування" [Бацевич 2004: с. 106]. Комунікативні ролі, що визначаються в процесі інтерації, базуються не тільки на відносинах адресанта та адресата, а й впливають на перебіг оцінної мовленнєвої діяльності, оскільки саме міжособистісна взаємодія покладена в основу процесу оцінювання, який здійснюється комунікантами лише під впливом емоцій. Соціальний статус комунікантів – це нормативна категорія, що впливає на процес оцінювання в ситуаціях спілкування та є одним з основних компонентів прагматичного значення, поряд з ознаками оцінки, модальності, емотивності, стилістичного реєстру тощо [Карасик 2002а: с. 5].

Саме комунікант творить мову, регулює зміни в її мовному складі та є її користувачем, постійно вступаючи в процес інтеракції. Комунікацію вважають не тільки способом спілкування, який слугує для передавання певного роду інформації, вона наділена здатністю впливати на співрозмовників, регулюючи таким чином їхні міжособистісні та соціальні відносини. Мовці вступають у процес комунікації не тільки заради того, аби висловити власні міркування, а й з наміром обміну інформацією та задля здійснення комунікативного впливу на співрозмовників. Комуніканти як творці своєї мови відповідальні за ту мовленнєву діяльність, яка ними реалізовується в процесі впливу один на одного. Оцінка – невід’ємна складова оцінної мовленнєвої діяльності, що вносить додатковий зміст у весь процес міжособистісної взаємодії та вводиться в дискурсивний контекст із певним стратегічним наміром – здійснення впливу на співрозмовника, спонукання його до певних дій чи вчинків.

Отже, механізм здійснення типології аксіологічних стратегій і тактик полягає в доцільності їхнього поєднання в одній ситуації спілкування для створення цілісності в комунікативному процесі та кращого впливу на співрозмовника. Комуніканти, застосовуючи низку аксіологічних стратегій і тактик у контексті НДД, намагаються не тільки оцінити свого співрозмовника чи вплинути на нього. Мовці дотримуються певної стратегічної мети, реалізація якої проявляється в здатності комунікативного впливу на співрозмовника та досягненні поставлених комунікативних завдань.

2.2 Оцінна мовленнєва діяльність у семантичному аспекті

Типологізація аксіологічних стратегій і тактик у контекстах гармонійної, конфліктної та консенсусної ситуацій спілкування здійснюється за рахунок загальнонаукової методики дослідження, яка ґрунтується на індукції, дедукції та аналізі оцінних висловлень.

Перший етап роботи – встановлення мети, об’єкта, предмета та основних завдань типологізації аксіологічних стратегій і тактик у НДД, адже саме від цих положень залежить тематика добірки для дослідження.

Другий етап – пошук матеріалу за допомогою *методу суцільної вибірки* із сучасної німецькомовної художньої літератури. Використання художніх творів як фактичного матеріалу є доцільним, оскільки письменники максимально володіють оцінним "відчуттям" чи "чуттям мови" [Щерба 1974: с. 37].

Описовий метод як планомірна інвентаризація мовних одиниць й пояснення особливостей їхньої будови та функціонування на певному етапі розвитку мови, тобто в синхронії [Кочерган 2006: с. 360] проявляється в нашій роботі *прийомом внутрішньої інтерпретації*, сутність якого полягає в сполучуваності досліджуваних одиниць (оцінних висловлень) та їхнього контексту. Поєднання низки оцінних висловлень вводиться комунікантами в структуру діалогічного дискурсу задля підсилення сутності сказаного. Інтенсивність нерозривно пов’язана з оцінністю, представленою не тільки

значенням певних означувальних лексичних одиниць, а також їх уживанням у контексті діалогічного дискурсу. Під інтенсивністю розуміють функціонально-семантичне утворення різнорівневих засобів мови, об'єднаних між собою на основі єдиної ознаки – вираження підсилення [Егоршина 1997: с. 14].

Оцінно маркована лексика наділена ознаками інтенсивності, а градація позитивних та негативних цінностей прослідковується в певних висловленнях діалогічного дискурсу. Базовим підґрунтям для виділення функціонально-семантичних категорій інтенсивності вважають наявність в оцінному висловленні конкретних семантичних інваріантів різнорівневих одиниць мови для виконання ними певних комунікативних функцій щодо потенціалу оцінної мовленнєвої діяльності в німецькомовному діалогічному дискурсі.

Методика дискурс-аналізу застосовується під час встановлення основних вимірів оцінної мовленнєвої взаємодії комунікантів у контексті НДД та виявлення ключових аксіологічних стратегій і тактик, які домінують у тій чи тій ситуації міжособистісного спілкування. Виявлено, що оцінка в дискурсивному контексті представлена низкою оцінних номінацій, які різняться за своєю сутністю й можуть впливати на реалізацію аксіологічних стратегій і тактик.

Під *оцінною номінацією* розуміємо закріплену за мовним знаком певну понятійну ціннісну ознаку, призначену для характеризування осіб, предметів та явищ людської життєдіяльності. Її суть розкривається відповідно до ситуації спілкування зазвичай тільки в контексті діалогічного дискурсу. Прикладами таких оцінно маркованих номінацій можна вважати *eine unbegabte Kuh, eine Gans, das unbegabte Zirkuspferd*, які часто вживаються комунікантами в різних ситуаціях спілкування стосовно жінки задля того, аби представити її у невідповідному світлі [Овсієнко 2009а: с. 239-141].

Здійснюючи класифікацію аксіологічних стратегій і тактик, опираємося на думку О.О. Селіванової про те, що, залежно від конкретного позначення представленого в мовленні денотата, сигніфіката, однооб'єктні номінативи формують ланцюг кореферентності, а різнооб'єктні позначають різні референти [Селіванова 2008: с. 141]. Підґрунтям для аналізу оцінно маркованих номінацій німецькомовного діалогічного дискурсу слугують твердження про те, що номінативні одиниці в мовній системі є первинними, у мовленні – вторинними [Гак 1977: с. 232]. Відповідно до їхньої структури, розрізняють номінації: 1) через слово й словосполучення (лексичні); 2) через речення (пропозитивні); 3) через текст (дискурсивні) [Колшанский 1977: с. 121]. Комуніканти, вступаючи в процес інтеракції, використовуючи низку оцінно маркованих номінацій, "постійно прагнуть до максимального досягнення успішності спілкування, до глибокого розуміння комунікативних процесів, до вільного володіння комунікативними механізмами взаємодії та взаємовпливу" [Сахарчук 2006: с. 5]. Тому ними активно вживаються емотивні оцінні висловлення та навіть експресиви, які краще впливають на співрозмовника, розкривають сутність ситуації міжособистісного спілкування.

Отже, дослідження оцінної мовленнєвої діяльності в семантичному аспекті нерозривно пов'язано з проблемою інтенсивності, що проявляється

в дискурсивному контексті за рахунок різного роду оцінно маркованих висловлень та повторів, оцінних номінацій, які впливають не лише на комунікативну поведінку адресанта, а й на застосування ним певного роду стратегій і тактик, за допомогою яких він здатний реалізувати свої комунікативні завдання.

2.3 Оцінна мовленнєва діяльність у прагматичному ракурсі

Вивчення міжособистісного спілкування нерозривно пов'язано з *оцінним значенням* – інформацією, що містить відомості про ставлення суб'єкта мовлення (того, хто вживає конкретне слово чи вираз) до певної властивості позначеного, виділеного відносно того чи того аспекту розгляду об'єкта [Телия 1986: с. 54]. Уся сукупність мовних одиниць дискурсу перетворюється на основі тематичної організації мовленнєвої взаємодії на комунікативну єдність, яка визначається конкретною комунікативною ситуацією та наміром комунікантів [Франко 2008: с. 42].

До відібраних фрагментів німецькомовних художніх діалогічних дискурсів застосовується *методика аналізу комунікативної ситуації* задля виявлення діалогічних відношень тексту із системою інших текстів, що передбачає визначення прагматичних і функціональних ознак кожної ситуації [Селіванова 2011: с. 310]. Наступний етап вивчення комунікативної ситуації передбачає виявлення діалогічних відношень з особистістю комуніканта, його настановами та завданнями, на які він орієнтується в процесі здійснення інтеракції.

Встановлено, що в *гармонійній ситуації* спілкування комунікант оперує такими стратегіями, як стратегія поведінки, ввічливості, емпатія, маніпулятивна стратегія. Ці стратегії реалізуються в контексті НДД такими тактиками: контактовстановлювальною, тактикою визначення системи цінностей, впливу на адресата, прохання, виправдання, дотримання принципу ввічливості та хорошого тону, компліменту та похвали, психологічного впливу, привертання уваги до об'єкта оцінки, зміни теми в процесі спілкування, емоційного впливу, входження в довіру до комуніканта, нав'язаних вказівок тощо (див. додаток А, рис. А. 2.1).

Конфліктна ситуація спілкування реалізується за допомогою таких стратегій, як емоційність, стратегія раціонального переконання, аргументації та суперництва. Ці стратегії проявляються тактикою скандальності, звинувачення, психологічного впливу на співрозмовника, недотриманням принципу ввічливості, продукування адресантом позитивної чи негативної оцінки, спонукального впливу на співрозмовника, переконливості, агресії, вираження іронії та ін. (див. додаток А, рис. А. 2.2).

Консенсусна ситуація спілкування представлена в дискурсивному контексті стратегією поведінки адресата, підкорення, аргументації, інформування та тактиками декодування інформації, настроєності на кооперацію, солідаризації з адресатом, комунікативної співпраці, прохання, переконання, опису позитивних перспектив тощо (див. додаток А, рис. А. 2.3).

Напрямом дискурсології вважають *конверсаційний аналіз*, представлений сукупністю процедур емпіричного дослідження інтеракцій діалогічного мовлення та який передбачає характеристику трьох шарів спілкування: макрорівня (фаз розмови, головних і другорядних топіків), проміжного рівня (реплікових кроків та комунікативних ходів) і макрорівня (засобів різних мовних рівнів, що беруть участь у створенні діалогічної інтеракції) [Селіванова 2011: с. 262-265]. Увесь процес здійснення оцінної мовленнєвої діяльності ґрунтується на взаємному обміні інформацією двох чи більше учасників інтеракції. Кожен учасник спілкування в процесі оцінювання орієнтується на вигідні для себе дії, реалізація яких відбувається виключно під час спілкування та характеризується в деяких випадках успішністю або поразкою. Типологія проводиться порівнянням деяких аксіологічних стратегій і тактик у контексті консенсусної та гармонійної ситуацій спілкування, в яких відбувається реалізація аксіологічної стратегії поведінки адресанта. Консенсусна та конфліктна ситуації спілкування можуть реалізовуватися за рахунок аргументації як однієї з основних аксіологічних стратегій у контексті НДД. Роль контексту в дискурсі є ключовою та представлена важливістю прагматичних процедур його аналізу, до якого залучається ряд новітніх когнітивних методик. У процесі створення дискурсу комуніканти постійно змінюють модель поточного контексту або поточного простору дискурсу. Такі моделі базуються на семантичному значенні та спільному знанні пресупозицій дискурсу, що належить до його когнітивного аспекту [Овсієнко 2010: с. 125-128; Шевченко 2005а: с. 107].

Кількісні підрахунки використовуються для визначення частотності вживання типів ситуації спілкування в контексті НДД (див. додаток А, табл. А. 2.4) та демонструють перевагу гармонійної ситуації спілкування над конфліктною та консенсусною відповідно у процентному відношенні 55%, 30% та 15 %.

Отже, саме детальний аналіз комунікативних ситуацій дозволяє здійснити типологію аксіологічних стратегій і тактик та визначити, які з є домінуючими. Застосування комунікантом стратегій і тактик у процесі інтеракції залежить насамперед від типу ситуації спілкування, соціального статусу мовця та умов, за яких здійснюється процес комунікації.

Висновки до розділу 2

1. На початковому етапі дослідження опрацьовується теоретичний матеріал щодо вивчення стратегій і тактик у мовознавстві, який у подальшому узагальнюється та інтерпретується; відбираються твори сучасної німецькомовної художньої літератури.

2. Типологія ключових аксіологічних стратегій і тактик у гармонійній, конфліктній та консенсусній ситуаціях спілкування проводиться на основі аналізу німецькомовних діалогічних дискурсів, дібраних методом суцільної вибірки з творів художньої літератури німецьких авторів ХХ–ХХІ століть. У виокремлених фрагментах діалогічних дискурсів (400 одиниць) чітко

прослідковується оцінна мовленнєва діяльність комунікантів у згаданих ситуаціях спілкування.

3. Побудова типології аксіологічних стратегій і тактик НДД ґрунтується на методиці дискурс-аналізу, що дозволяє виявити сутність впливу як мовних, так і позамовних чинників, у рамках яких здійснюється оцінна мовленнєва діяльність комунікантів.

4. Семантичний аспект дослідження оцінної мовленнєвої діяльності НДД базується на застосуванні таких методик, як метод суцільної вибірки, описовий метод, що проявляється прийомом внутрішньої інтерпретації та методикою дискурсивного аналізу, які в тісній взаємодії уможливають вивчення аксіологічних стратегій і тактик та здійснення їхньої класифікації.

5. Беручи до уваги прагматичний аспект оцінної мовленнєвої діяльності НДД, встановлюється типологія аксіологічних стратегій і тактик, які домінують у гармонійній, конфліктній та консенсусній ситуаціях спілкування. Частотність уживання комунікантами різних типів ситуацій спілкування визначається за допомогою кількісних підрахунків.

РОЗДІЛ 3

ТИПИ КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЙ

ОЦІНКИ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Сучасна комунікативна лінгвістика вирізняється пріоритетними дослідженнями тих наукових феноменів, що постають із міждисциплінарних знань комунікантів. Постійне вивчення мови як засобу міжособистісної взаємодії спонукає до пошуку нових можливостей для з'ясування ключових принципів і механізмів уведення лінгвістичних засобів у інтерактивний контекст. Розкриття прагматичного потенціалу оцінної мовленнєвої діяльності "пов'язано, фактично, з усіма модусами мови, перш за все складниками комунікативної діяльності людей: адресантом, адресатом, їхніми стосунками, контекстом і ситуацією спілкування, каналами комунікації тощо" [Бацевич 2010: с. 6]. Оцінна інтенція мовця – один із найважливіших компонентів мовленнєвої діяльності, за допомогою якої адресант здійснює безпосередній вплив на своїх співрозмовників, спрямовує свідомість на предмет, що оцінюється.

Спираючись на основні завдання цього розділу щодо вияву та опису аксіологічних стратегій і тактик комунікантів у німецькомовному діалогічному дискурсі, встановлення особливостей оцінної мовленнєвої діяльності комунікантів у різних мовленнєвих ситуаціях, висвітлення специфіки оцінного компонента у структурі значення лексичних одиниць як засобу персуазивності, виявимо та опишемо основні аксіологічні стратегії й тактики в ситуаціях безпосереднього спілкування та розглянемо, як у цих ситуаціях відбувається реалізація оцінної мовленнєвої діяльності.

3.1 Оцінно-прагматична настанова комунікантів у німецькомовному діалогічному дискурсі

Комунікативна настанова – це програма поведінки обох комунікантів під час здійснення ними міжособистісного спілкування. У дискурсивному контексті вона характеризується як така, що породжується інтенцією автора або ініціатором мовленнєвої взаємодії задля відображення намірів комунікантів та досягнення поставленої перед ними комунікативної мети. Рівень настанови в процесі здійснення оцінної мовленнєвої діяльності залежить від соціального статусу обох комунікантів, їхніх предметно-тематичних інтересів, емоційного ставлення до зображуваних ними подій та ґрунтується на стосунках адресанта й адресата.

Міжособистісна комунікація зорієнтована на потребу в спілкуванні комунікантів, вона є джерелом комунікативних потреб та усвідомлено або неусвідомлено представлена в низці комунікативних інтенцій, коли "в основі будь-якої діяльності, у тому числі й мовленнєвої, лежить певний мотив, який визначається проблемою" [Андреева 2009: с. 7; Padalka 2010; Pike 1967]. Інтенція може виникати в процесі інтерації лише за умов наявності мотивації в її учасників, їхньої орієнтації в ситуації, яка склалася.

Комунікативною інтенцією вважається осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення [Бацевич 2004: с. 116; Криницька; Gadler 2006]. Беручи до уваги це визначення, інтенцію розглядають як превербальний, осмислений намір мовця, що зумовлює комунікативні стратегії, внутрішню програму мовлення та способи її здійснення; інтенція є основною структурною ознакою свідомості й будь-якого її акту [Селіванова 2006; с. 184].

Діалогічний дискурс у конкретній комунікативній ситуації (конфліктній, гармонійній, консенсусній) побудований на інтенціях, за допомогою яких він підтримується, ділиться на певні логічно завершені смислові частини та визначається чітко встановленою метою спілкування. Саме від інтенції залежить успішність здійснення комунікації. На думку Ф.С. Бацевича, процес спілкування постає як послідовність інтеракційних ходів, що визначають взаємодію інтеракційних інтенцій [Бацевич 2004: с. 116]. Особливості оцінної мовленнєвої діяльності в ситуаціях безпосереднього спілкування базуються як на міжособистісних стосунках партнерів по комунікації, так і їхніх емоціях, мотивах поведінки та намірах. Спосіб репрезентації сутності оцінних висловлень комунікантами під час здійснення оцінної мовленнєвої діяльності найчастіше "визначений таким складником комунікативного акту, як фактор мовця та фактор адресата" [Федотова 1987: с. 15]. Від адресанта та адресата залежить подальше розгортання комунікативної ситуації та її перебіг. Суб'єкт оцінки в дискурсивному контексті виступає "носієм наміру (інтенції), а його метою є певний результат" [Сусов 2009: с. 60], якого той досягає, здійснюючи комунікативний вплив. О.О. Селіванова відмічає, що вплив на адресата спрямований на корегування його актуальної поведінки, зміну структур і сценаріїв свідомості, психологічних станів, оцінок тощо [Селіванова 2011: с. 28]. Крім того, на розгортанні та перебігу комунікації може позначитися соціальний статус обох комунікантів, їхні цінності, ідеали, забобони, стереотипи, образи дій, яким слідують комуніканти, обстановка й умови спілкування, норми, ритуали, правила мовленнєвої та не мовленнєвої поведінки і т.і. [Андреева 2009: с. 7].

Для визначення потенціалу оцінних висловлень слід враховувати їхню локутивну силу, інтенсивність якої прослідковується за наявності мовленнєвого акту, що є найменшою одиницею мовленнєвого спілкування і який трактують як цілеспрямовану мовленнєву дію, що здійснюється згідно з принципами та правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими в певному суспільстві, і як мінімальну одиницю нормативної соціомовленнєвої поведінки в межах прагматичної ситуації [Селіванова 2011: с. 55]. Мовленнєва діяльність розглядається як особливий вид дій. Говорити – виконувати певні дії – акти [Гладуш 2005: с. 4]. Мовленнєві акти складаються з локутивних, іллокутивних та перлокутивних підактів. З локутивним актом пов'язане продукування висловлень у діалогічному дискурсі, цілеспрямоване використання яких перетворює локутивний акт на іллокутивний. Перлокутивний акт – це той вплив, який певне висловлення здійснює на адресата [Приходько 2001: с. 45] задля досягнення поставленої перед комунікантом мети. До уваги береться не

факт розуміння адресатом конкретного висловлення, а лише зміни в його стані чи поведінці, що є наслідком цього розуміння.

Намір комунікантів ототожнюється з комунікативними завданнями ОМД, а оцінні висловлення вводяться в контекст для повідомлення, запиту інформації чи спонукання комунікантів до певних дій. За допомогою ОМД мовці не тільки виражають прохання чи наказ (як передбачає теорія мовленнєвих актів), а й "реалізують інші особистісні інтенції: представляють себе в певному світлі, демонструють своє відношення до співрозмовника та навколишнього світу, привертають на свій бік, покладають відповідальність і т.д." [Шакірова 2003: с. 25]. Узнявши за основу це твердження та перенісши його в контекст німецькомовного діалогічного дискурсу, можна визначити баланс завдань комунікантів, які різняться за своєю спрямованістю в залежності від ситуації міжособистісного спілкування. На основі проведеного дослідження встановлено, що інтенційна спрямованість ОМД мовців *конфліктної ситуації спілкування* характеризується дисбалансом у поглядах обох комунікантів, неабиякою експресивністю, наявністю суперечностей, які виникають у дискусії. Конфліктній ситуації спілкування притаманні умови протилежних комунікативних завдань адресанта й адресата під час здійснення комунікативного впливу один на одного. Оцінку, яка домінує в процесі міжособистісної взаємодії, можна розцінювати як негативну й позначену знаком "-". Їй властиве розпалення конфлікту, дисгармонія в стосунках комунікантів і навіть агресія. *Гармонійна ситуація* спілкування реалізується за умов збігу в поглядах мовців. Гармонія, що досягається за рахунок ОМД, характеризується прагненням комунікантів до чогось прекрасного, позитивного та яскравого. *Консенсусній ситуації* (ситуації порозуміння) притаманний зазвичай збіг мети мовців, який досягається за рахунок вирішення поставлених перед ними комунікативних завдань.

До оцінних маркерів інтенції мовця в німецькомовному художньому дискурсивному контексті можна віднести: семантичні кліше, що розкривають сутність значення оцінних лексем; семантичні компоненти, або "семантичні долі" [Верещагин 1980: с. 15] з яскраво вираженою мотивацією, коли одне й те ж оцінне поняття в різних ситуаціях спілкування та контекстах може мотивуватися по-різному; характеристики учасників інтеракції, їхні дії та вчинки; особливості представлення комунікативної ситуації та стосунків, які складаються між її учасниками; модальність (чітко вказаний час подій та світогляд комунікантів); "стилістичні параметри слова, що виступають у якості індикаторів комунікативного наміру" [Шакірова 2003, с. 26]. Комунікативна настанова в дискурсивному контексті може реалізовуватися також і за рахунок стилістичного значення оцінних висловлень, які різняться між собою в залежності від ситуації міжособистісного спілкування. Для конфліктної ситуації характерним є вживання таких негативно маркованих оцінних лексем, як *der Dickkopf* (дурень), *der Esel* (осел), що вирізняються своєю експресивністю. Висловлена оцінка по відношенню до одного з комунікантів не тільки визначає емоційне забарвлення слова, а й свідчить про прояв емоцій мовців, їхнього настрою та ставлення

до співрозмовника. "Експресивний компонент стилістичного значення відбиває, з одного боку, емоційну шкалу інтенсивності, а з другого – порушення обмежень, які накладаються нормативним та функціональним компонентами значень" [Іваненко 2001: с. 78]. Гармонійна та консенсусна ситуації спілкування реалізуються зазвичай у контекстах німецькомовних діалогічних дискурсів за рахунок позитивно маркованої ОМД, якій властиво не тільки здійснювати позитивний вплив на партнерів по комунікації, а й залежати від його ціннісної орієнтації, визначати його наміри та світогляд.

Отже, реалізація комунікативної настанови в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу відбувається виключно за рахунок ОМД, що різниться від ситуації до ситуації спілкування. Основне призначення оцінних суджень, висловлених комунікантами під час інтеракції, полягає в тому, щоб здійснити локутивний вплив на свого партнера задля досягнення перлокутивного ефекту.

3.2 Типи комунікативних ситуацій у німецькій художній прозі ХХ–ХХІ століть

Діалогічний дискурс як продукт оцінної мовленнєвої діяльності обох комунікантів (адресанта й адресата) ґрунтується на взаємодії комунікативних дій, що реалізуються на основі стратегій і тактик, обраних відповідно до прагматичної мети мовця. Згідно з контекстом німецькомовного діалогічного дискурсу можна виділити такі основні типи комунікативних ситуацій, як конфліктна, гармонійна та консенсусна, яким завжди притаманні симетричні (паритетні) бо асиметричні стосунки комунікантів. Характер комунікативних відносин у структурі ситуації спілкування значною мірою залежить від особи адресата й зумовлюється такими трьома чинниками, як зв'язок адресата з перлокутивним ефектом; рольовим принципом мовлення та належністю мовленнєвого акту до сфери міжособистісних стосунків комунікантів [Арутюнова 1981: с. 361]. Реалізація аксіологічних стратегій і тактик під час здійснення ОМД у ситуаціях міжособистісного спілкування (конфліктна, гармонійна, консенсусна), зумовлена в першу чергу намірами комунікантів дискурсу, які ставлять перед собою певну комунікативну мету, а в процесі інтеракції намагаються її реалізувати якнайвигідніше для себе. Як правило, певній ситуації спілкування притаманні як конфліктні, так і неконфліктні аксіологічні стратегії, що вводяться в дискурсивний контекст задля міжособистісної взаємодії та емоційного впливу на свого співрозмовника. Їхня ціннісна сутність та значущість розкриваються лише за наявності оцінного дискурсивного контексту, на основі якого й прослідковується потенціал оцінної мовленнєвої діяльності.

3.2.1 Аксіологічні стратегії й тактики в гармонійній ситуації спілкування. Поняття *гармонії* у нас завжди асоціюється із чимось прекрасним, приємним чи навіть ідеальним. Ми вбачаємо її у всьому

позитивному, яскравому, в оригінально поєднаному. Оцінка, як невід'ємна складова цього поняття, несе позитивно марковану ціннісну інформацію по відношенню до всього оточуючого. Відомі різні тлумачення *гармонії* сучасними українськими [Горностаї 2005; Лунёва 2006; Юрьев 2007 та ін.] і зарубіжними дослідниками [Борев 2002; Халопов 2003; Aivanhov; Persichetti та ін.], які розглядали її в міфології, філософії, логіці, психології та лінгвістиці. Гармонія наявна навіть у точних науках [Васютинский 1990], інколи без неї просто неможливо обійтися в окремих життєвих ситуаціях. Порівнюючи праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, можна дійти єдиного висновку, що для кожного з них краса й гармонія співіснують у тісній взаємодії та стали найважливішими категоріями пізнання, які проявляються в різних сферах людського буття.

У представленому дослідженні гармонія розуміється як поєднання злагодженості, взаємної відповідності якостей (предметів, явищ, частин цілого) [ВТССУМ 2005: с. 223]. Образність передавання поняття відбувається в особистості за рахунок вражень, прочитаних нею текстів або переживань інших осіб, які їх передають, супроводжуючи низкою оцінно маркованих лексем, що відображають захоплення. Картино-образний модус поняття *гармонія* включає конкретизоване уявлення мовця про гармонійність, яка існує між різними категоріями її носіїв, зокрема, "гармонія в родині", "гармонія в невеликій соціальній групі" та "гармонія людини і природи" [Лунёва 2006: с. 11]. Беручи до уваги подане твердження, можемо із впевненістю визнати, що гармонія не може існувати поза ситуацією спілкування, ціннісним розумінням гармонійного в процесі здійснення інтеракції.

Оскільки компоненти гармонії співіснують у тісній взаємодії (як єдине ціле), то, нашарувавши її на структуру оцінки, можемо спостерігати циклічність прояву оцінної мовленнєвої діяльності комунікантів, де кожен наступний компонент буде залежати від попереднього (див. додаток А., рис. А. 3.1). Якщо, наприклад, візьмемо за основу поняття краси та почнемо розглядати ОМД з точки зору гармонійності, обов'язковим наступним компонентом буде емоційність, тому що тільки під впливом захоплення та позитивних емоцій комунікант здатен висловити ціннісне судження по відношенню до оцінюваної особи, предмета чи явища. Гармонію наділяють культурною значимістю, яка буде різнитися в уявленнях кожного народу та буде по-різному відображена в його культурі.

Для гармонійної ситуації спілкування важливою залишається правильна організація мовленнєвої взаємодії та обов'язкова наявність намірів мовців. Комуніканти обирають для себе той тип комунікативної поведінки, який сприятиме вирішенню поставлених перед ними завдань. Задля досягнення комунікативної мети мовець повинен мати не тільки елементарні уявлення про ситуацію спілкування, а й власний досвід аналізу мовленнєвих дій. Прогноз мовленнєвої поведінки здійснюється ним на основі мотивів і завдань [Иссерс 2008: с. 94]. Завдання впливають на вибір мовних засобів при побудові висловлень (лексичний рівень), на саму побудову фраз (синтаксичний рівень), а також на спрямованість мовленнєвої реалізації задуму (стратегічний рівень)

[Андреева 2009: с. 8]. Саме від правильно обраних стратегій і тактик залежить успішність процесу комунікації в гармонійній ситуації спілкування. З одного боку стратегія зумовлює вибір прийомів, а з другого – успішність реалізації стратегії залежить від вдалого вибору й поєднання найбільш релевантних тактик у дискурсі [Козяревич 2006: с. 123].

Визначення комунікативних стратегій у дискурсивному контексті можливе лише за умов правильного розуміння ситуації спілкування з урахуванням інтенції комунікантів. Тому вважаємо за доцільне виділити стратегії, притаманні гармонійній ситуації спілкування: стратегія поведінки комуніканта, стратегія ввічливості, емпатія та маніпулятивна стратегія. Типологію аксіологічних стратегій у гармонійній ситуації спілкування схематично можна представити в такий спосіб (див. додаток А, рис. А. 2.1).

Емпатія – ключова комунікативна стратегія. Гармонія в ситуації спілкування проявляється тільки за рахунок наявності емпатії (здатності відчувати психологічний стан іншого [ВТССУМ 2005: с. 349]), оскільки її феномен виражається гармонізуючою функцією в дискурсі. Оцінка тут якнайкраще доповнює емпатію, здійснюючи прямий вплив на співрозмовника задля досягнення поставленої ініціатором спілкування комунікативної мети. Л.В. Козяревич відмічено, що значення емпатії розкривається за рахунок поліпшення емоційного стану партнера по комунікації, встановлення або підтримання міжособистісних стосунків у межах конкретної мовленнєвої взаємодії та урегулювання комунікативного процесу [Козяревич 2006: с. 123].

Функціонування емпатії яскраво прослідковується у фрагменті дискурсу з роману J. Seghers "Die Braut im Schnee" (Seghers, DBiS, 105) (9), (див. додаток Б, дис. 38), де комунікантами виступають хороші знайомі, що мають спільні інтереси, уподобання та захоплення.

Хоча векторні характеристики емпатії як ключової стратегії дискурсивного контексту й відповідають схемі ведення розмови "Я–Ви", однак свідченням дружніх стосунків є наявність у розмові таких позитивно маркованих ознак ОМД, як доброзичливість, привітність, дружність. Адресант як ініціатор дискурсу, спостерігаючи гарний настрій співрозмовника та оперуючи *тактикою психологічного впливу*, заводить розмову з адресатом не для того, аби продемонструвати власні навички та вміння при виконанні нової мелодії, вивченої напередодні, а з іншим наміром – завести у будь-який спосіб розмову про об'єкт оцінки (Frau Hollmann) (*тактика привертання уваги до об'єкта оцінки*), який обом подобається. Оцінні судження, що висловлюються адресатом спочатку по відношенню до приємної мелодії (*Das war schön, schöner als alles, was ich in den letzten Tagen erlebt habe*), переходять у ще більш приємну для комуніканта розмову про його кохану жінку (*Ja, sie ist sehr apart. Apart ist das Wort, das ich gesucht habe. Thea Hollmann ist das aparteste Wesen, dem ich je begegnen durfte*) (*тактика зміни теми в процесі спілкування*). Зрештою, адресат, розуміючи сутність оцінних висловлень з боку свого співрозмовника і дотримуючись принципу ввічливості (*тактика дотримання принципу ввічливості з боку співрозмовника*), хоч і називає його ловеласом (*Sie sind ein Schwerenöter*), проте не ображається на нього. Саме в цьому й полягає суть

ситуації такого типу. Оцінка, як невід'ємна складова емпатії, здійснює неабиякий емоційний вплив на обох комунікантів та не набуває значення зі знаком "-".

Маніпулятивна стратегія в гармонійній ситуації спілкування базується на спробі маніпулювання співрозмовником заради досягнення поставленої комунікативної мети. Оскільки гармонійна ситуація вирізняється своєю позитивністю, гармонійністю та злагодженим поєднанням увічливості, хорошого тону та емпатії, то нерідко комуніканти підпадають під маніпулятивний вплив з боку своїх співрозмовників. Комунікативне маніпулювання полягає насамперед у свідомому порушенні адресантом загальних постулатів спілкування, тобто, своїми мовленнєвими ходами він намагається досягти своєї мети, поставивши партнера по комунікації в незручне чи програшне становище [Франко 2008: с. 165]. Маніпуляцію розуміють як навмисне та приховане спонукання іншої людини до переживань певних станів, прийняття рішень та виконання дій, необхідних ініціатору для досягнення власної мети [Козяревич 2006: с. 128].

Елементи мовленнєвого маніпулювання спостерігаємо в контексті діалогічного дискурсу з роману Charlotte Link "Das Echo der Schuld" (Link, DEdS) (10) (див. додаток Б, дис. 39), де комуніканти: адресант – чоловік, який випадково зустрічає дівчинку в магазині й намагається нею маніпулювати за рахунок її особистих проблем; адресат – мала Яна, у якої скоро день народження, та, на жаль, вона не може запросити своїх подруг до себе його відсвяткувати, бо живе зі своєю мамою в маленькій квартирі.

Адресант дискурсу як ініціатор спілкування, увійшовши в довіру (*тактика дотримання принципу ввічливості та хорошого тону*) до дівчинки, пропонує їй відсвяткувати її день народження в його великому будинку, куди б та змогла запросити всіх своїх подруг. Домовляючись про зустріч у зазначений час, адресант висловлює комплімент Яні (*Du bist ein besonders hübsches Mädchen, Janie. Und dazu intelligent und freundlich*). У такий спосіб, адресант, застосовуючи ОМД, намагається маніпулювати співрозмовницею. Характер маніпуляції проявляється за рахунок оцінних висловлень, які вводяться в контекст заради здійснення особливого емоційного впливу на комуніканта за рахунок слабшої психологічної позиції адресата (*тактика емоційного впливу*) для досягнення адресантом поставленої мети – заманити дівчинку до себе в будинок.

Гармонія, як невід'ємна складова інтеракції в процесі здійснення маніпулювання, проявляється імпліцитно в структурі оцінного висловлення (*Wenn ich dir einen Gefallen tun kann, so ist mir das ein Vergnügen*) та розкривається тільки завдяки фоновим знанням щодо ситуації спілкування, і її можна зрозуміти так – "зроблю все, аби досягнути бажаного результату".

Маніпулювання як один з основних способів спланованого впливу на співрозмовника підсилюється за рахунок уживання оцінних висловлень у процесі здійснення ОМД. Оцінка – це прояв мовленнєвої маніпуляції, що застосовується адресантом виключно задля посилення впливу на адресата. Такий механізм лежить в основі маніпуляцій, побудованих на навмисному

порушенні норм спілкування і самого принципу комунікативного співробітництва, а також інституційних норм етикету [Франко 2008: с. 166-167]. Маніпулятор, скориставшись довірливістю дитини, застосовує низку *тактик* маніпулювання, здійснюючи цим вплив на співрозмовника заради власної вигоди:

1) входження в довіру комуніканта (*Wenn ich dir einen Gefallen tun kann, so ist mir das ein Vergnügen*);

2) встановлення дружних стосунків за рахунок підтримки адресата та об'єкта маніпулювання (*Wir feiern den schönsten Geburtstag deines Lebens, Janie*);

3) примушування довірливого комуніканта виконувати нав'язані йому вказівки (тактика нав'язаних указівок) (*"Ich denke, unser Plan sollte vorläufig unser Geheimnis bleiben. Ich könnte mir denken, dass deine Mum ärgerlich wird, wenn sie erfährt, dass du ganz ohne sie woanders eine Party feiern möchtest!" ... "Und du solltest auch mit deinen Freundinnen noch nicht darüber sprechen", fuhr der Mann fort, "denn nachher wird das womöglich alles nichts, und dann stehst du blamiert da." ...*).

У такий спосіб маніпулятору за рахунок чітко даних настанов партнеру по комунікації вдається досягнути поставленої мети – переконати дівчину в зазначений час прийти до його будинку.

Отже, на основі аналізу фактичного матеріалу можемо стверджувати, що гармонійній ситуації, як і іншим ситуаціям спілкування, притаманна низка стратегій і тактик, які в кожному дискурсивному контексті НДД реалізуються по-різному. Емпатія та маніпулювання виступають ключовими ознаками гармонійної ситуації спілкування та реалізуються в процесі здійснення ОМД за рахунок інтенційної спрямованості інтерації, світогляду й переконань самих комунікантів.

3.2.2 Аксіологічні стратегії й тактики в конфліктній ситуації спілкування. Сучасний темп нашого життя характеризується конфліктними ситуаціями, викликаними не тільки низкою соціальних проблем, що охопили економіку, культуру та мораль, а й пов'язані із ціннісною орієнтацією суспільства, його світоглядом та ідеалами. *Конфлікт* трактують як гострий спосіб розв'язання протиріч вербальними та невербальними засобами, що полягає в протидії суб'єктів конфлікту за допомогою виконання дій, які зазвичай супроводжуються негативними емоціями й характеризуються порушенням принципу комунікативного співробітництва [Черненко 2008: с. 33; Stegbauer 2010]. Функціонування конфліктів залежить від їхнього типу та структури, де обов'язково має бути представлений носій (суб'єкт) конфлікту, проблема, що призводить до конфліктної ситуації, об'єкт та інцидент. Залежно від сфери прояву (політика, економіка, культура, міжособистісні стосунки) та самого суб'єкта (носія конфлікту) конфлікти поділяють на інституціональні, організаційні, міжгрупові, групові, міжособистісні, соціальні, культурні, міжнародні та комунікативні [Корольова; Пірен 2003: с. 10]. Конфлікти, які виникають на фоні здійснення ОМД, ґрунтуються на емоціях, а їх гострота залежить від психічного стану сторін, що конфліктують. Саме введення

негативних емоцій у процес спілкування може докорінно змінити не тільки характер діалогічного дискурсу, а й відбитися на міжособистісних стосунках комунікантів. Прояв негативних емоцій під час здійснення оцінної мовленнєвої діяльності найчастіше характеризується наявністю низки оцінних маркованих лексем із негативною семантикою. Уживання оцінних висловлень у процесі здійснення ОМД впливає на перебіг конфліктної ситуації спілкування, сприяє переростанню незначної незгоди в суперечку чи навіть бійку. Оцінка в конфліктній ситуації спілкування, висловлена комунікантами в процесі здійснення оцінної мовленнєвої діяльності, може не тільки розпалювати конфлікт, а й сприяти маніпулюванню однією із сторін, здійснювати вплив на співрозмовника, змушуючи його замислитися над правильністю прийнятих ним рішень, а також спонукати комунікантів до чогось нового, переконувати та привертати увагу.

Негативні емоції в конфліктній ситуації спілкування провокують виникнення протилежної консенсусу мети – нанесення моральної шкоди адресату, що є результатом впливу на особистість трьох негативних емоцій: тріади ворожнечі – гніву, відрази та презирства [Фадеева 2000: с. 4]. Таким чином, конфліктна ситуація – це період прихованої взаємної або односторонньої незадоволеності, яка базується на індивідуальній чи груповій оцінці ситуації, що склалася [Пірен 2003: с. 340].

Приклад конфліктної ситуації представлений у такому фрагменті діалогічного дискурсу:

(11) *Ich zuckte die Achseln. "Macht Ihnen wohl Spaß, Sie Tugendfatzke?" fragte er höhnisch.*

"Sie sind verrückt", sagte ich.

"Verrückt? Nein, aber reingefallen!" Er legte sich breit über den Tisch und blies mir Kognakatem ins Gesicht. "Reingefallen bin ich. Reingelegt haben sie mich. Die Schweine. Alles Schweine. Sie auch, Sie Tugendschwein" [Remarque, DK, 433].

Структура оцінної мовленнєвої діяльності комунікантів у конфліктній ситуації спілкування є складною із низкою компонентів (див. додаток А. рис. А. 3.2). Представлений рисунок у формі діаграми ілюструє чинники, які впливають на перебіг ОМД комунікантів конфліктної ситуації спілкування. Сторони, що конфліктують, будучи під впливом негативних емоцій у стані емоційного збудження, здатні розкрити справжні риси свого характеру, де кожній рисі відповідатиме чіткий мотив кожної зі сторін, на основі якого і встановлюється зона розбіжностей у поглядах. Ключовим для конфліктної ситуації постає оцінний об'єкт конфлікту, який залежить від зони розбіжностей (предметів, фактів, кола проблем).

Конфлікт становить епіцентр комунікації. Аналіз фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що в процесі здійснення оцінної мовленнєвої діяльності комуніканти використовують різного роду конфліктні стратегії й тактики, щоб за допомогою оцінних висловлень не тільки досягнути поставленої перед собою перлокутивної мети, а й здійснити емоційний мовленнєвий вплив на співрозмовника, показати його з найгіршого боку (образити, принизити або ж навіть і висміяти). Послідовність уживання

емоційно забарвлених оцінних висловлень залежить від фази конфлікту, його гостроти та умов перебігу.

У лінгвістиці виділяють такі фази конфлікту: передконфліктна стадія → інцидент → ескалація → кульмінація → завершення конфлікту [Черненко 2008: с. 46-47]. Чим ближче до кульмінації як епіцентру конфлікту, тим напруженішою стає ОМД. Домінування емоційних та експресивних висловлень з негативною маркованістю в її структурі призводить до розпалення конфлікту ще з більшою силою, образ з боку адресанта по відношенню до адресата та навпаки. Застосування аксіологічних стратегій і тактик у дискурсивному контексті конфліктної ситуації спілкування залежить від стадії конфлікту, психологічного стану учасників та їхніх дій. На шляху від передконфліктної фази до кульмінації стратегії й тактики схематично можна представити таким чином (див. додаток А., рис. А. 2.2). Розглянемо оцінні стратегії й тактики на прикладі фрагмента німецькомовного діалогічного дискурсу з роману Е.М. Ремарк "Drei Kameraden" (Remarque, DK, 59-60) (12) (див. додаток Б, дис. 36). На основі структури дискурсу прослідкуємо використання основних аксіологічних стратегій і тактик, проаналізуємо специфіку оцінної мовленнєвої діяльності комунікантів у конфліктній ситуації спілкування та дослідимо, як у процесі здійснення ОМД розкривається потенціал оцінних висловлень. Об'єктом оцінки постає спочатку Патриція, а потім, з розвитком комунікативних подій, і адресат Роберт. Суб'єктом оцінки виступає адресант Готфрід Ленц.

Латентний період (передконфліктна стадія) має в дискурсивному контексті свої підстадії, коли виникає об'єктивна проблемна ситуація, усвідомлення цієї ситуації, спроби її особистого вирішення в неконфліктний спосіб [Анцупов 1999: с. 264]. Перебіг передконфліктної стадії грає ключову роль для подальшого розгортання конфлікту в процесі спілкування та впливає на використання тих чи тих стратегій і тактик комунікантами. Латентний період в обраному фрагменті пов'язаний із появою в житті товаришів дівчини Патриції (Пат), що приїжджала з Біндінгом до них у майстерню. Вона сподобалася обом товаришам, та, на превеликий жаль, один із них (Роберт) із-за необачності загубив її адресу, яку Пат записала на аркуші паперу та залишила. Така поведінка товариша викликала емоційне роздратування Готфріда. Подана стадія конфліктної взаємодії ґрунтується на виникненні реального протиріччя в інтересах, потребах і завданнях сторін [Черненко 2008: с. 48]. Показником цьому слугує низка висловлень (*Starren. Du hast doch ihre Adresse aufgeschrieben! Ich habe es selbst gesehen*). Про початок конфлікту в дискурсивному контексті свідчить *інцидент* – пригода, подія, випадок (зазвичай неприємний) [ВТССУМ 2005: с. 512], перше комунікативне зіткнення співрозмовників, коли адресант Готфрід висловлює своє невдоволення з приводу вчинків Роберта (*Verloren!*). У представленому контексті інцидентом слід уважати прикрість, яка трапилася з Робертом, коли той загубив адресу.

Ескалація конфліктної мовленнєвої ситуації реалізується за рахунок різноманітних конфліктогенів – вербальних та невербальних засобів посилення конфлікту, передбачаючи розширення й поглиблення конфлікту, утягування в нього нових учасників та формування нових агресивних намірів, підвищення

інтенсивності конфлікту між двома та більше сторонами [Черненко 2008: с. 44-50]. В аналізованому фрагменті ескалацію передано швидким рухом Готфріда (*Er griff sich mit beiden Händen in seinen gelben Haarwald*), в якому явно спостерігається невдоволення, яке можна вважати підґрунтям для кульмінації конфлікту.

Аксіологічні стратегії на цьому етапі комунікативної взаємодії проявляються емоційністю адресата, стратегією раціонального переконання, а також аргументацією щодо прийняття рішення. *Емоційність* як комунікативна стратегія на передконфліктній стадії спілкування передається тактикою психологічного впливу на адресата, а період ескалації конфліктної ситуації спілкування ґрунтується на тактиці недотримання принципу ввічливості, про що свідчать різкі рухи адресанта та його невдоволення.

Аргументація [Kopperschmidt 2005] як одна з ключових стратегій мовленнєвого впливу проявляється тактикою спонукальної дії на адресата Роберта – поговорити про гарну незнайомку, й тактикою привертання уваги співрозмовника до об'єкта оцінки, про що свідчить випадково заведена розмова про Патрицію. На початку розмови спостерігаємо "дискурсивну (неконвенційну) імплікатуру" [Грайс 1985], що встановлюється на підставі контексту, певних знань про дівчину, яка їх відвідувала, а також зосереджена на позиції ввічливості та хорошому тоні (так здається на перший погляд). Кульмінація конфліктної взаємодії досить чітко прослідковується в подальших мовленнєвих кроках комунікантів, де адресант, як ініціатор комунікативної взаємодії, за допомогою оцінних висловлень негативно характеризує не тільки вчинки адресата, а й піддає його особу нищівній критиці.

Представлений фрагмент діалогічного дискурсу демонструє плавний перехід ескалації в кульмінацію (епіцентр конфліктної взаємодії між обома сторонами, що конфліктують), коли адресант, як ініціатор конфлікту, використовує квантори (лайливі лексеми) з негативною імпліцитною оцінкою. Підґрунтям для висловлення негативною емоційною оцінкою мовцем по відношенню до адресата (*Jammervoller Dilettant! Ein Trauerbolzen, ein Esel, ein Trottel, der nichts kennt, was über das Niveau der Huren aus dem Café International hinausgeht! Du Klavierspieler!*) можна вважати не тільки ставлення суб'єкта оцінки до об'єкта (Роберта), а переживання за дівчину, яка, можливо, розраховує на їхню допомогу. Потенціал представлених у такий спосіб оцінних висловлень розкривається не тільки в тому, аби якомога гірше представити об'єкт оцінки, а й дати можливість замислитися над результатом своїх необачних вчинків. Дослідниками відмічено, що негативне емоційно-оцінне висловлення виникає ситуативно, без попереднього обдумування, та зазвичай не розраховано на певний ефект [Старостина 2008: с. 22]. Цьому підтвердженням є те, що адресант дискурсу в наведеному прикладі, постійно висловлюючи оцінні твердження стосовно співрозмовника, майже не реагує на його репліки у відповідь. Він настільки піддається емоціям, що починає негативно оцінювати не тільки самого адресата, а й усе, що з ним пов'язано. Розподіл емоційної інтенсивності в оцінному контексті діалогічного дискурсу залежить від понять, до яких апелюють реципієнти під час здійснення мовленнєвого впливу один на одного. Мотиви, якими керується адресант, та мета,

якої він намагається досягнути в процесі здійснення ОМД, впливають на перебіг конфліктної взаємодії. Як зазначає Н.Д. Арутюнова, будь-яке ціннісне судження може бути покладено в основу суперечки, сутність якої зводиться не до порозуміння в поглядах, а до неузгодженості інтересів [Арутюнова 1999: с. 165-166]. Міжособистісна суперечка, яка виливається в контексті низкою оцінних номінацій (*der Dilettant, der Trauerbolzen, der Esel, ein Trottel = ein schlechter Mensch* – дилетант, бовдур, осел, дурень = погана людина) та показує гостроту конфлікту, розпалюється з кожним мовленнєвим кроком комунікантів усе з більшою силою. Підґрунтям цього підґрунтям є аксіологічні стратегії й тактики, якими оперують комуніканти під час здійснення інтеракції. Емоційність як ключова аксіологічна стратегія епіцентру конфлікту представлена такими тактиками:

1) *скандальність* – прояв емоційного стану мовця за рахунок розв'язання суперечки з партнером по комунікації, яка супроводжується низкою негативних оцінних висловлень;

2) *звинувачення* проявляється через образи та докори адресанта, висловлені в бік співрозмовника, що містять оцінні лексеми з негативною семантикою;

3) *психологічний вплив на співрозмовника* забезпечує здійснення неабиякого психологічного тиску, морального насилля над адресатом, оскільки він постає в очах адресанта як слабша сторона;

4) *недотримання принципу ввічливості* [Leech] та основних принципів кооперації [Грайс] стосовно співбесідника за рахунок уведення в контекст негативно маркованої оцінної лексики. Бути ввічливим – означає надати партнеру спілкування ту соціальну роль, на яку він претендує, а нечемність виявляється в заниженні ролі мовця [Стеріополо 2008: с. 136]. Таку нечемність із боку суб'єкта оцінки спостерігаємо в дискурсивному контексті, де Готфрід (адресант) з допомогою ОМД намагається не тільки висміяти адресата, вказавши на його необізнаність, але демонструє і себе не з найкращого боку (пихатість, невихованість, низька культура спілкування).

Стратегія раціонального переконання в дискурсивному контексті реалізується за рахунок *тактики продукування адресантом негативних оцінних висловлень по відношенню до адресата*, свого давнього друга (*Jammervoller Dilettant! Um so schlimmer!*) та вираження захоплення щодо власне адресата, молодій Патриції, яку адресант оцінює як щось неймовірне, милується нею та її вродою ("*Weißt du denn nicht, dass das ein fabelhaftes Mädchen war? Läuft uns endlich schon mal was Richtiges über den Weg, dann verliert so ein Trauerbolzen die Adresse!*"). Встановлено, що суб'єктивний компонент передбачає позитивне чи негативне відношення суб'єкта оцінки до її об'єкта, у той час як об'єктивний компонент орієнтується на індивідуальні ознаки предметів чи явищ, на основі яких і висловлюється оцінка [Старостина 2008: с. 18]. Позитивна оцінка, яка вводиться в дискурсивний контекст самим суб'єктом оцінки стосовно дівчини, розрахована на здійснення емоційного впливу на молодого байдужого співрозмовника з метою виховання в ньому відчуття прекрасного, розуміння іншого, нового для нього світу.

Відповідно до умов здійснення інтеракції в конфліктній ситуації спілкування, суб'єктивний компонент щодо висловлення певного оцінного

судження підтримується тактикою несхвалення чи засудження окремих рис характеру, поведінки чи навіть учинків адресата. Оцінні висловлення якнайкраще передають емоційний настрій співрозмовників та розкривають гостроту конфлікту. Адресант як суб'єкт оцінки за допомогою вдало підібраних оцінних висловлень здійснює локутивний вплив на адресата задля досягнення перлокутивної мети. Успіх локутивного акту оцінки визначається ступенем "впливу" адресанта на адресата, його здатністю викликати в адресата певний емоційний стан [Вольф 2002: с. 170]. Статус чарівної дівчини пов'язується в цій комунікативній ситуації із чимось правильним, що лише раз зустрічається в житті, а поняття нікчемного дилетанта (*Jammervoller Dilettant*) асоціюється із чимось негативним та конфліктним. Ситуація спілкування в наведеному діалогічному дискурсі досить динамічна. Характер розмови в процесі міжособистісної взаємодії між комунікантами переходить від нейтрального до довірливого та фамільярного, про що свідчить форма звертання ініціатора дискурсу до адресата.

Адресант на початку розмови звертається до партнера по комунікації, називаючи його на ім'я – *Robby* (як спілкуються в повсякденному житті), та з розвитком конфліктної ситуації, із загостренням конфлікту під час емоційного збудження ініціатор дискурсу переходить спочатку на *du* (ти), як це відображено в контексті, а кульмінацією стає вже лайка, коли адресант уживає фамільярну лексику та такі зневажливі лексеми, як: *Jammervoller Dilettant* → *ein Trauerbolzen* → *ein Esel* → *ein Trottel* → *du Klavierspieler*. Така образа психологічно слабшого співрозмовника в ситуації загострення конфлікту ґрунтується передусім на емоціях, за допомогою яких і реалізуються негативно марковані оцінні висловлення, що можуть не тільки по-різному вплинути на комуніканта як об'єкта оцінки, а й відбитися на завершальній фазі конфлікту.

Причина емоції є об'єктом оцінки з боку суб'єкта емоції [Вольф 2002: с. 38]. Те, чим захоплюється адресант як ініціатор спілкування, оцінюється із знаком "+", те, чому обурюється – із знаком "-". Отже, Готфрід захоплюється Патрицією, оцінює її позитивно – "+" та обурений учинками Роберта, його світоглядом та переконаннями, оцінює негативно – "-". Експресивність виражається інтонаційною структурою і окличною формою висловлень (*Verloren! Jammervoller Dilettant! Um so schlimmer! Weißt du denn nicht, dass das ein fabelhaftes Mädchen war? Herrgott! Läuft uns endlich schon mal was Richtiges über den Weg, dann verliert so ein Trauerbolzen die Adresse! Ein Trottel, der nichts kennt, was über das Niveau der Huren aus dem Café International hinausgeht! Du Klavierspieler, du! Ich sage dir nochmals: es war ein Glücksfall, ein besonderer Glücksfall, dieses Mädchen! Du hast natürlich keine Ahnung von sowas!*).

Розглядаючи оцінні образи в дискурсивному контексті, можна із впевненістю стверджувати, що співрозмовники мають не тільки рівний соціальний статус, а й низьку культуру спілкування, коли можуть дозволити собі оперувати такими лексемами з негативною оцінною семантикою.

Аргументація, як одна із стратегій мовленнєвого впливу, проявляється тактикою переконання та тактикою привертання уваги до об'єкта оцінки.

Вона є соціальною, інтелектуальною, вербальною діяльністю, складається з низки тверджень та розрахована на схвалення аудиторії [Почепцов 2001: с. 112]. Зв'язність дискурсу відображена особливостями аргументативної діяльності адресанта в контексті комунікації та має чітке прагматичне спрямування. До сфери аргументації ініціатор спілкування залучає об'єкт оцінки, який він оцінює якнайкраще, даючи зрозуміти своєму співрозмовникові, що він утратив. У такий спосіб і проявляється тактика переконання. Соціолінгвальна діяльність адресанта як суб'єкта-номінатора представлена двома типами номінативних одиниць – власне ім'ям та неініціальними (повторними) номінаціями – різноманітними лексичними засобами, формами звертання, що містять прагматично марковану оцінну семантику. *Das Mädchen* → *sie* → *Pat* → *was Richtiges* → *ein Glücksfall* → *ein besonderer Glücksfall* → *dieses Mädchen* → *eine Mulattin*. Повторні номінації відображають установлені між комунікантами дружні стосунки [Франко 2007: с. 7]. З розвитком комунікативної ситуації адресант свідомо змінює параметри комунікативної ситуації, використовуючи повторні номінації. У нашому випадку від нейтрального *das Mädchen* до емоційно оцінного *ein fabelhaftes Mädchen* (оцінна предикативна позиція), *was Richtiges, ein Glücksfall, ein besonderer Glücksfall, eine Mulattin*. Суб'єкт висловлюється про об'єкт оцінки позитивно, а для ще більшого впливу на адресата (зادля його переконання) вводить у контекст інтенсифікатор *besonder*. Така якість дівчини як "особливий щасливий випадок", на думку ініціатора спілкування, має краще вплинути на адресата. Однак навіть без інтенсифікатора іменник *ein Glücksfall* позитивно б сприйнявся комунікантом. Згадана ознака дорівнює "дуже добре", отримує в нашому контексті оцінку зі знаком "+", а сама асиметрія вживання цього виразу є свідченням відхилення від норми (вище норми). Можливість поєднання іменника з інтенсифікатором (у нашому випадку *besonder*) – сигнал того, що відбувається перехід від дескриптивного до оцінного компонентів значення. Прагматичною метою оцінної мовленнєвої діяльності з інтенсифікацією є намір зробити висловлення ще більш переконливим та зрозумілим для співрозмовника. Такий іллокутивний намір здатний підсилити сутність оцінки та посприяти досягненню перлокутивного ефекту. Висловлення (*Endlich einmal ein Mädchen, wie es sein muss, schön, natürlich, und, was das wichtigste ist, mit Atmosphäre*) виражає відношення суб'єкта до об'єкта оцінки. Позитивно марковані оцінні вирази представлені порівнянням ("*Und die Hände*", ... "*schmale, lange Hände wie eine Mulattin*") та оцінними лексемами у вищому ступені порівняння (*Um so schlimmer!*). Однак, на превеликий жаль, адресат (Роберт) не поділяє думки свого співрозмовника щодо позитивної характеристики Патриції. Раціональність його оцінних суджень підсилюється в цьому випадку ще й предикатом думки *finden* (*So großartig fand ich sie gar nicht*).

Стратегія суперництва між обома комунікантами реалізується за рахунок *тактики агресії*, коли комунікант "досягає перемоги" за допомогою фізичного впливу на суперника [Черненко 2008: с. 141]; *тактики висловлення іронії*, яка ґрунтується на вживанні лексем і висловлень у протилежному щодо буквального

значенні, на приховуванні за вдавано серйозними речами комічного, за позитивною оцінкою – негативною [Селіванова 2010: с. 218]. Оскільки метою іронії є саме висміювання комуніканта, вона передається негативно маркованими оцінними лексемами, що вводяться в контекст ситуації спілкування лише задля приниження гідності співбесідника. Стратегія суперництва реалізується в дискурсі *тактикою демонстрації особистих комунікативних дій* за рахунок уживання негативно маркованих оцінних висловлень, які з кожним мовленнєвим кроком все більше розпалюють конфлікт у процесі здійснення інтеракції.

Завершення конфліктної взаємодії обох комунікантів у ситуації спілкування не можна назвати врегулюванням конфлікту, тому що розв'язання суперечки так і не настало. Під кінець розмови спостерігається пригашення конфлікту, бо адресат перестав реагувати на негативно марковані оцінні висловлення, задумався над почутим про своє життя (*Aber Gottfried redete weiter, und ich tat ihm nichts. Er hatte ja keine Ahnung davon, was passiert war, und dass jedes Wort von ihm mich mächtig traf. Besonders jedes über das Trinken. Ich war schon drüber weg gewesen und hatte mich ganz gut getröstet; jetzt aber wühlte er alles wieder auf. Er lobte und lobte das Mädchen, und mir wurde bald zumute, als hätte ich wirklich etwas Besonderes unwiederbringlich verloren*). На основі проаналізованого дискурсивного контексту можемо стверджувати, що ситуації, яка склалася під кінець розмови, притаманна дисгармонізація в стосунках обох комунікантів. "Роз'єднання" [Черненко 2008: с. 127] як один із типів завершальної фази конфліктної взаємодії у процесі здійснення оцінної мовленнєвої діяльності характеризується переростанням в інший прихований конфлікт, коли вже адресат (Роберт) негативно настроєний щодо адресанта (Готфріда). Імпліцитний характер оцінної мовленнєвої діяльності в НДД розкривається в тому, що Готфрід краще знає людей, ніж Роберт. Його імпліцитні висловлення на адресу Пат свідчать про те, що він вважає її справжнім "скарбом" у порівнянні з іншими їхніми подругами, тобто можуть бути розцінені як позитивні. Другий об'єкт оцінки – Роберт, заслужив негативного відношення з боку свого співрозмовника через так звану неухважність. Якби він не загубив адресу (що й слугувало причиною сварки), то обставини, можливо, склалися б по-іншому. Оцінні висловлення, уведені адресантом у процесі міжособистісної взаємодії, здійснили такий комунікативний вплив на адресата, що той замислився над почутим.

Отже, негативно маркована оцінна мовленнєва діяльність, спрямована на адресата, та подана адресантом позитивна оцінка Патриції спочатку ускладнила нейтральну ситуацію спілкування, довівши її до конфліктної, а потім допомогла розкрити суть усього висловлення. Хоч адресат і не виказав явного невдоволення вчинками свого партнера по комунікації та образи на нього, однак замислився над своїм життям і ситуацією, яка випадково склалася й переросла в конфлікт. Потенціал оцінної мовленнєвої діяльності у структурі базового діалогічного дискурсу розкривається за рахунок спонукування партнера по комунікації до певних рішучих дій, у переконанні та нав'язуванні власної думки про об'єкт оцінки. Вплив, що здійснювався через

структуру ОМД, ускладнив процес спілкування, не давши змоги слабшому, з комунікативного погляду, адресату проявити себе.

Другий бік конфліктної взаємодії в ситуації міжособистісного спілкування можемо спостерігати на прикладі фрагмента діалогічного дискурсу з роману Ch. Link "Das Echo der Schuld" (Link, DEdS, 58–59) (13) (див. додаток Б, дис. 37), де комунікантами є Квентіни (пан Фредерік Квентін, його дружина Вірджинія та дочка Кім), а об'єктом оцінки – нещасна родина, з якою трапилася корабельна аварія [Овсієнко 2012с: с. 197].

Йдеться про молоду німецьку родину, з якою напередодні стався нещасний випадок (їхнє судно, у яке вони вклали всі свої заощадження й на якому мандрували, потрапило в шторм та розбилося). Вони ледве встигли врятуватися. Пані Вірджинія, як знайома потерпілих, запропонувала їм зупинитися на деякий час в її замиському будинку, оскільки вона з родиною переїжджала до міста. Перед жінкою стояло єдине завдання – переконати чоловіка в правильності такого рішення й добитися його згоди на рахунок тимчасового перебування потерпілих у їхньому домі. *Стратегією раціонального переконання*, що прослідковується між рядків, та оперуванням позитивно маркованих оцінних висловлень *nette Menschen* (*тактика продукування адресантом позитивного оцінного значення стосовно об'єкта оцінки*) пані Вірджинія намагається здійснити комунікативний вплив на свого багатого й скупого чоловіка. Реакція пана Фредеріка була бурхливою, а його рішення – непередбачуваним. Ситуація спілкування миттєво переросла в конфлікт, пан Фредерік не стримує емоцій. Адресат, у відповідь, за допомогою негативних оцінних висловлень (*тактика реагування співрозмовника на оцінне значення*) намагається представити ситуацію потерпілих як таку, за якої вони спробують нажитися за його рахунок (*aus ihrer Situation heraus können die sich zu Zecken entwickeln*). Оцінно маркована номінація *die Zecke* (кліщ) скеровує мовленнєву поведінку адресата й виступає інтенсифікатором його оцінної діяльності. Експресивність надає сказаному особливого значення (*емоційність як одна з основних комунікативних стратегій*). У дискурсивному контексті наявна *тактика недотримання основних максимум спілкування та принципу ввічливості*, коли негативно настроєним комунікантом висловлюються образливі судження щодо потерпілих. Імпліцитний смисл оцінної номінації як інтенсифікатора виводиться тільки на основі дискурсивного контексту, конфліктної ситуації спілкування та емоційного збудження співрозмовників. Цим комунікант намагається сказати, що потерпілі причепляться до них як "кліщ", якого важко буде позбутися. Аргументативний мовленнєвий крок адресата (*аргументація як комунікативна стратегія*) щодо висловленого рішення, ґрунтується на *тактиці переконання*. Чоловік намагається переконати дружину не мати з потерпілими ніяких справ, про що свідчить висловлена оцінка спантеличеного комуніканта (*Die sind arm wie Kirchenmäuse – бідні як церковні миші*). Сутність оцінного висловлення вказує на асиметричні відносини комунікантів (бідняки мешкатимуть в оселі багатого службовця). Вірджинія, не втрачаючи оптимізму, прагне переконати негативно настроєного чоловіка (*тактика пошуку*

компромісу й тактика психологічного впливу на співрозмовника) змінити думку, намагається надати оцінному висловленню позитивної маркованості й характеризує потерпілих як *diese Leute haben nichts mehr auf der Welt, was sie aber nicht zu schlechten Menschen macht*, через що адресант вважає її наївною (*Manchmal bist du wirklich ein bisschen naiv*).

Висловлення негативної оцінки в діалогічному контексті залежить насамперед від світогляду суб'єкта оцінки, його намірів та переконань по відношенню до об'єкта (у наведеному фрагменті – постраждалої родини). Сутність негативно маркованих оцінних висловлень можна розглядати як емоційну, оскільки в контексті представлений їхній тісний зв'язок з індивідуальною життєвою позицією комуніканта. Причиною всьому є його скупість, через яку пан Фредерік бачить у свого оточення тільки негативні риси, оцінюючи власне адресатів як *Kirchenmäuse und Zecken*. Представлені емоційно-оцінні висловлення, що виникли в адресата під впливом емоцій та є проявом обурення, спрямовані на розпалення конфлікту з боку чоловіка. Якщо на початку розмови спостерігалось лише часткове невдоволення комуніканта (*Du kennst sie doch gar nicht*), коли оцінні висловлення були нейтральні, то, з розвитком комунікативних подій, у кульмінації конфлікту оцінка представлена негативно маркованими виразами (*Kirchenmäuse und Zecken*), які можуть бути спрямовані на об'єкт оцінки лише за умов сильного емоційного збудження. Вони вводяться в контекст як сплеск емоцій задля психологічного впливу на співрозмовника.

Аспект оцінки в контексті німецькомовного художнього діалогічного дискурсу визначається ознаками, за якими характеризують його об'єкт. Комунікант, виражаючи своє ставлення низкою негативно маркованих оцінних номінацій, демонструє насамперед жорстокість, нетерплячість та зарозумілість, притаманні менталітету такого прошарку населення. Доповнюючи згадані вище стратегії й тактики щодо продукування адресатом негативно оцінки як адресанта, так і власне адресатів, назвемо такі тактики реагування на оцінну мовленнєву діяльність:

1) утримання комуніканта від надання детальнішої інформації про об'єкт, полягає в навмисному замовчуванні всієї інформації або її частини:

"*Oh, sie haben aber doch noch etwas*", sagte Frederik spitz, "*und zwar eine kostenlose, unbefristete Unterkunft. Ich würde sagen, das ist gar nicht so schlecht!*".

2) використання адресатом емоційно забарвлених оцінних номінацій, обмірковане бажання підсилити оцінку, розпалити конфлікт та вплинути на комуніканта з метою досягнення перлокутивного ефекту;

3) вибір глобального мовленнєвого наміру адресанта (Вірджинії) – переконати зарозумілого адресата в помилковості його ціннісних суджень про власне адресатів та представити потерпілих як таких, хто дійсно заслуговує на допомогу;

4) констатація помилкового оцінного факту стосовно власне адресатів: "*Das sind nette Menschen. Wirklich.*"

Складовими стратегій проаналізованого дискурсу можна вважати антипатію комуніканта до власне адресатів, їх негативну оцінку, міркування

вголос та спробу переконати свого партнера по комунікації, аби той розділив його думку щодо згаданих осіб.

Отже, основними прагматичними засобами актуалізації оцінних висловлень у контексті конфліктної ситуації спілкування є аксіологічні стратегії й тактики, за допомогою яких адресант як ініціатор мовленнєвої взаємодії здійснює неабиякий психологічний вплив на свого співрозмовника. Оскільки конфлікт найчастіше марковано знаком "-", то ціннісний потенціал оцінної мовленнєвої діяльності реалізується в залежності від умов перебігу конфліктної взаємодії, адресантно-адресатних стосунків, рис характеру комунікантів, їхнього соціального статусу, недотримання мовцями принципу ввічливості та основних максим у міжособистісному спілкуванні.

3.2.3 Оцінні стратегії й тактики в консенсусній ситуації спілкування. Поняття *консенсус* тлумачать як відсутність у сторін, що домовляються, заперечень проти пропозицій, висунутих під час переговорів [ВТССУМ 2005: с. 565]. У конфліктній ситуації консенсус досягається лише в деяких випадках на завершальній фазі інтеракції як удалий результат комунікативної співпраці, а його досягненню передують низка чинників, які впливають на перебіг міжособистісного спілкування та залежать від наміру його учасників. Консенсус можна розглядати як позитивний для обох сторін результат мовленнєвої взаємодії, якому притаманна певна гармонізація в міжособистісному спілкуванні комунікантів, оскільки він ґрунтується лише на їхній співпраці, за умов дотримання основних максим ведення розмови та принципу ввічливості. Беручи до уваги твердження Г.Г. Почепцова про те, що метою комуніканта є вплив на співрозмовника, і тому він, формуючи певне повідомлення для певного учасника, розраховує на конкретний момент, місце чи контекст [Почепцов 2001: с. 293-294], можна стверджувати, що ключовою ознакою впливу в консенсусній ситуації спілкування залишається емоційна дія на адресата, яка реалізується за рахунок низки оцінно маркованих висловлень, які об'єднуються в ОМД.

У консенсусній ситуації спілкування здійснення мовленнєвого впливу на співрозмовника досягається зазвичай завдяки симпатії до партнера по комунікації, його вчинків, смаків, уподобань. Саме за допомогою симпатії, яка виражається в дискурсивному контексті позитивно маркованими оцінними висловленнями з боку ініціатора спілкування, найлегше досягнути поставленої комунікативної мети.

Розглянемо реалізацію стратегій і тактик на прикладі фрагмента діалогічного дискурсу з роману Е. М. Ремарке "Drei Kameraden" (Remarque, DK, 146–147) (14) (див. додаток Б, дис. 40).

У цьому разі саме завдяки вихованості, увічливості та манерам хорошого тону, які проявляються в процесі інтерації, комунікативна мета може бути досягнута. *Емоційний та психологічний вплив* на співрозмовника здійснюється за рахунок співіснування в дискурсивному контексті *стратегії інформування* (повідомлення співбесіднику необхідної інформації з приводу обраної ним картини), *стратегії роз'яснення* та *стратегії підтримання контакту*

із співрозмовником. Задля досягнення консенсусу в ситуації спілкування та можливості заробити позитивно настроєний по відношенню співрозмовника (обов'язковий прояв симпатії) (див. додаток А, рис. А. 2.3) комунікант висловлює позитивно марковані оцінні судження (*"Sie haben einen guten Geschmack. Das Bild ist ein Porträt der Prinzessin Borghese."*), наголошуючи на хорошому смаку співбесідника, який вибрав портрет принцеси як зразок для власної картини. У такий спосіб комунікант намагається зацікавити співрозмовника та налаштувати його на подальшу комунікативну співпрацю. Тактика співпраці мовців у процесі спілкування підсилюється за рахунок уведення в контекст низки позитивних оцінних лексем, таких як *gut, schön*, що допомагають комунікантові отримати замовлення – намалювати картину.

У діалогічному мовленні оцінному значенню притаманні різноманітні форми та способи вираження, головними з яких є лексичні засоби вербалізації оцінки. Майже всі вони характеризуються оцінною семантикою [Schippa 1979]. Розглянемо, як проявляється їхній вплив на розвиток комунікативних подій у консенсусній ситуації німецькомовного художнього діалогічного дискурсу, фрагмент якого дібрано з роману Н. Sponsel "Made in Germany" (див. додаток Б, дис. 4) (15). Комуніканти – Professor Snell (адресант) та Ernst Abbe (адресат). Розмова відбувається у будинку адресанта, куди напередодні було запрошено адресата. У запропонованому дискурсі йдеться про молодого дослідника Ернста Аббе (адресата) та його успіхи у сфері наукових досліджень. Комунікативна ситуація запропонованого дискурсу – прагматична, динамічна; у ній спостерігаємо інтенційний вплив адресанта на адресата шляхом оцінно маркованої діяльності. Цілісна комунікативна ситуація є діалогічною, за кількістю тем – політемна, носить приватний характер, є конфліктною з переростанням у консенсус. Адресант (Professor Snell) як старший колега намагається переконати адресата та досягнути консенсусу (*стратегія підкорення та аргументації*) – свого молодшого колегу (Ernst Abbe) – у тому, що його дослідження незабаром матимуть успіх (*тактика опису позитивних перспектив*), за умови, якщо Ернст залишиться працювати в університеті (*тактики вираження симпатії, прохання та переконання*). Саме такий комунікативний зміст містить його наступний мовленнєвий крок:

"Ich fühle mich nicht befugt, Ihnen irgendwelche Vorwürfe zu machen. Aber als älterer Kollege darf ich Ihnen vielleicht sagen: Auf diesem Weg, den Sie jetzt gehen, kommen Sie in Jena nicht weiter. Mein Gott, was sind Sie für ein Eigenbrötler! Sie sollten sich endgültig darüber klarwerden, dass Sie als Dozent an der Universität von Jena gewisse gesellschaftliche Verpflichtungen haben. Am allerwenigsten Sie, der Sohn eines Arbeiters! Ein Mensch, der ohne Standesbewusstsein zum Akademiker wurde."

Ernst Abbe war plötzlich hellwach und sprang auf. Er versperrte dem Professor den Weg. Es war, als wollte er in ihm das Schicksal herausfordern.

"Sie wollen also damit sagen, dass ich, der Sohn eines Arbeiters, mehr oder weniger als Außenseiter betrachtet werde?"

Professor Snell war erschrocken. So hatte er es nicht gemeint. Beruhigend legte er die Hände auf die Schultern des jungen Dozenten (Sponsel, MiG, 58-59).

Професор Снель, як старший за віком (*als älterer Kollege*) і вищий за своїм соціальним статусом, має адресата за дивака (*ein Eigenbrötler*) через його необдумане рішення щодо зміни місця роботи. У Ернста є намір покинути університет та перейти викладати в школу (*тактика акцентування уваги на об'єкті оцінки*). Підґрунтям для негативної оцінки ймовірного вчинку адресата є такі чинники, як низька заробітна плата та неможливість кар'єрного росту (*Auf diesem Weg kommen Sie in Jena nicht weiter*). Попри такий мовленнєвий крок адресанта, адресат не погоджується з вираженою оцінкою, емоційно "вистрибує", неправильно розуміючи її – сприймаючи позитивну експліцитну оцінку як негативну ("*Sie wollen also damit sagen, dass ich, der Sohn eines Arbeiters, mehr oder weniger als Außenseiter betrachtet werde?*"). Однак насправді це твердження є помилковим, таким, що не має логічного підґрунтя, бо насправді професор вважає свого співрозмовника світилом у науці (*Ein Mensch, der ohne Standesbewusstsein zum Akademiker wurde*), незважаючи на його робітниче походження (*der Sohn eines Arbeiters*). Комунікантами в цій ситуації є люди високого соціального статусу, проте вона носить конфліктний характер. Говорячи про оцінні мовленнєві кроки в діалогічному дискурсі, можна стверджувати, що в наведеній ситуації спілкування були порушені норми ввічливості адресата: *Ernst Abbe war plötzlich hellwach und sprang auf. Er versperrte dem Professor den Weg. Professor Snell war erschrocken. So hatte er es nicht gemeint*. Утім, професор як адресант дискурсу не вийшов із конфліктної ситуації, а навпаки намагався інтенсифікувати ступінь мовленнєвого впливу на Ернста Аббе (*контактовстановлююча тактика*):

"Was ich persönlich von Innen halte, wissen Sie gut genug. Ob ich die Meinung der sogenannten guten Gesellschaft von Jena teile, das steht auf einem anderen Blatt. Soviel mir aber bekannt ist, wurden Sie bisher von keinem anderen Kollegen zum Mittagessen eingeladen. Gibt Ihnen das nicht zu denken? Abbe, wenn Sie doch endlich einsehen wollten, dass ich es gut mit Ihnen meine! Wenn Sie doch begreifen würden, dass man sich über eine Gesellschaftsordnung nicht einfach hinwegsetzen kann, am allerwenigsten dann, wenn man erst am Anfang seines Weges steht! Sie waren mein bester Schüler, die Universität hat keinen fähigeren Privatdozenten als Sie. Verbauen Sie sich Ihren Weg nicht durch Ihre Dickköpfigkeit!" (Sponsel, MiG, 60).

Із поданого фрагмента зрозуміло, що адресант не поділяє думки своїх колег по відношенню до Ернста, оцінює його завжди з найкращого боку (*тактика солідаризації з адресатом*) (*Sie waren mein bester Schüler, die Universität hat keinen fähigeren Privatdozenten als Sie*), зазначаючи, що той був його найкращим студентом і залишається кращим доцентом в університеті. Використовуючи *стратегії раціонального переконання та інформування*, він просить, аби той не псував собі життя через свою впертість. Комунікативна компетенція досвідченого професора допомагає заспокоїти затаєного учня, який погоджується зі словами свого вчителя та вибачається.

Professor Snell war ganz ruhig geworden. Er setzte sich wieder und wartete, bis auch Ernst Abbe wieder ihm gegenüber im Sessel Platz nahm. Diese Aussprache musste sein.

"*Entschuldigen Sie*", begann Ernst Abbe, "*aber irgendwem musste ich es einmal sagen. Sie wissen, ich habe meine Mutter verloren, als ich noch sehr klein war. Nichts gegen meinen Vater. Aber ein Kind, das ohne Mutterliebe aufwächst, muss immer auf vieles verzichten. Vielleicht bin ich deswegen so ein Eigenbrötler, so dickköpfig und – wenn Sie es so nennen wollen – so verschlossen... Ich will etwas schaffen, etwas erreichen. Wenn ich mich jemals durchsetzen werde, dann nur durch meine wissenschaftliche Leistung. Ich meine, sie sollte mehr gelten als die sogenannten guten Beziehungen*" (Sponsel, MiG, 60).

Ернст заспокоюється, розуміє, що наговорив зайвого. Адресат прийняв оцінку партнера по комунікації і висловився щодо самого себе (*Vielleicht bin ich ein Eigenbrötler, so dickköpfig und so verschlossen*), обґрунтувавши своє рішення тим, що зростав без матері, поза батьківською увагою (*Ich habe meine Mutter verloren, als ich noch sehr klein war. Nichts gegen meinen Vater. Aber ein Kind, das ohne Mutterliebe aufwächst, muss immer auf vieles verzichten*). Досвідчений адресант усвідомлює, що конфлікт вичерпано, консенсусу досягнуто, з легкістю посміхається.

Über das Gesicht des Professors huschte der Anflug eines Lächelns:

"*Manchmal sind Sie beneidenswert jung. Sie sind ein Idealist, Abbe. Mit Idealismus allein kommt man nicht sehr weit, glauben Sie einem alten erfahrenen Mann. Ich meine es wirklich gut mit Ihnen und würde Ihnen empfehlen, doch noch einmal darüber nachzudenken. Ich bin sicher, dass Sie einmal großen Erfolg haben werden. Aber warum machen Sie sich den Weg so schwer, wenn er über die Gesellschaft doch viel leichter ist!*" (Sponsel, MiG, 61) (*тактики проведення аналогій та підтримки*).

Професор називає Аббе ідеалістом, що, на його думку, не принесе Ернсту нічого хорошого (*Sie sind ein Idealist, Abbe. Mit Idealismus allein kommt man nicht sehr weit*), та наголошує на його молодості (*beneidenswert jung*). Однак, незважаючи на зазначене, адресант упевнений у своєму учневі та в тому, що той обов'язково досягне успіху (*Ich bin sicher, dass Sie einmal großen Erfolg haben werden*).

"*Meinen Sie?*" fragte Abbe zurück. "*Ich glaube nicht an die Gesellschaft. Ich glaube nur an meine Aufgabe*" (Sponsel, MiG, 61).

Під кінець розмови видно, що адресат заспокоюється, погоджується із цінними вказівками професора щодо вибору життєвого шляху (*Aber warum machen Sie sich den Weg so schwer, wenn er über die Gesellschaft doch viel leichter ist!*) і починає вірити в себе (*Ich glaube nur an meine Aufgabe*). Саме завдяки правильному вибору аксіологічних стратегій і тактик під кінець розмови досягнуто порозуміння, а ситуація мовлення перейшла з конфліктної в консенсусну.

Суб'єктом оцінки в запропонованому дискурсі виступає професор, а об'єктом – його молодий підлеглий. Оцінна діяльність ініціатора дискурсу поширюється тільки на ситуативно необхідні напрямки дискурсивного розвитку. Адресант із більшим життєвим досвідом спрямовує перебіг розмови, відкрито оцінює свого партнера по комунікації, не боїться докорів із його боку, вступає в процес комунікації з метою переконання адресата в неправильності прийнятих ним рішень, натякає на те, що не всі колеги розділяють його думку (ніхто, крім нього, не запрошує молодого вченого до себе додому на обід) і досягає поставленої мети. Опора на позитивну оцінку особистісних

рис адресата є ефективними засобами мовленнєвого спонукального впливу на нього. Проблему допомагають вирішити такі прагматичні пресупозиції, як оцінка мовцем спільного фонду їхніх знань та спільні інтереси, а також уміння організувати висловлення відповідно до того, на чому він акцентує свою увагу (у цьому випадку – це впертість партнера по комунікації). Адресат як об'єкт оцінки в діалогічному дискурсі сприймає передану йому інформацію, інтерпретуючи її в певний спосіб, приймає висловлену оцінку та погоджується з адресантом.

Отже, правильний підбір стратегій і тактик у процесі інтеракції в консенсусній ситуації спілкування сприяє не тільки позитивному впливу на комунікантів, а й досягненню поставленої перед ними комунікативної мети, яка може реалізуватися тільки за наявності міжособистісної співпраці.

3.3 Оцінка як засіб персуазивності в різних комунікативних ситуаціях

Сучасна лінгвістична парадигма зосереджена на вивченні проблеми комунікації, що і складає основу теорії мовленнєвого впливу комунікантів один на одного. Цей вплив здійснюється зазвичай у різних ситуаціях спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів. У процесі дослідження діалогічного дискурсу на особливу увагу заслуговують компоненти, без яких неможливо уявити ситуацію спілкування. Важливим для адекватного сприйняття діалогічного дискурсу є правильне розуміння контексту комунікативної ситуації, що являє собою реальний "стан справ, за яких відбувається комунікативна подія", тоді як поняття контексту охоплює лише лінгвістично релевантні риси комунікативної ситуації [Франко 2008а: с. 111].

Персуазивність – це оцінка мовцем об'єктивного змісту речення щодо його достовірності / недостовірності, вираження впевнених чи невпевнених знань [Белошапкива 1989: с. 683]. Достовірність чи недостовірність такого змісту висловлення в контексті НДД вимальовується для комуніканта виключно в ситуації міжособистісної взаємодії, де закладені певні експліцитні та імпліцитні смисли. Ситуації спілкування властива також низка чинників, без яких неможливе її функціонування. Одним із основних є "чинник адресата" [Арутюнова 1981]. Наступний чинник ґрунтується на соціально-психологічній дистанції між обома співрозмовниками, яка визначається в ситуаціях спілкування як дуже близька, близька чи далека, відповідно до рівня знайомства обох комунікантів. Інший важливий чинник – обстановка спілкування – офіційна, нейтральна та невимушена. Варто зазначити, що категоріальний апарат комунікативної ситуації слід описувати зважаючи на найбільш загальні характеристики цієї суперсистеми. Текст як одна з матеріальних форм дискурсу втілює та маніфестує певні загальні якості комунікативної ситуації, оскільки всі параметри тексту підпорядковані одній меті – здійсненню комунікативного впливу як інформаційного обміну та взаємодії [Селіванова 2004: с. 191-192].

Для організації дискурсу як комунікативної події складається макроситуація, що відображає комунікативну обстановку, місце дії, обставини, учасників спілкування, а також тип мовних та інших актів, включених у процес

комунікації [Попов 2001: с. 42]. Вагомим є також потенціал оцінної лексики, за допомогою якого здійснюється вплив на емоції та логіку співрозмовників. Оцінка як складова частина семантичної структури слова вказує на певну цінність предметів та явищ з погляду відповідності / невідповідності вимогам, інтересам, смакам, уподобанням мовця [Онищенко 2005: с. 5]. Залежно від дискурсивного контексту різних комунікативних ситуацій оцінка може бути виражена як аргумент, спонукання, утішання, комплімент, похвала та натяк.

3.3.1 Оцінка як аргумент. Оцінка у висловленнях діалогічного дискурсу представлена як компонент предикатно-аргументної структури. Це підстава, доказ, що наводяться для обґрунтування, підтвердження чогонебудь [НТСУМ, 2008: с. 39]. Аргумент уживається в ситуації спілкування як твердження, яке може бути використане як самостійно, так і в поєднанні з іншими тезами, заради підтвердження правдивості висловленого. Для того щоб оцінке твердження можна було вважати правильним, всі подані аргументи повинні містити достатню кількість підтвердженої інформації, якої має вистачити аби переконати співрозмовника в правдивості представленого судження та прийнятті ним слухних рішень. Під *аргументом* розуміють мисленнєвий аналог особи, предмета, поняття, що корелює з предикатом у певній ситуації, репрезентованій висловленням [Селіванова 2006: с. 36]. Мовленнєві кроки адресанта як ініціатора спілкування в дискурсивному контексті спрямовані на досягнення ним перлокутивної мети. Адресант реалізовує свій комунікативний намір, спираючись на свої фонові знання про явища навколишнього світу, встановлені норми суспільної поведінки [Galinski 2004; Heinemann 2002]. Оцінка, яка наводиться в контексті діалогічного дискурсу у формі аргументу, є сигналом для адресата, що йому щось слід змінити в собі, у своїй поведінці, обдумати ще раз правильність прийнятих ним рішень. Комунікативно-смілова організація оцінних висловлень при вираженні аргументу в контексті німецькомовного художнього діалогічного дискурсу досягається за допомогою певного розміщення як його окремих лексичних та граматичних одиниць, так і цілих смислових блоків. Розподіл лексичних та граматичних одиниць на рівні речення називають актуальним, або темо-рематичним, а на рівні дискурсу – комунікативним членуванням дискурсу [Франко 227: с. 78].

Наведемо яскравий приклад оцінного аргументу, реалізованого в дискурсі адресантом із фрагмента роману Е. М. Remarque "Drei Kameraden" (Remarque, DK, 433-435) (див. додаток Б, дискурс 33.) (16). Комуніканти дискурсу – Роберт і Пат. Розмова має приватний характер, відбувається в кімнаті санаторію, де лікується дівчина. У неї сухоти, хвороба загострилася, важка форма (*Sie lag schwer atmend, mit vielen Kissen im Rücken*). Пат за допомогою оцінного аргументу, який передається не тільки конкретними лексичними одиницями, а й змістом цілих висловлень, намагається вмовити свого коханого залишити її саму, аби той не захворів. Вона добре розуміє, як небезпечно здоровій людині залишатися біля хворої, і тому весь час хоче, щоб він був подалі від неї (*Willst du nicht Ski laufen? Willst du dann nicht mit Antonio Schach spielen?*). Дівчина,

оцінюючи небезпеку хвороби, називає Роберта бідним (*Armer Robby!*), хвилюючись за його здоров'я. У поданих нижче висловленнях Пат зафіксовані такі аргументи: *Du solltest nicht aus demselben Glas trinken wie ich. Du darfst mich auch nicht mehr küssen. Du darfst überhaupt nicht mehr so viel bei mir sein. Du sollst nicht krank werden.* Хвора сподівається, що це хоч якось вплине на її співрозмовника. Виведену імпліцитність смислу оцінних висловлень можна представити таким чином:

"Es ist sehr gefährlich neben der Kranken zu sein. Er kann auch krank sein".

Роберт, кохаючи дівчину, не сприймає такого аргументу: *Ich werde dich küssen und mich den Teufel um etwas scheren.* Пат ніяк не вдається переконати його її покинути. Вона хоче, аби той був щасливим, мав дружину та дітей. Згодом Пат відчуває, що скоро помре, її аргументи починають зводитися до цієї думки *"Einer muss immer zuerst sterben, immer im Leben"*, вона навіть не радіє квітам, які приніс їй напередодні Роберт.

При вираженні оцінки як аргументу у висловленнях домінують модальні слова в поєднанні з оцінними предикатами, за допомогою яких адресант намагається здійснити комунікативний вплив на свого співрозмовника і переконати в правильності рішення про його від'їзд. Для здійснення іллокутивного впливу на Роберта Пат уживає низку оцінно маркованих лексем: *Armer Robby* → *Liebling*, що, на її думку, мають емоційно вплинути на співрозмовника. Роберт не хоче вірити в погане, він намагається її переконати, що вона обов'язково видужає (*wenn du wieder gesund bist*), де прислівник *wieder* указує на повторюваність дії. Імпліцитний смисл полягає в тому, що дівчина й до цього моменту хворіла, але видужувала.

Розглянемо інші адресатно-адресантні відношення та зупинимось на оцінці як аргументі на прикладі фрагмента дискурсу, дібраного з роману М. L. Fischer "Das Schicksal der Lilian H." (SdL, 48-49) (див. додаток Б, дис. 3) (17).

Прагматичною метою ініціатора міжособистісного спілкування Йо Куліке є переконання адресата Міхаеля Штурма в тому, що їхній керівник зловживає довірою та відданістю своїх підлеглих. Суб'єктом оцінки виступає адресант Йо, а об'єктами – професор Фабер та Міхаель. Спочатку йдеться про професора Фабера, а потім і про Міхаеля. Засобом мовленнєвого впливу на адресата мовець обирає тактику переконливості. Адресант аргументує своє рішення тим, професор ніколи не поспішає на роботу, залишає молодим колегам виконувати за нього всю "брудну роботу", а сам спокійно пише дома книги (*immer lässt er uns die Drecksarbeit machen. Und wenn er schon mal zu Hause ist, schreibt er bestimmt an einem seiner Bücher, anstatt –*). До того ж він дає своїм кращим підлеглим погані характеристики, коли ті претендують на вищі посади в інших установах, а вони навіть не здогадуються про це. Йо Куліке, як експліцитний суб'єкт оцінки, наводить детальні аргументи щодо вчинків їхнього начальника та намагається за допомогою суб'єктивної оцінки розкрити очі своєму партнеру по комунікації й показати професора таким, яким він є насправді. Не отримавши схвалення від адресата, він висуває оцінний аргумент стосовно Міхаеля *"Du bist ein kompletter Idiot"*.

Розмова між комунікантами розпочинається вираженням негативних емоцій (*Verdammt*), коли вони чекають на свого колегу. Оцінка, яку надає суб'єкт, міститься не тільки в оцінній лексиці (*der Alte, die Dreckarbeit, wunderbar*), а й в окремих оцінних висловленнях (*Ich habe keine Lust, mir den ganzen Samstag versauen zu lassen*).

Йо Куліке намагається переконати Міхаеля, що їм не слід виконувати за професора його роботу, бо він їх просто використовує (*Ich habe keine Lust, mir den ganzen Samstag versauen zu lassen*). Комунікант аргументує це тим, що він не має бажання всю суботу перетворити на робочий день. Таке висловлення розцінюється комунікантом як негативне, тобто зі знаком "-". Однак Міхаель не погоджується з Йо. Він настільки відданий своїй роботі, що схильний постійно працювати навіть без указівок керівника (*Du wirst lachen, aber mir ist das sogar lieber so. Ich arbeite gern selbständig*). Та адресат не сприймає комунікативної настанови адресанта. Він позитивно для себе розцінює референтну ситуацію, наголошуючи, що сам із задоволенням працює. Для підсилення позитивної оцінки адресатом вводиться інтенсифікатор *gern* та *lieber*. Оцінка референтної ситуації представлена із знаком "+". Прагматичною метою інтенсифікованої оцінки є намір зробити висловлення більш переконливим для співрозмовника та підсилити його перлокутивний ефект.

Адресант не розуміє такого мовленнєвого кроку адресата і відповідно оцінку (*Na wunderbar. Du arbeitest selbständig, und der Alte erntet die Lorbeeren und streicht das Geld ein. Eine erstklassige Einteilung. Soll ich dir mal was sagen. Michael? Du bist ein kompletter Idiot. Wenn du es dem Alten so leicht machst, wird er dich nie weglassen. Ich dachte, der Reifall mit Kiel wäre dir eine Lehre gewesen*). Його промова розпочинається з імпліцитної оцінки (*Na wunderbar*). Зазвичай ця лексема має позитивне значення і відповідає оцінці зі знаком "+". Адресант емоційно озивається про свого партнера по комунікації, і це висловлення набуває імпліцитного змісту значення зі знаком "-". Його наступний мовленнєвий крок (*Du arbeitest selbständig, und der Alte erntet die Lorbeeren und streicht das Geld ein*) стосується професора Фабера. Адресант наголошує, що Міхаель все сам виконує, а старий тільки збирає лаври та рахує гроші. Йо позитивно оцінює працьовитість Міхаеля (*Du arbeitest selbständig*) та негативно – керівника. З розвитком комунікативної ситуації адресант свідомо змінює її параметри, використовуючи оцінну номінацію із залученням образливої лексики "*Du bist ein kompletter Idiot*". Комунікант виражає суб'єктивну оцінку, яка не є правдивим судженням (*Idiot*) стосовно товариша й сумлінного колеги. Така оцінка є емоційною. Образа – емоційний компонент оцінки, який насамперед свідчить про ставлення мовця до об'єкта оцінки. За допомогою оцінки як аргументу адресант, ініціатор дискурсу, намагається ґрунтовно оцінити спочатку адресата *Michael* → *ein kompletter Idiot* → *Junge* → *ein naives Gemüt*, а потім вже і власне адресата. Представлені в контексті кванторні слова (*Idiot, Junge, ein Gemüt*) допомагають емотивно підсилити негативну оцінку.

Адресант не забуває в розпалі емоцій згадати про їхнього керівника. Він за допомогою емоційних оцінно забарвлених висловлень намагається

представити власне адресата із найгіршого боку. Хоча у комунікантів і був спільний для них тезаурус особи (професор) у предметній сфері, яку охоплює конкретний комунікативний процес, це не дозволило адресантові реалізувати його комунікативний намір. Професор, на думку комуніканта, ніколи не відпустить Міхаеля з інституту, щоб він зміг влаштувати своє життя і переїхати до іншого міста (*Wenn du es dem Alten so leicht machst, wird er dich nie weglassen. Ich dachte, der Reinfall mit Kiel wäre dir eine Lehre gewesen*). Напередодні Міхаель подавав заявку на посаду керівника такого ж інституту в Кілі, і вона була відхилена. Йо вважає, що за цим стоїть професор, що мало б стати для Міхаеля уроком. Однак той не погоджується з висловленою думкою (*Es ist gar nicht sicher, dass der Alte was damit zu tun hatte*). Йо дає зрозуміти адресату, що Міхаель ще досить молодий, недосвідчений і до того ж наївний (*Junge, Junge, du bist ein naives Gemüt!*). Така оцінка розцінюється Міхаелем як негативна. Хоча ця думка й висловлена щиро, вона містить імпліцитний зміст. У досліджуваному контексті оцінка (*ein naives Gemüt*) є психологічною, естетичною. Аспект оцінки представленого фрагмента німецькомовного художнього діалогічного дискурсу визначається ознаками об'єкта оцінки, за якими його описують. На початку спілкування професора Фабера характеризують оцінюють як нечистого на руку керівника, за якого його сумлінні колеги виконують усю роботу, а він тільки добуває слави й рахує гроші. Міхаель як особа, яка завжди з усім погоджується та наполегливо працює, не вірить і не хоче й думати, що начальник може бути поганим. Саме тому й чує таку негативну оцінку стосовно себе.

3.3.2 Оцінка як спонукання. Оцінно ініціюючі репліки у висловленнях діалогічного дискурсу з певною спонукальною інтенцією обумовлені наміром адресанта здійснити мовленнєвий вплив на співрозмовника. Дослідниками встановлено, що спонукання – це відношення, яке відображає волюнтативні стосунки між мовцем, що називає дію, яку необхідно виконати чи не виконати, і слухачем, що повинен забезпечити її виконання або невиконання [Мясоедова 2001]. Існують й інші визначення спонукання, де воно розглядається як діалог, стимули якого представлені експліцитними конструкціями, та діалогічна бесіда, в якій категорію спонукальності передано імпліцитно [Шишкіна 1984].

Провідну спонукальну роль у міжособистісному спілкуванні відіграють вербальні компоненти, тобто засоби мовного коду, експліцитні та імпліцитні, за допомогою яких адресант, як ініціатор спонукального процесу, передає інформацію адресатові [Франко 2008, с. 86]. Від них і залежить спонукально-прагматичний потенціал оцінки в діалогічному дискурсі. Висловлюючи спонукання в діалогічному дискурсі, мовець завжди прагне виразити свою волю, вплинути на співрозмовника щодо виконання ним певних дій. Однак не завжди інтереси співрозмовників збігаються. Тому для реалізації своїх планів мовець повинен довести доцільність, необхідність або бажаність виконання дії, нагадати про сприятливі / несприятливі наслідки її виконання / невиконання і т. ін., тобто мотивувати своє спонукання [Мясоедова 2001].

Найголовнішим під час здійснення мовленнєвого впливу комунікантів один на одного виступає потенціал оцінної лексики, де оцінка може виражатися різними лексичними засобами, які емоційно й логічно впливають на сутність висловленого. Контекстуальне вираження оцінки як спонування в діалогічному дискурсі зорієнтоване на здатність лексичних одиниць створювати певний оцінно-смысловий ефект, який зазвичай їм непритаманний. Емоційність – невід’ємний компонент спонукального дискурсу, тому що саме лексичні одиниці, які викликають певні емоції в комунікантів, пожвавлюють спонукальний ефект у процесі комунікації. Під час міжособистісної взаємодії оцінювання виступає форматором таких мотиваційних дій, як докір, погроза, звинувачення, спокуса, що зумовлюють інтенційне сприйняття оцінних спонукальних висловлень діалогічного дискурсу як пораду, вимогу, наказ, прохання тощо.

Підґрунтям для вдалого здійснення спонування виступає комунікативна інтенція адресанта, під якою, услід за українським науковцем Ф.С. Бацевичем, розуміємо "осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення" [Бацевич 2004: с. 116]. Важливими чинниками реалізації мовленнєвої інтенції адресанта як ініціатора спонукального дискурсу виступають: завдання (мета, задля якої відбувається комунікативна дія), тобто співвіднесення моделі майбутнього з найближчою перспективною подією; обставини, умови спілкування, оточення тощо; та соціолінгвістичний чинник (добір засобів впливу з урахуванням соціальних ролей комунікантів) [Франко 2010: 13-14].

Оцінка, висловлена адресантом у процесі спілкування як спонування, розрахована на безпосередній вплив на адресата заради досягнення перлокутивного ефекту. У контексті спонукального дискурсу оцінно марковане значення лексичних одиниць представлено певною мірою властивостями об’єкта спонування, якими воно й мотивується. Розглянемо фрагмент спонукального дискурсу, дібраного з роману Н. Sponzel "Made in Germany" (Sponzel, MiG, 138-139) (див. додаток Б, дис. 34) (18). Комунікантами дискурсу виступають Елізе (наречена професора Аббе) та молоді дами вищого світу, які прийшли послухати відкриту лекцію професора. Прагматична мета наведеного дискурсу полягає в тому, що Еліза, не погоджуючись із критичними поглядами відвідувачів та заниженою оцінкою діяльності професора, намагається в конфліктний спосіб розв’язати суперечку та переконати гостей у неправильності їхніх оцінних суджень. У процесі спонукального впливу на своїх невихованих, безкультурних співрозмовниць адресант Елізе оперує як мовними засобами, так і засобами позамовного впливу. У результаті кожна оцінна репліка, висловлена адресантом, негативно сприймається її партнерками по комунікації, закарбовуючись у їхній пам’яті. Тут добре прослідковується когезійний потенціал дискурсу, що слугує для розкриття його семантичних зв’язків. Під когезією розуміємо "структурно-граматичний різновид зв’язності тексту, показниками якого є формальні засоби зв’язку слів, речень, зокрема, узгодженість морфологічних категорій слів, синтаксичні відношення сурядності й підрядності, поверхнева організація синтаксичних структур, повтори, анафоричні зв’язки, дейксис, сполучники,

порядок слів тощо" [Stede 2007: с. 20-21; Селіванова 2006: с. 210]. Дослідження когезійних засобів спонукального дискурсу свідчать про те, що ознаки зв'язності представлені граматичною залежністю реакцій від стимулу, співвіднесеністю реплік тощо. Яскравим прикладом когезії виступає повторення адресантом оцінного квантора *Gänse*, який у контексті спонукального дискурсу отримує негативне образливе значення стосовно молодих дам. За допомогою граматичних засобів (наказового способу) та оцінного квантора *Gänse* адресант як ініціатор спонукального дискурсу прагне вплинути на своїх співрозмовників і довести, що в них склалося хибне враження про молодого талановитого професора. Емоційність у цьому дискурсивному контексті передана зневажливою лексикою, ужитою обома комунікантами. Номінативну зв'язність, виражену Елізою стосовно молодих пані можна представити так: *Gänse* → *ihr* → *ganz alberne Gänse* → *dumm* → *arrogant*. Використання саме такого негативного тезаурусного зв'язку в діалогічному дискурсі можливе зазвичай тільки в конфліктній ситуації спілкування, між людьми майже рівного соціального статусу та за наявності у співрозмовників спільного для них тезаурусу особи.

Адресати, згуртувавшись і виступаючи проти адресанта дискурсу, представляють себе за допомогою особового займенника *wir* (ми) як об'єднавчого особового дейксиса. Цим вони підкреслюють, що їх більшість, ставлять під сумнів висловлену щодо них негативну оцінку (*Wir albern?*) і стверджують, що дурним є тільки Ернст Аббе, який хотів стати професором і не вміє говорити (*Albern war nur der Professor! Er will Professor sein und kann nicht mal reden!*). У розмову вчасно втручається батько дівчини, намагається її заспокоїти (*Lass dich nicht mit ihnen ein, Elise. Sie werden es doch nicht begreifen.*) і забирає додому. При детальному дослідженні цього спонукального дискурсу стає зрозуміло, що адресант не створив перлокутивного ефекту. Усі спроби спонукання щодо переконання партнерів по комунікації у протилежному виявилися марними. Таким чином, значна насиченість діалогічного дискурсу негативно маркованою оцінною лексикою призвела до посилення конфлікту, який із розвитком комунікативних подій наростав із новою силою. Емоційне напруження конфліктної ситуації завадило Елізі досягнути своєї прагматичної мети.

У разі, коли адресант та адресат закохані, процес спонукання проходить у формі прохання й супроводжується емоційно оцінною лексикою. Приклад такої інтеракції представлений у фрагменті діалогічного дискурсу, де смертельно хвора дружина намагається переконати свого чоловіка залишити її, оцінюючи себе як тягар:

(19) "*Mein Lieber.*" *Sie strich über seine Hand. "Hast du etwas erreicht?"*

"Noch nicht, aber es wird schon kommen."

Die Frau lag eine Zeitlang und schwieg. "Ich bin eine solche Last für dich, Otto", sagte sie dann.

"Wie kannst du das sagen, Lucie! Was sollte ich machen, wenn ich dich nicht hätte?"

"*Du wärest frei. Da könntest du tun, was du wolltest. Du könntest auch nach Deutschland zurückgehen und arbeiten*" (Remarque, LDN, 258).

Адресант, оцінюючи себе негативно, намагається здійснити спонукальний вплив на свого співрозмовника і переконати його в тому, що для нього було б краще, коли б вони розлучилися.

Отже, оцінка як спонукування в діалогічному дискурсі може бути виражена різними лексичними засобами залежно від ситуації спілкування. Семантична зв'язність оцінного спонукального дискурсу представлена не лише тезаурусом особи, яка оцінюється, але й єдністю теми, логічністю та цілеспрямованістю реалізації ініціатором спілкування певної спонукальної інтенції.

3.3.3 Оцінка як комплімент. Успішність комунікації залежить від уміння ввічливо вести розмову чи дискусію, висловлювати свої думки й твердження [Овсієнко 2012а: с. 141]. Увічливість як важлива основа гуманітарного виховання особистості є наслідком суспільних та міжособистісних відносин між комунікантами. Дослідниками наголошується, що в сучасному суспільстві толерантне й шанобливе ставлення більше не є звичним явищем, оскільки не існує точно встановленого етикету ввічливості чи правильно сформульованих правил її застосування [Микитюк 2009: с. 334]. Комплімент як один із проявів увічливості є ефективним і комунікативно значущим складником мовленнєвого акту. Він неодноразово був об'єктом наукового інтересу як українських, так і іноземних дослідників [Агаркова 2004; Міщенко 2000; Мурашкина 2004; Стасюк; Сурова 2008; Farenkia 2004 та ін.] та все ж до цього часу залишається актуальним для вивчення. Відомо, що комплімент – це оцінка, але ця оцінка нерідко є завищеною, стосується співрозмовника – його рис характеру, дій, зовнішності, предметів туалету, здобутків і т.і. **[Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 360].**

Згідно з теорією класифікації іллокутивних актів [Серль 1986: с. 170-194], комплімент належить до експресивних мовленнєвих актів. Суть його іллокутивної мети полягає у передаванні інтенційного стану одного із співрозмовників, зміст якого відображений позитивною оцінкою, експліцитно чи імпліцитно вираженою в пропозиційному змісті висловлень діалогічного дискурсу; намірі чи прагненні співрозмовника задовольнити адресата та позитивному ставленні мовця до співбесідника. Експресивам не притаманні еквіваленти, тобто адресант як ініціатор дискурсу, просто і зрозуміло викладаючи свої думки, не прагне знайти чітку відповідність висловленого до певних критеріїв і умов ведення розмови.

Щодо визначення поняття *комплімент*, то в різних словниках знаходимо такі дефініції: комплімент (з фр. *compliment*): 1) приємні, люб'язні слова, похвала, лестощі [Івченко 2003: с. 189]; 2) похвала, викликана бажанням висловити люб'язність або полестити кому-небудь.

Дослідниками встановлено, що до компліменту найчастіше вдаються щоб відзначити зовнішність або досягнення співрозмовника. Зовнішні ознаки стосуються безпосередньо зовнішнього вигляду адресата ("*Die neue Frisur steht Dir aber gut!*"), або його власності ("*Ein wunderschönes Haus haben Sie!*").

Досягнення натомість ґрунтуються на (успішному) результаті, здобутому вмінням чи талантом адресата [Probst 2003]. Схвалення також отримують і такі риси людського характеру, як люб'язність, терпіння, чесність тощо.

Розглянемо, як оцінна мовленнєва діяльність впливає на ознаки компліменту в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу та які компліменти домінують у процесі здійснення міжособистісної взаємодії. Детальний аналіз відібраного нами фактологічного матеріалу дозволив здійснити типологію оцінних компліментів.

Компліменти, які характеризуються за вектором компліментарності:

1. Директивний комплімент звернений до співбесідника та виконує в процесі комунікації дві ключові функції – комунікативного суб'єкта та адресата компліменту (представлений висловленнями у вигляді формального звертання): (20) "*Meine geliebte, meine schöne, meine wunderbare Elisabeth*", *sagte er leise vor sich hin* (Danella, TadR, 133). У такий спосіб таємно закоханий у свою пацієнтку лікар виражає свої почуття.

2. Рефлексивний комплімент (комплімент самому собі): (21) "*Ja, ich war einmal ein Schauspieler. Ein Künstler. Und ich bin es noch. Natürlich...*" (Danella, TadR, 162). Комунікант під впливом емоцій захоплюється собою, тим, чого він досягнув. Хвалячи себе, комунікант намагається продемонструвати, який він талановитий та повернути до себе увагу оточуючих.

3. Комплімент непрямому адресату. (22) "*Sie sieht großartig aus*", *sagte ich* (Remarque, DK, 157). Схвалення висловлюється щодо власне адресата за його відсутності. „*Jo Kulicke ist intelligent, er ist geschickt, er ist wendig und er hat Witz...*“ (Fischer, SdL,).

Оцінні компліменти з одним або кількома адресатами:

1. Комплімент одному адресату: (23) "*Ja, Sie sind – du bist noch schöner geworden*" (Sponsel, MiG, 51). Адресант захоплений вродою адресата – дівчини, позитивно оцінює її зовнішній вигляд. Наступний комплімент представлений у дискурсивному контексті: (24) "*Sie sind schön, Elisabeth, wissen Sie das?*", *sagte er leise. "Es ist eine Schönheit, die von Ihnen kommt. So etwas sieht nicht jeder. Aber ich..."*, *seine andere Hand legte sich sanft an ihre Wange und hob ihr Gesicht ein wenig empor, "... ich kann es sehen"* (Danella, TadR, 166). Адресант як ініціатор дискурсу висловлює комплімент симпатичній дівчині, наголошуючи, що вона гарна. На його думку, таку красу не кожен здатен помітити.

(25) "*Du bist ein schönes Mädchen*", *sagt Michel* (Pressler, B, 89). Юнак робить комплімент коханій. Схожий комплімент представлений у наступному фрагменті діалогічного дискурсу: (26) "*Sie sehen bezaubernd aus, Elisabeth*" (Danella, TadR, 174).

(27) "*Du bist so schön, Mary. Du weißt gar nicht, wie sehr. Du könntest jeden Mann haben*" (Link, SS, 80) – ситуація спілкування, коли подруга виражає Марі комплімент, аби її заспокоїти та переконати, що в неї все буде добре в особистому житті.

(28) "*Sie sind ein süßes Kind*", *sagte ich, denn ich hatte Lust, etwas Gutes zu tun* (Remarque, DK, 117). Чоловік, перебуваючи в хорошому настрої, робить комплімент прибиральниці, яку випадково зустрів.

(29) "*Wie schön du so bist, Pat! Viel schöner als in allen Kleidern*" (Remarque, DK, 136). "*Gottverdammte, du bist ein großartiges Mädchen, Pat...*" (Remarque, DK, 192). Обидва компліменти висловлює Роберт стосовно адресата – Патрисії.

(30) "*Ich wusste ja nicht, dass ich hier eine so begabte, hilfsbereite Person wie dich treffen würde*" (Link, DEdS, 14) – незнайомець робить комплімент дівчинці, яку випадково зустрічає біля церкви.

2. Комплімент колективному адресату:

(31) "*Sind wir ein hübsches Paar, wir beide?*"

"*Das schönste, das ich je gesehen habe*", rief Tobias voll Überzeugung (Danella, TadR, 174).

Комплімент колективному адресату *ein Paar* висловлюється мовцем, паном Грегором, по відношенню до себе та своєї коханої. Реакція на цей мовленнєвий крок комуніканта представлена згодою й підтримкою такого оцінного судження.

Компліменти, що характеризують адресата за фокусом компліментарності. Під фокусом компліменту розуміють виділення характеристики адресата компліментарності, яка являє собою найбільш цілісне уявлення адресата про нього або його окремі якості, тобто уточнений, звужений об'єкт компліменту [Сурова 2008]. Фокус компліменту може бути зосереджений на:

1. Зовнішності співрозмовника (обличчя, статура і т.і.):

1.1. Окремих рисах зовнішності (красиве волосся, обличчя, фігура):

(32) "*Deine Haare sind heute so schön*", sagte er ... "*Sehr schön sind sie geworden. Wirklich sehr schön*". (Danella, TadR, 107). Батько робить комплімент дочці щодо її гарного волосся.

(33) "*Du hast so schöne Haare*", hat Michel gesagt und sein Gesicht in ihren Haaren vergraben (Pressler, B, 98) – юнак висловлює комплімент подрузі.

1.2. Його комітативному предмету:

(34) "*Diese wunderbare Brosche!*" (Sponsel, MiG, 150). Комунікант у захопленні від брошки співрозмовниці.

(35) "*Ein wunderschönes Kleid, Vater. Wirklich, ganz wunderschön*". (Danella, TadR, 21). Дочка просто в захваті від подарованої їй на свято дорогої сукні.

(36) "*Einen hübschen Ring haben Sie da auf der Hand, wirklich reizend*", sagte ich... (Remarque, DK, 76). Комплімент знайомій дівчині з приводу її чарівної каблучки.

1.3. Загальному вигляді особи: (37) "*Du siehst reizend aus*" (Danella, TadR, 27). Батько робить комплімент щодо зовнішності дочки.

Комплімент стосовно вигляду адресата представлений у такому фрагменті діалогічного дискурсу:

(38) *Sie scheint seine Gedanken zu lesen. "Aber du und ich", sagt sie, "wir haben schon Ähnlichkeit. Die Haarfarbe, und dass ich so groß bin und so dünn."*

"*Du bist hübscher*", sagt er und lächelt. In diesem Zusammenhang ist das Kompliment unverfänglich (Borger, SmE, 25). Комунікант наголошує, що подруга, з якою він спілкується, вродливіша за нього.

2. Внутрішньому світі адресата (розумі, інтелекті, моральних якостях, рисах характеру і т.і.): **(39)** "*Cool, Mama, du bist echt cool*" (Faschinger, SdV, 67). Дочка робить мамі комплімент, коли та її розуміє й відпускає погуляти.

3. Професіоналізмі та певних наукових чи інших здібностях особистості:

(40) "*Sie sind ein Genie, Abbe, aber ahnungslos wie ein Kind*" (Sponsel, MiG, S. 100). Старший колега говорить у присутності свого підлеглого про нього як про генія, який дуже талановитий та все ж наївний, ніби дитина.

(41) "*Ein sehr berühmter Filmschauspieler. Eigentlich der berühmteste, den wir haben. Veit Gregor. Haben Sie den Namen nie gehört?*" (Danella, TadR, 43). Комуниканти дискурсу: лікар і медсестра говорять про Файта Грегора, одного з найвідоміших акторів сучасності. Лікар використовує компліментарні висловлення, щоб якнайкраще пояснити медсестрі, з ким вони щойно спілкувалися.

4. Особистості співрозмовника. Оцінне компліментне висловлення містить загальну характеристику (комплексний оцінний комплімент): **(42)** "*Ich wusste ja nicht, dass ich hier eine so begabte, hilfsbereite Person wie dich treffen würde*" (Link, DEdS, 14]. Адресант за допомогою оцінного компліменту прагне привернути до себе увагу незнайомки, яку випадково зустрів на вулиці.

5. Предметах і речах, що оточують комуникантів: **(43)** "*Sie ist wunderbar, diese Bude*", *unterbrach mich Pat, "es ist eine ganz herrliche Bude, ich weiß wirklich keine schönere, Liebling"* (Remarque, DK, 196).

Представлені типи компліментної інтеракції найчастіше зустрічаються в різних контекстах німецькомовних художніх діалогічних дискурсів та охоплюють широке коло характерних ознак компліментації. Комплімент розглядається як мовленнєвий акт, у якому зазвичай адресант виражає захоплення, похвалу стосовно свого партнера по комунікації. Передумовою для здійснення оцінного компліменту в процесі комунікації є позитивно виражена адресантом оцінка певних рис особистості свого співрозмовника. Комплімент уводиться співрозмовником у контекст НДД із певною комунікативною метою, інтенцією – позитивно вплинути на свого партнера по комунікації, підкресливши його кращі риси та досягнути поставлених завдань. Комплімент, у залежності від ситуації спілкування, позитивно впливає на адресата, підкреслює не тільки кращі боки об'єкта оцінки, а показує рівень вихованості та хорошого тону адресанта.

3.3.4 Оцінка як похвала. Мовленнєвий акт похвали в дискурсивному контексті належить до інформативних мовленнєвих актів та має певну предметну мету. На відміну від компліменту, похвала відноситься до такого типу мовленнєвого впливу, який пов'язаний з об'єктивно встановленим ставленням суспільства до різних чинників, а саме, коли мовець спирається не тільки на свою суб'єктивну думку, а й на загальноприйняті уявлення [Серебренникова 2011: с. 93]. Під похвалою розуміють хороший доброзичливий відгук про когось, що-небудь; схвалення [ВТССУМ 2005: с. 1093]. Зазвичай у дискурсивному контексті їй притаманна коротка форма вираження оцінних суджень стосовно об'єкта оцінки. На основі

дискурсивного аналізу відібраних фрагментів діалогічних дискурсів мовленнєві акти похвали класифіковано як зорієнтовані на:

1. Зовнішній вигляд адресата: **(44)** "*Hübsch hat sie ausgesehen*", *meinte Herr Mackensen, "richtig hübsch... Sie ist sonst immer so still, so zurückhaltend. Macht gar nichts von sich her..."* (Danella, TadR, 44–45) (див. додаток Б, дис. 28). Пан Макензен хвалить дочку свого сусіда, яка гарно виглядає, у присутності її батька. Оцінні висловлення похвали в дискурсивному контексті вводяться комунікантами не тільки заради характеристики особи, а й із певним наміром – побачити в об'єкті оцінки щось хороше.

2. Поведінку комунікантів: **(45)** "*Er hat recht. Es würde einen schlechten Eindruck machen, wenn er nach dem Unfall zum Ball gegangen wäre*" (Danella, TadR, 57). Хоча адресат і скоїв поганий вчинок, збивши на вулиці жінку, однак його колеги захоплюються тим, що він не прийшов після нещасного випадку на бал. Така поведінка комуніканта, на думку співрозмовників, заслуговує на похвалу.

У наступному фрагменті діалогічного дискурсу похвалу вчинку хлопчика, колишнього товариша свого сина, висловлює батько загиблого Крістофа: **(46)** "*Nett, dass du gekommen bist*", *sagte Christophs Vater noch einmal. "Du und Christoph, ihr wart so gute Freunde..."* (Korschunow, DSмС, 30). Батькові приємно бачити у себе вдома товариша свого загиблого сина.

(47) "*Ich habe immer an dich gedacht. Die ganze Zeit.*"

"*Das finde ich schön von dir, Mary*", *erwiderte Leonard sanft* (Link, SS, 96–97). Дівчина, прийшовши до юнака, аби зізнатися йому в коханні, чує від нього тільки похвалу на свою адресу.

3. Риси характеру та особистість адресата:

(48) "*Ja, ja. Sie sind sehr freundlich, Herr Gregor*" (Danella, TadR, 51). Пану Грегору, відомому актору, адресується похвала від шанувальників щодо його привітності.

(49) *Das Mädchen lachte: "Du bist lustig. Ich mag lustige Leute gern"* (Remarque, LDN, 101). Дівчина хвалить під час першого знайомства юнака за його веселу вдачу.

4. Особисті здібності комунікантів: **(50)** "*Aber mein geliebter Liebling, du kannst ja plötzlich wunderbar tanzen*" (Remarque, DK, 427). Оцінне компліментарне висловлення стосується вміння адресатом добре танцювати.

5. Непрямого адресата: **(51)** "*Die Schimanowska sieht nur so aus. Sie hat ein gutes Herz*" (Remarque, LDN, 71). Комуніканти, говорячи про власне адресата, хвалять її за добре серце.

6. Похвалу, яка характеризує інтелектуальні здібності адресата: **(52)** "*Diese Natalie Quint ist eine kluge Frau. Eine sehr kluge Frau. Ich bewundere sie, weil sie Intelligenz immer mehr bewundert habe als alles andere*" (Link, SS, 244). Подруги висловлюють похвалу щодо кмітливості власне адресата – Наталі Квінт, за її відсутності.

Отже, усі представлені види похвали в діалогічному контексті зорієнтовані на адресата, його особистісні якості, інтелектуальні здібності, поведінку і т.д. Похвала, яка висловлюється адресантом щодо свого

співрозмовника базується не тільки на його власних переконаннях чи світогляді, а й лежить в основі загальноприйнятих у суспільстві норм вихованості та моралі. Мовленнєвий акт похвали зорієнтований на підтримку комуніканта й на схвальний відгук про нього.

3.3.5 Оцінка як натяк. Натяк, як правило, розуміється як "слово або вислів, що не повністю розкриває думку того, хто говорить, про неї треба здогадуватися; те, що нагадує собою про кого, що-небудь або подібне до когось, чогось" [Івченко 2003: с. 272]. Мовознавчі дослідження проблеми натяку майже не проводилися, про що свідчать лише деякі поодинокі розвідки в цій сфері. Окремі лінгвісти пропонують його розглядати як партикуляризовану дискурсивну імплікатуру, яка залежить від контексту і є інтендованою мовцем (вузьке розуміння), та як імпліцитний мовленнєвий акт, що характеризується наявністю мінімум одного імпліцитно вираженого компонента – пропозиціонального і перлокутивного (широке розуміння) [Белозьорова 2006: с. 35]. Оцінка як натяк у контексті німецькомовного діалогічного дискурсу зазвичай представлена імпліцитною пропозицією, яка в мовленнєвому акті виводиться з експліцитної. Відповідно до ситуації спілкування, адресант, здійснюючи мовленнєвий акт натяку, підбирає певні лексичні засоби, за допомогою яких намагається вплинути на співрозмовника задля досягнення ним поставленої мети (перлокутивного ефекту). Специфіка інтенційного аспекту натяку в діалогічному дискурсі представлена тим, що мовець має, крім іллокутивної, щонайменше дві перлокутивні мети: основну і додаткову. Перша мета залежить від іллокутивного типу антецеденту: мовець прагне примусити адресата дещо зробити або в дещо повірити, дещо йому повідомити, дізнатися про щось... Друга – полягає в тому, щоб донести імпліцитну пропозицію (натяк) до адресата" [Белозьорова 2007: с. 7]. Згадані завдання спостерігаємо в контексті діалогічного дискурсу з роману Н. Sponzel "Made in Germany" (MiG, 51–57) (див. додаток Б, дис. 35.) (53). За допомогою оцінних висловлень адресант (Адельгайт), колишня близька подруга співрозмовника, намагається вплинути на адресата (Ернста Аббе), натякаючи на те, що її батько, як відома та багата людина, міг би прийняти його до себе на роботу і навіть зробити своїм заступником ("*Er spielt noch immer mit den Gedanken, dass du doch noch in sein Geschäft eintrittst, damit es dir endlich einmal besser geht... Du weißt, dass er alt ist und dass er schon seit langem eine Hilfe für das Geschäft braucht. Mehr noch als eine Hilfe – einen Nachfolger.*"). Усе для того, аби адресату стало краще жити. Вона ж, у свою чергу, як багата жінка, яка має зв'язки, може посприяти йому краще влаштувати своє життя та поліпшити матеріальне становище, отримавши нову посаду в університеті ("*Es muss doch möglich sein, dir eine Professur zu verschaffen, Ernst. Der Universitätskurator von Eggeling ist mein Onkel. Er muss dir eine Professur verschaffen, sonst ...*"). Як натяк можна розглядати такі оцінні висловлення як:

"Überlege es dir, Ernst! Sag nicht gleich nein. Wir wissen, wie es um dich steht. Es ist uns bekannt, dass der Staat nicht nur kein Geld hat, um seine Wissenschaftler

anständig zu bezahlen, er hat nicht einmal Mittel, um ein Laboratorium so einzurichten, wie du es brauchst." Адресант намагається, уживаючи наказовий спосіб дієслова "подумай", відкрити очі комунікантові на ситуацію, яка склалася в суспільстві: у держави нема грошей, аби оплачувати своїх науковців та їхні дослідження, немає засобів для обладнання лабораторій.

Здійснюючи мовленнєвий акт натякання, адресант керується перлокутивною метою, у якій проявляється імплікатура змісту – переконати адресата повірити в те, що експліцитна пропозиція є правдивою й саме адресант здатен допомогти йому вирішити його фінансові проблеми (додаткова мета). Натякаючи, у процесі спілкування адресант використовує спеціальні лексичні засоби, як *überlegen*, та оцінні висловлення (*kein Geld haben, nicht anständig bezahlen; nicht einmal Mittel haben, um ein Laboratorium so einzurichten, wie man es braucht*), де оцінка міститься в контексті самої ситуації, який можна розцінювати зі знаком "-". Характерним для натякання є часте повторення певних висловлень, зміст яких можна розглядати як синонімічний. У наведеному фрагменті НДД бідність та важке життя адресата підпадають під оцінку (*wo du lebst und wie du lebst. ...damit es dir endlich einmal besser geht*) є визначальною ознакою ситуації натяку, що виражений "інтенціональністю, небуквальністю, вмотивованістю, зрозумілістю та нетривалістю" [Овсієнко 2012: с. 59-62; Хвощевський 2002: с. 7]. Це, на думку адресанта, є вагомим аргументом щодо прийняття правильного рішення його партнером по комунікації. Та як не намагається жінка вплинути на свого партнера по комунікації, їй так і не вдається переконати його.

Стратегічний план натяку в дібраному дискурсі визначений прагматичним контекстом, де через оцінну мовленнєву діяльність здійснюється постійний іллокутивний вплив на співрозмовника.

Висновки до третього розділу

1. Оцінна інтенція мовця – один із найважливіших компонентів мовленнєвої діяльності, за допомогою якої адресант керує всім процесом комунікації, здійснює безпосередній вплив на своїх співрозмовників, спрямовує свідомість на предмет, що оцінюється. Саме оцінні маркери діалогічного дискурсу представлені як своєрідні інструкції стосовно правильної інтерпретації адресантом сприйнятого ним оцінного повідомлення. Адресант керує процесом міжособистісної взаємодії, уживаючи їх певну кількість у різних ситуаціях спілкування. Іллокутивний акт завжди має на меті досягнення певного перлокутивного ефекту. Оцінна мовленнєва діяльність комунікантів уводиться в дискурсивний контекст задля спроби переконання співрозмовника в правильності чи неправильності прийнятих ним рішень, емоційного впливу на партнера по комунікації. Комунікативний вплив, що здійснюється на комуніканта в умовах ОМД, розглядається як непряме спонукування, яке слугує важливим підґрунтям при прийнятті рішень. Викладене дає підставу стверджувати, що сутність оцінних висловлень у будь-якому іллокутивному акті має співвідносний із ним перлокутивний акт і

перлокутивний ефект. Прямий та непрямий спонукальний вплив здійснюється крізь призму ОМД у різних ситуаціях спілкування.

2. Оцінна мовленнєва діяльність розрахована на емоційний вплив на співрозмовника за рахунок інтенційної спрямованості (застосування низки аксіологічних стратегій і тактик, які представлені в гармонійній, конфліктній та консенсусній ситуаціях спілкування, і реалізуються по-різному). Комунікативний вплив на співбесідника також буде різнитися, оскільки різними є не тільки умови спілкування, а й інтенційна спрямованість кожного висловлення у структурі інтеракції. Кожному типу ситуації притаманна певна оцінна лексика та ключові аксіологічні стратегії й тактики, якими оперують мовці в процесі комунікації.

3. Інтенційна спрямованість оцінних висловлень у структурі конкретної ситуації міжособистісного спілкування реалізовується за рахунок аксіологічних стратегій і тактик. Гармонійній ситуації спілкування притаманна стратегія емпатії, яка проявляється тактикою психологічного впливу, тактикою привертання уваги до об'єкта оцінки, тактикою зміни теми в процесі спілкування й тактикою дотримання принципу ввічливості з боку співрозмовника. Маніпулятивна стратегія базується на тактиці дотримання принципу ввічливості та хорошого тону, тактиці емоційного впливу. За рахунок маніпулювання вибудовуються такі тактики, як входження в довіру до комуніканта, встановлення дружніх стосунків шляхом підтримки адресата та об'єкта маніпулювання, примушування довірливого комуніканта виконувати нав'язані йому вказівки. Конфліктній ситуації спілкування притаманні такі ключові аксіологічні стратегії, як емоційність, стратегія раціонального переконання, аргументація та стратегія суперництва. Стратегія емоційності залучає тактику скандальності, звинувачення, психологічного впливу на співбесідника, недотримання принципу ввічливості. Стратегія раціонального переконання представлена тактиками продукування адресантом позитивного чи негативного оцінного значення, тактикою реагування адресата на оцінне значення й тактикою несхвалення чи засудження окремих рис характеру та вчинків адресата. Аргументація реалізується за рахунок тактики спонукального впливу на співрозмовника, тактикою переконання й тактикою привертання уваги до об'єкта оцінки. Стратегія суперництва переходить у висловлення іронії та демонстрацію особистих комунікативних дій. У консенсусній ситуації спілкування вплив на співрозмовника здійснюється за рахунок стратегії інформування, стратегії підкорення, стратегії поведінки адресата та аргументації. Згадані аксіологічні стратегії тісно пов'язані із тактикою співпраці, прохання, переконання тощо.

4. Оцінка в гармонійній, конфліктній та консенсусній ситуаціях міжособистісної взаємодії реалізовується за допомогою способів та засобів, які вводяться в дискурсивний контекст з певним наміром та вимагають реакції співрозмовників. Вплив, що здійснюється на комуніканта під час спілкування, проявляється за допомогою вербальних і невербальних засобів.

5. При вираженні оцінки як аргументу, спонукання, компліменту, похвали та натяку домінують оцінні висловлення, сутність яких зрозуміла зазвичай

тільки в контексті ситуації. Часто комуніканти, спілкуючись між собою, керуються низкою словотвірних та прагматично маркованих засобів з емотивно-оцінним забарвленням, що якнайкраще здатні передавати сутність оцінного висловлення. Потенціал оцінно позначених висловлень у дискурсивному контексті розкривається за рахунок іллокутивного впливу адресанта на адресата з певною перлокутивною метою – створення перлокутивного ефекту.

6. Оцінка як аргумент – це сигнал для комуніканта з приводу того, що йому слід обміркувати, прийняти вірне рішення чи навіть змінити щось не тільки в собі, а й у своїх учинках, аби не виникало в подальшому дисгармонії в стосунках з іншими.

7. Оцінка як спонукання реалізується в дискурсивному контексті з певною комунікативною інтенцією – здійснити іллокутивний вплив на співрозмовника та досягти перлокутивного ефекту. Ключову роль під час спонукання відіграють вербальні засоби впливу, за допомогою яких адресант впливає на співрозмовника, спонукає його до комунікативних дій.

8. Оцінка як комплімент і похвала часто представлена в НДД позитивно маркованими оцінними лексемами. Схвалюючи когось або щось, комуніканти намагаються позитивно оцінити певні особисті якості, уміння, здібності, здобутки, зовнішній вигляд співрозмовника.

9. Оцінка як натяк – це сигнал для адресата про доцільність змін у житті на краще та прийняття зважених рішень. Адресант, здійснюючи мовленнєвий акт натякання, намагається попередити цим співрозмовника та зарадити йому.

РОЗДІЛ 4

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІНТЕНСИВНОСТІ КОМУНІКАТИВНОГО ВПЛИВУ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Завдання цього розділу полягають у висвітленні інтенсивності й оцінності як семантичних категорій, розгляді експліцитних та імпліцитних оцінних номінацій, визначенні національно-культурної специфіки оцінки в німецькомовному діалогічному дискурсі та виокремленні ключових стратегій і тактик її гендерної реалізації в різних ситуаціях спілкування. У проведеному дослідженні важливим для вивчення є не те, до якої частини мови належить певний оцінний інтенсифікатор, а те, в якій ситуації він уживається комунікантом, з яким конкретним наміром і який комунікативний ефект досягається в результаті його використання. Релевантним для дослідження видається питання, чому комунікант уживає саме той чи той інтенсифікатор або певну оцінну номінацію, і яке значення вони мають для реалізації аксіологічних стратегій і тактик у контексті німецькомовного діалогічного дискурсу.

4.1 Оцінність та інтенсивність її вираження як семантичні категорії

Оцінка, як один із різновидів прояву модальності, припускає різноманітні суб'єктивні втручання у висловлення, включаючи не тільки відповідну його інтерпретацію, а й різну емоційну реакцію комунікантів на почуте. Емоції, як психічне явище, відображають у свідомості людини її емоційне ставлення до навколишнього світу [Шаховский 2008: с. 6]. Емоційні процеси завжди представлені в семантиці оцінних слів, які використовуються комунікантами в різних ситуаціях спілкування для вербалізації оцінно-емоційного ставлення співрозмовників до почутого. Інтенсифікатори виступають одним із засобів актуалізації модальності, що обумовлена особливостями їхньої оцінної семантики [Марінашвілі 2001: с. 79].

Категорія інтенсивності тривалий час постає предметом багатьох лінгвістичних розвідок відомих науковців [Гамзюк 2001; Гурко 2006; Мельник; Мусяенко 1984; Родионова 2004; Родионова 2005; Суцинский 1991 та ін.], однак і до сьогодні залишається однією з найактуальніших дискусійних проблем лінгвістики. Вона наділена такими загальними ознаками, як характеристика дії, предметів і явищ. Інтенсивність наявна в семантичній структурі низки дієслів (*büffeln – angestrengt lernen, ferkeln – sich unanständig benehmen, abkratzen – sterben*), прикметників (*wunderschön, blitzdumm, todtraurig, steintreu, stockblind, todunglücklich*), іменників (*das Mädchen → die Biene; die dumme Frau → die Kuh; der Mann → der Esel, der Schafsesel, der Lausekerl; die Bärenkälte, die Bärenhitze*), прислівників (*klotzig → sehr, ungeheuer*) та фразеологічних одиниць (*bei ihm ist es unterm Dach nicht ganz richtig – "бути несповна розуму"; von etw. soviel verstehen wie die Kuh vom Sonntag – "нічого не тямити в чомусь"*).

Сучасне визначення поняття *інтенсивність* ґрунтується на твердженні Ш. Баллі про те, що під цим терміном слід розуміти всі розбіжності щодо категорії кількості, розміру, цінності, сили тощо, не розрізняючи, чи йдеться

про конкретний предмет, чи про абстрактні ідеї [Балли 1961: с. 202]. У вужчому розумінні інтенсивності притаманна зміна ознаки або кількості у бік збільшення відносно нульової, нейтральної відмітки на понятійній шкалі градуальності.

Базовою понятійною категорією при розгляді ступеня вияву ознаки слід уважати градуальність, що є семантичною категорією, сутність якої зводиться до відображення здатності якісної та кількісної риси розрізнятися за ступенем свого вияву стосовно певної норми якості [Гурко 2006: с. 5]. Норма оцінної лексеми зазвичай представлена її архетиповим проявом ціннісної ознаки, що викликає у свідомості комунікантів асоціації, притаманні певним національно-культурним уявленням.

Зв'язок інтенсивності з оцінністю, з погляду логіки, виникає на основі того, що інтенсивність вважають різновидом оцінки, де ціннісні твердження характеризуються різними аспектами. Це може слугувати підґрунтям для встановлення двох типів шкал: шкали кількісної оцінки (багато / мало), або інтенсивності та шкали власне оцінки (добре / погано) [Марінашвілі 2005: с. 80]. Ступінь прояву інтенсивності оцінної лексики втілюється мисленнєвим виокремленням від конкретної якісної цілісності певної ознаки, через абстракцію кількість / якість. Точкою відліку на шкалі кількісної оцінки вважають її співвіднесеність із встановленою нормою оцінної якості. Щодо якісної оцінки, то тут точка відліку представлена нейтральним ставленням мовця, який, здійснюючи оцінну мовленнєву діяльність у конкретній ситуації спілкування, орієнтується на певний еталон, що сприймається всіма оточуючими як певний стандарт.

Інтенсивність у висловленнях німецькомовного художнього діалогічного дискурсу реалізується за допомогою лексичних, словотвірних, морфологічних, синтаксичних та фонетичних засобів. Інтенсифікатори оцінних висловлень уживаються комунікантами для підкреслення або виділення різних відтінків значень у контексті, а також задля комунікативного впливу на співрозмовника.

Лексичні засоби вербалізації оцінки, основними з яких виступають інтенсифікатори – експліцитні засоби підсилення (*sehr, ganz, so, grenzenlos, richtig, völlig, wirklich, besonders, ja, zu, schier u.a.*) та інтенсифікати [Родионова 2005: с. 159] – слова, що імпліцитно містять сему інтенсивності (*wunderbar, glänzend, fabelhaft u.a.*). Лексеми із семою інтенсивності представлені в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу частками, прикметниками, прислівниками та модальними словами, які надають оцінному висловленню емотивного забарвлення.

Частки, часто вживаючись у контексті НДД, слугують для вираження емоційного підсилення оцінного висловлення й можуть бути представлені такими лексемами, як *aber, besonders, durchaus, eben, ganz, gerade, geradezu, höchst, immer, noch, sehr, selbst, so, sogar, überaus, viel, weit, weitaus, ziemlich, zu, zumal* [Helbig 1987: с. 481-484]. Розглянемо їх реалізацію в контексті, де частки, як інтенсифікатори оцінного висловлення, надають значенню особливого емотивного забарвлення:

(54) "Und jedesmal eine **besonders** gute Zigarre" (Danella, TadR, 286).

(55) "Das", sagte ich, "ist eine **ganz tolle Idee!**" (Jaud, RU, 38) (див. додаток А 1, дис. 5).

(56) "Du bist **verrückt**", sagte Milena. "Ich werde nicht dulden, dass sie **zu jung** heiratet. Nicht vor mindestens fünfundzwanzig, und das ist auch noch **zu früh**, wenn du mich fragst..." (Danella, TadR, 71–72).

Комуніканти, висловлюючи емоційне ставлення до предмета чи свого партнера по комунікації, уживають "частки з модальним та емоційним значеннями" [Schendels 1982:., с. 243]: *nur, doch, etwa, mal, denn, aber, ja, gar, schon, nein*. Так, частки *ja* та *nein* уживаються в протиставленні з модальними словами не у відповідях на поставлені раніше запитання, а для підсилення оцінного висловлення в контексті діалогічного дискурсу. Наприклад: (57) "**Herr Federlein hat das ja fabelhaft gemacht!**" (Becker, FS, 161) (див. додаток В, дис. 6), де за допомогою частки, яка виражає емоційне ставлення комуніканта, підсилюється значення оцінного інтенсифікатора. Таке вдале поєднання оцінних лексем допомагає якнайкраще зрозуміти суть представленого в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу висловлення та розкрити його потенціал – похвала пана Федерляйна, який так чудово з усім справляється. Застосування тактики похвали вводиться в контекст, аби з найкращого боку представити згаданого пана всім присутнім, підкреслюючи його старанність.

Інтенсифікатори та інтенсифікати можуть бути представлені в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу й іншими частинами мови:

(58) "**Das ist gut – richtig gut**", sagte er, *überrascht und ehrlich*. "Du kannst **wirklich malen!**" (Raabe, KuK, 69) (див. додаток В, дис. 7).

(59) "**Aber das war nichts gegen Ferdinand Grau. Der war völlig verrückt geworden und ließ sie nicht aus den Augen**" (Remarque, DK, 121) (див. додаток Б, дис. 9).

(60) "**Das war eine schier unerträgliche Vorstellung**" (Link, DEdS, 14).

(61) "**Es ist gar nicht schlimm. Vor allem ist es wunderbar warm**" (Remarque, DK, 134) (див. додаток Б, дис. 11).

(62) "**Ja, wirklich wunderbar, vielen Dank**" (Raabe, KuK, 24) (див. додаток Б, дис. 8).

(63) "**Er ist grenzenlos leichtsinnig**" (Remarque, DK, 426) (див. додаток Б, дис. 10).

Наведені приклади демонструють, що інтенсифікатори оцінки співвідносяться майже з усіма частинами мови. Інтенсифікатори виконують у мовленні емотивну та експресивну функції та впливають цим самим на сприйняття адресатом висловлень [Егоршина 1997: с. 15], що пов'язані між собою значеннями. Для реалізації інтенсифікації важливим є не тільки значення вжитого інтенсифікатора, а й зміст поєднуваної з ним лексеми. Відібрані нами інтенсифікатори характеризуються високим ступенем інтенсивності у висловленнях і сприймаються як емоційні. Наприклад, у поєднанні їх із дієсловом, виникає не тільки певне підсилення значення, а й з'являються додаткові особливості вираження емоційної позитивної чи негативної оцінки.

Універсальним лексико-семантичним інтенсифікатором оцінки в німецькомовному діалогічному дискурсі виступає прислівник *sehr*, з

притаманним йому високим ступенем вираження ознаки інтенсивності, і такі його синоніми, як *groß* і *stark* (*j-n groß (mit großen Augen) anschauen; wir haben nicht groß darauf geachtet (umg.)* [Ошибка! Источник ссылки не найден., S. 337–338]; *stark beschäftigt sein, das Land ist stark besiedelt* [Ошибка! Источник ссылки не найден., S. 658]). Звернемося до прикладу дискурсу з роману Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann" (Becker, FS), де комунікантами є пані Шьолерман (Трудхен) – адресант, пан Шьолерман – адресат. Об'єктом оцінки в діалогічному дискурсі, в якому йдеться про дружні стосунки між двома давніми подругами, а тепер сусідками, виступає Маріанне.

(64) "... *Marianne ist sehr charmant*", sagte Trudchen leichthin.

"O ja", nickte Schölermann voll Überzeugung, "eine *wundervolle, ganz seltene Frau!*..." (Becker, FS, 160) (див. додаток Б, дис. 6).

На стику між лексичними та синтаксичними засобами інтенсифікації знаходяться *фразеологізми* – яскраві експресивні засоби вираження оцінки. Під фразеологічною одиницею (далі – ФО) в сучасній німецькій мові розуміють сталі словосполучення – лексико-граматичну єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, які, маючи цілісне значення, характеризуються одинарним поєднанням компонентів та повним або частковим семантичним перетворенням [Гавриш 2010; Школяренко 2011; НУФС, Т II 1981: с. 371]. Фразеологізми з оцінною конотацією характеризуються тим, що зміст денотативного аспекту в такому разі втрачає конкретність та звужується [Петрочук 2010: с. 26]. Зазвичай лексичні одиниці в таких ідіомах не лише виражають певне підсилення в контексті, а й наділені емотивним значенням задля кращого впливу на співрозмовника. Фразеологічні одиниці не створюються кожного разу в мовленні для опису певної ситуації, а закріплюються в мові та відтворюються як мовні одиниці [Гамзюк 2002: с. 33]. У контексті німецькомовного діалогічного дискурсу фразеологізми з оцінним значенням представлені як інтенсифікатори позитивно або негативно вираженої оцінки. Суб'єктом оцінки позитивно-емотивних фразеологічних одиниць є особа або група людей, які приписують цінність певному явищу дійсності [Петрочук 2010: с. 8]. Об'єктом, відповідно, виступає сфера людської життєдіяльності. Наприклад: *j-d hat Geld wie Heu = sehr reich sein* (розм. у когось грошей хоч греблю гати; у когось грошей кури не клюють) [НУФС, Т I 1981: с. 252]. Адресант, оцінюючи об'єкт, намагається показати своєму співрозмовнику третю особу багатим покупцем, який зможе купити їхнє авто за будь-які гроші. Важливим тут є також місце (майстерня, де здійснюється продаж) та час (перед початком торгів), коли висловлюється така суб'єктивна оцінка. Задля більшого впливу на співрозмовника в контекст уводиться фразеологічна одиниця (65) "*Er musste Geld wie Heu haben*" (Remarque, DK, 74), яка повинна не тільки наштовхнути адресата на думку про те, що цьому покупцеві можна продати товар навіть за підвищену ціну, а й переконати в правильності прийняття такого рішення.

(66) "*War eine gute Frau*", *fuhr er fort*, "*eine Seele von Frau. Nie verlangte sie was. Zehn Jahre lang hat sie denselben Mantel getragen. Blusen und sowas schneiderte sie sich alles selbst...*" (Remarque, DK, 145). Фразеологічна одиниця *eine Seele von einem Menschen sein* (також *eine gute Seele*) = *ein guter Mensch sein* (розм. добра людина, добра душа) [НУФС, Т II 1981: с. 186] вводить адресантом у контекст з метою позитивного представлення своєї покійної дружини, а також, аби показати оточуючим себе як люблячого чоловіка. Фразеологізм із позитивною оцінною маркованістю *eine Seele von Frau* емоційно підсилює значення раніше вираженої оцінки *eine gute Frau* та виступає ключовим чинником впливу на комуніканта в контексті німецькомовного художнього діалогічного дискурсу. Адресант, оцінюючи в такий спосіб покійну, намагається не тільки викликати жалість до себе, а й розраховує на підтримку адресата у вирішенні своїх проблем. Оцінка в такому контексті висловлюється з метою маніпулювання співрозмовником.

(67) "*Könnten Kippe vereinbaren. Wagen für Appel und Ei einsteigern und Profit teilen. Wozu den Leuten da unnötig Geld in den Hals schmeißen*" (Remarque, DK, 140).

Фразеологізм *für Appel und Ei / für einen Apfel und Ei = spottbillig, fast umsonst* (розм. фам. "за безцінь, даром") [НУФС, Т I 1981: с. 42] уживається комунікантом, коли той намагається виторгнути на аукціоні та якомога дешевше придбати у власника автомобіль. Значення згаданої фразеологічної одиниці *für einen Apfel und Ei* можна розцінювати як негативне (для того, хто хоче продати авто – продавця) і таке, що відповідає оцінці зі знаком "-", а також може бути й позитивним (для покупця, який економить при купівлі). Поза увагою не може залишитися місце дії, де висловлюється оцінка (аукціон), та ситуація (під час продажу автомобіля), в якій запропоновано фразеологізм. Сутність значення оцінного фразеологізму розкривається в контексті, відображаючи мету ілюктивного впливу на співрозмовників, – задля зниження ціни товару та в подальшому придбанні його майже за безцінь. Оцінка в описаній ситуації виступає засобом впливу на комунікантів, примушує їх торгуватися, спонукає співрозмовників на прийняття рішень. Наведені приклади оцінних фразеологічних одиниць свідчать про те, що оцінка виступає інтенсифікатором у контексті НДД.

Дослідження взаємодії семи інтенсивності з іншими компонентами лексичного значення слова, визначення її місця в його структурі – досить суттєва ознака для розуміння механізмів інтенсифікації [Родионова 2005: с. 160]. Тут на значну увагу заслуговують оцінні інтенсифікати, суть яких представлена оцінною семою інтенсивності з імпліцитним значенням. Такі лексичні одиниці представлені різними частинами мови й утворюються за допомогою *словотвірних засобів*. Зазвичай вони виражають підсилення шляхом додавання до основного слова певних префіксів (*über-*, *super-*) або утворюються поєднанням основи з іншою емоційно забарвленою лексичною одиницею. У контексті німецькомовного діалогічного дискурсу оцінні інтенсифікати можуть бути представлені:

1. **Іменниками:** *eine Luxusprinzessin* (розкішна принцеса – дуже вродлива жінка) – оцінка виражена чоловіком стосовно дружини свого товариша.

(68) "... *Er hat mit Titine dort gewohnt. Mein liebes Kind, das ist eine Luxusprinzessin ersten Ranges, die hätte nicht in einer verwahrlosten Bude gewohnt...*" (Danella, TadR, 332).

У такий спосіб комуніканти намагаються якнайкраще описати будинок, в якому мешкала ця жінка, і переконати адресата в необхідності його придбання. Аби вплинути на свого партнера по комунікації та досягти мети (спонукати до купівлі будинку), адресант, як ініціатор дискурсу, оцінює господиню як *eine Luxusprinzessin*, яка, на його думку, ніколи б не жила в занедбаному домі. Отже, сутність імпліцитного смислу висловлення оцінки *eine Luxusprinzessin* розкривається в тому, що розкішна принцеса живе тільки в хорошому, дорогому будинку, який без вагань можна купувати. Виражена таким чином оцінка допомагає переконати адресата в необхідності придбання цього помешкання.

Der Riesenberg (величезна гора). Комуніканти: адресант – Урзула (подруга юнака, до якої той переїхав жити), адресат – Трудхен (мати юнака, яка щойно дізналася про їхні стосунки й зайшла в гості). Під час неприємної розмови з подругою сина адресант висловлює оцінку свого повсякденного життя.

(69) "...*Ach nee*", *sagte Trudchen*, "*glauben Sie denn, dieser Riesenberg Arbeit, den man mit drei Kindern hat, bedeutet nicht auch drei Berge Liebe und Freude? Weshalb machen Sie denn diese Arbeit? Nicht, um mich zu entlasten – mich kennen Sie ja gar nicht – Sie tun es aus dem gleichen Grund wie ich auch: weil Sie für jemanden sorgen möchten, nicht wahr? – Und das finde ich schön!*" *setzte sie zum Erstaunen von Frau Tetzlaff hinzu* (Becker, FS, 187–188) (див. додаток Б, дис. 12).

За допомогою оцінного інтенсифікатора *dieser Riesenberg Arbeit* Трудхен намагається переконати співрозмовницю, що головне в родині не те, скільки ти виконуєш роботи, а що ти отримуєш від своїх рідних, скільки любові й радості. Висловлена оцінка щодо обсягу виконуваної роботи відповідає для жінки щастю, яке вона не переоцінює. Оцінка в діалогічному дискурсі скерована на переконання співбесідника в тому, що родина для жінки – основа життя.

Залежно від ситуації міжособистісного спілкування, контекст НДД може вирізнятися своєю емотивністю та ситуативним словотворенням. Наприклад, оцінна лексема *der Klassefilm* (класний фільм) є вираженням ставлення комуніканта до об'єкта оцінки.

(70) "*Brillant. Wird ein Klassefilm*" (Danella, TadR, 182).

У всіх випадках спостерігаємо процес словоскладання [Kultschyzyky 2010], де один із компонентів *klasse* є більш емоційно забарвленим і виражає інтенсифікацію всього оцінного висловлення.

Поміж префіксів, що виражають підсилення, на особливу увагу заслуговують *super-* та *über-*, який, приєднуючись до іменників та прикметників, наділяє їх яскраво вираженим позитивним оцінним значенням: *der Superballonreifen, die Superbombe, superklug, das Übertalent* тощо, не вносячи додаткових елементів значення в контекст [Galinski 2004, с. 164].

2. Підсилювальні прикметники з оцінною маркованістю: *bildhübsch, bildschön, großartig, wunderschön, wundervoll, wunderfein, felsenfest, wildfremd* і т.і, що утворилися поєднанням двох основ. Один із цих компонентів містить

чіткіше виражене емотивно оцінне значення, яке при поєднанні двох основ вносить у семантику похідного слова певний ступінь інтенсифікації. У контексті вони найчастіше виступають інтенсифікаторами:

(71) "*Ein bildhübscher Bengel*" (Danella, TadR, 342).

(72) *Hier wimmelt es ununterbrochen vom bildschönen Frauenzimmer* (Danella, TadR, 357).

(73) "*Es war eine großartige Idee von mir, heute herauszukommen*" (Danella, TadR, 164).

(74) "... *Unser Mäzen ist felsenfest davon überzeugt, dass das Mädchen unschuldig ist ...*" (Fischer, SdL, 65).

(75) "*Rachel überlegte, ob es in Ordnung war, dass sie hier stand und mit einem wildfremden Mann redete*" (Link, DEdS, 12).

3. **Оцінні прислівники з підсилювальним значенням** *toll, furchtbar, einzigartig*, які виступають носіями суб'єктивної оцінки, що подається крізь призму індивідуального сприйняття, у результаті чого виникає "нав'язування" мовцем своєї думки, сприйняття й почуттів [Егоршина 1997: с. 42]. За допомогою прислівників, як індикаторів мовленнєвої компетенції комуніканта, мовець характеризує особистість або діяльність співбесідників. Прислівники відносять до лексичних одиниць, які часто вживаються молоддю та людьми, схильними до перебільшень [Heinemann 1979: с. 118]. Жаргонізми, представлені в мовленні молоді, зазвичай підсилюють висловлення як позитивною, так і негативною оцінкою.

У контексті німецькомовних діалогічних дискурсів часто зустрічаються прислівники, утворені шляхом додавання префікса *zu-* до основи (*zuwenig*) або основоскладанням (*vielmehr*): (76) "*Heinz hat Ihnen zuwenig gesagt!*" (Becker, FS, 187) (див. додаток Б, дис. 12). (77) "*Sie könne noch zuwenig, und wenn etwas passiere, sei Tobias als Beifahrer am meisten gefährdet*" (Danella, TadR, 277). (78) "*Frau Kayser ist ... vielmehr ... sie war meine Patientin. Ein sehr schwerer Fall*" (Fischer, SdL, 30). *Zuwenig* як оцінний прислівник виступає інтенсифікатором предиката, а *vielmehr* – інтенсифікатором.

4. **Морфологічні засоби** вираження оцінки в контексті діалогічного дискурсу представлені також вищим і найвищим ступенями порівняння прикметників, які мають оцінну семантику, та субстантивованими прикметниками, утвореними від найвищого ступеня:

(79) "*Alle Achtung! Das ist das Exklusivste, was es gibt*" (Remarque, DK, 155).

(80) "*Der Turm ist das schönste an dieser Berg*", sagte er (Sponsel, MiG, 90). Часто оцінні прикметники у вищому ступені порівняння вживаються в словосполученнях із такими прислівниками, як *noch* або неозначеним займенником *viel*: (81) "*Du hast dich wirklich nicht geändert. Du bist noch pedantischer geworden*" (Remarque, DNvL, 67).

(82) "*Es war schön bei dir. Viel schöner für mich, als du dir vielleicht denken kannst*" (Remarque, DK, 156).

(83) "*Menschen sind ein viel schlimmeres Gift als Schnaps und Tabak, Liebling*" (Remarque, DK, 428) (див. додаток Б, дис. 16).

Саме цей спосіб інтенсифікації оцінного висловлення в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу дозволяє регулярно виражати "чисту" модифікацію ознаки, не ускладнену ніякими додатковими смислами, і, разом із тим, передавати суб'єктивно-оцінне, експресивне значення [Родионова 2005: с. 164]. Наприклад, таким оцінним лексемам, як *schlimm*, *schön*, притаманна сема інтенсивності. Вони, уживаючись у вищому ступені порівняння, утворюють подвійну інтенсивність і можуть розглядатись як прагматичні інтенсифікатори, оскільки найкраще допомагають передати емоційний стан комунікантів у діалогічному дискурсі.

5. **Синтаксичні засоби** вираження оцінки в діалогічному дискурсі представлені передусім повторами оцінних лексем або наявністю у висловленні синонімічної групи оцінних одиниць, які найчастіше характеризують осіб або їхні вчинки. Під повтором розуміють повне або часткове повторення кореня, основи або всього слова без зміни його звукового складу (або із частковою зміною) як спосіб утворення слів, синтетичних та описових форм і фразеологічних одиниць [Івченко 2003: с. 327]. На лексико-семантичному рівні повтори розглядають як експліцитне / імпліцитне повторення елементів лексичного значення й семантико-структурних компонентів синтаксичних конструкцій [Соколова 2002: с. 10]. Лексичні повтори в поєднанні з інтонацією не тільки допомагають правильно зрозуміти співрозмовника, а й ефективно вплинути на партнера по комунікації. Повтор зазвичай передає емоційний стан комуніканта, його настроїв та несе певне емоційне навантаження. Його вважають особливим типом людського мислення, де задіяні емоції людини [Шаховский 2008: с. 94]. У контексті німецькомовного діалогічного дискурсу повтор представлений повторенням лексичних одиниць:

(84) "*Brav, sehr brav*", *lobte Tante Mia. "Damit kann man gar nicht früh genug anfangen!"* (Raabe, KuK, 94) (див. додаток Б, дис. 15).

Для інтенсифікації висловлення комунікант уживає при повторах ще й інтенсифікатор *sehr*, аби надати йому більшого емотивного забарвлення.

Приклад "синонімічного повтору" [Ахманова 2010: с. 327] виявляємо в такому контексті: (85) "*Ungezählte Menschen, mit denen er täglich zusammenkam. Und Frauen, charmante, schöne, berühmte Frauen*" (Danella, TadR, 289), де спостерігаємо вираження позитивної оцінки. У такий спосіб дружина відомого актора оцінює оточення свого чоловіка.

6. **Фонетичні засоби**, які найрідше зустрічаються при вираженні оцінки. Зазвичай це виразне виділення певного слова у висловленні діалогічного дискурсу, що супроводжується протяжністю наголошеного звуку [Родионова 2005: с. 166].

(86) "*Ach, Frau Schölermann*", *schluchzte das Häuflein Liebesleid, "ich bin ja sooo verzweifelt..."* (Becker, FS, 78) (див. додаток Б, дис. 17).

(87) "*Sooo unglücklich bin ich aber gar nicht, können Sie der guten Mimi sagen..."*" (Danella, TadR, 342).

Інтенсифікатор *sooo* вирізняється серед лексичних одиниць своєю протяжністю. У такій формі він більш переконливо підсилює значення виразів *verzweifelt sein* (бути у відчаї) та *unglücklich sein* (бути нещасним) і допомагає адресанту ефективніше вплинути на адресата.

У дібраних фрагментах НДД спостерігаємо різного роду інтенсифікатори як із позитивною, так і негативною оцінкою, що є свідченням поєднання в мові означення хорошого і поганого. Однак прагматична мета вираження оцінки за допомогою засобів інтенсифікації полягає в тому, аби зробити висловлення діалогічного дискурсу переконливішим для партнера по комунікації, краще вплинути на співрозмовника заради досягнення перлокутивного ефекту. Інтенсифікатори й інтенсифікати сприяють також зміні емоційного стану комунікантів у ситуації безпосереднього спілкування.

Таким чином, різні засоби та способи вираження ступеня інтенсивності ознаки в НДД виступають лексико-семантичними та прагматичними інтенсифікаторами оцінки.

4.2 Номінативні засоби вираження оцінки та їхній прагматично маркований компонент

Вербальна комунікація – одна з найголовніших умов життя й діяльності сучасної людини. У процесі постійного пізнання та спілкування особистість виражає своє ставлення до всього, що її оточує, визначає параметри цього виразно окресленого ціннісного середовища. Результати постійної пізнавальної діяльності людини завжди знаходять своє відображення в системі номінацій, номенклатурі лексичних одиниць, які являють собою власне номінативні та менш номінативні знаки [Уфимцева 1977: с. 37]. У сучасній енциклопедії української мови номінація (лат. *nominatio* – називання, іменування) розглядається як творення й надання назв (та інших мовних позначень) пізнаним і вичленованим фрагментам дійсності, тобто встановлення відношень позначального і позначуваного між певною мовною одиницею й відповідним предметом (явищем, ознакою і таке інше). Розділом лінгвістичної семантики, об'єктом якого є номінативні структури мовних знаків, а предметом – їхня проекція на значення та структури знань про позначене, виступає **ономасіологія** [Селіванова 2008: с. 139]. Номінацію в тексті розглядають на підставі ономасіологічного контексту як відображення в мовленні когнітивно-номінативної діяльності автора тексту або "номінатора" [Селіванова 2010: с. 516].

Варто зазначити, що проблема номінації, вивчення її типів була й залишається актуальною, неодноразово стаючи об'єктом вивчення мовознавців усього світу [Арутюнова 1999; Гак 1977; Гак 1998 та ін.]. Проте до цього часу в дослідженнях залишається чимало прогалин, пов'язаних з оцінно маркованими номінативними одиницями та особливостями їхнього функціонування в діалогічному дискурсі.

Оцінка – це не тільки спосіб, але й акт оцінювання, що має певну структуру [Яшенкова 1995: с. 8], в якій традиційно виділяють такі основні компоненти, як суб'єкт, об'єкт, власне оцінка, чи оцінний засіб, а також підстава для оцінки. Вона, як ціннісний аспект значення, є складовою різноманітних тверджень, може бути обмежена елементами, меншими за слово, а може характеризувати й групу слів, і ціле висловлення [Вольф 2002: с. 6].

У процесі формування оцінної номінації взаємодіють три сутності: 1) те, що номінується (називається), тобто сфера дійсності, яка включає і психічну діяльність особистості; 2) образ компонента реальності (його понятійне відображення, у якому людська свідомість здатна поєднувати і кваліфікативно-оцінне бачення світу); 3) імена (звукоряд та його графічне представлення) [Уфимцева 1977: с. 73]. Зазвичай номінативні одиниці поділяють на номінативні називні (власні та загальні назви, кількісні числівники) і неназивні (дейктичні знаки, займенники та сполучні слова, прийменники, знаки-актуалізатори, деякі прикметники, частки, артикли) знаки, які зустрічаються в конкретних мовленнєвих актах [там само, с. 42]. Увесь процес творення оцінних номінацій не обмежується тільки появою нових лексичних одиниць, еквівалентних за своїм значенням змісту поняття про оцінний денотат, позначений тим чи тим словом, а відбувається в залежності від ситуації спілкування на рівні понятійної номінації самого співрозмовника. При аналізі відібраних оцінних номінацій у процесі здійснення ОМД комунікантами, ми керуємося твердженням про те, що не тільки власне понятійні, але й емоційні явища отримують своє мовне вираження та реалізуються в дискурсивному контексті.

Наведемо конкретні приклади з німецькомовних художніх діалогічних дискурсів, в яких простежується прагматично маркований оцінний компонент у тих номінативних одиницях, які стосуються одного з учасників німецькомовного діалогічного дискурсу:

(88) *Ernst Abbe – der Professor, ein Dickkopf, ein genialer Dickkopf* (Sponsel, MiG, 208–209) (див. додаток Б, дис. 18);

(89) *Ernst Abbe – Sie, ein Eigenbrötler, der Dozent (der Privatdozent), der Sohn des Arbeiters, ein Mensch, der Akademiker, der beste Schüler, ein Kind, ein Idealist* (Sponsel, MiG, 58–61) (див. додаток Б, дис. 4);

(90) *Professor Faber – der Herr Professor, der Alte, der Leiter des Institutes, der Leichendiener* (Fischer, SdL, 48–49) (див. додаток Б, дис. 3);

(91) *Simon Kröger – Herr Kröger, ein verrückter Maler, er, der* (Raabe, KuK, 115–117) (див. додаток Б, дис. 19);

(92) *Sissa – die, sie, das Übertalent, die kleine Begnadete, die größte Hoffnung der deutschen Malkunst, die kleine Hexe* (Raabe, KuK, 80–81) (див. додаток Б, дис. 13);

(93) *Veit Gregor – du, Held, Edelmensch* (Danella, TadR, 95–98) (див. додаток Б, дис. 20);

(94) *Sonja – meine Verlobte, Schauspielerin, eine unbegabte Schauspielerin, eine ehrgeizige Dilettantin* (Danella, TadR, 163), (95) *eine unbegabte Kuh* (Danella, TadR, S. 245).

Висловлення оцінних суджень у процесі здійснення оцінної мовленнєвої діяльності розглядаємо передусім як реакцію комунікантів на почуте, яка може миттєво проявлятися в певній ситуації спілкування. У проаналізованих дискурсах зазвичай позитивна оцінка домінує в гармонійній ситуації, а негативна – навпаки, у конфліктній. Однак трапляються випадки, 1) коли навіть гармонійна ситуація спілкування представлена негативною оцінкою стосовно її об'єкта; 2) коли є третя особа,

не присутня в ситуації мовлення. На основі проведеного дослідження встановлено, що позитивна реакція адресата свідчить про зміну параметрів спілкування, а саме зближення соціальної дистанції між обома комунікантами в конкретній комунікативній ситуації. Негативна реакція адресата, навпаки, підсилює конфлікт.

Так, наприклад, звернемося до дискурсу з роману Heinz Sponzel "Made in Germany: die dramatische Geschichte des Hauses Zeiss" (Sponzel, MiG, 208–210) (див. додаток Б, дис. 18) та на його основі проаналізуємо оцінну мовленнєву діяльність ініціатора спілкування – пана Родеріха Цайса, який за власним бажанням, без попередньої згоди співрозмовників вислухати його думку, утручається в розмову. Застосовуючи методіку комунікативно-прагматичного та контекстно-ситуативного аналізу НДД, з'ясуємо ступінь впливу оцінних маркованих номінативних одиниць на реалізацію прагматичної мети мовця. Комунікантами дискурсу виступають Адельгайд фон Айх та доктор Родеріх Цайс. Об'єктом оцінки в цій комунікативній ситуації є відомий професор, близький друг Адельгайд. Розмова між комунікантами відбувається під час прогулянки верхи.

Оцінка, висловлена ініціатором дискурсу, виступає засобом безпосереднього впливу на співрозмовників, а прагматично марковані компоненти, які містяться в оцінних номінативних одиницях (*Ernst Abbe – der Professor, ein Dickkopf, ein genialer Dickkopf*), надають контексту особливого забарвлення. Оцінна мовленнєва діяльність експліцитного "суб'єкта оцінки" [Вольф 2002: с. 12] має чітко виражене прагматичне спрямування на свого співрозмовника. Негативно марковані повторні номінації з оцінним значенням здійснюють неабиякий психологічний вплив на адресата. Тема Ернста Аббе близька обоим комунікантам. Адресант має приховану мету висловлення (іллокутивну силу) і вступає з нею в процес комунікації. Оцінка здійснюється крізь якісне визначення сфер його фізіологічних та індивідуально-психологічних особливостей, створюючи при цьому спільну зону їхнього накладання. Спочатку, аби надати оцінці іллокутивної сили, комунікант емоційно реагує на мовленнєві кроки своїх співрозмовників, називаючи професора дурнем, демонструючи насамперед таким мовленнєвим кроком свою заздрість. Комунікант висловлює суб'єктивну оцінку, яка не може бути правдивим судженням (*der Dickkopf*) про особу, вищу за своїм соціальним статусом (*der Professor*). Емоції виступають передумовою вираження оцінки в конфліктній ситуації спілкування, а їхньою причиною є поведінка об'єкта оцінки. Образ та заздрість, як складові ставлення мовця до оцінюваної ним особи (*der Professor – der Dickkopf*), свідчать передусім про негативні риси характеру суб'єкта оцінки. Адресант за допомогою емоційно забарвленої оцінної лексики намагається якнайгірше представити об'єкт оцінки в очах своїх співрозмовників. Оцінно маркована номінація *der Dickkopf* безпосередньо стосується професора, образ якого важко поєднати, ураховуючи його високий соціальний статус, з наданою характеристикою. Негативною оцінно маркованою номінацією адресант намагається переконати співрозмовників у правильності його оцінки. Ця номінація не визначає іллокутивну мету

мовленнєвого акту, а лише підтверджує його знак "–" і підсилює експресивність. Отримана реакція на представлений мовленнєвий крок *genial* не задовольняє адресанта, не є стимулом для підтримання подальшої розмови на задану тему. Адресат спокійно сприймає емоційну негативну оцінку третьої особи, не погоджується з нею, виховано реагує на почуте за допомогою такої стилістичної фігури, як оксюморон *ein genialer Dickkopf*. Уживаючи оцінну марковану номінацію з протилежним позитивним значенням, адресат у такий спосіб не підтримує думки свого негативно настроєного співрозмовника й переводить розмову в інше русло.

Отже, номінативні засоби вираження оцінки зорієнтовані на прагматичні аспекти спілкування й залежать від ситуації, учасників комунікації та стосунків, які між ними склалися. Хоч як адресант не намагався представити професора дурнем, у нього це не вийшло. Його комунікативний намір (знайти собі однодумців) так і не вдалося реалізувати. Передумовою цьому слугувало те, що Адельгайд із дитинства знала професора, була в нього закохана і тому ніколи не реагувала на схожі зауваження. Висловлена адресантом оцінка не здійснила потрібного комунікативного впливу на співрозмовницю. Дурнем виглядав, на жаль, він сам в її очах.

Зазвичай як негативні, так і позитивні емоційно-оцінні висловлення в контексті діалогічного дискурсу виникають відповідно до ситуації мовлення, без спеціальних роздумів комунікантів щодо їхньої сутності, та розраховані на певний ефект (сприйняття, несприйняття, образу, підсилення чи приглушення конфлікту). Вираження раціональної негативної оцінки не завжди обмежується тільки вживанням певної оцінної номінації, її сутність може бути закладена в структурі цілого речення. У таких ціннісних висловленнях, окрім експліцитно вираженого об'єкта, суб'єкта оцінки та самого оцінного елемента, який завжди виступає обов'язковим компонентом оцінної рамки, може бути присутній її факультативний складник – мотивація [Старостина 2008: с. 24].

Звернемося до прикладу діалогічного дискурсу, дібраного з роману Е.М. Remarque "Drei Kameraden" (Remarque, DK, 123) (див. додаток Б, дис. 22) та розглянемо реалізацію експліцитних та імпліцитних оцінних номінацій у його контексті. Комуніканти: Роберт (адресант), його подруга Патриція (адресат):

(95) ...*Sie lachte wieder.*

"*Nur so zum Spaß*", sagte ich. "*Zum Beispiel: Robert ist ein Esel.*"

"*Robert ist ein Kindskopf...*"

"*Sie haben eine wunderbare Aussprache*", sagte ich. „*Und nun wollen wir es mal mit Robby versuchen. Also: Robby ist...*"

"*Robby ist ein Säufer.*" sagte die leise, ferne Stimme langsam, "und jetzt muss ich schlafen – ich habe ein Schlafmittel genommen, und mein Kopf summt schon..." (Remarque, DK, 119–120).

Комуніканти дискурсу Роберт і Патриція спілкуються по телефону. Адресант дає собі експліцитну оцінку (*Robert ist ein Esel*). Адресат реагує на такий мовленнєвий крок свого партнера по комунікації оцінною номінацією (*ein Kindskopf*), яку висловлює з посмішкою (*Sie lachte*), тихим голосом (*sagte die leise, ferne Stimme langsam*) у гармонійній ситуації спілкування і, таким

чином, відразу сприймається адресантом. Це є свідченням того, що адресант щось робить неправильно або приймає невірні рішення, притаманні малим дітям. Проте він не звертає на це особливої уваги, йому просто байдуже. Таке оцінне значення розглядається як експліцитне, має своє вираження.

Основним джерелом імпліцитних смислів є імплікація з експліцитного значення висловлення. Базою імпліцитних значень слугують як експліцитні семіотичні значення, так і експліцитні семіоімплікативні значення висловлень [Никитин 1988: с. 144–145]. Сутність семіоімплікативного значення можемо спостерігати на прикладі оцінної маркованої лексеми *der Dickkopf*, де семіотичне значення розкривається за рахунок того, що адресат говорить неправду, і саме таку оцінку отримує з боку свого співрозмовника. Імплікація висловлення проявляється за рахунок того, що адресанту відомо більше, ніж здогадується його співрозмовник.

Звернемося до прикладу дискурсу з роману Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann" (Becker, FS, 57) (див. додаток Б, дис. 23). Комуніканти – Гайнц (адресант) та Йокелі (адресат). Розмова між двома братами відбувається в присутності батька, ситуація спілкування набуває конфліктного характеру.

(96) ...*Heinz baute sich vor ihm auf. "Du Esel!" schnauzte er ihn an. "Was machst du für Blödsinn? Bist du Flasche nicht mal in der Lage, deinen Mist auszubaden?! Aufsatzheft unterm Schrank, zur Hälfte mit Schölermann unterschrieben! Beim Unterschriftenfälschen ist dir wohl doch die Luft ausgegangen, was? Und dann noch einen Brief abzufangen! Idiot! Kein Mensch kann dich in Schutz nehmen, wenn du dich so benimmst!..."*

Jockelis Lippen wackelten verdächtig.

"Nimmst du dich jetzt zusammen!" fauchte Heinz... (Becker, FS, 57).

Причиною конфлікту слугував прихід учительки, яка поскаржилася батькові, що його син Йокелі незадовільно навчається і постійно ховає зошит із поганими оцінками. Старший брат знаходить цей зошит за шафою. На основі запропонованого судження, представлено оцінне висловлення *Du Esel!* (*Tu осел*) із семіотичним значенням: адресат, на думку адресанта, настільки дурний, що не зміг удаліше сховати від батьків зошит із двійками. Цьому підтвердженням є його мовленнєвий крок (*Was machst du für Blödsinn? Bist du Flasche nicht mal in der Lage, deinen Mist auszubaden?*). Із оцінного висловлення зрозуміло, що адресанту відомо більше, ніж вважав адресат. Отже, це "імплікація першого кроку" [Никитин 1988: с. 145], з якої в процесі міжособистісного спілкування витікає ціла низка імплікацій, представлених у наведеному фрагменті діалогічного дискурсу: *Du Esel* (дурний як осел, що не зміг сховати зошит або його викинути) → *Idiot* (ідіот, що поклав зошит саме за ту шафу, де колись свої із поганими оцінками ховав старший брат; Йокелі про це знав) → *Kein Mensch kann dich in Schutz nehmen, wenn du dich so benimmst!* (Юнак несерйозний, його ніхто не зможе захистити, якщо він і надалі буде так ставитись до навчання).

Оцінка, виражена комунікантами під впливом емоцій у різних комунікативних ситуаціях, часто має імпліцитний зміст. Експліцитно в контексті

НДД представлений об'єкт оцінки та, відповідно, ситуації спілкування – сам оцінний елемент. Відомо, що в лексиконі емоцій спостерігається дихотомія за типом оцінного знака. При порівнянні емотивної лексики можна помітити, що емоційно забарвлена негативна лексика домінує над позитивною в ситуації безпосереднього спілкування. Пропозиціональний компонент оцінно маркованого мовленнєвого смислу висловлень у контексті діалогічного дискурсу виражений як експліцитно, так й імпліцитно.

4.2.1 Експліцитно виражена оцінка. Експліцитність неодноразово привертала до себе увагу науковців, стаючи об'єктом їхніх численних розвідок [Анохіна 2005; Безугла 2007; Яшенкова 1995; Müller 2003; Pelz 2007]. На основі досліджень встановлено, що експлікація завжди повинна мати вид точної дефініції та бути відображенням логічної еквівалентності [Грайс 1985: с. 218]. У контексті часто зустрічаються висловлення, самі значення яких нам зрозумілі, а їхній прагматично маркований аналіз – ні. Інакше кажучи, експліцитний смисл має місце, якщо денотат і сигніфікат збігаються, імпліцитний – якщо не збігаються [Безугла, 2007: с. 21-22]. Отже, експліцитними можуть бути тільки значення, а не смисли. Згідно з визначенням Б. Мюллера, експліцитність – це ознака сигніфіката, пов'язаного з денотатом, коли з жодної іншої ознаки не може бути логічно виведений той самий сигніфікат [Müller 2003: с. 21]. Інформація, закодована у висловленнях діалогічного дискурсу мовними засобами, неоднорідна за ступенем легкості її декодування. Певна частина оцінних повідомлень у мовленні представлена експліцитно, за допомогою лексичних засобів (часто оцінні або ті, які містять оцінну семантику), спеціально призначених для безпосереднього передавання оцінки. Саме на оцінній частині висловлення, на думку адресанта, і має бути зосереджена увага його співрозмовника. Експліцитно подана оцінна інформація у діалогічному дискурсі сприймається адресатом як думка, заради вираження якої й було вжито певний вислів [Кобозева 1986]. Залежно від ситуації спілкування та емоційного стану комунікантів експліцитні висловлення в контексті діалогічного дискурсу можуть використовуватися як свідомо, так і несвідомо. Усе залежить від того, в якому розумінні вони вживаються, що є підґрунтям для цього та які особливості мовленнєвого акту демонструються в усій своїй повноті й конкретності. Зазвичай володіння цією інформацією зумовлено не рівнем володіння мовою, а знанням світу, людей і того, як уживаються певні висловлення комунікантами в процесі інтеракції.

Основою експліцитного змісту висловлення в контексті постає його пропозиційний зміст – пропозиція, під якою розуміють структуру репрезентації знань про певну ситуацію (подію), що характеризується істинністю й несуперечливістю [Селіванова 2006: с. 501]. Поняття пропозиції перейшло в лінгвістику з логіко-філософських досліджень, зокрема з логіки предикатів, та виступає як конфігурація лексичних найменувань, взаємопов'язаних семантико-синтаксичними відношеннями в єдине смислове ціле, і є номінацію певної комунікативної ситуації, абстрагованою щодо конкретних граматичних форм. Мовні одиниці з експліцитним оцінним значенням, функція яких полягає

в передаванні результатів процесу оцінювання в системі мови, представлені зазвичай лексемами з оцінним компонентом, це так звані оцінні слова: *gut, mittelmäßig, schlecht* та ін. [Іваненко 2001: с. 73]. Експліцитні оцінні номінації у фрагментах німецькомовних діалогічних дискурсів представлені за допомогою експресивів, до яких входять як імена, так і форми їхніх уживаних предикатів. Представлені оцінні номінації наділені особливим референційним потенціалом і виступають у предикативній функції. Наприклад:

(97) "*Er ist verrückt*", sagte ich.

"Das macht er oft", erwiderte Pat. "*Er ist grenzenlos leichtsinnig. Damit hält er hier durch. Sonst wäre er nicht immer guter Laune*" (Remarque, DK, 426) (див. додаток А 1, дис. 10).

Негативна експліцитна оцінка стосується власне адресата, знайомого обох комунікантів (Патриції та Роберта). Вираження емоційної оцінки представлено не тільки окремими лексемами з негативним значенням, а й інтенсифікатором *grenzenlos*, що вводиться в контекст з наміром підсилення оцінного значення.

Експліцитна оцінка в дискурсі може бути виражена **іменниками**, значення яких розкривається в дискурсі. Наведемо приклади:

(98) "*Ich bin ein Verrückter, ich bin ein hoffnungsloser Idealist. Ich habe vor Jahren dieses Buch geschrieben und mir damit den Dokortitel erworben. Ich habe mir den Wind der Welt um die Ohren wehen lassen, in Spanien, in Frankreich und anderswo. Aber, dass ich nun nach Jahren noch immer im dunkeln stehe, dass es mir noch immer nicht gelungen ist, reines, schlierenfreies Glas nach bestimmten Gesetzen zu schaffen – das ist zum Verzweifeln*" (Sponsel, MiG, 225) (див. додаток А 1, дис. 24).

Раціональність експліцитної оцінки з негативною маркованістю (*ein Verrückter, ein hoffnungsloser Idealist*) підсилена в цій комунікативній ситуації предикатом *sein*, що указує на переконання комуніканта щодо своєї дослідницької діяльності. Така негативна оцінка виражена під впливом емоцій та відчаю комуніканта через невдалі спроби завершення проведеного ним дослідження. Ужита оцінна лексика при передаванні емоційної самооцінки носить суб'єктивний характер і стосується безпосередньо професора, який її висловлює. Експліцитно виражена самооцінка представлена іменниками *ich* (я) – *ein Verrückter* (божевільний) – *ein hoffnungsloser Idealist* (безнадійний ідеаліст), оцінне значення яких повністю передає настрій та емоційні переживання комуніканта. У ситуації відчаю комунікант зосереджує увагу на собі (*ich*), а потім переходить і до емоційно забарвлених висловлень: *ein Verrückter, ein hoffnungsloser Idealist*, що відповідають оцінці зі знаком "-".

Експліцитне вираження оцінки за допомогою **прикметників**:

(99) "...*Ich bin arm, ich bin ein merkwürdiger Kauz, ich bin kein guter Gesellschafter. Ich kann mir nicht denken, wen Sie meinen...*" (Sponsel, MiG, 100) (див. додаток А 1, дис. 25).

Семантичний зв'язок оцінних характеристик особи (*arm, merkwürdig, nicht gut*) здійснюється на базі "аспекту оцінки" [Вольф 2002: с. 13], за ознаками якого й визначається експліцитний об'єкт. Представлена в контексті

діалогічного дискурсу оцінна лексика має негативне значення і на шкалі оцінок може бути подана зі знаком "-". Прикметники *arm* – бідний та *merkwürdig* – дивний ужиті у їхньому прямому значенні. Вираз *kein guter Gesellschafter* рівноцінний *ein schlechter Gesellschafter* і сприймається як негативно оцінний. Однак саме в цьому висловленні поряд з експліцитним вираженням оцінки спостерігаємо ще й імпліцитну. Імпліцитність сказаного розкривається в тому, що обом комунікантам зрозуміло, що Ернст майже ні з ким не спілкується, не вміє вести розмову. Оцінні означення у фрагменті діалогічного дискурсу якнайкраще передають характеристику особи, у цьому разі – при самооцінці.

Експліцитність вираження оцінки в німецькомовних художніх діалогічних дискурсах підсилюється **предикатами думки**, такими як *finden*, *glauben*, *meinen* та ін.

(100) ...*"Wie auch immer – **ich meine**, es ist natürlich schön, dass es Ihrer Tochter nicht ganz so schlecht geht wie ... wie ..."*

"Erhofft?", bot sie spitz an.

"Befürchtet", korrigierte er böse. *"Aber das erklärt in keiner Weise, warum Sie nichts von Ihren Söhnen gesagt haben..."* (Raabe, KuK, 47) (див. додаток А 1, дис. 26).

У діалогічному контексті оцінювання провокується об'єктом (у наведеному фрагменті – здоров'ям дитини). Характер оцінки залежить від певних якостей цього об'єкта на фоні знань суб'єкта. Виражена за допомогою предиката думки оцінка розглядається як суб'єктивна [Вольф 2002: с. 22]. Дієслово *meinen* супроводжується позитивною оцінкою, у ситуації спілкування розкривається її прагматично маркований потенціал – емоційна підтримка матері, в якій хворіє дитина.

(101) *"**Ich glaube**, Sie sind der einzige Mensch zwischen Nordsee und Alpen, zwischen Rhein und Memel, der heute arbeitet."*

"Wieso? Weshalb soll ich denn ausgerechnet heute nichts tun?" ... (Sponsel, MiG, 164).

Уживання предиката думки *glauben* є підтвердженням суб'єктивно висловленої оцінки об'єкта. Сутність оцінного висловлення підсилюється названим предикатом і відповідає оцінці із знаком "+". Саме так адресант (професор Снель) оцінює адресата (Ернста Аббе), коли той працює навіть у велике свято, підкреслює його старанність та наполегливість.

Передавання експліцитної оцінки за допомогою **прислівників**:

(102) ...*"Jeder in der Umgebung ist entsetzt über soviel Unkultur", sagte sie, "aber niemand möchte den Leuten schaden."*

"Wer weiß", meinte Heinz, *"ob eine Anzeige Sinn hat."*

Und dann sahen sie sich alle zusammen die Bescherung noch einmal an.

*"**Scheußlich, wirklich scheußlich!**" sagte Marianne Bergmann....* (Becker, FS, 129) (див. додаток А 1, дис. 27).

Реалізація експліцитно вираженого негативного значення прислівника *scheußlich* (огидно) підсилюється комунікантом у ситуації міжособистісного спілкування інтенсифікатором *wirklich*, аби не тільки підкреслити значення прислівника, а й для того, щоб більш влучно показати безкультурність сусідів.

Негативно виражена оцінка розкриває суть ситуації спілкування. Навіть без інтенсифікатора адресатові була б зрозуміла думка адресанта.

Передавання оцінки за допомогою **вигуків**:

(103) "*Du bist 37!*"

"*Ich weiß, wie alt ich bin!*"

"*Ach? Und warum hast du dann nur eine Mietwohnung und einen alten Golf, wie ein Student?*" (Jaud, RU, 35) .

(104) "*Vielleicht verliebt sich heute abend ihr Chef in sie*", schlug Herr Mackensen hoffnungsvoll vor.

"*Aber der ist ja verheiratet.*"

"*Ach so. Na ja, dann. Die Männer, die im Alter zu ihr passen, sind meist verheiratet. Das ist eben diese Generation. Die Frauengeneration mit dem Männermangel. Man hat ja genug darüber gelesen*" (Danella, TadR, 45) (див. додаток А 1, дис. 28) .

Під вигуком розуміють особливий лексико-граматичний клас незмінюваних слів, які не належать ні до повнозначних, ні до службових та є засобом вираження емоцій, почуттів та експресивних оцінок. Згадану функцію спостерігаємо при висловленні оцінки в діалогічному контексті, де представлений вигук *ach* є чистим мовним сигналом емоцій, що пройшли крізь призму свідомості й утворили значення [Гамзюк 2007: с. 62]. Значення експліцитно вираженої оцінки залежить передусім від настрою, світосприйняття, характеру та інших факторів, які впливають на комуніканта під час здійснення мовленнєвої інтеракції. Із *ach* у відібраних діалогічних контекстах пов'язана негативна оцінка, де вигук насамперед передає емоційне розчарування та підсилює значення оцінного висловлення. Експресія підсилює прагматичний потенціал оцінки, інтенсивно впливаючи на реципієнта. Її слід розуміти як об'єктивно існуючу властивість мовних засобів підсилювати прагматичний потенціал висловлення, надаючи йому відповідної психологічної спрямованості [Старостина 2008: с. 32].

Отже, експліцитна оцінка в контексті діалогічного дискурсу може бути представлена номінаціями, що виступають у предикативній функції, іменниками, прикметниками, предикатами думки, прислівниками і навіть вигуками. Усі вони мають прагматично маркований оцінний компонент. Крім експліцитної інформації, велика кількість висловлень містить ще й імпліцитну, яка наділена також важливим комунікативним значенням, оскільки імпліцитна інформація безпосередньо стосується адресата і, на відміну від експліцитної, менше контрольована його свідомістю.

4.2.2 Оцінно-прагматична імплікація в німецькомовному художньому дискурсивному контексті. Лінгвістичні дослідження імпліцитних смислів [Безугла 2007; Грайс 1985; Keller 1995] пов'язані передусім із прагмалінгвістикою, якій належить заслуга проникнення в те, що "приховано між рядків" [Безугла 2009: с. 1]. Жива фраза, висловлена живою людиною, завжди має свій підтекст, приховану за нею думку [Выготский 1984: с. 355]. Одне й те саме оцінне судження може бути виражене по-різному і, відповідно, по-іншому сприйматися в різних ситуаціях спілкування різними

співрозмовниками. Це є свідченням того, що наше повсякденне спілкування наповнене імпліцитною суттю. Проблема імпліцитних смислів усе більше привертає увагу відомих лінгвістів, логіків та філософів, ставши особливим об'єктом дослідження після загального усвідомлення того, що суть певного висловлення може містити значно більшу кількість інформації, ніж здається на перший погляд.

У деяких випадках імплікація помилково співвідноситься з *пресупозицією*, яка розглядається в ЛЕС [ЛЭС 1990] як термін лінгвістичної семантики, що означає компонент значення речення, яке має бути істинним для того, аби останнє не сприймалося як семантично аномальне або недоречне в певному контексті [ЛЭС 1990: с. 396]. Пресупозиція протистоїть комунікативно релевантному змісту висловлення та входить в семантику речення як "фонд загальних знань" співрозмовників, як їхня "завчасна домовленість" [Арутюнова 1973: с. 85]. Основною властивістю пресупозиції виступає константність при заперечних, питальних, модальних перетвореннях та при перетворенні на підрядне речення.

Згідно з концепцією Дж. Лакоффа [Lakoff 1971], під пресупозицією слід розуміти уявлення комунікантів про логічний або справжній зв'язок між обговорюваними ними подіями. Поняття пресупозиції та імплікатури пов'язані між собою віднесеністю до сфери прихованих смислів та тим, що вони схожі за позицією стосовно представлених висловлень діалогічних дискурсів. У разі імплікації увага завжди прикута до наслідку з твердженням, тобто саме того, що імплікується; а в разі пресупозиції – до речення, висхідних передумов, які дозволяють породжувати певне висловлення [Сусов 2009: с. 135-136]. У цьому й полягає відмінність між пресупозиційним та імпліцитним значеннями. Імпліцитність – це те, про що не хочуть або не можуть говорити прямо, а пресупозиція – це фонові знання, які не потребують пояснення (знання мови, світу, контексту, особливостей комунікативної ситуації) [Приходько 2001: с. 221].

Зазвичай пресупозиція виступає основою для експліцитного вираження фактів, що не можуть бути представлені прямо. Саме тому імпліцитність і пресупозиція перетинаються між собою як результат із причиною, а цей збіг обмежується лише одним компонентом імпліцитності – її мотивуючою основою [Телия 1986: с. 95-97].

При антропоцентричному підході до дослідження комунікації проблема імпліцитного значення є однією з найактуальніших на сьогодні. Інтенсифікація наукового пошуку в руслі когнітивно-дискурсивної [Кубрякова 2006] та когнітивно-комунікативної [Шевченко 2005b] парадигми лінгвістичного знання зумовлює посилення уваги дослідників до вивчення імпліцитних сутностей, які функціонують у дискурсі, тобто з погляду дискурсивного підходу [Безугла 2007: с. 7]. Згаданий підхід щодо дослідження оцінних імпліцитних висловлень у дискурсі є ключовим, оскільки на ньому базується все вивчення оцінки. Типовою ознакою висловлення діалогічного дискурсу виступає його імпліцитний характер, суть якого проявляється номінацією подій реальної дійсності, коли деякі елементи не отримують експліцитного вираження. Більшість таких висловлень містять

ряд імпліцитних смислів, сутність та значення яких розкривається тільки в певному дискурсивному контексті.

Поміж оцінних лексем нерідко зустрічаються такі, що в дискурсивному контексті не представлені конкретними експліцитними оцінними елементами, однак наділені позитивною чи негативною оцінкою в ситуації спілкування. Імпліцитно марковані оцінні висловлення наявні в різних ситуаціях спілкування.

У сучасній лінгвістиці існує кілька визначень понять "імпліцитної оцінки" [Кузенко 2006: с. 8; Никитин 1988: с. 156-157; Овсянникова 1993: с. 13-14], як, наприклад, невиражене прямо відношення висловлення мовця до об'єкта [Приходько 2001: с. 224], яке виникає як результат вилучення оцінного компонента з пропозиційного змісту висловлення [Кузенко 2006: с. 8].

Діалогічний дискурс, у свою чергу, являє собою мисленнево-мовленнєву діяльність мовців, що характеризується обміном комунікативних ролей. Імпліцитність оцінного мовного вираження найяскравіше проявляється в міжособистісному спілкуванні. Під *імплікатурою* (від лат. *implicare* – тісно зв'язую) розуміють тісно пов'язану з вербальним змістом невербальну скриту інформацію, яка опосередкує змістовну залежність між висловленнями в тексті чи повідомленні, й організує його інтерактивну спрямованість [Селіванова 2006: с. 177]. Цей термін, на думку І.П. Сусова, означає те, що деякі автори називають прагматичною, контекстуальною або конверзаційною (розмовною) імплікацією, відмежовуючи її від імплікації логічної та семантичної [Сусов 2009: с. 135].

Теорія імплікатур була розроблена англійським філософом Г.П. Грайсом на основі іншої його теорії "значення NN" (*meaning NN – nonnatural meaning*), тобто "прагматичного значення", "суб'єктивного значення" або "значення мовця" [Grice 1993a, Grice 1993 b]. Сутність ідей ученого полягає в переміщенні значення з об'єктивної реальності у свідомість мовця. Спілкуючись, комуніканти керуються, за Г.П. Грайсом, принципом кооперації, що встановлює загальну закономірність усього процесу інтеракції: "Твій комунікативний вклад на певному кроці діалогу має бути таким, якого потребує спільно прийнята мета цього діалогу" [Грайс 1985: с. 222].

Найважливішими в процесі спілкування та оцінювання в дискурсивному контексті є максими (правила, постулати, категорії), які містять вимоги до вираження думок під час спілкування: висловлення повинно бути в міру коротким і достатньо інформативним – максима *кількості*; щирим – максима *якості*; дійсно відповідати ситуації – максима *релевантності* (відношення); бути ясним і недвозначним – максима *способу* (ясність вираження, модусу, манери та образу дії) [Безугла 2005: с. 14-15; Грайс 1985: с. 222-223].

Сучасні дослідники відмічають, що максими Грайса є досить важливими при інтерпретації мовленнєвих актів. Теорія мовленнєвих актів разом із теорією непрямих мовленнєвих актів та імплікатурою лягли в основу лінгвістичної прагматики [Vater 2002: с. 192]. Імплікатуру поділяють на *конверзаційну* (дискурсивну, комунікативну), що виводиться на основі контексту й принципу кооперації, і *конвенціональну* (про неї згадується дуже мало), яка виводиться інтуїтивно, встановлюється на основі загальноприйнятих значень слів і певних

граматичних конструкцій [Грайс 1985: с. 221-227]. Дискурсивні імплікатури розглядають як часткові й загальні, що різняться за критерієм залежності від контексту [Grice 1991: с. 31].

Відомо, що клаузальні (*clause* – речення) імплікатури не мають нічого спільного з лексико-граматичною шкалою, їхня суть впливає з дискурсивного контексту й розкривається безпосередньо у висловленні: *Ich ging in ein Haus hinein +> Das war nicht mein Haus* [Levinson 2001: с. 138].

До неконвенціональних імплікатур належать конверзаційні (дискурсивні). Під дискурсивною імплікатурою розуміємо інтендовану імпліцитну повну пропозицію, яка конструюється комунікантами в дискурсі [Безугла 2007: с. 49]. Залежно від типу ситуації спілкування та виділення критеріїв компонентів імпліцитного мовленнєвого акту, дискурсивні імплікатури поділяють на пропозиціональні, іллокутивні й перлокутивні [Безугла 2009: с. 19]. Сутність цього виду імплікатури представлена не тільки принципами раціональної поведінки, а й правилами ведення розмови. Для того щоб знайти імплікатуру у висловленні, інтерпретатору дискурсу слід спочатку побачити в ньому певний непрямий його смисл і віднести останній до порушення певної максими спілкування. На думку В.З. Дем'янкова, звернення до конверзаційної імплікатури має спиратися на певний конкретний конверзаційний принцип; експлікувати, як сказане порушує цей принцип; указувати шлях отримання імплікатури; показати, як ця імплікатура усуває дисонанс у висловленні [Дем'янков 2005: с. 29-30].

Проаналізуємо кілька прикладів конверзаційного типу імплікатур, представлених у дискурсивному контексті. Звернемося до фрагмента дискурсу з роману Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann" (Becker, FS, 197). Комунікантами виступають Трудхен та Маріанне (подруги). Розмова має приватний характер. Об'єктом імпліцитної оцінки постає їхня сусідка – пані Моллербах. Стимулом виступає ситуація: вона дивно поводить себе й розпускає плітки про всіх в окрузі, у тому числі й про Трудхен. Комуніканти з нею не спілкуються, не знають її як особистість, однак висловлюють стосовно неї суб'єктивну оцінку.

(105) "Sie ist **trotzdem** eine böse Frau. Wenn man ihr Schicksal gewusst hätte ... vielleicht hätten die Leute Mitleid ... aber so weiß es keiner, und jeder kennt sie nur als bösertige Tratsche!"

"Das ist wohl ihre Krankheit", meinte Trude.

"Mag sein. Der Wohnwagen ist **trotzdem** eine Schande für die ganze Gegend."
Marianne blieb kühl. (Becker, FS, 197) (див. додаток А 1, дис. 29).

Прикладами імпліцитної оцінки в цьому діалогічному дискурсі виступають висловлення з сполучником *trotzdem*, який у поданому контексті дискурсу вживається не як зв'язний елемент, а саме як ознака імпліцитності. Мотивом реалізації імпліцитного мовленнєвого акту є бажання Маріанне представити пані Моллербах в очах Труде з найгіршого боку (*Sie ist **trotzdem** eine böse Frau*). Не зупиняє її навіть гірка доля нещасної (*Wenn man ihr Schicksal gewusst hätte ... vielleicht hätten die Leute Mitleid ... aber so weiß es keiner*).

Замовчування в дискурсі є комунікативно значущим [Бацевич 2010: с. 80]. Мовчання "трёх крапок" [Анохіна 2005: с. 8] як феномена комунікації імплікує

когнітивні процеси емоційного впливу на комунікантів. Імплицитний зміст висловлення можна представити так:

+> *Якби всі односельці знали про трагічну долю Моллербах (загибель обох синів на війні, а вона зійшла з розуму), то, напевно б, зрозуміли – ніхто нічого не знає (сприймають її як пліткарку).*

Трудхен виявляється спритнішою за свою партнерку по комунікації, розуміє, що їхня сусідка просто хвора (*Das ist wohl ihre Krankheit*). Активована пропозиція (*Lass doch die arme Frau...*) призводить до встановлення комунікативної інтенції: Трудхен хоче дати спокій бідній жінці, більше про неї не говорити. Схема мовленнєвого акту, представлена директивом (пропонування), є спонуканням Маріан припинити розмову. Трудхен не досягає поставленої мети. Подруга реагує наступним мовленнєвим кроком, імплицитним питанням незгоди (*Wieso?*), не підтримавши думку співрозмовниці. Стимулом для негативного оцінного висловлення найчастіше виступає почуття заздрості Маріанне до сусідки, в якій було двоє дітей. Не вгамовує її заздрощів навіть те, що обидва юнаки загинули на війні, а їхня мати втратила розум від горя. Підтвердженням цьому є слова: *Das ist traurig, gewiss, aber: diese Kinder hatte sie! Zwanzig Jahre lang hatte sie Kinder! Sie hat die Erinnerung an zwanzig Jahre Glück*. Маріанне робить акцент на тому, що сусідка мала дітей і була з ними щаслива впродовж двадцяти років; і не звертає увагу на страждання матері, яка втратила одночасно двох дорослих дітей.

Таким чином, представлення імплицитних смислів у запропонованому фрагменті діалогічного дискурсу відповідає випадку, коли "адресант інтендує, а адресат виводить імплицитний смисл" [Безугла 2007: с. 30].

+> *Könnte es möglich sein? Marianne neidete der armen, halb geistesgestörten Frau selbst die toten Kinder?! Als Marianne weitersprach, hörte Trude kaum noch zu.*

На прикладі німецькомовних діалогічних дискурсів розглянемо оцінну конвенціональну імплікатуру, яка розуміється із конвенціонального значення слова або з логічної структури речень і представлена в контексті умовним або звичайним значенням слів [Демьянков 2005: с. 29]. Оцінна імплицитна інформація має зазвичай стабільну форму вираження, суть якої розкривається навіть у рамках одного висловлення. На прикладі фрагмента діалогічного дискурсу з роману U. Danella "Tanz auf dem Regenbogen" проаналізуємо представлену в дискурсивному контексті імплікатуру:

(106) *Eine Weile blieb es still nach seinem vollendeten Abgang.*

"Ein Pfundskerl", sagte der junge Polizist aus dem Hintergrund. Der Alte hinter dem Schreibtisch lächelte. "Ein Schauspieler", sagte er. "Und kein schlechter, das muss man zugeben" (Danella, TadR, 38) (див. додаток А 1., дис. 30).

Комунікантами в цьому уривку виступають два міліціонери, які затримували Файта Грегора через те, що він збив автомобілем жінку. Сутність конвенціональної імплікатури відразу зрозуміла комунікантам: якщо він відомий актор, то безперечно, хороша людина. Конвенціональна імплікатура, представлена оцінною номінацією *ein Pfundskerl* відомого актора сприймається адресатом як звичайний смисл, зрозумілий із загального значення оцінної номінації.

+> *Veit Gregor (ein Schauspieler) ist ein Pfundskerl. Er ist kein schlechter Schauspieler.*

У глядачів, які бачили свого улюбленого актора по телевізору та які сприймають його як ідеал, склалося про нього хибне враження як про особистість. Вони сприймають його як хорошого і порядного навіть тоді, коли він у нетверезому стані збив людину. Однак суть цієї конвенціональної імплікатури полягає в тому, що така оцінна номінація матиме одне й те ж саме значення як у контексті, так і поза ним.

Як неодноразово зазначалося дослідниками [Безугла 2007: с. 49] іншими прикладами імплікатури можуть бути висловлення із так званими слабкими змістами, у т.ч. прислівники: *wieder, weiter, viel*; частки: *sogar, auch, nur*; сполучники: *und, aber, trotzdem*; імплікативні дієслова та словосполучення: *gelingen, glücken, die Gelegenheit nützen, schaffen, realisieren*; дієслова негативної імплікації: *scheitern, vergessen, aufgeben, absagen, vermeiden* та ін.

Розглянемо імпліцитне значення наведених лексем безпосередньо в контексті діалогічного дискурсу з роману Е. М. Remarque "Drei Kameraden". Комунікантами дискурсу виступають Роберт Локамп та його подруга Пат, розмова відбувається по телефону, ситуація спілкування – гармонійна:

(107) *Sie lachte. "Nein, es hätte nichts genützt. Ich liege zu Bett und habe schon wieder etwas Fieber. Es ist ganz gut, dass ich früh nach Hause gekommen bin."*

"Fieber? Was ist denn das nur für ein Fieber?"

"Ach, nichts Wichtiges..." (Remarque, DK, 119).

Стан здоров'я хворої Пат є прикладом імпліцитного оцінного значення поданого фрагмента дискурсу. Вона лежить у ліжку і в неї знову температура. Лексема *wieder* демонструє якнайкраще конвенціональну оцінну імплікатуру, включаючи у своє значення оцінний імплікативний висновок про дію, яка вже мала місце в минулому. Отже, із конвенціональної імплікатури витікає: *wieder etwas Fieber haben*

+> *oft Fieber haben, sehr krank sein.*

Виведене значення підтверджується в подальшому контексті, коли стає зрозуміло, що дівчина страждає на сухоти і саме через це має підвищену температуру, яку вона не сприймає серйозно (*nichts Wichtiges*).

Імплікатура може мати також конвенціональний характер при вживанні різних одиниць емоційного синтаксису, які найчастіше базуються на відношенні протиставлення [Яшенкова 1995: с. 66]. Розглянемо характер цього типу імплікатури в контексті ще одного німецькомовного діалогічного дискурсу з роману Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann". Комуніканти: маленький переляканий Йокелі та його мама. Розмова приватна, ситуація спілкування з боку малого – конфліктна, мама намагається його заспокоїти:

(108) *Gerade in dem Augenblick aber, da Frau Schölermann den Lichtschalter ausdrehen wollte, fuhr Jockeli aus seinem Bett senkrecht in die Höhe wie eine angriffslustige Kobra.*

"So is' richtig! So is' richtig!" krächte er. "Ein Kind allein lassen! Alle gehen sie weg! Ich bin immer der Dumme!"

Und rieb sich mit gewaltigem Heulaufwand die Augen. Bestürzt ging die Mutter zu seinem Bett.

"Aber Jockeli, mein Jockeli", beruhigte sie ihn, "wir sind ja gleich wieder da!"

Doch Jockeli seufzte unter Tränen, den Kopf an Mutters Brust gedrückt: "Gleich ... gleich ... und bis dahin bin ich allein!" (Becker, FS, 20) (див. додаток А 1, дис. 31).

Причиною емоційного невдоволення малого Йокелі слугувало те, що батьки збиралися вийти ввечері в кафе, а його залишити вдома самого. Перед цим старші брат і сестра також пішли гуляти, оскільки думали, що Йокелі вже спить. Конвенціональний характер імплікатури полягає в неправильно прийнятому рішенні батьками, а його суть розкривається в тому, що ніколи не можна залишати малих дітей самих удома. Конвенціональну імплікатуру цього дискурсивного контексту можна вивести так:

"So is' richtig! So is' richtig! ...Gleich ... gleich ... und bis dahin bin ich allein..."

+> *Es ist nicht richtig, kleine Kinder allein zu Hause lassen. Man muss sie mitnehmen oder mit ihnen gehen.*

Прикладом емоційного синтаксису може бути завищена самооцінка. Розглянемо суть висловлення в контексті діалогічного дискурсу з роману та визначимо, який вплив чинить оцінка на загальний дискурсивний контекст. Комунікантами виступають професор Фабер (адресант) та його підлеглий Міхаель Штурм (адресат). Розмова має приватний характер:

(109)..."Aber selbstverständlich! Ich bin nicht der Mensch, der sich der Karriere junger Mitarbeiter in den Weg stellt." Professor Fabers Gesicht blieb völlig undurchdringlich. (Fischer, SdL, 7) (див. додаток А 1, дис. 32).

Конвенціональний смисл імпліцитної самооцінки може сприйматися адресатом по-різному, залежно від ситуації спілкування. Якщо комунікант довіряє своєму співрозмовникові, то сприймає таку оцінку як позитивну, якщо ж навпаки, – як негативну. У наведеному фрагменті діалогічного дискурсу професор Фабер, керівник судово-медичного інституту оцінює себе з найкращого боку, підкреслюючи, що він не є людиною, яка заважає кар'єрі своїх молодих колег. Така самооцінка комуніканта має імпліцитний характер, суть якої полягає в тому, що насправді він робить усе, аби їм у всьому завадити. На основі контексту конвенціональний характер імплікатури можна представити так:

"Ich bin nicht der Mensch, der sich der Karriere junger Mitarbeiter in den Weg stellt"

+> *Er ist der Mensch, der sich der Karriere junger Mitarbeiter immer in den Weg stellt.*

Отже, аналізуючи імпліцитність оцінної мовленнєвої діяльності на основі фрагментів німецькомовних діалогічних дискурсів, можна стверджувати, що адресант і адресат є невід'ємними компонентами вираження імпліцитних смислів у контексті. Оскільки адресант спрямовує процес міжособистісної взаємодії, то від нього й буде залежати весь зміст та сутність повідомленої ним імпліцитної інформації. Задум адресанта, який він ставить перед собою та намагається реалізувати в процесі інтеракції задля безпосереднього впливу

на свого співрозмовника, реалізовується за рахунок його інтенційної спрямованості, уміння вести розмову з використанням оцінно маркованих лексем, які й здійснюють вплив на адресата та допомагають адресанту досягнути такого бажаного для нього перлокутивного ефекту.

4.3 Національно-культурна специфіка оцінності в німецькомовному діалогічному дискурсі

До кола проблем міжкультурної комунікації, які є об'єктом численних розвідок науковців, входять не тільки правила поведінки в ситуації міжкультурного спілкування, а й питання прояву поваги до чужих нам культур. Під культурологічним вивченням мови розуміють аналіз мовних явищ, спрямованих на виявлення національно-культурної специфіки [Вежбицкая 1996; Воркачев 2006; Зубач 2007], вивчення етнокультурних особливостей, закріплених у мові та виявлених у мовленні комунікантів [Алефиренко 2010; Верещигин 1980]; теорію міжкультурної комунікації [Леонтович 2007].

Вивчення мовної свідомості та комунікативної поведінки пояснюється потребою суспільства оптимізувати спілкування у світі, який постійно змінюється в умовах інформаційного вибуху, вторгнення віртуальної реальності в наше життя, збільшення міжкультурних контактів, зміни стереотипів сприйняття дійсності [Карасик 2009: с. 5]. Кожен народ специфічно сприймає дійсність крізь призму рідної мови, адже саме мова є основою формування понять, через які й детермінується процес мислення народу [Франко 2010, с. 358]. Мова як національно специфічний феномен допомагає особистості структурувати та пізнавати навколишній світ, у ній завжди представлена притаманна тільки певному народу й соціуму картина світу, яка є досить специфічною та різниться для кожної нації. Такі чинники, як традиції, спосіб життя комунікантів, історичний період, соціальний устрій життя, релігія, географічні та кліматичні умови впливають на комунікантів, визначають умови їхнього життя.

Розкриття сутності оцінної мовленнєвої діяльності в німецькомовному діалогічному дискурсі – це осмислення та дослідження форм пізнання культури німецького народу, його традицій та світогляду. Дослідження процесу оцінювання в наш час набуває важливого значення, оскільки зростає кількість міжмовних та міжкультурних контактів. Згідно з думкою Є.М. Верещагіна і В.Г. Костомарова, семантика слова пов'язана з національною культурою, вважається культурним компонентом слова. Визнаючи наявність певного "внутрішнього" змісту слова-знака, а саме факту, що слово-знак виражає дещо, крім самого себе, слід визнавати й наявність культурного компонента. Слова мови як соціального явища несуть у собі відбиток життя суспільства, його матеріальної та духовної культури [Верещагін: с. 42-43]. Під *культурою* розуміють сукупність досягнень людини в усіх галузях життя, які розглядаються не окремо, а разом, – у виробничій, соціальній та духовній сферах; це високий, відповідний високим вимогам рівень цих досягнень (те саме, що культурність) [Степанов 1997: с. 13]. Оцінка – є судженням про цінності. У свою чергу, цінність може бути визначена

як позитивна чи негативна значущість об'єктів навколишнього світу для людини, класу, групи, суспільства в цілому, зумовлена не їхніми властивостями самими по собі, а їхньою приналежністю до сфери людської життєдіяльності, інтересів і потреб, соціальних відносин [Бессонова 2002: с. 39]. При такому підході цінність виникає в сприйнятті суб'єкта та висловлюється ним тільки за певних умов щодо певної діяльності та особистості комуніканта.

Вираження цінності в дискурсивному контексті, можливість її прояву в ситуації спілкування породжує об'єктивну сутність. Різновидом такого вираження вважають мовне вираження – мовне та мовленнєве втілення людських уявлень про цінності, словесні моделі цінності, які створюються самими носіями мови [Алефиренко 2010: с. 74]. Оскільки оцінка – це форма існування цінності, вона може бути *емоційно-чуттєвою* (у формі захоплення чи обурення, стремління чи відмови, кохання чи ненависті), *раціонально-вербальною* (у рецензіях, висловленнях, критичних статтях та ін.), *прагматично-поведінковою* (у формі реальних дій чи поведінки) [там само]. Та найбільш яскраво національно-культурна специфіка передавання оцінки прослідковується тільки тоді, коли оцінка висловлюється, підсилена певними емоціями відповідно до ситуації спілкування.

Культурологічний підхід до вивчення мови передбачає виявлення різних типів мовних одиниць: з одного боку – це слова й вирази, які в концентрованому вигляді відображають специфічний досвід народу як носія конкретної мови (до таких мовних одиниць належать власні імена, культурно-історичні реалії, розповсюджені алюзії, прецедентні тексти, слова, що є емоційно-оцінно насиченими), а з другого боку, існує значна кількість слів та виразів, які мають універсальний характер для людства в цілому [Франко 2010: с. 359].

Національно-культурна специфіка вираження оцінки в дискурсивному контексті представлена низкою фразеологізмів, оскільки фразеологічні одиниці німецької мови зберігають національну специфіку, зумовлену самобутньою особливістю історичної долі, духовної культури носіїв мови, своєрідністю її лексико-семантичної системи, а також неадекватністю асоціативно-образного мислення представників різних мовних колективів [Харчук 2006: с. 92]. Фразеологізми виникають у національних мовах на основі образного уявлення про дійсність, що відображає повсякденно-емпіричний, історичний чи духовний досвід мовного колективу у тісному зв'язку із його культурними традиціями; суб'єкт номінації і мовленнєвої діяльності – це завжди суб'єкт національної культури [Телия 1996а: с. 214]. Фразеологізми пов'язані з оцінкою через предикацію – у фразеологічних одиницях відбувається відрив від денотата при збереженні однієї або кількох якісних ознак, які поєднують пряму і непряму номінацію при розширенні обсягу необхідного значення [Петрочук 2010: с. 23]. У процесі творення оцінних фразеологізмів окремі ознаки мотивують нове позначення й одночасно слугують об'єктом оцінки.

Фразеологічні одиниці мають властивість комплексно відображати національно-культурну специфіку народу, а саме своїм ідіоматичним компонентом значення. Тому іноді лише носії мови, покладаючись на власні знання культури й традицій свого народу, можуть правильно зрозуміти, пояснити та дешифрувати значення деяких з них. Для прикладу розглянемо

представлену в діалогічному контексті фразеологічну одиницю *j-d hat (großes) Schwein gehabt* = *j-d hat großes Glück* [Wahrig]; кому-н. щастить, таланить [НУФС Т. II 1981: с. 183]. Комуніканти дискурсу (лікар і медсестра) говорять про відомого актора, який збив на вулиці жінку, що знаходиться тепер у них на лікуванні.

(110) "*Veit Gregor*", *sagte er leise. "Wenn er nicht besoffen war, hat er Schwein gehabt. Die Zeitungen werden sich sowieso ein Fest daraus machen. Er sagt, dass er unschuldig ist"* (Danella, TadR, 43).

Сутність оцінного значення ФО розкривається саме в контексті діалогічного дискурсу, коли особистісні якості об'єкта підпадають під оцінку співрозмовників. Імпліцитність значення фразеологізму свідчить про те, що зазвичай саме носії мови здатні правильно його вживати, тому що лише в німецькій національній культурі значення оцінної лексики *das Schwein* (свиня) поєднується з таким позитивним відчуттям як *das Glück* (щастя, успіх). Сутність семантичних перетворень, представлених у ФО відкриває простір для прояву оцінного значення. У змісті оцінних фразеологізмів спостерігається потяг до таких семантичних сфер, як "особа" та "психіка" [Петрочук 2010: с. 23], коли за допомогою оцінки здійснюється вплив на співрозмовника задля досягнення бажаного результату в спілкуванні.

У наведеному нижче фрагменті діалогічного дискурсу спостерігаємо варіювання оцінного фразеологізму, де замість загальноприйнятої форми ФО *wie eine Leiche auf Urlaub aussehen* = *хто-н. блідий як смерть* [НУФС Т. II 1981: с. 19]; *выглядати як покійник; выглядати як живий мертвець* знаходимо *eine Leiche auf Urlaub sein*. Комуніканти дискурсу – товариші-вигнанці, які переймаються своєю подальшою долею, перебуваючи за межами рідної країни без документів.

(111) "*Ja. Wirst es dir das erstmal zu Herzen nehmen. Dann nicht mehr. Besonders im Winter nicht. Hast wenigstens Ruhe während der Zeit. Ein Mensch ohne Pass ist eine Leiche auf Urlaub. Hat sich eigentlich nur umzubringen, sonst nichts.*"

"*Und mit Pass? Mit Pass bekommst du doch auch nirgendwo im Ausland Arbeitserlaubnis.*"

"*Natürlich nicht. Du hast damit nur das Recht, in Ruhe zu verhungern. Nicht auf der Flucht. Das ist schon viel*" (Remarque, LdN, 17).

Специфіка поданого контексту діалогічного дискурсу полягає в тому, що демонструє труднощі, з якими довелося зіткнутися громадянам національно-соціалістичної Німеччини, коли вони намагалися якось вижити у своїй країні. Національно-культурний характер ФО *eine Leiche auf Urlaub sein* проявляється в тому, що саме німцям-жителям тодішньої Німеччини був притаманний такий зовнішній вигляд, коли вони, сповнені страху та відчаю, шукали прихисток у сусідніх державах та всіляко прагнули подолати труднощі. Суть значення оцінного фразеологізму якнайкраще передає нам уявлення про зовнішній вигляд знедолених мешканців.

Варіювання як зміна одиниці мови, яка відбувається під час її актуалізації в мовленні й не зачіпає її тотожності [Денисенко], представлене значенням фразеологізму (коли замість *aussehen* автором вживається *sein*), не тільки не

впливає на оцінку суті самого значення ФО, а й уводиться автором задля кращої мотивації висловлення по відношенню до комунікантів та ситуації спілкування.

"Фразеологізми з національно-культурною семантикою, що виникає на основі номінацій, віддзеркалюють правила немовної поведінки в різних ситуаціях спілкування, характерних для певної етнолінгвістичної спільноти" [Харчук 2006: с. 101]. Їм притаманно не тільки зберігати сліди культури пращурів, а й передавати цю культуру та звичаї наступним поколінням.

Наступною невід'ємною складовою ціннісно-смиислового простору особистості виступає ціннісно-символічна інтуїція, яка відповідає за символічне сприйняття та розуміння фундаментальних естетичних та етичних цінностей. Цей пласт національно маркованих оцінних лексем представлений низкою специфічних для німецького менталітету назв понять і явищ оточуючої дійсності. Ключовими для представленого простору мови виступають "культурологічні категорії" (термін М.Ф. Алефіренка), так звані цінності (див. додаток А, рис. А. 4.1), що не можуть існувати та проявлятися поза дискурсивним контекстом. Згідно з частотністю представлення в мові, цінності можуть бути загальнолюдськими, національними, станово-класовими, груповими, сімейними, індивідуально-особистісними [Алефіренко 2010]. Їхня національно-культурна специфіка та ціннісне значення розкривається за наявності певного дискурсивного контексту. Розглянемо, як реалізуються культурологічні категорії цінностей в контексті, на прикладі німецькомовних художніх діалогічних дискурсів.

Життєві цінності формуються щодо життя, здоров'я, якості життя та навколишнього світу, природного середовища.

Цінність життя – основа нашого існування, і тому саме вона як в українській, так і в німецькій культурах, посідає одне з ключових місць. На прикладі фрагментів діалогічних дискурсів можемо в цьому переконатися: **(112)** "*Das Leben ist nicht wie en Film*", *sagte Elisabeth* (Danella, TadR, 168).

У процесі інтеракції комуніканти розуміють, що життя – це не фільм, це щось більше, щось цінніше для них. Оцінка, висловлена комунікантом у формі порівняння, спрямовується на співрозмовника (відомого актора) з певною комунікативною метою: переконати його припинити плекати марні ілюзії щодо оточуючого його світу, перестати жити у світі мрій та фантазій.

(113) "*Lass das, Robby. Du musst noch lange leben. Ich will, dass du gesund bleibst und Kinder hast und eine Frau*" (Remarque, DK, 434).

Смертельно хвора Пат (адресант) намагається переконати Роберта (адресата) її покинути, обґрунтовуючи таке рішення небезпечною хворобою. Комунікант хвилюється за здоров'я свого співрозмовника, за допомогою оцінних висловлень намагається вплинути на партнера по комунікації та переконати в правильності рішення.

Задля збереження життя мовцям слід звертати увагу й на умови проживання або перебування, про що свідчить контекст: **(114)** "*Ja. Sie kann hier in dem Heu nicht liegenbleiben. Es hat auch keinen Zweck, sie in irgendein Zimmer zu stecken. Sie gehört ins Krankenhaus, und zwar rasch*" (Remarque, LDN, 199). Керуючись конкретними комунікативними намірами (відправити хвору Рут до лікарні), адресант намагається переконати адресата в правильності свого

наміру, негативно оцінюючи умови перебування дівчини (*hier in dem Heu*) й цим вплинути на нього.

Оцінка природного середовища в гармонійній ситуації спілкування завжди позитивно сприймається комунікантами – (115) "*Wie schön es hier ist... Hier gibt es keine Polizisten. Hier nicht. Hier ist Wald. Wie schön es ist zu gehen! Man hörte die Füße gar nicht*" (Remarque, LDN, 129). Обстановка, за якої здійснюється мовленнєвий акт, відіграє ключову роль для ситуації спілкування. Від неї й залежить успішність процесу спілкування, досягнення співрозмовниками їхньої комунікативної мети. Вдало підібрана обстановка при здійсненні процесу інтеракції – запорука успішного дискурсу.

Соціальні цінності в національно-культурній специфіці вираження оцінки є одними з домінуючих, оскільки процес оцінювання соціальних ролей та соціального статусу комунікантів співвідноситься із становищем особистості в соціальній системі суспільства, включаючи тільки їхні права, обов'язки та поведінку. Аналіз фактичного матеріалу дозволяє зробити висновок про те, що ознака соціального статусу виступає одним з основних компонентів прагматичного значення, поряд із такими ознаками, як оцінка, модальність, емотивність, стилістичний реєстр [Карасик 2002а: с. 5].

Дібрані фрагменти діалогічних дискурсів демонструють такі ознаки соціального статусу особистості, як соціальний статус (слава), багатство (гроші), професія та шлюб:

(116) "*Sie wissen ganz genau, dass wir alle berühmt sind, uns mit der Presse gutzustellen. Nicht weil wir wollen, sondern weil wir müssen*" (Danella, TadR, 323). Наведений фрагмент дискурсивного контексту демонструє, що стиль життя відомих людей (всесвітня слава) змушує їх встановити добрі відносини з пресою не через те, що їм це подобається, а тому, що так потрібно чинити у вищому світі.

Багатство, як невід'ємну складову соціального статусу особистості, у німецькій етнокультурній представляють у різних ракурсах. Його оцінний аспект розглядається як повага до комуніканта, його заняття та світогляду, а також і як зневага, зокрема в тому разі, коли підкреслюються негативні риси особистості, її характеру й поведінки.

Приклад зневажливого ставлення до багатих людей демонструє фрагмент німецькомовного художнього діалогічного дискурсу, коли адресант (Роберт) намагається переконати адресата (Пат) у тому, що їй слід знайти для себе забезпеченого чоловіка:

(117) "*Du müsstest einen anderen Mann haben. Einen Mann mit viel Geld.*"

Sie lachte. "Männer mit viel Geld sind meistens scheußlich, Robby."

"... Geld macht zwar nicht glücklich, – aber es beruhigt außerordentlich."

"Es macht unabhängig ..." (Remarque, DK, 178-179).

Адресат негативно реагує на цей мовленнєвий крок співрозмовника, називаючи заможних чоловіків бридкими. Таке оцінне судження щодо непрямого адресата ґрунтується зазвичай на власному досвіді комунікантів, оскільки багатство вимагає поваги тільки в тому разі, якщо воно пов'язане з певним способом життя, а життєвий стиль викликає повагу через те, що він є найкраще розробленою системою прояву символічних суспільних цінностей [Карасик 2002а: с. 17].

Інший приклад діалогічного дискурсу розкриває сутність того, як матеріальні блага у формі грошей негативно впливають на оточуючих, зокрема на деяких недобропорядних осіб, які здатні залишити в біді тих, хто зубожів. Адресант Роберт спілкується зі своїм знайомим, тяжко хворим адресатом, і запитує, чи має той ще якісь зв'язки чи друзів:

(118) *"Haben Sie Verbindungen, Freunde, oder so was?" fragte ich.*

"Freunde, – na, Sie wissen ja." Er lachte spöttisch. "Wenn man plötzlich kein Geld mehr hat, springen Sie weg wie Flöhe von einem toten Hund."

"Dann wird's schwer sein" (Remarque, DK, 419).

Відповідь адресата на поставлене запитання демонструє національну маркованість оцінного висловлення стосовно несправжніх друзів. Негативна конотація передається експресивно-оцінним відтінком сказаного. Такі вислови свідчать про наявність національного специфічного поняття гумору [Дягілева 2011: с. 10]. Несправжні друзі порівнюються в дискурсі з блохами (*wie Flöhe*) – втікають ніби блохи з мертвої собаки, коли у когось закінчуються гроші.

Філософське твердження цінності грошей закладено в контексті, коли їхня наявність порівнюється з досягнутою свободою, а остання, відповідно, – з життям.

(119) *"Ein echter Idealist strebt nach Geld. Geld ist gemünzte Freiheit. Und Freiheit ist Leben. ... Man sollte über Geld nicht verächtlich reden. Geld macht viele Frauen sogar verliebt. Die Liebe dagegen macht viele Männer geldgierig. Geld fördert also die Ideale, – Liebe dagegen den Materialismus"* (Remarque, DK, 213).

Гроші роблять багатьох жінок закоханими, а кохання, навпаки, чоловіків – корисливими (жадібними). Гроші сприяють ідеалам, а кохання – матеріалізму. Комуніканти, висловлюючи в процесі здійснення мовленнєвого акту оцінні судження щодо грошей, спираються на співставлення культурної маркованості з етнокультурними універсальними, сформованими в результаті узагальнення типових ситуацій спілкування. Так, ураховуючи національну культурну специфіку сучасних народів, можна із впевненістю стверджувати, що гроші в сучасному суспільстві – це незамінне благо, яке стоїть для багатьох на першому місці в їхньому житті.

Кар'єра та професія – ключові соціальні цінності сучасного суспільства, оскільки саме статус особистості відображається в її способі життя. Оцінний план статусу комунікантів, їхньої професійної компетентності розкривається в таких поняттях, як привілеї, повага колег і престиж вибраної професії. Нерівність соціальних статусів комунікантів пояснюється насамперед їхньою нерівністю поведінки, особливими правами й обов'язками, з якими асоціюється місце на ціннісній шкалі в конкретному суспільстві [Карасик 2002а: с. 16]. Дібрані фрагменти діалогічних дискурсів якнайкраще демонструють цінність різних професій, особисті якості різних за фахом працівників.

(120) *"Du bist der reinsten Detektiv!" Er lachte auf sie herab. "Das war wirklich eine schwere Aufgabe, zumal ich mich mit meinem Namen gemeldet habe"* (Fischer, SdL, 211-212).

(121) *Einmal sagte Elisabeth: "Sie haben einen schönen Beruf"* (Danella, TadR, 129).

Цінність родинних стосунків та сімейного життя не залишається поза увагою в німецькій культурі. Значущість шлюбу, з погляду психології стосунків, може бути розцінена несхожими у світогляді комунікантами по-різному. Саме такий приклад розбіжності оцінних суджень знаходимо в наведеному нижче фрагменті діалогічного дискурсу, коли комунікант, лікар Андорф, зазначає, що Елізабет щасливо одружена з відомим чоловіком. Дівчина не погоджується з висловленою позитивною оцінкою свого сімейного життя, тому що сама не впевнена в тому, що щаслива.

(122) "... Sie sind glücklich verheiratet mit einem berühmten Mann und ..." *er schwieg und sprach nicht weiter, als warte er, was sie dazu zu sagen habe.*

"Ja", sagte Elisabeth nach einer Weile. "Ich bin verheiratet mit einem berühmten Mann. Ob ich glücklich verheiratet bin, kann ich im Moment nicht sagen..." (Danella, TadR, 309).

Національно-культурна специфіка оцінних суджень стосовно родини та шлюбу полягає в тому, що нерідко в оточення складається хибне враження щодо представлених цінностей. Зазвичай шлюб із багатим та відомим чоловіком розцінюється як щасливий, хоча це не завжди відповідає дійсності.

Дотичними до соціальних є **політичні цінності**, поміж яких ключові – громадянський мир, законність, свобода слова та відповідальність, елементи вічної правди основних типів політичної свідомості, національна безпека, патріотизм, міжнародна безпека і т.і. Більшість політичних цінностей пов'язана з ідеями справедливого й розумного суспільного устрою та механізмами його підтримки, а саме судження щодо політичних цінностей виводиться із співвідношення моралі та політики [Виноградов 1963: с. 12]. Цінності в політичній діяльності ідентифікуються з моральними, що закладені в основу поведінки та вчинків політиків. Національно-культурна специфіка політичних цінностей ґрунтується на певному політичному ідеалі або конкретних ідеях політичної поведінки її учасників. Узірцем у такому разі стають учинки політичних діячів, їхні манери та впевненість при прийнятті рішень.

Яскравий приклад політичних цінностей представлений у фрагменті німецькомовного діалогічного дискурсу, де комуніканти переймаються політичним становищем рідної країни та зачіпають тему війни, її наслідків для народу. Комуніканти (Карл Цайс та доктор Кох) сподіваються, що політики не допустять війни, адже це призведе до розрухи й занепаду (кроку назад) для держави.

(123) "Diese Politiker! Es darf keinen Krieg geben! Krieg bedeutet Tod und Vernichtung, Krieg ist Zerstörung und Rückschritt. Ein Krieg zwischen Frankreich und Deutschland ist einfach Wahnsinn. Auch von meiner Arbeit aus gesehen. Ohne das französische Glas ist alles sinnlos".

"Von uns wird niemand den Krieg verhindern können. Es ist besser, man stellt sich rechtzeitig darauf ein. Ich habe einmal von einem Chemiker gehört, der in Witten an der Ruhr lebt ..." (Sponsel, MiG, 85–86).

Хоча оцінні висловлення уривку й демонструють недовіру народу до політиків, однак їхня суть полягає в переконанні співрозмовника у сподіванні на краще, у можливості попередження війни та її наслідків.

Моральні цінності як орієнтир духовного розвитку особистості та всього суспільства визначають рівень установлених норм моральної культури, яка найчастіше проявляється в спілкуванні комунікантів, їхніх поглядах на навколишній світ, манерах поведінки в певній ситуації. Позитивні цінності представлені такими рисами особистості, як доброзичливість, взаєморозуміння й повага, що є ключовими при вирішенні особою сімейних, матеріальних, духовних та інших життєвих проблем. Такі моральні цінності комунікантів, як добро, благо, кохання, розум, дружба, честь, порядність найчастіше підпадають під оцінювання в німецькомовному діалогічному дискурсі. Національно-культурна специфіка такого роду цінностей пов'язана передусім із мовною особистістю – національно-специфічним типом комуніканта, наділеного культурно зумовленою ментальністю, картиною світу та системою цінностей, який дотримується певних когнітивних підходів, мовних, поведінкових та комунікативних норм [Леонтович 2007: с. 99]. Національно-культурна специфіка процесу оцінювання при вираженні моральних якостей особистості проявляється за рахунок емоцій та почуттів, тобто саме тієї сфери, де найбільш чітко відбивається духовна культура народу [Воркачев 2006: с. 147].

Аналізуючи представлення моральних цінностей в дискурсивному контексті, звернемося до розгляду комунікативної діяльності у відібраних фрагментах діалогічних дискурсів. Традиційно поняття *добро* в німецькій лінгвокультурі асоціюється із оцінним висловленням *ein gutes Herz haben, gutherzig, herzlich, großmütig, geistreich, gutmütig, hilfsbereit, mitfühlend, gutartig*, що об'єднані загальною семою "добрий, чуйний, прихильний до людей" представлено у наступному фрагменті діалогічного дискурсу.

(124) "*Er war ein schwerer, großer Mann mit dicken Augenbrauen über einem roten Gesicht; etwas prahlerisch, etwas lärmend, und wahrscheinlich gutmütig, wie Leute, die im Leben Erfolg haben*". (Remarque, DK, 32)

Оцінною лексемою *gutmütig* комунікант підкреслює, що непрямий адресат, наділений позитивними духовними якостями, сприймається ним як добра людина.

Кохання, як найбільше міжособистісне єднання, вважається однією з основних духовних цінностей, яка фокусує етичний вимір людського існування й може слугувати пробним каменем моральності, воно є формою подолання відчуження людини від людини й завдяки цьому визнається вершиною духовного ставлення до особистості [Моїсєєва]. Сутність кохання найкраще проявляється в міжособистісних стосунках, відкритті та визнанні цінності іншої конкретної людини. Почуття кохання виражається за умов певної соціальної дистанції між учасниками мовленнєвої взаємодії. Домінуючими тут будуть інтимна та персональна дистанції, за наявності яких комуніканти виражають свої почуття або діляться з іншими близькими людьми щастям, отриманим від кохання. У німецькомовному дискурсивному контексті знаходимо роз'яснення цінності кохання для комунікантів, його ролі в їхньому житті. Адресант (Тобіас) намагається переконати дочку поважати кохання чоловіка, закоханого в неї уже багато років:

(125) *"Ist doch wahr, Elisabeth. Ich verstehe gar nicht, dass du so herzlos sein kannst. Man soll Liebe, die einem entgegengebracht wird, immer achten. Liebe ist wertvoll. Das Wertvollste, das es auf der Welt gibt. Und von wem sie auch kommt und auch wenn man keine Verwendung dafür hat, man soll dafür dankbar sein und nicht gleichgültig daran vorbeiblicken"* (Danella, TadR, 288).

Комунікант, удадо висловлюючи оцінні судження щодо кохання та вважаючи його найбільшою цінністю світу, здійснює комунікативний вплив на співрозмовницю та переконує її в неправильності прийнятих нею рішень.

Розум – моральна цінність не тільки для мовця, а й для будь-якої лінгвокультури взагалі. Саме освіченість, розум та дотепність визначають місце особистості в соціальній групі, впливають на її статус, а також на розвиток культури народу загалом, його традицій. Дистанційний аспект статусу виражається в суб'єктивній оцінці свого статусу й статусу партнера по комунікації [Карасик 2002а: с. 15], оскільки тільки особа, наділена тонким розумом, здатна займати в суспільстві позицію вищого та ставитися до співрозмовника як до рівні. Отже, у процесі спілкування при вираженні оцінки стосовно розуму як невід'ємної моральної властивості пересікаються як суб'єктивні й об'єктивні погляди, так і самооцінка.

Опертя на дискурсивний контекст дозволяє встановити національно-культурну специфіку оцінки на позначення цінності розуму. Таке оцінювання в німецькомовному художньому діалогічному дискурсі може здійснюватися у формі похвали, як представлено в наведеному фрагменті дискурсу:

(126) *"Ganz richtig, Sie kluges Kind! ..."* (Fischer, SdL, 196), коли адресант висловлює суб'єктивну позитивну оцінку щодо кмітливості й уважності адресата.

Оцінне судження з позитивною семантикою не завжди сприймається комунікантами як таке, що може бути відмічено знаком "+", а сутність самого значення може містити імпліцитний смисл. В уривку німецькомовного художнього діалогічного дискурсу дещо розчарований життям мовець визнає, що бути розумним – це не найголовніше, є значно важливіші речі:

(127) *"Klug zu sein, ist nicht immer das Wichtigste", fiel er ihr mit ungewohnter Härte ins Wort, "es gibt Werte, die mehr bedeuten. Und nun sei lieb und kümmere dich ums Essen"* (Fischer, SdL, 215).

Оцінка, висловлена адресантом, спонукає адресата насамперед замислитися про те, що, у житті, крім розуму, є й інші цінності. Саме під час приготування їжі адресатові й випадає нагода все ретельно оцінити й змінити свою думку.

Дружба як одна з найважливіших цінностей для життя в суспільстві, є не тільки чимось необхідним, а й морально прекрасним [Моїсеєва]. Досліджено, що феномен *дружби* належить до найдавнішого архетипу людської свідомості *свій – чужий*, який є фундаментальним у розвитку народу й національної культури, а сама дружба серед інших міжособистісних відносин вирізняється тим, що їй притаманно трискладове мовне втілення: здатність існувати у вигляді 1) системного потенціалу (сукупність мовних засобів, запропонована лінгвокультурою й зафіксована лексикографією); 2) суб'єктного потенціалу

(вербальне надбання, що зберігається у свідомості суб'єкта); 3) текстової реалізації [Дягілева 2011: с. 5]. Позитивні оцінні судження, висловлені комунікантами щодо *дружби* – це відображення доброзичливості та прихильності, чесності, моральності, взаємної поваги та емоційного тяжіння до свого товариша. Так, у фрагменті німецькомовного художнього діалогічного дискурсу з роману U. Danella "Tanz auf dem Regenbogen" (Danella, TadR) ініціатор розмови Грегор розкриває перед співбесідником свій емоційний світ та називає його другом. Обравши в спілкуванні тактику емоційно-психологічного впливу, адресант досягає поставленої мети, оскільки адресат сприйняв його твердження та спромігся висловитися позитивно про взаємні доброзичливі стосунки:

(128) *Gregor nickte. "Du bist überhaupt der einzige Freund, den ich habe."*

Diesmal widersprach Tobias nicht. "Freunde", sagte er, "richtige Freunde sind immer eine Rarität. Davon findet man nicht viel in seinem Leben."... "Heute bist du mein bester Freund", sagte Tobias (Danella, TadR, 406).

Хоча поняття справжніх друзів у наведеному дискурсивному контексті розглядається як рідкість, Tobias все ж підтримує співбесідника й називає його найкращим другом (*Heute bist du mein bester Freund*). Отже, національно-культурна специфіка сприйняття дружби проявляється в розумінні комунікантами її цінності для життя, у взаємоповазі й наявності єдиного справжнього друга, який завжди у всьому допоможе.

Естетичні цінності – це цінності образного пізнання світу за рахунок діяльності людини (зокрема в мистецтві та культурі) на основі встановлених у суспільстві критеріїв щодо краси та досконалості [Некрасова 2008]. Сутність естетичної цінності та її суб'єктивний бік зазвичай залежить від сформованих у комунікантів ідеалів краси, їхніх смаків, темпераменту й навіть художніх стилів. Специфіка вираження естетичної оцінки в культурі німецького народу свідчить насамперед про неабияку спостережливість і захоплення прекрасним. Розглянемо це на прикладі відібраних фрагментів діалогічних дискурсів. Адресант – Єва – у розмові з адресатом – Міхаелем – висловлює оцінку щодо зовнішності непрямого адресата – Ліліан.

(129) *"Du, Michael, die sieht ja fantastisch aus", flüsterte Eva, "noch viel besser als auf den Fotos, und das nach einem Vierteljahr U-Haft..."* (Fischer, SdL, 122).

Об'єкт оцінки – привабливий зовнішній вигляд непрямого адресата (Ліліан), що підпадає під оцінювання, є свідченням заздрості і боку адресанта (Єви), яка невдоволена тим фактом, що ця жінка так гарно виглядає навіть після чверті року за ґратами. Потенціал оцінних висловлень у дискурсивному контексті розкривається за рахунок сутності ситуації спілкування, з якої розуміємо, що адресат (Міхаель) проявляє неабиякий інтерес до непрямого адресата. Такий перебіг подій не влаштовує Єву, яка здатна піти на все, аби зберегти свої стосунки. Адресант, хоч і захоплюється красою Ліліан, все ж прагне показати її тільки з найгіршого боку. Національно-культурна специфіка оцінних суджень щодо конкуренток в особистому житті просто не може бути іншою, а їхні вчинки завжди ґрунтуються на захисті та збереженні свого щастя.

У національно маркованому пласті лексем сучасної німецької мови доцільно виділити географічні реалії, які, залежно від ситуації спілкування, можуть підпадати під процес оцінювання в дискурсивному контексті та нести певне смислове навантаження. **Географічні цінності**, на нашу думку, представлені зазвичай позитивними оцінними судженнями щодо "об'єктів фізичної географії" [Франко 2010: с. 360]. Комуніканти суб'єктивно висловлюються щодо об'єкта оцінки тільки під впливом емоцій, позитивних вражень та спогадів. Приклади географічних цінностей знаходимо у фрагментах діалогічних дискурсів, де співрозмовники, зважаючи на власний досвід, оцінюють Єгипет та Дрезден:

(130) *"... Aber Ägypten ist gut, da wird es wenigstens warm sein. Der weiß schon, warum er ausgerechnet dahin fährt. Wären wir lieber nach Ägypten gefahren"* (Danella, TadR, 337).

(131) *"Ach, Dresden!" Oppenheim strich sich über den glänzenden, kahlem Schädel und seufzte schwärmerisch. "Dresden ist eine herrliche Stadt! Ein Juwel! Diese Brühlsche Terrasse! Etwas Einzigartiges, wie? ... Und der Zwinger – der Schloss – die Galerien – das kennen Sie natürlich alles genau, wie?"* (Remarque, LDN, 167).

Думка, висловлена комунікантами щодо об'єктів географії, уводиться в контекст не тільки задля того, аби показати красу визначних місць світу, а й щоб здійснити вплив на співрозмовника, переконати його в необхідності обов'язково відвідати ці місця.

Отже, оцінка як універсальна, загальнолюдська категорія не може існувати поза національною картиною світу певного народу. Національно-культурна специфіка вираження цінності в дискурсивному контексті ґрунтується насамперед на переконаннях, традиціях та світобаченні народу, а в структурі німецькомовного діалогічного дискурсу реалізовується за рахунок моральних, вітальних, соціальних, політичних, естетичних, географічних, релігійних, традиційних та інших цінностей, сформованих у німецькому суспільстві в певний історичний період.

4.4 Стратегії й тактики гендерної реалізації оцінки

При дослідженні оцінної мовленнєвої діяльності є доцільним урахування гендерного аспекту. Увесь процес комунікації спрямовується протилежними характеристиками обох статей, поміж яких стриманість і раціональність чоловіків протиставляється відвертості й емоційності жінок, і залежить, на нашу думку, не від статевої приналежності, а від духовності, притаманної кожному окремо. Наведені ознаки закладені в основу оцінного стереотипу, зміст якого розкривається тільки в певному контексті та залежить від культурних традицій народу. Завданням терміна *гендер* було підкреслити не природну, а соціокультурну причину статевої розбіжностей [Кирилина 2000: с. 18].

Попри велику кількість наукових праць, присвячених міжособистісному спілкуванню [Гладуш 2005; Гончарова 2002; Грайс 1985; Карасик 2002; Серіо 2001], не слабне інтерес дослідників до всебічного розкриття сутності комунікації, де поряд із такими параметрами, як культура, національність, вік, психічний та фізичний стан комунікантів, їхній соціальний статус, взаємини, значна увага

приділяється і гендерним особливостям, оскільки по-різному виражають свої думки не тільки представники різних культур, але й чоловіки і жінки [Зінченко, с. 50-53]. Тільки в мові формуються стереотипні уявлення про гендер, і, разом із тим, саме в ній та в процесі здійснення спілкування відбувається переосмислення оцінних стереотипів.

Стереотипи з оцінною семантикою зазвичай характеризуються особливою емоційністю. Комуниканти, перебуваючи під впливом емоцій, висловлюють оцінні судження стосовно всього, що їх оточує. Суб'єктивний момент знаходить чітке відображення в діалогічному контексті: мовець не може відійти від свого "я", і тому все, із чим йому доводиться мати справу, включає до сфери власних інтересів, займаючи відповідну позицію [Девкин 1981: с. 110]. У такий спосіб і відбувається оцінювання обставин, подій, навколишнього світу й зокрема людей, які перебувають у певних стосунках із комунікантом. Такій оцінці притаманна приналежність як до позитивного, так і до негативного сприйняття. При розгляді аксіологічних стратегій і тактик у контексті діалогічного дискурсу на особливу увагу заслуговує переспрямування оцінки з денотата на адресата або на третю особу, якій призначається оцінне висловлення. Особливого значення в діалогічному контексті набувають оцінні висловлення при вираженні емоцій. Так, замість *niemand* говорять *kein Schwein (Hund, Affe, Esel, Schwanz, Kuckuck, Teufel, Aas), keine Menschenseele (Maus, Sau, Katze)* [Девкин 1973: с. 66], які є особливо маркованими, а їхня сутність розкривається тільки в контексті діалогічного дискурсу.

Гендерно позначена оцінна лексика є фрагментом культурологічного знання, де представлена вся мовна картина світу народу, його традиції, ставлення суспільства до всіх його верств. Оскільки в оцінці відображений світогляд та світосприйняття комунікантів, це дозволяє їй посідати особливе місце у формуванні людського буття. Оцінні стереотипи представлені в різних ситуаціях мовлення й тісно пов'язані з гендерними характеристиками. Усе залежить від того, які стосунки виникають між чоловіком і жінкою, як вони між собою спілкуються, оцінюють один одного та навколишній світ. Особливості міжособистісних стосунків лягають в основу застосування аксіологічних стратегій і тактик, що різняться в залежності їх застосування комунікантами у процесі інтеракції.

Згідно з дослідженнями чоловічого мовлення [Holmes, с. 88], можна стверджувати, що чоловіки більше говорять і їхні оцінні висловлення в дискурсивному контексті довші за жіночі. Вони часто оцінюють один одного та все навколо. Жінки ж, навпаки, виражають оцінні судження, аби задовольнити власні потреби, обговорити проблеми та зрозуміти інших людей. Протилежної думки дотримується О.М. Токарева, яка вважає, що жіночому мовленню притаманний ряд стереотипів про те, що жінки балакучі, їм подобається ставити питання, часто перепитувати, вони не закінчують свою думку, менше перебивають, ніж чоловіки, є більш увічливими та не так часто погано висловлюються [Токарева 2005: с. 88]. Залежно від ситуації спілкування, у мовленні комунікантів представлена така оцінно маркована лексика, яка найкраще передає їхній настрій та світогляд.

Стратегії чоловіків та жінок різняться між собою, оскільки поведінка обох статей діаметрально протилежна. У процесі здійснення інтеракції жінки частіше ставлять запитання з метою продовжити розмову, адже жінок завжди більше цікавить розвиток акту комунікації; висловлювати непогодження із думкою співрозмовника не словесним протестом, а мовчанням; сприймати спокійно переривання мовлення співрозмовником; вживати особові займенники "ви", "ми"; уцілому репліки представниць жіночої статі мають ввічливий характер [Зінченко 2011: с. 51-52]. У процесі спілкування чоловіки емоційно коментують висловлену оцінку, часто переривають співрозмовника, ігнорують коментарі; намагаються домінувати під час розмови; виражають свої наміри прямо, не вживають коректних і ввічливих слів; починають розмову; висловлюють тривалі репліки особистісного характеру; здійснюють вибір теми розмови; ставлять запитання для отримання інформації [там само, с. 52].

Ми зупиняємося на класифікації оцінних висловлень відповідно до здійсненої типології аксіологічних стратегій і тактик. Позитивно та негативно марковані оцінні висловлення найчастіше репрезентовані автором художнього дискурсу в гармонійній та конфліктній ситуаціях спілкування. Зазвичай відносини між комунікантами в гармонійній ситуації ґрунтуються на взаємній симпатії, міжособистісних стосунках – коханні, дружбі, повазі і т.і. Оцінні висловлення в контексті такої ситуації спілкування реалізуються за рахунок стратегій поведінки мовців: увічливості, емпатії та маніпулювання. Аналіз дібраного матеріалу дозволяє стверджувати, що як жінки, так і чоловіки по-різному оцінюють один одного, своїх близьких та навколишню дійсність. Значення оцінних висловлень розкривається зазвичай тільки в контексті, де виокремлюється їхнє значення та національно-культурна специфіка. У гармонійній ситуації спілкування, у НХДД, **жінки** під впливом емоцій висловлюють *позитивну оцінку* щодо невідомого чоловіка: *ein so guter und anständiger Mensch* (хороша та порядна людина) (Fischer, SdL, 87); конкретної жінки: *Sie sind reizend* (Ви чарівні) (Becker, FS, 187); власного чоловіка: *Er ist so vital... so voller Leben* (Він такий живий, сповнений життя) (Fischer, SdL, 13); коханого: *Du dumme Bub!* (Дурник) (Danella, TadR, 62), *der Mausbär* (ведмедик) (Jaud, RU, 38.); жінки: *eine arme Frau* (бідна жінка) (Becker, FS, 197). *Diese Patrice Stuart ist ein schönes Mädchen* (Ця Патріс Стюарт – красива дівчина) (Danella, TadR, 300); речей, одягу: *Ein sehr elegantes Kleid* (Дуже елегантна сукня) (Danella, TadR, 9). *Негативна оцінка* спостерігається стосовно жінки: *Blöde Kuh* (Дурна корова) (Link, DEdS, 26), *eine böse Frau* (зла жінка) (Becker, FS, 197) У цій ситуації спілкування при оцінюванні жінки найчастіше керуються такими стратегіями, як маніпулювання, емпатія, увічливість, комунікативний вплив на співрозмовника.

Чоловіки, виражаючи свої емоції, позитивно висловлюються щодо товариша: *alter Totenvogel* (старий домовий суч) (Remarque, DK, 124), *ein Glückspilz* (щасливчик) (Sponsel, MiG, 207). *Sie Tugendfatzke. Sie sind verrückt.* (Ви доброзичливе опудало. Ви божевільні) (Remarque, DK, 438); найкращого друга: *Mein lieber Freund Mackensen ist ein altes Tratschweib* (Мій дорогий друг Макензен – стара базарна баба) (Danella, TadR, 14); самого себе: *Robert ist ein Esel* (Роберт –

осел) (Remarque, DK, 123). *Ich bin ein Grab* (Я могила) (Remarque, DK, 107). *Ich bin ein alter Knurrhahn* (Я старий буркутун) (Becker, FS, 27). *Ich war schließlich eine Begabung* (Зрештою я був талантом) (Danella, TadR, 119); коханої: *die schönste Frau* (найкрасивіша жінка) (Remarque, DK, 448). *Mein Täubchen* (Моя голубка) (Danella, TadR, 245); *Dornröschen* (спляча красуня) (Meyer, VzA, 76). Негативна оцінка наявна у висловленнях про знайомих *Du Strolch* (Ти негідник) (Remarque, DK, 107). *Nichtsnutz! Idiot* (Нероба! Ідіот) (Hülswitt, DkHM, 9); *Blöder Depp* (Тупий дурень) (Seghers, DBiS, 161); про жінку (зневажливо): *eine blöde Gans* (Дурена) (Danella, TadR, 62). *Sie ist unbegabt wie eine Kuh. Außerdem ist sie dumm* (Вона бездарна як корова. Крім того, вона тупа) (Danella, TadR, 119). *Hast du gesehen, was für eine unbegabte Kuh sie ist* (Ти бачив, що вона за бездара) (Danella, TadR, 245). *Sie sieht aus wie ein Zirkuspferd. Ein halb verhungertes Zirkuspferd* (Вона виглядає як циркова кобила. Напівпомираюча від голоду циркова кобила) (Seghers, DBiS, 43); про ворога: *der Dickkopf* (упертюх, дурень) (Sponsel, MiG, 209); про немовля: *der arme Wurm* (бідний черв'як) (Remarque, DK, 80). У процесі оцінювання чоловіки застосовують стратегії маніпулювання, емпатії, а також тактику привертання уваги до своєї особи з наміром показати себе з найгіршого чи найкращого боку задля розгортання подальших комунікативних подій.

Мовлення чоловіків і жінок різниться настільки, що, говорячи про одні й ті самі речі, представники кожної статі розуміють їх по-своєму та застосовують різні стратегії й тактики. Останнім часом у закладених культурних цінностях починають усе частіше проявлятися суттєві зміни щодо вживання стилістично зниженої лексики, що лягає в основу оцінних стереотипів та стосується використання форм звертання в контексті, де замість *Sie* комуніканти часто вживають *du*. На думку А. Вежбицької, такі перетворення є свідченням значних змін у міжособистісних стосунках у бік більшого рівноправ'я та відмови від формальностей [Вежбицькая 1999: с. 687]. Отже, можна стверджувати, що як чоловіки, так і жінки оцінюють один одного в цій ситуації мовлення за допомогою певних сталих висловлень із ознаками тварин, які переносяться на особу, а також ряду оцінних предикатів, як із позитивним так і з негативним значеннями. Аби представити жінку з найгіршого боку, що є типовим для німецького менталітету, її часто називають *eine Gans* (гуска – дурна жінка), *eine Kuh* (корова). Позитивно оцінно забарвлені вирази *die Taube* та *das Täubchen* (голубка) на позначення відповідних стереотипів найчастіше вживаються в контексті німецького діалогічного мовлення стосовно дружини або коханої жінки. Чоловікам у народі часто приписують негативні риси таких тварин, як *ein Esel* (осел), *ein alter Knurrhahn* (старий півень – воркутун), *alter Totenvogel* (старий суч) та ін., які в контексті є негативно забарвленими, але не викликають бурхливої емоційної реакції комуніканта та не впливають на адресантно-адресатні відносини. Позитивні риси чоловіків передаються зазвичай за допомогою низки оцінно маркованої лексики: *stolz* (гордий), *gut* (хороший), *anständig* (порядний) тощо. Немовля як об'єкт оцінки в гармонійній ситуації спілкування представляється адресантом (чоловіком) як *der arme Wurm* (бідний черв'як). Жінка може сприйняти

таку вербальну агресію щодо дитини як образу та намір завдати шкоди малечі. Згадані ознаки спостерігаються в конфліктній ситуації спілкування.

Конфліктна мовленнєва ситуація – це складна структура образів, активізована інтересами, яка певним чином створюється поміж учасників комунікації [Черненко 2008: с. 26]. Їй притаманна протидія у вигляді спілкування, поведінки чи вчинків, спрямованих на захист власних інтересів шляхом образи чи приниження опонента, заподіяння йому моральної шкоди. Зазвичай у цій ситуації комуніканти, оцінюючи співрозмовників та навколишній світ, сповнені негативних емоцій, що є ключовими для їхньої поведінки та манер.

У **конфліктній ситуації** спілкування **жінки** використовують *негативні* номінації, оцінюючи знайомого чоловіка: *Elender Komödiant* (Жалюгідний комедіант) (Danella, TadR, 37)! *Der Rohling* (Хуліган) (Remarque, DK, 80); знайомих осіб: *Die sind arm wie Kirchenmäuse* (Вони бідні як церковні миші) (Link, DEdS, 58). *Kein Hund nimmt mehr ein Stück Brot von mir* (Жодна собака (ніхто) не отримає від мене куска хліба) (Danella, TadR, 199); незнайомих жінок: *Gänse seid ihr! Jawohl, ganz alberne Gänse seid ihr!* (Дурену ви! Дійсно, дурену) (Sponsel, MiG, 138); майбутнього зятя: *Du bist wirklich das Schlimmste, was meiner Tochter passieren konnte* (Ти, дійсно, найгірше, що могло трапитися моїй дочці) (Hülswitt, DkHM, 18). **Чоловіки**, перебуваючи під впливом бурхливих емоцій, *негативно* оцінюють свого товариша: *Das ist ein ganz falscher Fuffziger* (Це повний лицемір) (Fischer, SdL, 9). *Du bist ein kompletter Idiot. Junge, Junge, du bist ein naives Gemüt* (Ти повний ідіот. Юначе, юначе, ти – наївна душа) (Fischer, SdL, 49)! *Mein Gott, was sind Sie für ein Eigenbrötler* (О Боже, що Ви за дивак) (Sponsel, MiG, 59)! *Die Schweine. Alle Schweine. Sie auch, Sie Tugendschwein* (Свині. Усі свині. Ви також, Ви доброчесна свиня) (Remarque, DK, 439); брата: *Du entmenschter Bruder* (Ти жорстокий брат) (Becker, FS, 8-9); знайомих: *Aber ... aus ihrer Situation heraus können die sich zu Zecken entwickeln* (Але ... зважаючи на їхню ситуацію, ці можуть перетворитися на кліщів) (Link, DEdS, 58); колишню близьку подругу: *Eine unbegabte Schauspielerin* (Бездарна акторка) (Danella, TadR, 163). У конфліктній ситуації спілкування як для жінок, так і чоловіків ключовими є такі стратегії, як емоційність, аргументація, суперництво тощо. Від вибору комунікантом відповідної емотивної лексики залежать умови та перебіг міжособистісного спілкування.

Розглянувши оцінні висловлення в конфліктній та гармонійній ситуаціях спілкування, можна стверджувати, що для конфліктної ситуації спілкування характерна негативна оцінка, за допомогою якої комуніканти намагаються не тільки образити один одного, а й підкреслити негативні риси чи недоліки об'єкта оцінювання. При описі змістового насичення оцінних стереотипів у контекстуальному оточенні ключову роль відіграє ситуація спілкування та повідомлювана інформація.

Жінки під впливом емоцій, будучи негативно настроєними щодо партнерів по комунікації, найчастіше вдаються до негативно маркованих оцінних лексем, як *die Gans* (гуска, дурна жінка), *die Maus* (миша), *die Kirchenmäuse* (церковні миші, у значенні бути бідним як церковні миші),

das Schwein (das Tugendschwein) (свиня), der Esel (осел, дурень – бути впертим як осел), der Hund (собака). Чоловіки, окрім названих виразів, уживаються також *die Zecke (кліщ – причепитися до когось як кліщ)*, де негативні якості тварин автоматично переносяться на особу. Висловлена в такий спосіб негативна емоційна оцінка розрахована на певний комунікативний ефект. Зазвичай вона виражається з наміром – викликати певну реакцію в адресата. Поведінка комунікантів зумовлюється насамперед їхніми емоційними та вольовими процесами, оскільки ефективність дій у конфліктній ситуації спілкування залежить "від властивостей нервової системи і рівня психічної напруженості людини" [Черненко 2008: с. 27]. Підбір комунікантом відповідної емоційної лексики скеровує залежить подальший розвиток конфліктної ситуації, її перебіг. Оцінка в такому разі сприяє розпаленню чи згасанню конфлікту.

У **консенсусній ситуації** спілкування жінки та чоловіки виражають позитивну оцінку щодо коханої особи: *Robert ist ein Kindskopf (Роберт – дитина) (Remarque, DK, 123)*. *Du bist doch ein vernünftiges Mädchen (Ти ж розсудлива дівчина) (Meyer, VzA, 67)*; *Ohne dich ist die Welt für mich ohne Reiz (Без тебе світ для мене не має ніякої чарівності) (Meyer, VzA, 57)*; друга *Du bist mein bester Freund (Ти мій найкращий друг) (Jaud, RU, 25)*; колеги: *Doktor Sturm ist ein tüchtiger und gewissenhafter Mann (Доктор Штурм – вправний та сумлінний чоловік) (Fischer, SdL, 38)*; дружини: *eine romantische Seele (романтична душа) (Becker, FS, 39)*. Задля досягнення консенсусу в процесі спілкування мовцями застосовуються такі стратегії, як стратегія поведінки адресата, підкорення, інформування та аргументації.

Отже, оцінні висловлення, представлені у гармонійній, конфліктній та консенсусній ситуаціях спілкування, реалізуються комунікантами за рахунок їхньої комунікативної спрямованості, за умов використання ключових аксіологічних стратегій і тактик. Оцінний стереотип – це інтенсифікатор оцінки в процесі здійснення оцінної мовленнєвої діяльності, який уводиться в структуру мовленнєвого акту з певною стратегічною метою – підсилити сутність висловленого та емоційно вплинути на комуніканта.

Висновки до розділу 4

1. Засоби вираження інтенсивності оцінки в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу виконують експресивну, емоційну та прагматичну функції. Інтенсифікатори сприяють досягненню поставленої перед оцінним висловленням комунікативної мети. Саме за допомогою інтенсифікаторів та інтенсифікативів підкреслюються різні смислові відтінки у структурі оцінної мовленнєвої діяльності, виражаються позитивні чи негативні емоційні відчуття. Оцінка в різних ситуаціях спілкування найчастіше передається різноманітними лексичними, морфологічними, синтаксичними та фонетичними засобами. Висловлення оцінних суджень комунікантами під час здійснення ОМД стосовно їхніх співрозмовників чи квазіадресатів на оцінній шкалі можна представити зі знаком "+" чи "-".

2. Уживання комунікантами оцінно маркованих одиниць визначається їхньою прагматичною спрямованістю. Ураховуючи прагматично позначений оцінний компонент номінацій, адресант, як ініціатор дискурсу, здійснює вплив на співрозмовника задля досягнення перлокутивного ефекту. Адресат, у свою чергу, або погоджується з його оцінкою (консенсусна ситуація), або, навпаки, оскаржує її та емоційно реагує (конфліктна ситуація спілкування).

3. Структура оцінних номінацій передбачає поєднання як експліцитних, так і імпліцитних мовних засобів, що впливають на потенціал оцінки в контексті діалогічного дискурсу. Зазвичай вираження негативної оцінки в НДД частіше відбувається імпліцитно, а позитивної, навпаки, – експліцитно. Вираження експліцитної оцінки в контексті діалогічного дискурсу відбувається за допомогою низки прагматично маркованих лексичних засобів (іменників, прикметників, предикатів думки, прислівників, вигуків). Сутність імпліцитних номінацій стає зрозумілою не тільки з дискурсивного контексту та кванторних слів, а й зі структури оцінної мовленнєвої діяльності.

4. Оцінно-прагматична імплікація у НДД залежить від типу імплікатури, що вводиться у дискурсивний контекст та ґрунтується на дотриманні ключових максимум у процесі здійснення міжособистісної взаємодії. Імпліцитність у дискурсі реалізується за рахунок сполучників, які вживаються виключно як ознака імпліцитності, замовчування як ключового феномена комунікації, що імплікує процес емотивного впливу на співрозмовника, а також за допомогою низки оцінно маркованих номінацій, значення яких розкривається тільки в дискурсивному контексті за умов успішної реалізації міжособистісної взаємодії.

5. Поняття культури нерозривно пов'язано з цінністю та супроводжується внутрішньою оцінкою, завжди досить високою і позитивною. Зазвичай національно-культурна специфіка оцінної лексики реалізується комунікантами тільки в дискурсивному контексті, за наявності певної ситуації спілкування. Саме від вихованості та характеру особистості залежить її мовленнєва діяльність, уживання нею оцінно маркованих лексем. Оцінна мовленнєва діяльність комунікантів, представників різних культур, різниться між собою за способами та засобами вираження, притаманними тільки окремій нації або особистості.

6. Дослідження оцінних лексем у дискурсивному контексті НДД передбачає врахування гендерного аспекту й базується на вживанні комунікантами аксіологічних стратегій і тактик у ситуації міжособистісного спілкування (гармонійна, конфліктна, консенсусна). Гендерні стереотипи – це стійкі для певного мовного соціуму та історичного періоду уявлення про чоловіка і жінку. Специфіка оцінної мовленнєвої діяльності як чоловіків, так і жінок залежить від контексту. Представники обох статей часто виражають емоційну оцінку, однак мовлення жінок є більш стриманішим за мовлення чоловіків. В основу гендерної оцінки покладено певні особливості чоловічого і жіночого мислення, які відображені в гендерних стереотипах.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дискурс є багатомірним явищем, що характеризується поєднанням мовленнєвої діяльності комунікантів та продукту цієї міжособистісної взаємодії – представленого нам тексту. Дискурс як інтегральний феномен є результатом мисленнєво-мовленнєвої діяльності обох комунікантів.

Теоретичні засади здійснення типології аксіологічних стратегій і тактик у німецькомовному діалогічному дискурсі ґрунтуються насамперед на пошуку та вивченні новітніх підходів, за допомогою яких мовцям вдавалося б розв'язати поставлені перед ними комунікативні завдання. Оцінна мовленнєва діяльність комунікантів у процесі спілкування спрямована на здійснення комунікативного впливу на співрозмовника й реалізується вербальними і невербальними засобами, за рахунок чого і реалізується семантико-прагматичний потенціал оцінки в контексті. Її специфіка полягає в тому, аби за допомогою оцінних висловлень точно передати локутивний намір комуніканта, здійснити іллокутивний вплив на співрозмовника та досягнути перлокутивного ефекту.

Оцінка, як функціонально-семантична категорія діалогічного дискурсу, охоплює широкий діапазон мовних явищ, які інколи важко логічно поєднати одне з одним. Під оцінкою, як семантичним поняттям, розуміємо ціннісний аспект значень, якими наділені висловлення комунікантів, тому вона є невід'ємною складовою інтерації, що визначає основні параметри дискурсу і є найбільш яскравим представником прагматичного значення. Вона більше за ніж будь-яке інше значення залежить від комуніканта. Оцінне значення моделюється за допомогою кваліфікативної структури, яка містить оцінну шкалу, оцінний стереотип, об'єкт і основу оцінки, суб'єкт оцінки, оцінні модуси, мотивацію.

Оцінна мовленнєва діяльність по-різному реалізується в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу, зокрема в гармонійній, конфліктній та консенсусній ситуаціях спілкування.

Нами була розроблена комплексна методика типології аксіологічних стратегій і тактик, які були класифіковані на основі сучасних методів дослідження. Запропонована методика ґрунтується на докладному вивченні як оцінної мовленнєвої діяльності загалом, так і кожної ситуації зокрема. Встановлено, що одне і те саме оцінне значення в процесі інтерації реалізується в різних комунікативних ситуаціях за допомогою низки аксіологічних стратегій і тактик, якими оперують комуніканти задля здійснення міжособистісного впливу.

На основі ґрунтовного дослідження фактичного матеріалу та за допомогою прийому внутрішньої інтерпретації були виявлені ситуації спілкування (гармонійна, конфліктна та консенсусна), які найчастіше зустрічаються в німецькомовній художній прозі ХХ–ХХІ ст. та супроводжуються яскраво вираженою оцінною мовленнєвою діяльністю персонажів. Кількісні підрахунки уможливили встановлення частотності їх уживання автором у контексті (55%, 30 % та 15 % відповідно).

Класифікація ключових аксіологічних стратегій і тактик у гармонійній, конфліктній та консенсусній ситуаціях спілкування здійснена не лише на основі докладного аналізу окремих оцінних лексем, а й так усієї оцінної мовленнєвої діяльності персонажа в межах комунікативної ситуації.

У контексті *гармонійної ситуації* спілкування домінують стратегія поведінки, стратегія ввічливості, стратегія емпатії, маніпулятивна стратегія, які представлені в контексті НДД такими тактиками: контактостановлювальною, визначення системи цінностей, впливу на адресата, прохання, виправдання, дотримання принципу ввічливості та хорошого тону, компліменту та похвали, психологічного впливу, привертання уваги до об'єкта оцінки, зміни теми в процесі спілкування, емоційного впливу, входження в довіру до комуніканта, тактика нав'язаних вказівок та ін.

У *конфліктній ситуації* міжособистісної взаємодії виділено такі стратегії: емоційності, раціонального переконання, аргументації, суперництва, які репрезентовано такими тактиками: скандальності, звинувачення, психологічного впливу на співрозмовника, недотримання принципу ввічливості, продукування адресантом позитивної чи негативної оцінки, спонукального впливу на співрозмовника, переконливості, агресії, висловлення іронії та ін.

У *консенсусній ситуації* спілкування домінують аксіологічні стратегії поведінки адресата, стратегія підкорення, стратегія аргументації та інформування, які, у свою чергу, реалізуються тактиками: декодування інформації, налаштованості на кооперацію, солідаризації з адресатом, комунікативної співпраці, прохання, переконання, опису позитивних перспектив та ін.

На основі комунікативних ситуацій нами було встановлено п'ять основних типів оцінок із позиції персуазивності, які найчастіше виражаються в німецькомовному діалогічному дискурсі. Залежно від дискурсивного контексту, ситуації спілкування, емотивності та світогляду комунікантів, оцінка може бути передана як: аргумент, спонукування, комплімент, похвала, натяк.

Оцінка як аргумент у ситуації міжособистісного спілкування застосовується комунікантом для підтвердження правдивості висловленого. Оцінна аргументація в конфліктній ситуації здатна розпалювати конфлікт із новою силою, у гармонійній – навпаки, сприяти правильному прийняттю рішень. Оцінка, висловлена комунікантом у процесі інтеракції як спонукування, лягає в основу певного комунікативного впливу на адресата і вимагає від нього різного роду комунікативних дій. Адресант, спонукаючи адресата до вчинків, робить це з певним наміром, переслідуючи прагматичну мету. Оцінка як спонукування в контексті НДД може бути виражена різними лексичними засобами, притаманними ситуації міжособистісного спілкування. Оцінка як комплімент та похвала у структурі НДД посідає особливе місце, адже саме від увічливості, манер хорошого тону та шанобливого ставлення до навколишнього світу залежить успішність здійснення інтеракції. Ініціатор спілкування задля кращого впливу на співрозмовника застосовує мовленнєвий

акт компліменту та похвали, що зазвичай дозволяє йому в гармонійній ситуації спілкування досягнути поставленої перед ним комунікативної мети. Оцінка як натяк у контексті НДД змушує комуніканта замислитися над оцінним висловленням та самому здогадатися про що йдеться.

Будь-яка оцінна мовленнєва діяльність характеризується інтенсивністю, направленістю на суб'єкт оцінки в НДД. Взаємозв'язок інтенсивності й оцінності представлений не тільки значеннями лексичних одиниць, що відносяться до групи означувальних слів, а й їхнім уживанням у контексті діалогічного дискурсу. Інтенсивність оцінної мовленнєвої діяльності здатна реалізовуватися з допомогою: лексичних (частки, прикметники, прислівники та модальні слова), словотвірних (іменники, підсилювальні прикметники з оцінною маркованістю, оцінні прислівники з підсилювальним значенням), морфологічних (вищий та найвищий ступінь порівняння прикметників), синтаксичних (повтори оцінних лексем) та фонетичних засобів (виразне виділення певної оцінної лексеми), які постійно вживаються комунікантами задля підкреслення або виділення різноманітних відтінків значень у контексті, особистісних якостей співрозмовників.

Здійснення оцінної мовленнєвої діяльності комунікантом у НДД відбувається через номінацію. Номінативна зв'язність ОМД відображається в дискурсивному контексті діяльності адресанта, який, як ініціатор дискурсу, здійснює комунікативний вплив на адресата із застосуванням експліцитних та імпліцитних тактик. На основі детального аналізу німецькомовних художніх діалогічних дискурсів нами встановлено, що під час формування номінації у тісному взаємозв'язку співіснують три ключові сутності: 1) те, що називається (номінується); 2) певний образ як компонент дійсності, тісно поєднаний у нашій свідомості із компонентом, якому приписується номінація; 3) власні імена.

Адресант як суб'єкт-номінатор, керуючись власними фоновими знаннями та загальноприйнятими твердженнями, висловлює різного роду оцінні судження щодо об'єкта номінації. Його оцінно маркована номінативна поведінка сприяє послідовному пізнанню адресатом ознак представлених образів та запобігає тавтологічності та надмірності інформації. У мовленні часто наявні повторні номінації, представлені певним поєднанням різних оцінних лексем на фоні реального зв'язку дійсності з предметом чи особою.

На основі проведеного аналізу номінативних процесів, представлених у фрагментах діалогічних дискурсів, можна стверджувати, що мовленнєва діяльність комунікантів насичена оцінно маркованими номінативними одиницями, значення яких зрозуміле обом комунікантам тільки в певному дискурсивному контексті. Номінації у структурі оцінної мовленнєвої діяльності розподілено на ініціальні – переважно власні імена (експліцитні) та неініціальні (повторні) – різного роду лексичні засоби, специфічні форми звертання з прагматично маркованою семантикою (імпліцитні). Такі експліцитні й імпліцитні засоби вживаються комунікантами в ситуації міжособистісного спілкування відповідно до їхнього емоційного стану, настрою тощо.

Дослідження оцінної мовленнєвої діяльності у НДД є осмисленням форм пізнання культури народу та його традицій, оскільки культура – це не тільки сукупність певних артефактів, а світ значень, який кожен із нас вкладає в діяльність та сутність життя. Вираження цінності в дискурсивному контексті, можливість її прояву в різних комунікативних ситуаціях породжує об'єктивну сутність. Різновидом такого вияву вважають мовне вираження – мовне та мовленнєве втілення людських уявлень про цінності, словесні моделі цінності, які створюються самими носіями мови. Оцінка проявляється формою існування цінності. Культурологічний підхід до вивчення мови передбачає виявлення різних мовних одиниць – слів та виразів, які відображають специфічний досвід народу та мають універсальний характер для людства в цілому. Національно-культурна специфіка вираження оцінки в структурі НДД визначається життєвими (здоров'я, якість життя, природне середовище), соціальними (статус, слава, багатство, професія, шлюб), політичними (громадянський мир, законність, свобода слова), моральними (добро, благо, кохання, розум, дружба, честь, порядність, особисті якості), естетичними (краса, ідеал, гармонія, стиль), географічними, релігійними (Бог, віра, традиції народу) та іншими цінностями німецькомовного суспільства.

Специфіка оцінного компонента залежить від гендерно-зумовлених особливостей, які проявляються у процесі здійснення ОМД значною кількістю лексем, які притаманні винятково чоловічому чи жіночому мовленню. Оцінна мовленнєва діяльність чоловіків і жінок різниться між собою. У процесі здійснення міжособистісного спілкування жінки частіше оперують такими стратегіями й тактиками як: постановка запитання до співрозмовника з наміром продовжити інтеракції, висловлення незгоди до об'єкту оцінки не словесним протестом, а мовчанням, спокійне реагування на негативно марковані оцінні висловлення співрозмовна, манера ввічливості. Чоловіки, навпаки, здатні емоційно реагувати на висловлену оцінку і використовують такі стратегії й тактики як: переривання співрозмовника заради того, аби висловити своє оцінне твердження, бурхлива емоційна реакція на негативну оцінку, ігнорування деяких оцінних висловлень у свій бік, ніби вони їх не чують, спроба домінувати над жінкою у конфліктній ситуації спілкування, часте вживання некоректних лайливих слів, невдоволення оточуючими, якщо останні з ними не погоджуються.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у вивченні аксіологічних стратегій і тактик у різних типах дискурсів, а також дослідженні оцінної мовленнєвої діяльності із залученням теорії мовленнєвих актів та набутків наратології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврасин В. М. Некоторые закономерности речи в зависимости от ситуации общения / В. М. Аврасин // Культура. Общение. Текст. М.: Наука, 1988. С. 94–100.
2. Агаркова О. А. Прагматические аспекты комплимента как формы речевого этикета: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.19 / Агаркова Ольга Анатольевна. Челябинск, 2004. 133 с.
3. Азнаурова Э. С. Прагматика художественного слова : [моногр.] / Эльвира Сергеевна Азнаурова. Ташкент: Фан, 1988. 121 с.
4. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка: [учеб. пособ.] / Николай Федорович Алефиренко. М.: Флинта, Наука, 2010. 224 с.
5. Андреева В. Ю. Стратегии и тактики коммуникативного саботажа: автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / В. Ю. Андреева. Курск, 2009. 22 с.
6. Анохіна Т. О. Експліцитні та імпліцитні засоби позначення мовчання в англomовному та українomовному художньому дискурсах / Т. О. Анохіна // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. праць / [відп. ред. Н. М. Корбозерова]. К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. Вип. 15. С. 7–10.
7. Анцупов А. Я. Конфликтология : [учеб. для вузов] / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. М.: ЮНИТИ, 1999. 551 с.
8. Апалат Г. П. Структура, семантика і прагматика текстів-інтерв'ю (на матеріалі сучасної англomовної преси): дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04 / Апалат Ганна Павлівна. К., 2002. 191 с.
9. Аристотель. Риторика / Аристотель // Античные риторики : [пер. Н. Платоновой / под ред. А. А. Тахо-Годи]. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978. 352 с.
10. Арская М. А. Семантическая категория эстетической оценки (прекрасное / безобразное) и ее онтология в современном немецком языке: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Арская Марина Александровна. Иркутск, 2002. 185 с.
11. Арутюнова Н. Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике / Н. Д. Арутюнова // Известие АН СССР. Серия литературы и языка. М.: Изд-во АН СССР, 1973. Т. 32, № 1. С. 84–89.
12. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Нина Давидовна Арутюнова. М.: Наука, 1988. 341 с.
13. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата / Н. Д. Арутюнова // Известие АН СССР. Серия литературы и языка. М.: Изд-во АН СССР, 1981. Т. 40, № 4. С. 356–361.
14. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. [2-е изд., испр.]. М.: Языки русской культуры, 1999. 896 с.
15. Балли Ш. Французская стилистика / Шарль Балли : [пер. с франц. К. А. Долинина]. М.: Изд-во иностранной литературы, 1961. 394 с.

16. Бардина Н. Е. Аксиологические стратегии аргументативного дискурса современного английского языка (на материалах политической риторики и социально-бытового общения) : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Н. Е. Бардина. Иркутск, 2004. 16 с.
17. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : [моногр.] / Флорій Сергійович Бацевич. Л.: ПАІС, 2010. 336 с.
18. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підруч.] / Флорій Сергійович Бацевич. К.: Академія, 2004. 344 с.
19. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [моногр.] / Лілія Ростиславівна Безугла. Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2007. 332 с.
20. Безугла Л. Р. Два рівня діалогічності у дискурсі / Л. Р. Безугла // Матеріали ІХ Міжнар. наук. конф. ["Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація"], (Харків, 5 лютого 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2010. С. 16–18.
21. Безугла Л. Р. Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Л. Р. Безугла. К., 2009. 36 с.
22. Безуглая Л. Р. Теория импликатур Г. П. Грайса в свете субъективистской методологии / Л. Р. Безуглая // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2005. № 667. С. 14–18.
23. Белова А. Д. Дискурс тэтчеризма (на матеріалі речей Маргарет Тетчер 1968-1996) / А. Д. Белова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Іноземна філологія на межі тисячоліть. Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2000. № 471. С. 22–29.
24. Белозьорова О. М. Дискурсивні властивості мовленнєвого акту натякання (на матеріалі сучасної німецької мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд филол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. М. Белозьорова. Х., 2007. 20 с.
25. Белозьорова О. М. Когнітивно-семантичні особливості конструювання натяку в німецькомовному дискурсі / О. М. Белозьорова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2006. № 741. С. 35–38.
26. Белошапкова В. А. Современный русский язык : [учеб. для филол. спец. ун-тов] / Белошапкова В. А., Брызгунова Е. А., Земская Е. А.; под ред. В. А. Белошапковой]. [2-е изд., исправл. и доп.]. М.: Высш. шк., 1989. 800 с.
27. Беляева И. А. Коммуникативно-функциональные особенности неполных предложений, передающих содержание субъективной оценки говорящего в ситуации непосредственного общения (на материале английского языка) :

- дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Беляева Ирина Анатольевна. К., 1995. 164 с.
28. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти: дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Бессонова Ольга Леонідівна. Донецьк, 2002. 463 с.
  29. Бондаренко О. В. Ценностно-аксиологические факторы выбора моделей экономического поведения [Электронный ресурс] / О. В. Бондаренко. Режим доступа: http://vestnik-npi.info/upload/information_system_15/0/7/9/item_79/information_items_property_111.pdf
  30. Борботько В. Г. Использование естественного членения дискурса при его анализе / В. Г. Борботько // Аспекты изучения текста : [сб. статей / под ред. Е. И. Мотиной]. М.: Изд-во УДН, 1981. С. 19–24.
  31. Борев Ю. Б. Эстетика : [учеб.] / Юрий Борисович Борев. М.: Высш. шк., 2002. 511 с.
  32. Васютинский Н. А. Золотая пропорция / Николай Александрович Васютинский. М.: Молодая гвардия, 1990. 238 с.
  33. Вежбицкая А. Семантические универсалии в описании языков / Анна Вежбицкая; [пер. с англ. А. Д. Шмелева / под ред. Т. В. Булыгиной]. М.: Языки русской культуры, 1999. 780 с.
  34. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание : [моногр.] / Анна Вежбицкая : [пер. с англ. / отв. ред. М. А. Кронгауз]. М.: Русские словари, 1996. 416 с.
  35. Венгрус Л. А. Понятие модальности в немецком языке и средства ее выражения / Л. А. Венгрус // Вестник Казахстанско-Американского свободного университета: [сб. статей / под ред. Е. А. Мамбетказиев]. Вып.: Общие проблемы филологии. Усть-Каменогорск: КАСУ. 2005. № 2. С. 158–161.
  36. Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. М.: Русский язык, 1980. 320 с.
  37. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / Виктор Владимирович Виноградов. М.: Наука, 1963. 254 с.
  38. Виноградов В. Д. Политические ценности в жизнедеятельности людей [Электронный ресурс] / В. Д. Виноградов. Режим доступа : http://anthropology.ru/ru/texts/vinogr_vd/mysl01_02.html
  39. Вишивана Н. В. Прикметники оцінки у сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Н. В. Вишивана. К., 2000. 20 с.
  40. Вольф Е. М. Функциональная семантика. Описание эмоциональных состояний / Е. М. Вольф // Функциональная семантика оценки, экспрессивность, модальность. In memoiam Е. М. Вольф : [сб. статей / отв. ред. О. Н. Селиверстова, В. З. Демьянков]. М.: Российск. акад. наук, ин-т языкознания, 1996. С. 137–167.
  41. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки : [моногр.] / Елена Михайловна Вольф. [2-е изд., доп]. М.: Едиториал УРСС, 2002. 280 с.

42. Воркачев С. Г. Оценка и ценность в языке: Избранные работы по испанистике : [моногр.] / Сергей Григорьевич Воркачев. Волгоград: Парадигма, 2006. 186 с.
43. Воробьёва О. П. Текстовые категории и фактор адресата : [моногр.] / Ольга Петровна Воробьёва. К.: Вища школа, 1993. 200 с.
44. Выготский Л. С. Проблемы общей психологии : собрание сочинений в 6 т. / Лев Семенович Выготский : [под ред. В. В. Давыдова]. М.: Педагогика, 1984. Т. 2. 504 с.
45. Гавриш М. Семантичні моделі контамінаційного фразотворення (на прикладі фразеологічних одиниць німецької мови) / М. Гавриш // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 5 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89 (3). С. 37–41.
46. Гак В. Г. К типологии лингвистических номинаций / В. Г. Гак // Языковая номинация. Общие вопросы : [коллектив. моногр. / отв. ред. Б. А. Серебренников] / А. А. Уфимцева, Э. С. Азнаурова, Е. С. Кубрякова, В. Н. Телия и др. М.: Наука, 1977. С. 230–293.
47. Гак В. Г. Синтаксис эмоции и оценок / В. Г. Гак // Функциональная семантика оценки, экспрессивность, модальность. In memoriam Е. М. Вольф : [сб. статей / отв. ред. О. Н. Селиверстова, В. З. Демьянков]. М.: Российс. акад. наук, ин-т языкознания, 1996. С. 20–31.
48. Гак В. Г. Языковые преобразования : [моногр.] / Владимир Григорьевич Гак. М.: Языки русской культуры, 1998. 768 с.
49. Галапчук О. М. Вікова диференціація стратегій і тактик дискурсу в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. М. Галапчук. Х., 2000. 18 с.
50. Гамзюк М. В. Емотивність фразеологічної системи німецької мови (досвід дослідження в синхронії та діахронії): дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Гамзюк Микола Васильович. К., 2001. 420 с.
51. Гамзюк М. В. Емотивні характеристики лексичних одиниць сучасної німецької мови / М. В. Гамзюк // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ LINGUAPAX – VIII: Філологія – Педагогіка – Психологія : [зб. наук. праць]. К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. Вип. 14. С. 61–65.
52. Гамзюк М. В. Утворення емотивності фразеологічних одиниць на базі висловлювань, що описують емоціогенні ситуації / М. В. Гамзюк // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. праць / [відп. ред. Н. М. Корбозерова]. К.: Вид. центр КДЛУ, 2002. Вип. 1. С. 32–36.
53. Гладуш Н. Ф. Прагматичні аспекти висловлення і дискурсу : [навч. посіб.] / Надія Федорівна Гладуш. К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. – 200 с.
54. Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність сучасного англійського дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Я. В. Гнезділова. К., 2007. 20 с.

55. Гоббс Т. Сочинения : в 2 т. / Томас Гоббс : [сост., ред., авт. примеч. В. В. Соколов; пер. с лат. и англ.]. М.: Мысль, 1991. Т. 2. 732 с.
56. Гончарова Н. В. Аксиологічна структура англомовного діалогічного дискурсу (на матеріалі художньої прози): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Гончарова Наталія Віталіївна. К., 2002. 182 с.
57. Горностай П. П. Креативність і гармонійність особистості (психотерапевтичний аспект) [Електронний ресурс] / П. П. Горностай // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12 : Психологічні науки : [зб. наук. праць]. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. № 9 (33). С. 3–7. Режим доступу до статті : http://users.i.com.ua/~p_gorn/publ46.htm
58. Грайс Г. П. Логика и речевое общение [пер. с разн. яз. / общ. ред. Е. В. Падучевой] / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика. М.: Прогресс, 1985. Вып. XVI. С. 217–237.
59. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты : [моногр.] / Валентина Сергеевна Григорьева. Тамбов: Изд-во Тамбов. гос. техн. ун-та, 2007. 288 с.
60. Гурко М. З. Категорія інтенсивності в сучасній німецькій фразеології (на матеріалі фразеологічних одиниць тематичної групи "інтелектуальні здібності людини") : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / М. З. Гурко. Запоріжжя, 2006. 19 с.
61. Девкин В. Д. Диалог. Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской : [учеб. пособ. (для ин-тов и фак-тов иностр. яз.)] / Валентин Дмитриевич Девкин. – М.: Высшая школа, 1981. 160 с.
62. Девкин В. Д. Немецкая разговорная лексика / Валентин Дмитриевич Девкин. М.: Изд-во Моск. ордена Ленина и ордена Труд. Красн. Знамени гос. пед. ин-та им. В. И. Ленина, 1973. 344 с.
63. Дейк ван Т. А. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч; [пер. с англ. / составл. В. В. Петрова, В. И. Герасимова] // Новое в зарубежной лингвистике. Когнитивные аспекты языка. М.: Прогресс, 1988. Вып. 23. С. 153–211.
64. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк; [пер. с англ. / под ред. В. И. Герасимова]. М.: Прогресс, 1989. 312 с.
65. Демьянков В. З. Кооперированность общения и стремление понять собеседника [Электронный ресурс] / В. З. Демьянков // Общение. Языковое сознание. Межкультурная коммуникация: К 70-летию д-ра филол. наук, проф. Е. Ф. Тарасова. Калуга: Калужск. гос. пед. ун-т им. К. Э. Циолковского; М.: Ин-т языкознания РАН, 2005. С. 28–36. Режим доступа: <http://www.infolex.ru/Cooper.html>
66. Денисенко С. Н. Варіювання і категорія інтенсивності семантичних ознак фразеологічних дериватів (на матеріалі німецької мови) [Електронний ресурс] / Софія Никифорівна Денисенко. Режим доступу до статті: <http://studentam.net.ua/content/view/8732/97/>
67. Дягілева Ж. А. Лексико-фразеологічні засоби вербалізації концепту FREUNDSCHAFT / ДРУЖБА в німецькій мові : автореф. дис. на здобуття

- наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. "Германські мови" / Ж. А. Дягілева. К., 2011. 20 с.
68. Егоршина Е. Е. Прагмалингвистические особенности лексических усилителей в современном немецком языке: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Егоршина Елена Евгеньевна. Ростов н/Д., 1997. 231 с.
  69. Ємельянова Л. Л. Оценочный компонент значения в семантической структуре слова / Л. Л. Ємельянова, В. П. Коляда // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Х.: Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2005. № 667. С. 18–20.
  70. Ємельянова О. В. Мовленнєве вираження статусу адресата в англomовному художньому дискурсі закоханих: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Ємельянова Олена Валеріанівна. Суми, 2006. 221 с.
  71. Засєкін С. В. Дискурсивні маркери когерентності англomовного діалогічного тексту: когнітивний та прагматичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. "Германські мови" / С. В. Засєкін. К., 2001. 20 с.
  72. Зінченко О. А. Фонетичні параметри усного мовлення чоловіків і жінок (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі німецького спонтанного мовлення): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Зінченко Оксана Анатоліївна. К., 2011. 253 с.
  73. Зубач О. А. Національно-культурна своєрідність семантики фразеологічних одиниць із колористичним компонентом сучасної німецької мови в екстралінгвальному ракурсі / О. А. Зубач // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Луцьк: Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2007. № 3. С. 371–374.
  74. Зубов А. В. О языковых средствах выражения категории оценки в современном английском языке (на материале англо-американской прессы) : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04. "Германские языки" / А. В. Зубов. М., 1974. 24 с.
  75. Іваненко С. М. Оцінний компонент значення мовної одиниці як один із засобів експлікації тональності тексту / С. М. Іваненко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. статей / [відп. ред. Н. М. Корбозерова]. К.: Вид. центр КДЛУ, 2001. Вип. 5. С. 72–79.
  76. Иванова Ю. М. Стратегии взаимодействия в текстовой ролевой игре [Электронный ресурс] / Ю. М. Иванова // Вестник Челябинского государственного университета: Филология. Искусствоведение. Челябинск: Челябинск. гос. ун-т, 2009. Вып. 35. № 30 (168). С. 94–101. Режим доступа : <http://www.lib.csu.ru/vch/168/015.pdf>
  77. Іванченко Т. А. Коммуникативно-прагматические особенности высказываний отрицательной оценки адресанта (на материале современного английского языка) / Т. А. Иванченко // Вісник Київського лінгвістичного університету. К.: Вид. центр КДЛУ, 1999. Т. 2, № 2. С. 115–120.

78. Ивин А. А. Основания логики оценок / Александр Архипович Ивин. М.: Изд. Моск. ун-та, 1970. 231 с.
79. Ильина С. Ю. Косвенная оценочность и средства ее выражения в современном английском языке: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Ильина Светлана Юрьевна. Н. Новгород, 1997. 173 с.
80. Иссерс О. С. Коммуникативный стратегии и тактики русской речи : [моногр.] / Оксана Сергеевна Иссерс. [5-е изд.]. М.: Изд-во ЛКИ, 2008. 288 с.
81. Иссерс О. С. Паша- "Мерседес", или речевая стратегия дискредитации [Электронный ресурс] / О. С. Иссерс // Вестник Омского университета. Омск: Омский гос. ун-т, 1997. Вып. 2. С. 51–54. Режим доступа: <http://topref.ru/referat/83648.html>
82. Казыдуб Н. Н. Аксиологические системы в языке и речи [Электронный ресурс] / Н. Н. Казыдуб. Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskie-sistemy-v-yazyke-i-rechi>
83. Капичникова И. Ю. Модально-оценочная структура интервью в массово-информационном дискурсе в современном немецком языке : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / И. Ю. Капичникова. Иркутск, 2004. 17 с.
84. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : [моногр.] / Владимир Ильич Карасик. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
85. Карасик В. И. Язык социального статуса : [моногр.] / Владимир Ильич Карасик. М.: Гнозис, 2002а. 333 с.
86. Карасик В. И. Языковые ключи : [моногр.] / Владимир Ильич Карасик. М.: Гнозис, 2009. 406 с.
87. Кирилина А. В. О применении понятия *гендер* в русскоязычном лингвистическом описании / А. В. Кирилина // Филологические науки. 2000. № 3. С. 18–27.
88. Кобозева И. М. "Теория речевых актов" как один из вариантов теории речевой деятельности // Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов : [сост. и вступ. ст. Н. М. Кобозевой, В. З. Демьянкова / общ. ред. Б. Ю. Городецкого]. М.: Прогресс, 1986. Вып. 17. С. 7–21.
89. Козирева М. С. Чинник слухача в англомовному неофіційному діалогічному дискурсі: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Козирева Марія Сергіївна. Х., 2006. 205 с.
90. Козяревич Л. В. Вербальні й невербальні засоби емпатизації діалогічного дискурсу (на матеріалі англомовної прози ХХ століття): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Козяревич Ліана Василівна. К., 2006. 191 с.
91. Колшанский Г. В. Лингво-гносеологические основы языковой номинации / Г. В. Колшанский // Языковая номинация. Общие вопросы. : [коллектив. моногр. / отв. ред. Б. А. Серебренников] / А. А. Уфимцева, Э. С. Азнаурова, Е. С. Кубрякова, В. Н. Телия и др. М.: Наука, 1977. С. 99–146.
92. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Геннадий Владимирович Колшанский. М.: Наука, 1984. 175 с.

93. Корольова А. В. Комунікативно-прагматичний аспект категорії оцінки в інтимізованих текстах / А. В. Корольова // Рідний край, 2001. Вип. 5. № 2. С. 51–57.
94. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: [підруч.]. / Михайло Петрович Кочерган. [2-ге вид, виправ. і допов]. К.: Академія, 2006. 464 с.
95. Кошель Г. Г. Оценочные предикатные номинации в современном английском языке (на материале дерогативных наименований лица) : автореф. дис. на соискание учён. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Г. Г. Кошель. М., 1980. 27 с.
96. Красных В. В. "Свой" среди "чужих": миф или реальность? / Виктория Владимировна Красных. М.: ИТДГК "Гнозис", 2003. 375 с.
97. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія : [курс лекцій] / Виктория Владимировна Красных. М.: ИТДГК "Гнозис", 2002. 284 с.
98. Кремзикова С. Ю. Словотвірні моделі та дискурс (на матеріалі старофранцузького періоду) / С. Ю. Кремзикова // Проблеми семантики слова, речення, тексту : зб. наук. праць / [відп. ред. Н. М. Корбозерова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. Вип. 9. С. 172–176.
99. Криницька О. Іntenція як детермінанта ідентифікації та розгортання комунікативної стратегії й тактики у художньому тексті (на матеріалі драм Миколи Куліша) [Електронний ресурс] / О. Криницька. Режим доступу до статті : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Us/2007-2008_8-9/11Ukrstud89_Krynycka.pdf
100. Крисанова Т. А. Висловлювання з негативною оцінкою адресата в сучасній англійській мові (комунікативно-прагматичний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Т. А. Крисанова. К., 1999. 20 с.
101. Кубрякова Е. С. Понятие "парадигма" в лингвистике / Е. С. Кубрякова // Парадигмы научного знания в современной лингвистике : [сб. науч. трудов]. М.: ИНИОН РАН, 2006. С. 4–14.
102. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) / Елена Самуиловна Кубрякова // Язык и наука конца XX века : [под ред. ак. Ю. С. Степанова]. М.: РАН, Ин-т языкознания РАН, 1995. С. 144–238.
103. Кузенко Г. М. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості емотивних висловлювань негативною оцінкою (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Г. М. Кузенко. Х., 2006. 20 с.
104. Кулешова Л. М. Модальность оценки в историческом тексте [Электронный ресурс] / Л. М. Кулешова // Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. Вип. 140. С. 94–103. Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N140/N140p094-103.pdf

105. Куранова С. І. Типологія комунікативної ситуації в медіа-текстах [Електронний ресурс] / С. І. Куранова. Режим доступу: <http://www.kiev.convdocs.org/docs/3256/index-93671.html>
106. Леонтович О. А. Введение в межкультурную коммуникацию : [учеб. пособ.] / Ольга Аркадьевна Леонтович. М.: Гнозис, 2007. 368 с.
107. Луганская Е. В. Аксиологическая оценка в гендерном аспекте (на материале англоязычных открытых писем): дис. ... кандидата филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Луганская Евгения Валерьевна. Иркутск, 2004. 188 с.
108. Лунёва Т. В. Лексикализованный концепт *ГАРМОНИЯ* в современном английском языке: структура и комбинаторика : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Т. В. Лунёва. К., 2006. 23 с.
109. Макрелова Т. В. Функционально-семантическое поле оценки в русском языке / Т. В. Макрелова // Вестник Московского университета. Серия 9: Филология. М.: МГУ, 1994. № 4. С. 12–19.
110. Марінашвілі М. Інтенсифікація процесуальної ознаки й оцінка (на матеріалі французьких адвербіальних інтенсифікаторів) / М. Марінашвілі, І. Удовенко // Новітня філологія : [журнал]. Миколаїв: Миколаїв. держ. гуманіт. ун-т ім. П. Могили, 2005. № 1 (21). С. 79–87.
111. Мельник А. Г. О некоторых средствах выражения интенсивности в политическом дискурсе [Электронный ресурс] / А. Г. Мельник. Режим доступа : http://www.pglu.ru/lib/publications/University_Reading/2009/II/uch_2009_II_00011.pdf
112. Микитюк Ю. Розуміння компліменту як мовленнєвого акту в працях учених ХХ – поч. ХХІ ст. / Ю. Микитюк // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (2). С. 334–337.
113. Минина М. А. Психолінгвістический анализ семантики оценки (на материале глаголов движения): дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.19 / Минина Марина Александровна. М., 1995. 166 с.
114. Міщенко В. Я. Комплімент в мовленнєвій поведінці представників англословних (британської та американської) культур : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / В. Я. Міщенко. Х., 2000. 18 с.
115. Моїсеєва Н. О. Аксиологічність як лінгво-філософська категорія [Електронний ресурс] / Н. О. Моїсеєва. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvnu/filolog_mov/2011_6_1/R2/Moiseva.pdf
116. Мур Дж. Принципы этики : [пер. с англ. Л. В. Коноваловой / общ. ред. И. С. Нарского] / Джордж Мур. М.: Прогресс, 1984. 325 с.
117. Мурашкина Э. В. Комплимент как регулятивный речевой акт (на материале английского языка): дис. ... кандидата. филол. наук : спец. 10.02.04 / Мурашкина Эльвира Вячеславовна. Тверь, 2004. 152 с.

118. Мусиенко В. П. Категорія інтенсивності в структурі руського глагола (функціонально-семантичний аналіз) : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / В. П. Мусиенко. К., 1984. 25 с.
119. Мясоєдова С. В. Категорія спонування і її вираження в непрямих висловленнях сучасної української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / С. В. Мясоєдова. Х., 2001. 19 с.
120. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / Михаил Васильевич Никитин. М.: Высшая школа, 1988. 168 с.
121. Овсієнко Л. О. Аксиологічне поняття оцінки в діалогічному дискурсі / Л. О. Овсієнко // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : матеріали ІХ Міжнар. наук. конф. ["Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація"], (Харків, 5 лют. 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2010. С. 225–227.
122. Овсієнко Л. О. До питання щодо основних підходів при вивченні оцінки / Л. О. Овсієнко // Матеріали ХVІ Міжнар. наук.-практ. конф. Асоціації українських германістів ["Перспективи німецької мови та германістики в Україні"], (Чернівці, 16–17 жовт. 2009 р.) / Асоц. укр. германістів, Чернів. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Книги ХХІ, 2009. С. 74–75.
123. Овсієнко Л. О. Іntenційна спрямованість оцінних висловлень у ситуаціях міжособистісного спілкування німецькомовного діалогічного дискурсу / Л. О. Овсієнко // Збірка матеріалів І Всеукраїнськ. наук.-практ. Інтернет-конф. ["Сучасна філологія, методика викладання іноземних мов та теорія і методика професійної освіти у міжнародному просторі мови та культури"], (Черкаси, 14 бер. 2012 р.) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси: ФОП Велівченко В. О., 2012. С. 59–62.
124. Овсієнко Л. О. Комунікативна ситуація в контексті діалогічного дискурсу / Л. О. Овсієнко // Матеріали ХІХ Міжнар. наук.-практ. конф. Асоціації українських германістів ["Німецька мова в українському контексті: формування мовної компетенції, контрактивні дослідження та міжкультурна комунікація"], (Одеса, 21–22 вер. 2012 р.) / Асоц. укр. германістів, Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. О.: Фенікс, 2012а. С. 141–143.
125. Овсієнко Л. О. Лексичні засоби інтенсифікації оцінки в німецькомовному діалогічному дискурсі / Л. О. Овсієнко // Матеріали ХVІІ Міжнар. наук.-практ. конф. Асоціації українських германістів ["Викладання та вивчення німецької мови в міжкультурному просторі"], (Львів, 22–23 жовт. 2010 р.) / Асоц. укр. германістів, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л. : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2010а. С. 118–119.
126. Овсієнко Л. О. Національно-культурна специфіка вираження оцінки в німецькомовному діалогічному дискурсі / Л. О. Овсієнко // Наукові

- записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : у 2 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012b. Вип. 105 (2). С. 534–539.
127. Овсієнко Л. О. Номінативні засоби вираження оцінки та їхній прагматично маркований компонент (на матеріалі німецької художньої прози) / Л. О. Овсієнко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія: [зб. наук. праць]. Вінниця : Планер, 2010b. Вип. 12. С. 154–159.
  128. Овсієнко Л. О. Оцінка як імплікатура діалогічного дискурсу (на матеріалі німецької художньої прози) / Л. О. Овсієнко // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. праць]. К.: Вид. дім Дмитра Бураго, 2010c. Вип. 29. С. 159–164.
  129. Овсієнко Л. О. Оцінно-прагматична настанова комунікантів у німецькомовному діалогічному дискурсі / Л. О. Овсієнко // Матеріали наук.-практ. конф. ["Мова, освіта, культура в контексті Євроінтеграції"], (Київ, 21–23 квіт. 2010 р.). / М-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т. К. : Вид. центр КНЛУ, 2010d. С. 125–128.
  130. Овсієнко Л. О. Реалізація оцінного стереотипу: гендерний аспект (на матеріалі німецького діалогічного мовлення) / Л. О. Овсієнко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія: Філологія – Педагогіка – Психологія: [зб. наук. праць]. К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. Вип. 23. С. 140–146.
  131. Овсієнко Л. О. Специфіка оцінної мовленнєвої діяльності комунікантів у німецькомовному діалогічному дискурсі / Л. О. Овсієнко // Матеріали наук.-практ. конф. ["Мова, освіта, культура, в контексті Болонських реалій – II"], (Київ, 1–3 квіт. 2009 р.). / М-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т. К.: Вид. центр КНЛУ, 2009a. – С. 239–241.
  132. Овсієнко Л. О. Стратегії і тактики в діалогічному дискурсі / Л. О. Овсієнко // Матеріали XI Міжнар. наук. конф. ["Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація"], (Харків, 3 лют. 2012 р.) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2012c. С. 197–199.
  133. Овсієнко Л. Суб'єкт та об'єкт оцінки у діалогічному дискурсі (на матеріалі німецької художньої прози) / Л. Овсієнко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 5 ч. — Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010e. Вип. 89 (5). С. 311–315.
  134. Овсієнко Л. О. Функціонально-прагматична сутність оцінки як категорії дискурсу та основні підходи щодо її вивчення / Л. О. Овсієнко // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2010f. Вип. 10. С. 184–187.
  135. Овсянникова Е. В. Основные функции имплицитных смыслов в высказываниях и текстах (на материале англоязычной прозы): автореф. дис. на соискание учен. степени. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Е. В. Овсянникова. СПб., 1993. 19 с.
  136. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

- філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова" / І. В. Онищенко. Дн., 2005. 20 с.
137. Петрочук О. В. Меліоративний аспект семантики фразеологічних одиниць сучасної німецької мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. В. Петрочук. Х., 2010. 19 с.
138. Петрочук О. В. Мелиоративный аспект семантики фразеологических единиц современного немецкого языка: дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Петрочук Оксана Валентиновна. Х., 2010. 201 с.
139. Пірен М. І. Конфліктологія : [підруч.] / Марія Іванівна Пірен К.: МАУП, 2003. 360 с.
140. Писанова Т. В. Феномен оценивающей коммуникации: лингвокогнитивные, культурные и психологические обоснования / Т. В. Писанова // Лингвистическая полифония: [сб. статей в честь юбилея проф. Р. К. Потаповой / отв. ред. чл.-корр. РАН В. А. Виноградов]. М.: Языки славянских культур, 2007. С. 117–149.
141. Піщікова К. В. Стратегії домінування в аргументативному дискурсі: гендерний аналіз (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / К. В. Піщікова. Харків, 2003. 19 с.
142. Попов А. Ю. Основные отличия текста от дискурса // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса: [сб. науч. статей]. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2001. С. 38–45.
143. Почепцов Г. Г. О коммуникативной типологии адресата / Г. Г. Почепцов // Вісник Харківського національного університету. імені В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2006. № 741. С. 216–218.
144. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Георгій Георгійович Почепцов. К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1996. 175 с.
145. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Георгий Георгиевич Почепцов. М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001. 656 с.
146. Приходько А. И. Когнитивно-дискурсивный потенциал оценки и способы его выражения в современном английском языке: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / А. И. Приходько. Белгород, 2004. 43 с.
147. Приходько Г. І. Поняттєва категорія оцінки і її реалізація в мові / Г. І. Приходько // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київськ. держ. лінгв. ун-ту ЛІНГВАПАКС-VIII: Філологія – Педагогіка – Психологія : [зб. наук. праць]. К.: Вид. центр КДЛУ, 2000. Вип. 3 А. С. 79–81.
148. Приходько Г. І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові : [моногр.] / Ганна Іллівна Приходько. Запоріжжя: Запоріз. держ. ун-т, 2001. 362 с.
149. Родионова С. Е. Интенсивность и ее место в ряду других семантических категорий / С. Е. Родионова // Славянский вестник. М.: МАКС Пресс, 2004. Вып. 2. С. 300–313.

150. Родионова С. Е. Семантика интенсивности и ее выражение в современном русском языке / С. Е. Родионова // Проблемы функциональной грамматики. Полевые структуры : [коллектив. моногр. / отв. ред. А. В. Бондарко] / Я. Э. Ахапкина, А. В. Бондарко, М. Д. Воейкова, М. Гиро-Вебер, Ю. А. Пупынин, С. Е. Родионова и др. СПб.: Наука, 2005. С. 150–168.
151. Сакиева Р. С. Немецкий язык. Эмоциональная разговорная речь : [учеб. пособ.] / Римма Сафраиловна Сакиева. М.: Высшая школа, 1991. 192 с.
152. Сахарчук Л. І. Методологія комунікативних досліджень : [моногр.] / Людмила Іллівна Сахарчук. Івано-Франків.: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2006. 214 с.
153. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : [підруч.] / Олена Олександрівна Селіванова. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.
154. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підруч.] / Олена Олександрівна Селіванова. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
155. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : [моногр. учеб. пособ.] / Елена Александровна Селиванова. К.: Брама, Изд. Вовчок О. Ю., 2004. 336 с.
156. Семчинський С. В. Загальне мовознавство : [підруч.] / Станіслав Володимирович Семчинський. [2-е вид., перероб. і доповн.]. К.: ОКО, 1996. 416 с.
157. Серебренникова Е. Ф. Лингвистика и аксиология : [коллект. моногр. / под ред. Е. Ф. Серебренниковой] / Е. Ф. Серебренникова, Н. П. Антипьев, Л. Г. Викулова и др. М.: ТЕЗАУРУС, 2011. 351 с.
158. Серио П. Анализ дискурса во французской школе (Дискурс и интердискурс) / П. Серио // Семиотика: Антология: [сост. Ю. С. Степанов]. [2-е изд., испр. и доп.]. М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. С. 549–562.
159. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов : [ред. кол. А. К. Авеличев, Н. Д. Арутюнова / общ. ред. Б. Ю. Городецкого]. М.: Прогресс, 1986. Вып 17. С. 170–194.
160. Соколова І. В. Прагматико-комунікативні характеристики категорії повтору в текстах-анонсах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / І. В. Соколова. Х., 2002. 19 с.
161. Соловйова Л. Ф. Вираження аксіологічних категорій у сучасній англійській мові (атрибути, предикативи і елятиви оцінки): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Л. Ф. Соловйова. Х., 2000. 19 с.
162. Сослюк О. Ситуативність діалогічного мовлення в лінгводидактичному аспекті / О. Сослюк // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : [зб. наук. праць]. Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. Вип. 2. С. 208–211.

163. Старостина Ю. С. Прагматический потенциал негативной оценки в английской стилизованной разговорной речи: дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Старостина Юлия Сергеевна. Самара, 2008. 190 с.
164. Стасюк А. А. Коммуникативная характеристика комплимента как речевого акта [Электронный ресурс] / А. А. Стасюк. Режим доступа: http://tverlingua.ru/archive/017/5_17.pdf
165. Стеріополо О. І. Мова. Мовлення. Комунікація / О. І. Стеріополо // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія: Філологія – Педагогіка – Психологія : [зб. наук. праць]. К.: Вид. центр КНЛУ, 2008. Вип. 17. С. 68–77.
166. Стеріополо О. І. Стратегії, тактики та категорії спілкування / О. І. Стеріополо // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : Історичні науки. Педагогічні науки. Філологічні науки : [зб. наук. праць]. Ізмаїл: Ізмаїл. держ. гуманіт. ун-т, 2008. Вип. 25. С. 135–141.
167. Сурова Е. А. К вопросу о критериях типологизации высказываний в комплиментном дискурсе [Электронный ресурс] / Е. А. Сурова // Мир лингвистики и коммуникации, 2008. № 1 (10). Режим доступа : http://tverlingua.ru/archive/010/7_10.htm
168. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / Иван Павлович Сусов. Винница: Нова Книга, 2009. 272 с.
169. Сухомлин В. В. Суб'єктивна модальність у сучасному німецькому публіцистичному дискурсі: семантичний і структурний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / В. В. Сухомлин. К., 2011. 20 с.
170. Сущинский И. И. Усилительные конструкции / И. И. Сущинский // Филологические науки. 1991. № 5. С. 79–86.
171. Танькова Г. В. Опыт вычленения эмотивной семы и анализ ее актуализации (на материале английского прилагательного some) / Г. В. Танькова, В. И. Шаховский // Теоретические вопросы английской контекстологии : [сб. статей]. Горький: Горьковск. политех. ин-т им. А. А. Жданова. 1974. С. 111–124.
172. Теля В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / Вероника Николаевна Теля : [отв. ред. А. А. Уфимцева]. М.: Наука, 1986. 143 с.
173. Теля В. Н. О различии рациональной и эмотивной (эмоциональной) оценки / Вероника Николаевна Теля // Функциональная семантика оценки, экспрессивность, модальность. In memoriam Е. М. Вольф : [сб. статей / отв. ред. О. Н. Селиверстова, В. З. Демьянков]. М.: Российс. акад. наук, ин-т языкознания, 1996. С. 31–38.
174. Теля В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / Вероника Николаевна Теля. М.: Языки русской культуры, 1996а. 288 с.

175. Токарева Е. Н. Специфика выражения оценки в гендерном дискурсе (на материале современного английского языка): дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Токарева Елена Николаевна. Уфа, 2005. 204 с.
176. Уфимцева А. А. Лингвистическая сущность и аспекты номинации / А. А. Уфимцева, Э. С. Азнаурова и др. // Языковая номинация. Общие вопросы. : [коллектив. моногр. / отв. ред. Б. А. Серебренников] / А. А. Уфимцева, Э. С. Азнаурова, Е. С. Кубрякова, В. Н. Телия и др. М.: Наука, 1977. С. 7–98.
177. Фадеева Е. В. Стратегии и тактики конфликтного дискурса (на материале современного английского языка: автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Е. В. Фадеева. К., 2000. 19 с.
178. Федотова Е. И. Коммуникативно-функциональные и семантические особенности предложений оценочного типа в современном английском языке (объект оценки – адресат): дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Федотова Елена Ивановна. К., 1987. 207 с.
179. Франко О. Б. Комунікативно-релевантні чинники успішності німецькомовного спонукального дискурсу / О. Б. Франко // Вісник КНЛУ. Серія : Філологія. К.: Вид. центр КНЛУ, 2008а. Т. 11, № 2. С. 111–117.
180. Франко О. Б. Мовні одиниці як символи національної культури (на матеріалі сучасної німецької мови) / О. Б. Франко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 5 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89 (1). С. 358–362.
181. Франко О. Б. Семантичні та прагматичні параметри спонукального дискурсу (на матеріалі німецькомовних художніх творів ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. Б. Франко. К., 2007. 19 с.
182. Франко О. Б. Семантичні та прагматичні параметри спонукального дискурсу (на матеріалі німецькомовних художніх творів ХХ ст.): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Франко Оксана Богданівна. К., 2008. 229 с.
183. Франко О. Б. Спонукальний дискурс (на матеріалі німецькомовних художніх творів ХХ ст.) / Оксана Богданівна Франко : [навч. посіб.]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2010. 127 с.
184. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації / Юрген Хабермас // Першоджерела комунікативної філософії. К.: Либідь, 1995. С. 84–90.
185. Халопов Ю. Н. Гармония: Теоретический курс : [учеб.] / Юрий Николаевич Халопов. СПб. Лань, 2003. 544 с.
186. Харчук О. В. Фразеологічні одиниці з кінесичним компонентом у сучасній німецькій мові: семантико-структурний аспект: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Харчук Оксана Вікторівна. К., 2006. 196 с.
187. Хвощевський Р. В. Натяк як мовленнєва стратегія (на матеріалі сучасної французької мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.05 "Романські мови" / Р. В. Хвощевський. К., 2002. 20 с.

188. Херр Р. М. Дескрипция и оценка : [сборн., пер. с разн. яз. / сост. и вступ. ст. Н. Д. Арутюновой, Е. В. Падучевой / общ. ред. Е. В. Падучевой] / Р. М. Херр // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика. М.: Прогресс, 1985. Вып. 16. С. 183–195.
189. Цепордей О. В. Лексико-семантические средства выражения модальности в художественных произведениях прозы Э. М. Ремарка и их переводах на русский язык: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.20 / Цепордей Оксана Васильевна. Краснодар, 2009. 209 с.
190. Цимбал Н. О. Оцінні тактики діалогічного дискурсу [Електронний ресурс] / Н. О. Цимбал. Режим доступу : <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v4/v4pp136-138.pdf>
191. Черненко О. В. Лінгвокогнітивні та прагматичні особливості дискурсивного втілення завершальної фази конфліктної взаємодії (на матеріалі англomовної прози ХХ ст.): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Черненко Ольга Віталіївна. К., 2008. 229 с.
192. Чернявская В. Е. Дискурс как объект лингвистических исследований / В. Е. Чернявская // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса : [сб. науч. статей]. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2001. С. 11–22.
193. Шакирова Э. Р. Интенция говорящего и аспекты ее реализации (на материале современного английского языка): дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Шакирова Эльвира Рамиловна. Уфа, 2003. – 166 с.
194. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций: [моногр.] / Виктор Иванович Шаховский. М.: Гнозис, 2008. 416 с.
195. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [моногр. / під заг. ред. І. С. Шевченко] / Л. Р. Безугла, Є. В. Бондаренко, П. М. Донець, І. С. Шевченко та ін. Х.: Константа, 2005. С. 9–20.
196. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [моногр. / під заг. ред. І. С. Шевченко] / Л. Р. Безугла, Є. В. Бондаренко, П. М. Донець, І. С. Шевченко та ін. Х.: Константа, 2005а. С. 105–117.
197. Шевченко І. С. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І. С. Шевченко, О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / [моногр. / під заг. ред. І. С. Шевченко] / Л. Р. Безугла, Є. В. Бондаренко, П. М. Донець, І. С. Шевченко та ін. Х.: Константа, 2005б. С. 21–28.
198. Шершнева Н. Б. Семантика и прагматика деонтической модальности : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Н. Б. Шершнева. Краснодар, 2000. 18 с.
199. Шишкина Т. А. Косвенное высказывание в теории речевой деятельности / Т. А. Шишкина // Прагматика и структура текста. М.: Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза, 1984. Вып. 209. С. 83–92.
200. Школяренко В. І. Утворення фразеологічних одиниць (на матеріалі художньої літератури середньовісньонімецького періоду) / В. І. Школяренко // Ученые записки Таврического национального

- университета имени В. И. Вернадского. Серия : Филология. Социальные коммуникации : [науч. жур.]. Симферополь: Таврич. нац. ун-т им. В. И. Вернадского, 2011. Т. 24 (63), № 4. Ч. 2. С. 148–153.
201. Щасна Г. І. Дискурсивні стратегії переможця / Г. І. Щасна // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки. Житомир: Вид. Житомирськ. держ. ун-ту ім. І. Франка, 2010. Вип. 51. С. 228–231.
  202. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Лев Владимирович Щерба // О частях речи в русском языке. Л. : Наука, 1974. 427 с.
  203. Юрьев Ф. И. Цветовая образность информации / Modus Coloris Of Information : [моногр.] / Флориан Ильич Юрьев. К.: ЕСОНУНТОХ, 2007. 350 с. (Том 2 из серии "Гармония сфер")
  204. Яшенкова О. В. Оцінні номінації в англійському діалогічному мовленні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. В. Яшенкова. К., 1995. 23 с
  205. Яшенкова О. В. Оценочные номинации в английской диалогической речи: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Яшенкова Ольга Владимировна. К., 1995. 213 с.
  206. Adamcova L. Moderne Linguistik / Livia Adamkova // Eine Propädeutik für Germanisten. Edition Praesens. W.: Verlag für Literatur- und Sprachwissenschaft, 2005. 206 S.
  207. Aivanhov O. M. Die Sprache der Harmonie [Електронний ресурс] / О. М. Aivanhov. Режим доступу : <http://www.stroem-forum.de/viewtopic.php?f=18&t=1752>
  208. Angermüller J. Gesellschafts- als Diskursanalyse? Der Poststrukturalismus und die Methodenfrage [Електронний ресурс] / J. Angermüller. Режим доступу : http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/18567/ssoar-2008-angermuller-gesellschafts- als _diskursanalyse.pdf?sequence=1
  209. Bouchara A. Höflichkeitsformen in der Interaktion zwischen Deutschen und Arabern: ein Beitrag zur interkulturellen Kommunikation / A. Bouchara. Tübingen: Niemeyer, 2002. 265 S.
  210. Brinker K. Linguistische Gesprächsanalyse / K. Brinker, S. F. Sager. [4., durchgesehene und ergänzte Auflage]. B.: Erich Schmidt Verlag, 2006. 220 S.
  211. Brown P. Speech as a Marker of Situation / P. Brown, C. Fraser // Social Markers in Speech. Cambr.: Cambridge University Press, 1979. P. 33–62.
  212. Brunner R. J. Sprache, Grammatik und Kommunikation / Richard J. Brunner Germanistik in der Ukraine. K.: Verlagzentrum der KNLU, 2008. Jahrheft 3. S. 150–158.
  213. Burkart R. Kommunikationswissenschaft. Grundlagen und Problemfelder / Roland Burkart. [4., überarbeitete und aktualisierte Auflage]. W.–Köln–Weimar: Böhlau Verlag, 2002. 607 S.
  214. Dijk T. A., van. Studies in the Pragmatics of Discourse / Teun A. van Dijk. The Hague etc: Mouton, 1981. 331 p.

215. Farenkia B. M. Kontrastive Pragmatik der Komplimente und Komplimenterwiderung. Kamerunisch-Deutsch / Bernard Mulo Farenkia. [1. Auflage]. Aachen: Shaker Verlag, 2004. 144 S.
216. Franko O. Evaluation in der Rede von Männern und Frauen / O. Franko, L. Owsienko // Germanistik in der Ukraine. K.: Verlagzentrum der KNLU, 2010. Jahrbuch 5. S. 36–42.
217. Franko O. Modalpartikeln als textuelle Kontaktsignale in der sprachlichen Kommunikation / O. Franko // Germanistik in der Ukraine. K.: Verlagzentrum der KNLU, 2010. Jahrbuch 5. S. 29–32.
218. Gadler H. Praktische Linguistik / Hanspeter Gadler. Eine Einführung in die Linguistik für Logopäden und Sprachheillehrer. [4. Auflage]. Tübingen und Basel: A. Francke Verlag, 2006. 263 S.
219. Galinski A. Zweierlei Perspektiven auf Gespräche: ethnomethodologische Konversationsanalyse und Diskursanalyse in kontrastiven Vergleich [Электронный ресурс] / Agathe Galinski. Essen: Universität Duisburg-Essen; Linguistik-Server, 2004. 27 S. Режим доступа : http://www.linse.uni-due.de/linse/esel/pdf/konversation_diskurs.pdf
220. Grice H. P. Logic and Conversation / H. P. Grice // Studies in the Way of Words. Cambr. (Mass.), L.: Harvard Univ. Press, 1991. P. 22–40.
221. Grice H. P. Intendieren, Meinen, Bedeuten / H. P. Grice // Handlung, Kommunikation, Bedeutung: [Meggle G. (Hg.)]. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1993a. S. 2–15.
222. Großmaß R. "Klienten", "Adressaten", "Nutzer", "Kunden" – diskursanalytische Überlegungen zum Sprachgebrauch in den sozialen Berufen [Электронный ресурс] / Ruth Großmaß. Режим доступа : http://www.ash-berlin.eu/hsl/freedocs/200/Diskursanalytische_Ueberlegungen_zur_Zielgruppen_bezeichnung_in_sozialen_Berufen.pdf
223. Günthner S. Diskursstrategien in der interkulturellen Kommunikation: Analysen deutsch-chinesischer Gespräche / Susanne Günthner. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1993. 324 S.
224. Habscheid S. Text und Diskurs / Stephan Habscheid. Paderborn: Wilhelm Fink GmbH & Co. Verlags-KG, 2009. 122 S.
225. Heidtmann D. Zur Herstellung von Situationseröffnungen in Arbeitsgruppen / Daniela Heidtmann // Situationseröffnungen. Zur multimodalen Herstellung fokussierter Interaktion. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co. KG, 2010. S. 229–275.
226. Heinemann M. Bemerkungen zur Sprechweise der Jugendlichen in der DDR / M. Heinemann // Sprachpflege "Zeitschrift für gutes Deutsch". Lpz.: VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1979. 28. Jahrgang, Heft 6. S. 116–118.
227. Heinemann M. Grundlagen der Textlinguistik / Margot Heinemann, Wolfgang Heinemann. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2002. 281 S.
228. Helbig G. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht / Gerhard Helbig, Joachim Buscha. Lpz.: VEB Verlag Enzyklopädie, 1987. 737 S.

229. Holmes J. Frauensprache in der Öffentlichkeit / J. Holmes // Frauengespräche: Sprache der Verständigung. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1996. S. 87–103.
230. Keller R. Zeichentheorie / Rudi Keller. Tübingen, Basel: A Francke Verlag, 1995. 276 S.
231. Klann-Delius G. Sprache und Geschlecht. Eine Einführung / Gisela Klann-Delius. Stuttgart / Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2005. 230 S.
232. Kopperschmidt J. Argumentationstheorie zur Einführung / Josef Kopperschmidt. Hamb.: Junius Verlag GmbH, 2005. 173 S.
233. Kultschyzyk V. Aktuelle Aufgaben der Wortbildungslehre der deutschen Gegenwartssprache vor dem Hintergrund der Dichotomie "Sprache – Sprechen" / V. Kultschyzyk // Germanistik in der Ukraine. K. : Verlagzentrum der KNLU, 2010. Jahrbuch 5. S. 106–110.
234. Lakoff G. The role of deduction in grammar / G. Lakoff // Studies in linguistic semantics. N.-Y.: Holt, Rinehart & Winston, 1971. P. 63–72.
235. Leech G. N. Principles of Pragmatics / G. N. Leech. L. & N.-Y.: Longman, 1983. 250 p.
236. Levinson S. C. Pragmatik / Neu übers von M. Wiese / S. C. Levinson. Tübingen: Niemeyer, 2001. 476 S.
237. Meibauer J. Pragmatik. Eine Einführung / Jörg Meibauer. [zweite, verbesserte Auflage]. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2008. 208 S.
238. Mondada L. Zur Multimodalität von Situationseröffnungen / Lorenza Mondada, Reinhold Schmitt // Situationseröffnungen. Zur multimodalen Herstellung fokussierter Interaktion. Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co. KG, 2010. S. 7–52.
239. Müller B. L. Der Sprechakt als Satzbedeutung: Zur pragmatischen Grundform der natürlichen Sprache / B. L. Müller. Bern et al.: Lang, 2003. 359 S.
240. O'Leary T. Foucault and Philosophy / Timothy O'Leary, Christopher Falzon. United Kingdom: Wiley-Blackwell Publishing Ltd, 2010. 259 p.
241. Padalka O. Einige Untersuchungen zu Sprache und Sprechen / O. Padalka, L. Sawosch // Germanistik in der Ukraine. K.: Verlagzentrum der KNLU, 2010. Jahrbuch 5. S. 51–55.
242. Persichetti V. Twentieth-Century Harmony: Creative Aspects And Practice / Vincent Persichetti. [4th ed.]. N.-Y.: W. W. Norton & Company, 1961. 288 p.
243. Pike K. L. Language in Relation to an Unified Theory of the Structure of Human Behavior / K. L. Pike. [2th ed]. The Hague: Mouton, 1967. 762 p.
244. Probst J. Ein Kompliment in Ehren ... Aspekte eines "höflichen" Sprechaktes in mehreren Sprachen [Електронний ресурс] / Julia Probst // Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht [Online]. 2003. № 8(2/3). S. 1–16. Режим доступа: <http://www.ualberta.ca/~german/ejournal/Probst1.htm>.
245. Searle J. Speech acts. An essay in the philosophy of language / J. Searle. Cambr.: Cambridge University Press, 1969. 204 p.
246. Schendels E. Deutsche Grammatik. Morphologie, Syntax, Text / E. Schendels. M.: Высшая школа, 1982. 400 S.

247. Schippan T. Zum Problem der Konnotation // Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. 1979. Bd. 32. S. 679–684.
248. Schmitt R. Die Transition von Interaktionsräumen als Eröffnung einer neuen Situation / Reinhold Schmitt, Arnulf Deppermann // Situationseröffnungen. Zur multimodalen Herstellung fokussierter Interaktion. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co. KG, 2010. S. 335–386.
249. Schwarz-Friesel M. Sprache und Emotion / Monika Schwarz-Friesel. Tübingen und Basel: A. Francke Verlag, 2007. 401 S.
250. Stede M. Korpusgestützte Textanalyse: Grundzüge der Ebenen-orientierten Textlinguistik / Manfred Stede. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2007. 207 S.
251. Stegbauer Ch. Die Entstehung einer positionalen Struktur durch Konflikt und Kooperation bei Wikipedia. Eine Netzwerkanalyse / Christian Stegbauer & Elisabeth Bauer // Medienwandel als Wandel von Interaktionsformen. [1. Auflage]. Heidelberg: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. S. 231–255.
252. Sturm R. Integratives Verhandeln. Strategie und Taktik [Електронний ресурс] / Ralph Sturm. Режим доступу : <http://www.plan-b-gmbh.com/DownloadDocumentsLibrary/Plan-B%20-%20Integrative%20Bargaining%20-%20Strategie%20und%20Taktik.pdf>
253. Sutter T. Der Wandel von der Massenkommunikation zur Interaktivität neuer Medien / Tilmann Sutter // Medienwandel als Wandel von Interaktionsformen. [1. Auflage]. Heidelberg: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. S. 83–105.
254. Vater H. Einführung in die Sprachwissenschaft / Heinz Vater. [4. Auflage]. Münch.: Wilhelm Fink Verlag, 2002. 336 S.
255. Yong P. T. Motivation and Emotion. A Survey of the Determinants of Human and Animal Activity / P. Yong. N.-Y.: Columbia University Press, 1961. 648 S.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

256. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. [5-е изд.] М.: ЛИБРОКОМ, 2010. 576 с.
257. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) (ВТССУМ) / [укладач. і гол. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
258. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / Анатолій Олександрович Івченко. Х. : Фоліо, 2003. 540 с.
259. Лингвистический энциклопедический словарь (ЛЭС)/ [гл. ред. В. Н. Ярцева]. М.: Сов. энциклопедия, 1990. 685 с.
260. Некрасова Н. А. Тематический философский словарь : [учеб. пособ.] / Н. А. Некрасова, С. И. Некрасов, О. Г. Садикова. М.: МГУ ПС (МИИТ), 2008. 164 с.
261. Німецько-український фразеологічний словник (НУФС): у 2-х т. / [укад. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко]. К.: Радянська школа, 1981. Т. I. А–К. 416 с.

262. Німецько-український фразеологічний словник (НУФС): у 2-х т. / [укад. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко]. К.: Радянська школа, 1981. Т. II. L–Z. 382 с.
263. Новий тлумачний словник української мови (НТСУМ): в 3-х т. / [укл. В. В. Яременко, О. М. Сушко]. [2-е вид., виправл.] К.: Аконіт, 2008. Т. 1. 926 с.
264. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.
265. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
266. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры: Опыт исследования / Юрий Сергеевич Степанов. М.: Языки русской культуры, 1997. 824 с.
267. Wahrig G. Wörterbuch online [Електронний ресурс] / G. Wahrig. Режим доступу : <http://www.wissen.de/wde/generator/wissen/ressorts/bildung/woerterbuecher/index.html>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

268. Becker, FS: Becker Rolf und Alexandra. Familie Schölermann / Rolf und Alexandra Becker. Düsseldorf: Bartelsmann Lesering, 1970. 240 S.
269. Borger, SmE: Borger M., Straub M. E. Sommer mit Emma / Martina Borger, Maria Elisabeth Straub. Z.: Diogenes Verlag AG, 2009. 415 S.
270. Danella, TadR: Danella U. Tanz auf dem Regenbogen / Utta Danella. Münch.: Franz Schneekluth Verlag, 1974. 448 S.
271. Faschinger, SdV: Faschinger L. Stadt der Verlierer / Lilian Faschinger. München: Carl Hanser Verlag, 2007. 319 S.
272. Fischer, SdL: Fischer M. L. Das Schicksal der Lilian H. / Marie Louise Fischer. Köln: Naumann und Göbel, 1990. 256 S.
273. Hülswitt, DkHM: Hülswitt T. Der kleine Herr Mister / Tobias Hülswitt. Köln: Kiepenheuer & Witsch Verlag. 1. Auflage, 2006. 239 S.
274. Jaud, RU: Jaud T. Rest Urlaub / Tommy Jaud. Das Zweitbuch. F. / M.: S. Fischer Verlag GmbH. 2. Auflage, 2007. 256 S.
275. Kaminer, M: Kaminer W. Militärmusik / Wladimir Kaminer. Münch.: Wilhelm Coldmann Verlag. 2003. 222 S.
276. Konsalik, ESz: Konsalik H. G. Eine Sünde zuviel / Heinz G. Konsalik. Münch.: Wilhelm Heyne Verlag. 3. Auflage, 1987. 383 S.
277. Korschunow, DSmC: Korschunow I. Die Sache mit Christoph / Irina Korschunow. Hamb.: Friedrich Oetinger Verlag, 1995. 138 S.
278. Link, DEdS: Link Ch. Das Echo der Schuld / Charlotte Link. Münch.: Wilhelm Goldmann Verlag, 2009. 542 S.
279. Link, SS: Link Ch. Schattenspiel / Charlotte Link. Münch.: Wilhelm Goldmann, 1993. 528 S.
280. Meyer, BzA: Meyer S. Biss zum Abendrot / Stephenie Meyer. — Hamb.: CARLSEN Verlag GmbH, 2008. – 620 S.

281. Pressler, B: Pressler M. Bitterschokolade / Mirjam Pressler. B. – Münch. – W. – Z. – N. Y.: Langenscheid, 1992. 110 S.
282. Raabe, KuK: Raabe A. Kinder und Kegel / Alix Raabe. Münch.: Wilhelm Heyne Verlag, 2001. 224 S.
283. Remarque, DNvL: Remarque E. M. Die Nacht von Lissabon / [роман на нем. яз.] / Erich Maria Remarque. M.: Менеджер, 2002. 336 с.
284. Remarque, DK: Remarque E. M. Drei Kameraden / Erich Maria Remarque. M.: Verlag für fremdsprachige Literatur, 1960. 453 S.
285. Remarque, LDN: Remarque E. M. Liebe Deinen Nächsten / Erich Maria Remarque. [4. Auflage]. Köln: Kiepenheuer & Witsch Verlag, 2008. 347 S.
286. Seghers, DBiS: Seghers J. Die Braut im Schnee / Jan Seghers. Hamb.: Rowohlt Verlag GmbH, 2005. 479 S.
287. Sponsel, MiG: Sponsel H. Made in Germany: die dramatische Geschichte des Hauses Zeiss / Heinz Sponsel. Gütersloh: C. Bertelsmann Verlag, 1957. 336 S.

ДОДАТКИ

Додаток А
Комуникативні відносини в ситуаціях міжособистісного спілкування

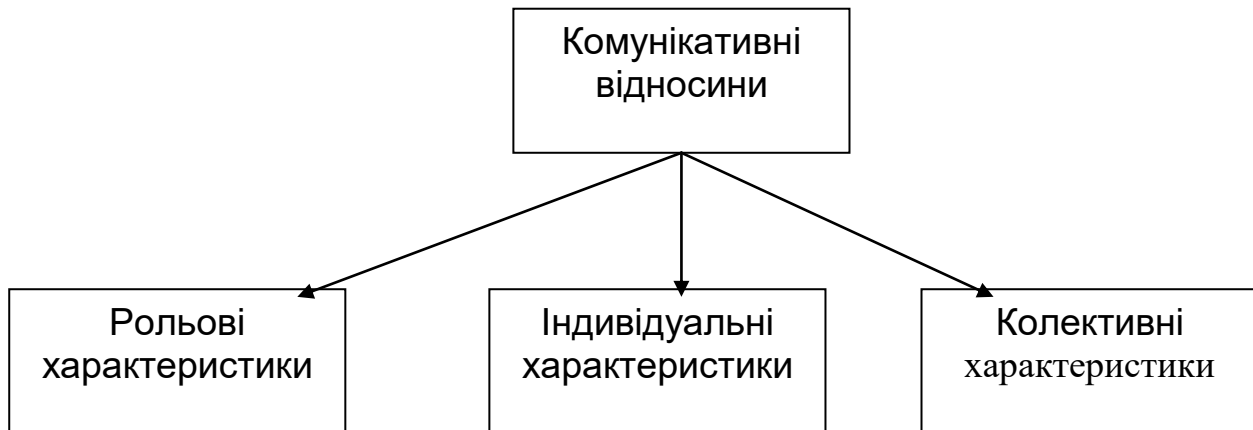

Рис. А. 1.4 Структура комуникативних відносин у ситуації міжособистісного спілкування

Таблиця А. 2.1

Частотність уживання різних типів ситуацій у контексті НДД

Ситуація	Кількість одиниць	Частотність вживань
Гармонійна ситуація спілкування	220	55%
Конфліктна ситуація спілкування	120	30%
Консенсусна ситуація спілкування	60	15%
Усього:	400	100%

Рис. А. 2.1 Аксіологічні стратегії й тактики в гармонійній ситуації спілкування

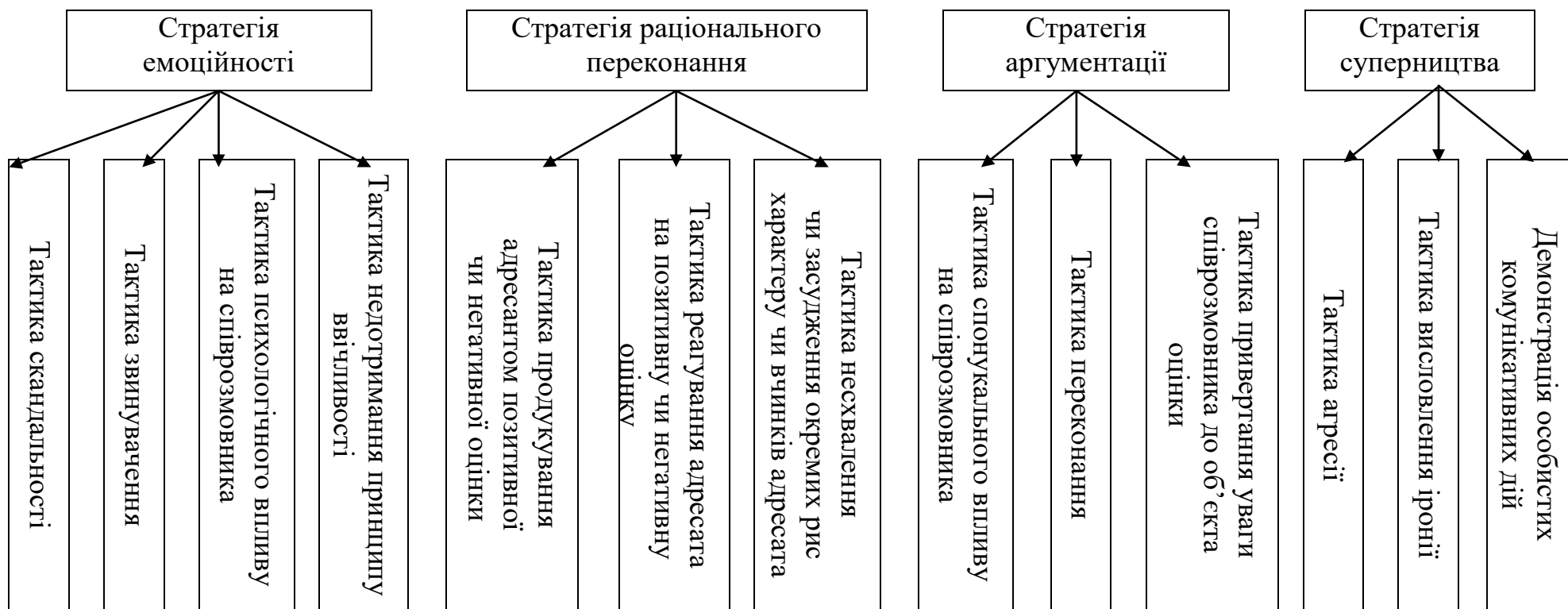

Рис. А. 2.2 Аксіологічні стратегії й тактики в конфліктній ситуації спілкування

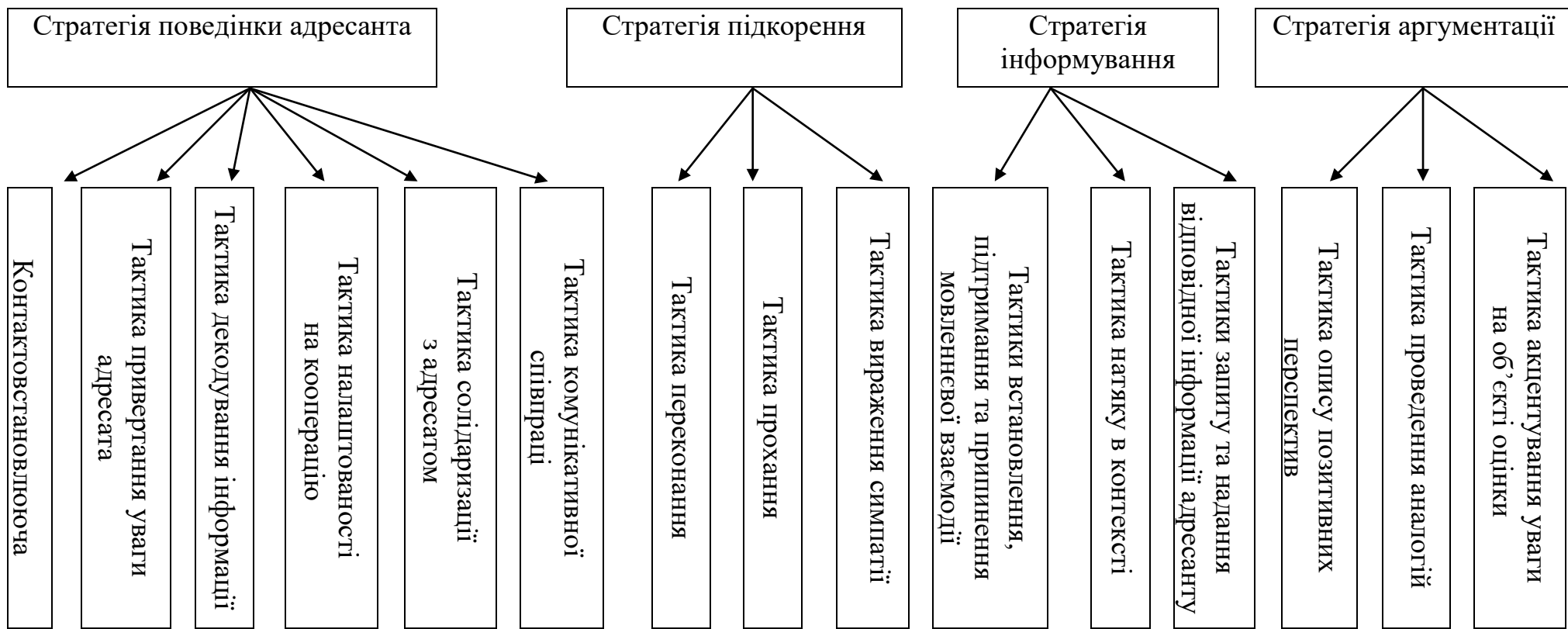

Рис. А. 2.3 Аксіологічні стратегії й тактики в консенсусній ситуації спілкування

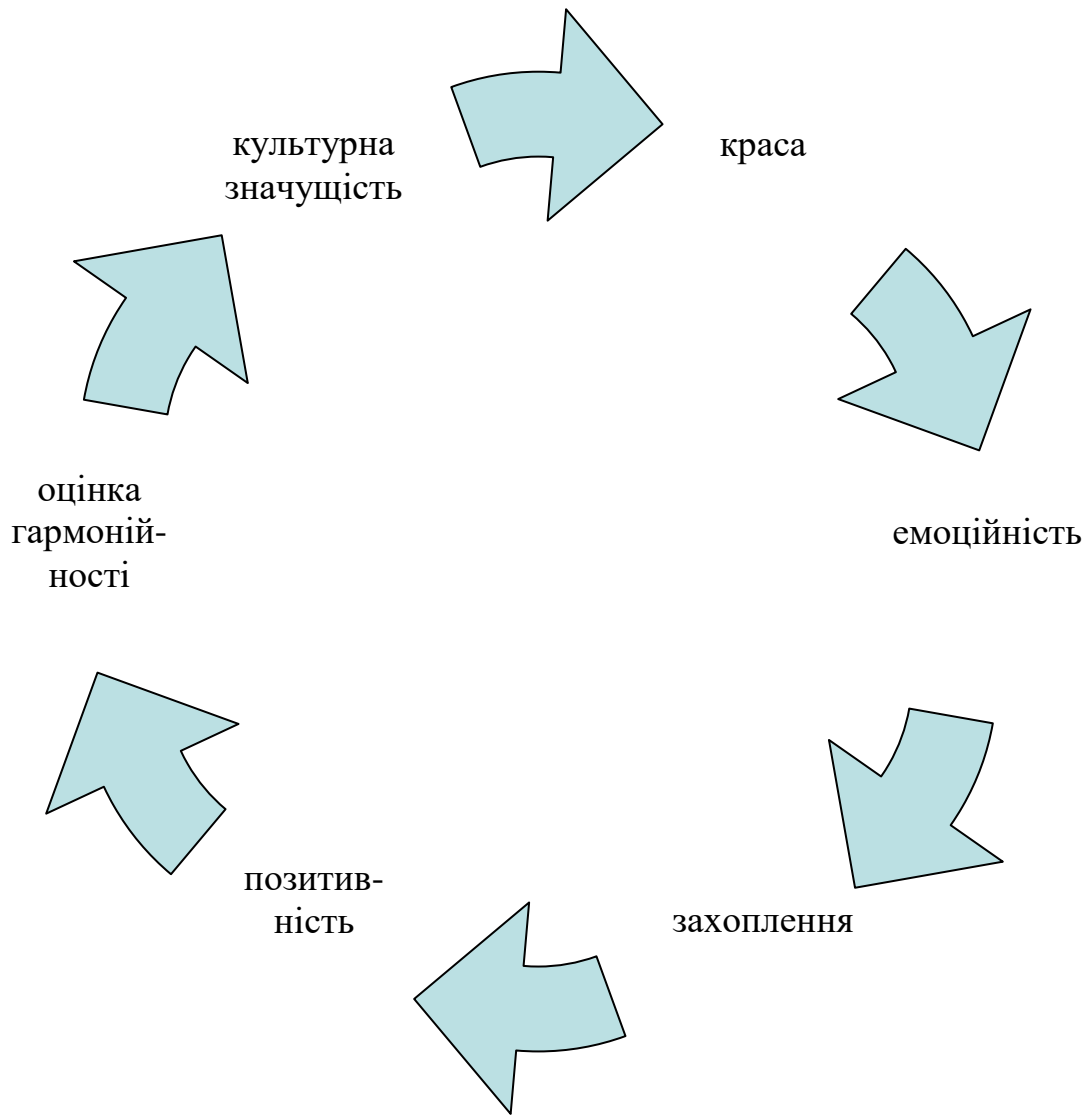

Рис. А. 3.1 Умови реалізації оцінної мовленнєвої діяльності комунікантів у гармонійній ситуації спілкування

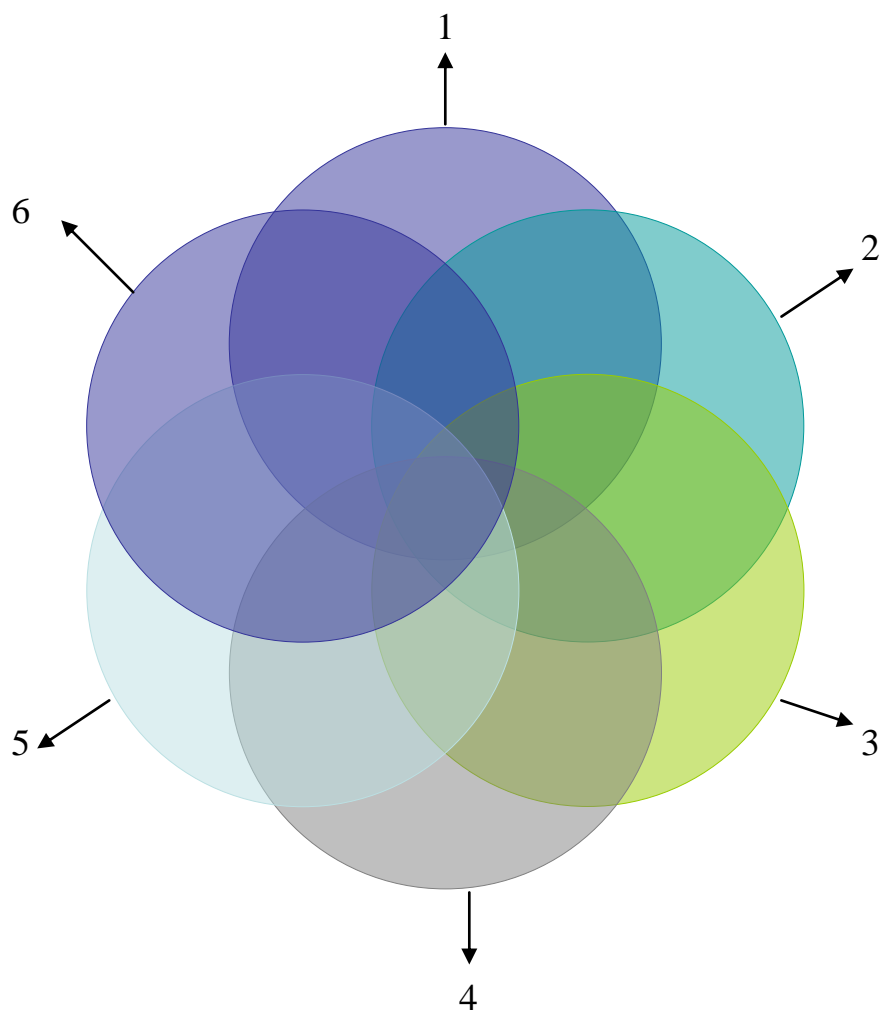

Рис. А. 3.2 Структура оцінної мовленнєвої діяльності в конфліктній ситуації спілкування

- де:
- 1 – сторони, які конфліктують
  - 2 – емоційне збудження
  - 3 – конфліктний характер комунікантів
  - 4 – мотиви сторін
  - 5 – зона розбіжностей
  - 6 – оцінний об'єкт конфлікту

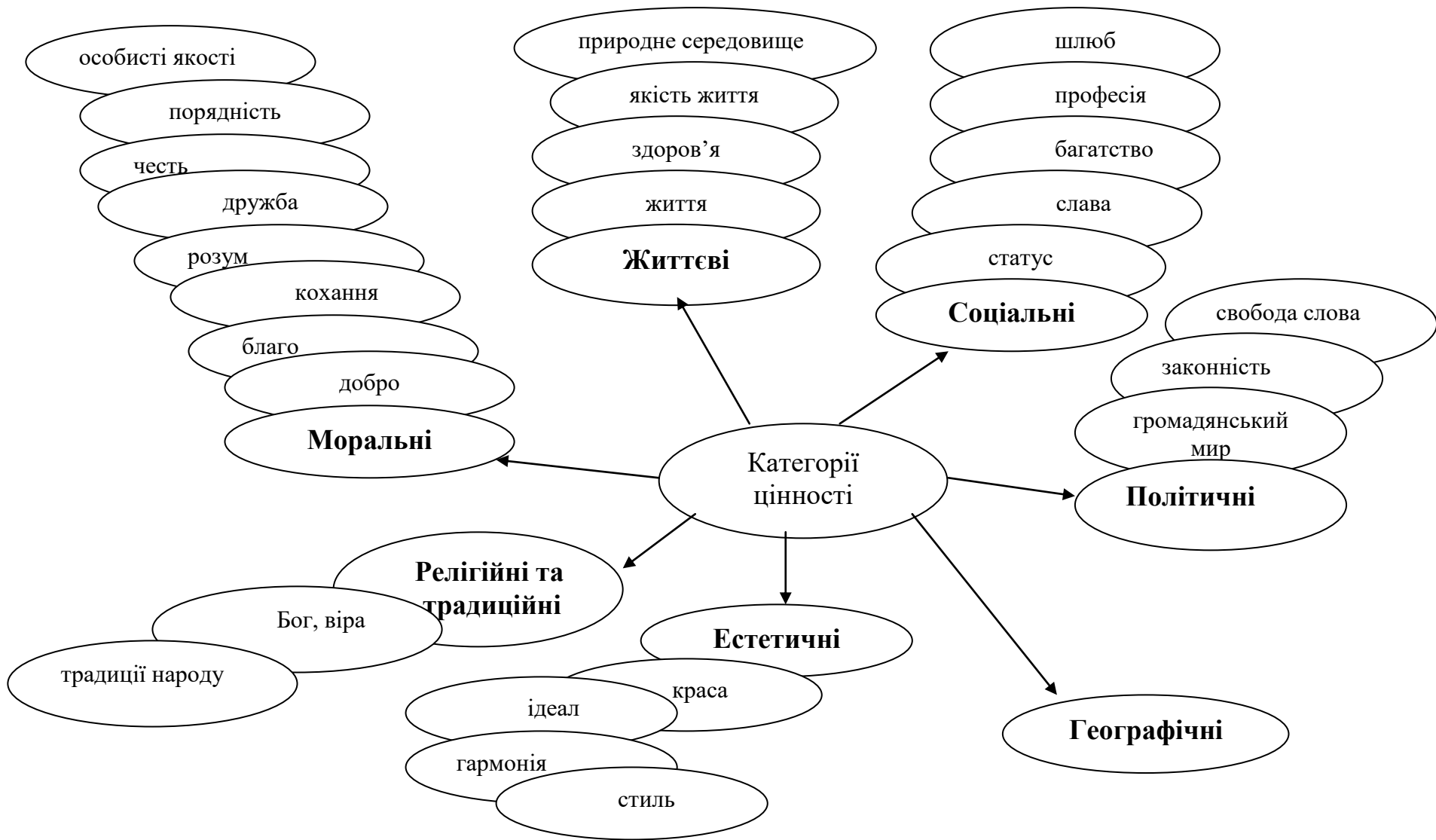

Рис. А. 4.1 Культурологічні категорії вираження цінності в НДД

Додаток Б
Фрагменти німецькомовних художніх діалогічних дискурсів

Дискурс 1

(із роману Utta Danella "Tanz auf dem Regenbogen". – S. 95–98)

Учасники: адресант – Лідія фон Венген, Соня

адресат – Грегор

Об'єкт оцінки – стан Елізабет, пан Оль, Елізабет, Грегор

Місце дії: кімната будинку

Lydia fiel etwas ein. "Apropos Fernsehen. Sie erinnern sich noch an Elisabeth Ohl?"

"Nein", antwortete Gregor gleichgültig. "Keine Ahnung. Wer ist denn das?"

"Die Frau, die Sie überfahren haben."

"Ach so. Wie geht es ihr eigentlich? Mein Gott, Lydia", er richtete sich auf. "Warum haben Sie mir nicht davon berichtet?"

"Ich dachte, Sie würden danach fragen."

"Hab' ich total vergessen. Also, wie geht es ihr?"

"Den Umständen entsprechend ganz gut. Sie kann schon aufstehen und im Sessel sitzen. Natürlich ist das Bein noch in Gips. Aber sonst scheint sie einigermaßen wieder in Ordnung zu sein."

"Na, Gott sei Dank! Sie können sich nicht vorstellen, was mir das für Sorgen gemacht hat." Das klang aufrichtig und überzeugend.

Allerdings nicht für Lydia. So siehst du aus, dachte sie. Du wusstest nicht einmal mehr ihren Namen.

"Haben Sie sie besucht?" fragte er.

"Ja. Ich habe sie einmal besucht. Nur einmal. Sie ist befangen und hat es nicht gern, wenn fremde Menschen kommen. Auch Frau Gulda war einige Male da. Sie erzählte mir neulich die Sache mit dem Fernsehapparat."

"Was ist das für eine Sache?"

Lydia erzählte, dass weniger Elisabeth, aber ihr Vater von dem Apparat entzückt gewesen sei, und dass also jetzt Herr Ohl den Fernsehapparat bei sich habe.

"Sie erinnern sich doch noch an Herrn Ohl?"

"Natürlich. Ein netter Mann." Als er davon sprach, war alles wieder da. Die seltsame Nacht, die Stunden bei dem alten Mann in seiner Wohnung. Wie er Feuer gemacht hatte und wie sie zusammen den Rotwein getrunken hatten. Gregor verspürte ein wärmendes Gefühl im Herzen. Dass er den Alten so vergessen hatte!

"Ich müsste sie eigentlich auch mal besuchen. Was meinen Sie, Lydia?" fragte er nach einer Pause. Es klang nicht sehr begeistert.

Sonja, die bisher geschwiegen hatte, hob den Kopf.

"Ich glaube, du spinnst. Du hast einen richtigen Tick mit diesen komischen Leuten. Lieber Himmel, du hast sie ein bisschen angefahren. War doch wirklich nicht so schlimm. Und dazu ist sie dir noch genau in den Wagen gelaufen. Sie war selber schuld. Und dann bezahlst du alles, Krankenhaus und Fernsehapparat, und was weiß

ich noch. Setzt dich die ganze Nacht zu dem Alten in die Wohnung. Und nun willst du sie auch noch besuchen. Das ist doch Blödsinn."

Gregor musterte sie sehr kühl. Sein schönes, gleichmäßiges Gesicht zeigte die überlegene Miene, die sein Publikum so sehr an ihm liebte.

"Mein liebes Kind, ich habe eben Verantwortungsgefühl. Hineingelaufen oder nicht, es war schließlich mein Wagen. Sie hätte tot sein können. Und es ist auf keinen Fall ein angenehmes Gefühl, wenn du gegen einen Menschen fährst." Er schloss die Augen, und sein Gesicht verzog sich schmerzlich. Leise und eindringlich sprach er weiter. "Ich habe das Gefühl noch immer in mir. Jetzt gerade, wenn ich davon spreche, spüre ich es. Der große, schwere Wagen, wie er gegen den leichten, schmalen Körper einer Frau stößt. Ich spüre es hier", er legte seine Hand auf die Brust, "hier ganz tief drinnen. Es ist ein ekelhaftes Gefühl."

Sonja meinte kühl: "Gib nur nicht so an."

"Was ist sie denn für eine Frau?" fragte er nach einer Weile.

"Schwer zu sagen", antwortete Lydia. "Als ich sie sah, lag sie im Bett, mitgenommen natürlich nach allem, was passiert ist. Man kann in solch einem Zustand schwer jemand beurteilen."

"Ist sie hübsch?"

"Was spielt denn das für eine Rolle?" fuhr Sonja gereizt dazwischen.

"Hübsch?" wiederholte Lydia. "Nun ja, das ist Ansichtssache. Mir gefiel ihr Gesicht. So klar gezeichnet, so ... so in sich geschlossen, wenn Sie verstehen, was ich meine."

"Natürlich verstehe ich. Und weiter?"

"Ja, was noch? Hübsch im Sinne Ihrer Filmleute ist sie sicher nicht. Aber sie hat ein Gesicht. Und sie hat wunderschöne Augen. Samtgrau, ganz ruhig und tief."

Gregor nahm gedankenvoll einen Schluck aus seinem Glas. Samtgraue Augen, ruhig und tief. Ihre Augen hatte er damals nicht gesehen. Aber an ihr Gesicht erinnerte er sich wieder. Und ihr Haar war blond gewesen, dunkelblond und weich und seidig.

"Was meinen Sie, Lydia, ob ich sie mal besuchen muss?"

"Sie müssen gar nichts. Sie haben alles getan, was Sie in Ihrer Situation tun konnten. Mehr als das. Wahrscheinlich würde es sie bloß verlegen machen, wenn Sie kämen."

Gregor hatte eine bessere Idee. "Ich werde den Alten besuchen. Er hat mir gut gefallen."

Lydia lachte. "Sie ihm auch. Er schwärmt in den höchsten Tönen von Ihnen, wie mir Frau Gulda erzählte."

"Als wenn du weiter nichts zu tun hättest", sagte Sonja giftig. "Mit solchen Leuten soll man sich gar nicht erst einlassen. Die wollen immer was. Wer weiß, was sie noch für Forderungen stellen. Die ganze Sache hat dich schon Geld genug gekostet."

"Es kann dir gleich sein, wofür ich mein Geld ausbe", sagte Gregor. "Natürlich werde ich den Alten besuchen. Und das Mädchen auch. Wann kommt sie denn aus dem Krankenhaus?"

"Das kann ich nicht sagen", entgegnete Lydia, "da müsste man den Arzt fragen."

"Jedenfalls kommen sie dann beide zur Erholung hierher, sie und ihr Vater. Das habe ich ihm damals versprochen." Jetzt, da er davon sprach, fiel ihm alles wieder ein.

"Hierher?" fragte Sonja empört.

"Warum denn nicht? Wir sind sowieso lange nicht da. Erst sind wir in Wien und dann zu den Außenaufnahmen in Jugoslawien. Was halten Sie davon, Lydia?"

"Ich finde, es ist eine gute Idee. Das Haus steht sowieso meist leer, und auf diese Weise erfüllt es doch mal einen guten Zweck. Dr. Andorf kann die weitere Behandlung übernehmen."

"Großartig", rief Gregor, "Sie haben doch immer die besten Ideen, Lydia. Andorf soll die Behandlung übernehmen. Und die beiden sollen hier schöne Ferien machen. Kein Mensch soll sagen, dass ich mich nicht um ein Unheil kümmere, das ich angerichtet habe. Ob nun verschuldet oder unverschuldet."

"Du Held, du Edelmensch", sagte Sonja spöttisch. "Vergiss nur ja nicht, dem armen Wurm einen Kuss zu geben, wenn du sie siehst. Sie wird sich bestimmt dann mit Wonne noch mal überfahren lassen."

Gregor beachtete sie nicht. Er erhob sich schwungvoll und sagte, allein zu Lydia gerichtet: "Ich muss Milena anrufen. Mal hören, was sie dazu meint."

Er ging aus dem Zimmer.

Sonja blickte ihm wütend nach.

"So ein albernes Theater", murmelte sie. Dann sah sie Lydia an. "Und Sie bestärken ihn noch in diesem Unsinn."

Lydia gab keine Antwort. Sie lächelte Sonja freundlich an. Freundlich und sehr überlegen.

Дискурс 2

(із роману Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann". – S. 23–27.)

Учасники: адресант – Трудхен

адресат– Матіас

Об’єкт оцінки – представник кредитної компанії

Місце дії: будинок родини

Der Vertreter sei so nett gewesen, sagte Trudchen. Was Schölermann noch mehr empörte. Nächstens würde er einen Mercedes kaufen, weil der Verkäufer einen neuen Schlips umhat!

"Aber nein!" wehrte sich Trudchen. "Er war wirklich ganz reizend und will uns ..."

"... mit den Zahlungsbedingungen weitgehend entgegenkommen! Die alte Leier!" unterbrach Schölermann. „Erst wird einem weisgemacht, dass man, wenn man’s nur richtig betrachtet, eigentlich überhaupt nichts zu zahlen braucht. Und zwei Monate später flattern einem die Zahlungsbefehle ins Haus, der

Gerichtsvollzieher kommt mit den besten Grüßen von deinem reizenden Vertreter und holt das Ding wieder ab. So sieht das aus!"

Schölermann setzte sich. "Und meine Frau ...", wollte er fortfahren, als Trudchen ihn unterbrach.

"Deine Frau rutscht mit der Bürste in der Hand auf den Knien herum, um den Teppich sauberzuhalten! Ein Staubsauger ist kein Gerümpel. Ein Staubsauger ist ein unentbehrlicher Helfer der Hausfrau und darf in keinem modernen Haushalt fehlen!" rief sie mit heller, vor Entrüstung bebender Stimme.

"So!" meinte Schölermann. "Fein auswendig gelernt! Was so ein Herr Vertreter meiner Frau alles in den Kopf setzen kann! Bis jetzt sind wir vierundzwanzig Jahre ..."

"Sind wir nicht!" ereiferte sich Trudchen. "Wir haben in Berlin sehr wohl einen Staubsauger gehabt! Und das in einer Zeit, da du noch einfacher Angestellter bei der Möbelfirma warst! Damals warst du noch nicht Prokurist bei Plattermeyer und Co.!"

Schölermann blickte zur Küchendecke hinauf, als müsse ihm von dort Hilfe zuteil werden.

"Damals hatte man andere Preise, damals mussten wir nicht unseren Haushalt vom Handtuch bis zum Kochtopf erneuern, damals hatten wir keine drei Kinder!"

Schölermann hielt erschöpft inne. Es wurde ihm plötzlich klar, dass die letzten fünf Jahre für ihn nichts anderes bedeutet hatte als ein Wettrennen mit den nötigen Anschaffungen.

Man schrieb das Jahr 1954.

Andere hatten Autos, Kühlschränke und manche sogar einen Fernsehapparat. Und diese anderen waren meist jünger als Schölermann.

War er untüchtig?

Nein. Schölermann wehrte sich gegen solche Gedanken. Er war nur langsamer, bedächtiger. Er ließ seine Frau nicht in fremden Büros arbeiten, und seine Kinder wuchsen in einem richtigen Zuhause auf.

Dieser verdammte Staubsauger!

Der brachte alles durcheinander.

Schölermann begann, wieder laut zu denken. "Trudchen", sagte er, "wir haben soeben ausgerechnet, dass es hinten und vorne nicht langt. Wir verdienen zuwenig und geben zuviel aus. Und was tut meine Familie? Gar nichts! Meine Frau kann anscheinend auch nichts anderes als Hut aufsetzen und Geld ausgeben."

Es folgte eine wohlsortierte Auswahl jener Feststellungen, die das Geldausgaben der Frauen seit Urzeiten begleiten. Vom Rausch des Kaufens war die Rede und davon, dass Trudchen, hätte sie am Zweiten des Monats gar noch eine Mark in der Tasche, sofort verzweifelt nachdenken müsse, wie sie auch die noch ausgeben könne.

Trudchen schwieg. Sie kannte das Programm ihres Mannes. Nur das mit dem Hutaufsetzen und Geldausgeben, das war neu.

Das traf sie.

Wir haben keine Schulden, dachte sie, das Geld ist alle, und morgen bekommen wir neues. Wegen 12 Mark 40 monatlich sagt man nicht solche Sachen von Hutaufsetzen und Geldausgeben!

"Weißt du eigentlich", begann sie und machte ein beherrschtes Gesicht, "wie schwer es ist, mit dem Geld zu haushalten? Bitte, kaufe selbst ein, und du siehst, was ein Zehnmarkschein wert ist!"

"Papperlapapp", empörte sich der Vater. "Ich bin nicht blind. Ein Rettich ist nicht teuer und eine Mohrrübe auch nicht. Und Quark ist gesund! An Stelle von Bohnenkaffee kann man sehr gut auch mal was anderes trinken: Milch zum Beispiel!"

"Hach!" machte Trudchen und sah aus wie eine Sängerin, die viel Lautes singen muss. "Rettich essen und Mohrrüben, schön, das will ich. Davon ist noch niemand gestorben. Aber mal eine Tasse Kaffee ... das ... das ..." Die Stimme versagte ihr. "... das gönnt man den Ärmsten der Armen", fuhr sie fort, als sie ihre Fassung wiedergewonnen hatte, "den Ärmsten der Armen! Und in Brasilien schütten sie den Kaffee sogar ins Meer und ich ... ich ..."

Wieder versagte ihre Stimme. Sie barg ihr Gesicht im Taschentuch.

"Hut aufsetzen", klang es dumpf hinter ihren Händen.

Schölermann wusste nun auch nicht mehr viel Neues zu sagen. Es folgten noch die notwendigen Reden vom Irrenhaus, in dem kein Mensch leben könne, und vom armen Manne, der alles seiner Familie gönnt und deshalb nicht einmal eine Tüte Geleebonbons für sich selbst kauft. Dann schien das Repertoire erschöpft und die Aufregung fürs erste beendet.

Plötzlich aber hob Trudchen den Kopf aus den Händen, sah Matthias mit dem Blick einer Schlangenbeschwörerin an und sagte lautlos: "Die Rate für das Schlafzimmer haben wir in unserer Aufstellung vergessen."

Schölermann sagte gar nichts. Er zündete sich eine Zigarette an und rauchte eine Weile stumm vor sich hin.

"Musste ja auch ein Schlafzimmer sein!" sagte er böse.

"Hättest du gern zwei Badewannen zum Schlafen?" fauchte Trudchen.

"Nein", antwortete Schölermann mit Würde, "eine alte Couch hatte es auch getan. In Russland haben wir ..."

"... auf der Erde geschlafen und Läuse gehabt", ergänzte Trudchen mit dem Ausdruck eines Menschen, der eine Geschichte zum tausendsten Male hört.

"Wohnen heißt nicht hausen!" verkündete sie nun mit der Überzeugungskraft von Frauenfunk-Vorträgen. "Man muss seinem Kulturbewusstsein zuliebe auch manche Unbequemlichkeit in Kauf nehmen!"

"Seit wann", wollte Schölermann nun wissen, "verlangt mein Kulturbewusstsein, dass ich einen Staubsauger kaufe?"

"Gut, Vater", sagte sie mit jenem leisen Seufzen wohlerzogener Resignation, das langjährigen Ehefrauen oft eigen ist, "wenn du meinst, unterlassen wir es eben. Den Staubsauger geben wir zurück, und die Rate für das Schlafzimmer ..."

Sie stand auf und sah auf die Küchenuhr.

"... da muss ich eben sehen, wie ich das im Haushalt einspare", beendete sie ihren Satz leise und ein bisschen eingeschnappt.

Schölermann paffte lauter kleine Rauchwölkchen vor sich hin.

"Trudchen", sagte er dann, "dass ich ein alter Knurrhahn bin, daran hast du dich wohl gewöhnt?" Trudchen fuhr herum.

"Nein", sagte sie, und in ihren Augen funkelten Tränen, "nie!!"

Draußen ging die Haustür. Die Kinder kamen. Trudchen fuhr sich über die Augen und setzte sich. Schölermann griff zur Zeitung.

Man saß sich stumm gegenüber, ein jeder mit inniger Verbissenheit gemütlichen Feierabend darstellend.

Дискурс 3

(із роману M.L. Fischer "Das Schicksal der Lilian H." – S. 48–49)

Учасники: адресант – доктор Куліке

адресат – доктор Штурм

Об'єкт оцінки – начальник із боку підлеглих, доктор Штурм (із боку доктора Куліке)

Місце дії: інститут судово-медичної експертизи

Dr. Kulicke hatte die Tote von allen Seiten umtanzt und Blitzaufnahmen von ihr geschossen; jetzt gab es für ihn nichts mehr zu tun. "Verdammt", fluchte er, "wenn der Alte nicht bald kommt, fangen wir ohne ihn an." Er warf einen ausgebrannten Blitzlichtwürfel achtlos in den Abfalleimer. "Ich habe keine Lust, mir den ganzen Samstag versauen zu lassen."

Die breite Sonnenbahn, die durch eines der vergitterten Fenster in den Raum fiel, ließ sein rotes Haar aufleuchten.

"Immer mit der Ruhe." Dr. Michael Sturm schüttelte den Ärmel seines hochgeschlossenen Kittels zurück und sah auf seine Armbanduhr. "Geben wir ihm noch ein bisschen Zeit. Als Leiter des Instituts muss er spätestens drei Stunden, nachdem er die Nachricht vom Mord erhalten hat, zurück sein, und ich wette, er schafft es noch. Bisher hat er es immer geschafft."

"Mir wäre es lieber, er kreuzte erst gar nicht dauernd in der Weltgeschichte herum", beschwerte sich Dr. Kulicke, "immer läßt er uns die Drecksarbeit machen. Und wenn er schon mal zu Hause ist, schreibt er bestimmt an einem seiner Bücher, anstatt –"

Dr. Sturm fiel ihm ins Wort.

"Du wirst lachen, aber mir ist das sogar lieber so. Ich arbeite gern selbständig."

"Na wunderbar. Du arbeitest selbständig, und der Alte erntet die Lorbeeren und streicht das Geld ein. Eine erstklassige Einteilung. Soll ich dir mal was sagen. Michael? Du bist ein kompletter Idiot. Wenn du es dem Alten so leicht machst, wird er dich nie weglassen. Ich dachte, der Reinfeld mit Kiel wäre dir eine Lehre gewesen."

Dr. Sturm zupfte an seinem dichten, dunkelblonden Bart. "Es ist gar nicht sicher, das der Alte was damit zu tun hatte."

"Junge, Junge, du bist ein naives Gemüt! Was hat übrigens deine Eva dazu gesagt? Sie war wohl schwer enttäuscht, was?"

Ehe Dr. Sturm noch eine Antwort geben konnte, öffnete der Leichendiener die Tür. "Der Herr Professor", verkündete er ehrfurchtsvoll.

Дискурс 4

(із роману Heinz Sponzel "Made in Germany: die dramatische Geschichte des Hauses Zeiss". – S. 58–61)

Учасники: адресант – професор Снелль

адресат – Ернст Аббе

Об'єкт оцінки – Ернст Аббе, професор Снелль

Місце дії: робочий кабінет професора

Das Essen verlief sehr einsilbig. Immer wieder versuchte Elise, die gedrückte Stimmung mit irgendeinem kleinen Scherz zu verscheuchen. Aber es gelang ihr nicht. Das junge Mädchen empfand es fast als eine Erlösung, als die beiden Männer aufstanden und sich ins Arbeitszimmer des Professors zurückzogen. Dort glaubte sich Professor Snell berechtigt, seinen jungen Kollegen ernstlich zu warnen. Er lehnte sich in seinen Sessel zurück, steckte sich eine Zigarre an und sah Abbe prüfend in die Augen.

"Ich fühle mich nicht befugt, Ihnen irgendwelche Vorwürfe zu machen. Aber als älterer Kollege darf ich Ihnen vielleicht sagen: Auf diesem Weg, den Sie jetzt gehen, kommen Sie in Jena nicht weiter. Mein Gott, was sind Sie für ein Eigenbrötler!"

Umsonst wartete der Professor auf eine Antwort Abbes. Der junge Dozent saß stumm vor ihm, sein hageres Gesicht war verschlossener denn je. Es war abgewandt, mit seinen Gedanken schien er ganz woanders zu sein. Hatte er überhaupt zugehört? Bei diesem Menschen wußte man nie, woran man war. Professor Snell stand auf. Er tat das immer, wenn er sich ärgerte. Mit zornig klingenden Schritten ging er im Zimmer auf und ab.

"Sie sollten sich endgültig darüber klarwerden, dass Sie als Dozent an der Universität von Jena gewisse gesellschaftliche Verpflichtungen haben. Was Sie innerlich darüber denken, das kann und will Ihnen niemand verwehren. Es wurde aber bereits übel vermerkt, dass Sie in der letzten Zeit sich mehr als bisher abgesondert haben. Sie wissen, wir haben einmal in der Woche unseren Kegelabend, einmal treffen wir uns in der mathematischen Gesellschaft, und am Wochenende ist unser Kneipabend." Sie können sich davon nicht ausschließen. Am allerwenigsten Sie, der Sohn eines Arbeiters! Ein Mensch, der ohne Standesbewusstsein zum Akademiker wurde."

Ernst Abbe war plötzlich hellwach und sprang auf. Er versperrte dem Professor den Weg. Es war, als wollte er in ihm das Schicksal herausfordern.

"Sie wollen also damit sagen, dass ich, der Sohn eines Arbeiters, mehr oder weniger als Außenseiter betrachtet werde?"

Professor Snell war erschrocken. So hatte er es nicht gemeint. Beruhigend legte er die Hände auf die Schultern des jungen Dozenten.

"Was ich persönlich von Innen halte, wissen Sie gut genug. Ob ich die Meinung der sogenannten guten Gesellschaft von Jena teile, das steht auf einem anderen Blatt. Soviel mir aber bekannt ist, wurden Sie bisher von keinem anderen Kollegen zum Mittagessen eingeladen. Gibt Ihnen das nicht zu denken? Abbe, wenn Sie doch endlich einsehen wollten, dass ich es gut mit Ihnen meine! Wenn Sie doch begreifen würden, dass man sich über eine Gesellschaftsordnung nicht einfach hinwegsetzen kann, am allerwenigsten dann, wenn man erst am Anfang seines Weges steht! Sie waren mein bester Schüler, die Universität hat keinen fähigeren Privatdozenten als Sie. Verbauen Sie sich Ihren Weg nicht durch Ihre Dickköpfigkeit!"

Professor Snell war ganz ruhig geworden. Er setzte sich wieder und wartete, bis auch Ernst Abbe wieder ihm gegenüber im Sessel Platz nahm. Diese Aussprache musste sein.

"Entschuldigen Sie", begann Ernst Abbe, "aber irgendwem musste ich es einmal sagen. Sie wissen, ich habe meine Mutter verloren, als ich noch sehr klein war. Nichts gegen meinen Vater. Aber ein Kind, das ohne Mutterliebe aufwächst, muss immer auf vieles verzichten. Vielleicht bin ich deswegen so ein Eigenbrötler, so dickköpfig und – wenn Sie es so nennen wollen – so verschlossen. Doch darum allein geht es nicht. Drei Abende in der Gesellschaft von Jena! Ich kann es mir nicht leisten. Der Tag hat nur 24 Stunden. Sechs Stunden braucht man mindestens zum Schlafen. Die Stunden, die mir übrigbleiben, kann ich nicht verschwenden, Herr Professor. Ich will etwas schaffen, etwas erreichen. Wenn ich mich jemals durchsetzen werde, dann nur durch meine wissenschaftliche Leistung. Ich meine, sie sollte mehr gelten als die sogenannten guten Beziehungen."

Über das Gesicht des Professors huschte der Anflug eines Lächelns:

"Manchmal sind Sie beneidenswert jung. Sie sind ein Idealist, Abbe. Mit Idealismus allein kommt man nicht sehr weit, glauben Sie einem alten erfahrenen Mann. Ich meine es wirklich gut mit Ihnen und würde Ihnen empfehlen, doch noch einmal darüber nachzudenken. Ich bin sicher, dass Sie einmal großen Erfolg haben werden. Aber warum machen Sie sich den Weg so schwer, wenn er über die Gesellschaft doch viel leichter ist!"

"Meinen Sie?" fragte Abbe zurück. "Ich glaube nicht an die Gesellschaft. Ich glaube nur an meine Aufgabe."

Дискурс 5

(із роману Tommy Jaud "Rest Urlaub". – S. 37–39)

Учасники: адресант – Біне (наречена Петера)

адресати – Петер, Пічі

Об'єкт оцінки – Петер та його життя

Місце дії: квартира

"Bist ja schon da!", sagte Biene trocken, als ich die Türe zu unserem Wohnzimmer öffnete. Seit Mittag hatten wir nicht mehr miteinander geredet.

"Hi", begrüßte mich auch Steffi und legte ihren Stift beiseite. Ich war mir sicher: Steffi wusste bereits alles von meiner Grundstücksverweigerung und schaute nun ebenso kühl wie Biene. So einfach war das bei Frauen. Und es funktionierte sogar: Mir schnürte sich sofort der Magen zu. Ich hasste unausgesprochene Probleme und zudem war ich ein zu schlechter Schauspieler, als dass ich unser mieses Karma die nächsten Minuten hätte überspielen können.

"Neuer Schlager für die Hochzeit?", fragte ich gequält lächelnd und setzte mich neben Steffi.

"Ja", sagte Biene, „neuer Schlager für die Hochzeit!“

"Hab schon gehört von draußen, ihr textet ›Aber bitte mit Sahne‹ um, stimmt's?"

Die beiden Frauen nickten. Meine Stimme hatte noch immer diesen weinerlichen Weichei-Unterton. Ich räusperte mich.

"Und ... was macht ihr draus?"

"Aber bitte mit Arne!", verkündete Biene trocken.

"Wir machen ›Aber bitte mit Arne‹ draus!", bestätigte Steffi.

"Das", sagte ich, "ist eine ganz tolle Idee!"

Es folgten einige höchst unangenehme Sekunden des Schweigens. Schließlich hielt ich es nicht mehr aus, stand auf und zog Biene hoch zu mir.

"Was ist denn?", fragte sie und wusste genau was war, schließlich kannte sie mich schon neun Jahre und elf Monate.

"Ich muss dich unbedingt mal kurz alleine sprechen!"

Ich wusste gar nicht so genau, was ich mit ihr besprechen sollte. Ich wollte lediglich die Harmonie zwischen uns wieder herstellen. Wir gingen in unser Schlafzimmer, ich atmete dreimal tief aus und schloss die Tür. Biene setzte sich auf die Fensterbank und blickte mich ängstlich an.

"Du magst den Refrain nicht, oder?"

Ich fand den Refrain zum Kotzen, aber darum ging es nicht. Also umarmte ich Biene und gab ihr einen Kuss in den Nacken.

"Entschuldigung", flüsterte ich und zog sie noch ein bisschen näher an mich ran. Biene hielt mich fest, als wolle sie mich nie wieder loslassen.

"Du hast sicher erwartet, dass ich mich freue, oder?"

Biene löste sich aus meiner Umarmung und wischte sich eine Träne aus dem Gesicht.

"Weißt du, wie lange ich mir diesen Moment vorgestellt habe? Wie wir auf der Wiese picknicken und ich dir sage, dass das unser Grundstück sein konnte?"

Ich schluckte.

"Ziemlich lange?"

"Wir sind keine zwanzig mehr, Mausbär! Du musst dich mal entscheiden, wie's weitergeht mit uns."

"Hab ich doch. Wir wohnen zusammen. Ich bin dein Freund!"

"Eben! Da könntest du eigentlich langsam mal wissen, wo die Reise hingeht!"

Das war ja das Problem. Ich hatte keinen blassen Schimmer, wo die Reise hinging. Dazu kam dieses latent rumorende Gefühl der Unzufriedenheit. Aber natürlich war es nicht der Zeitpunkt, um über Grundsätzliches zu sprechen.

Aus dem Wohnzimmer sang Udo Jürgens: "Auf Früchteeis, Ananas, Kirsch und Banane, ABER BITTE MIT SAHNE!" Dann würgte Steffi ihn durch die Pausetaste ab. Wir mussten beide lachen darüber und mit dem Lachen kam die Erleichterung.

"Wir schaffen das schon!", sagte ich und umarmte Biene.

"Ja?"

"Ganz bestimmt!"

"Ich lieb dich doch, Mausbär!"

"Ich dich auch!"

Дискурс 6

(із роману Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann". – S. 160–161.)

Учасники: адресант – Трудхен

адресат – пан Шьолерман

Об'єкт оцінки – Маріанне, пан Федерляйн

Місце дії: вдома у пана Шьолермана

Drinnen im Wohnzimmer aber nahm der Abend seinen Fortgang. Als Herr Federlein und Marianne gegangen waren, räumte Trudchen die Gläser fort und brachte die Aschbecher in die Küche. Ihr ganzer Charme schien erloschen. Sie sah nur noch traurig aus.

Ich säusele ihr nicht die Ohren voll wie Herr Federlein..., dachte Matthias grimmig, mit mir allein ist es ihr nicht mehr gut genug.

Beide hantierten sie stumm in der Küche.

"Marianne ist sehr charmant", sagte Trudchen leichthin.

"O ja", nickte Schölermann voll Überzeugung, "eine wundervolle, ganz seltene Frau!"

Dann schwiegen sie wieder.

"Ich freue mich auf das warme Wasser", sagte Trudchen, als sie einen Kessel Spülwasser vom Herd nahm.

"Fein, was?" Schölermann lächelte dünn. "Herr Federlein hat das ja fabelhaft gemacht!"

Pause.

"Er muss es ja nicht bezahlen!" begann Schölermann wieder das Gespräch, einen wütenden Unterton in der Stimme.

"Nein", sagte Trudchen, "aber er hat zuerst daran gedacht... er ist überhaupt immer so nett zu mir ..."

Sie rieb versonnen auf einem Teller herum.

"An seinem Rasierwasser ist ihm ja sicher nichts gelegen!" gab Schölermann bissig zurück und begann, die Gläser abzutrocknen.

"Ach du!" sagte Trudchen plötzlich ganz laut und mit weinerlicher Stimme. Schölermann drehte einem Glas den Stiel ab.

"Was heißt ... ach ich?" fragte er mit Donnerrollen.

"Nichts", sagte Trudchen, und ihre Lippen zitterten.

"... vierundzwanzig Jahre sind auch lange genug ..."

"Für dich?" fragte Schölermann und gab sich Mühe, kühl zu bleiben.

"Nein!" Trudchen fuhr herum, und aus ihren Augen kullerten Tränen. „Für dich!"

Schölermann sah sie an.

Дискурс 7

(із роману Alix Raabe "Kinder und Kegel". – S. 68–70)

Учасники: адресант – Сісса (дочка Саскії)

адресат – Сімон

Об'єкт оцінки – картини дівчинки

Місце дії: на луку

"Ich kann auch malen", sagte sie.

"Wirklich? Was denn?"

"Alles", antwortete Sissa schlicht und umfasste die ganze Welt mit einer Armbewegung. "Soll ich's dir zeigen?"

Er zögerte. Eigentlich wollte er jetzt auf stehen und ins Haus gehen, es wurde trotz der Decke langsam kühl unter ihm. Viel Lust hatte er nicht, neben einem Kind zu sitzen und ihm beim Malen zuzusehen. Falls sie das überhaupt gestattete; er selbst hatte viel dagegen, wenn ihm jemand zusehen wollte.

Andererseits gab es keinen besseren Weg, es dieser Meerwald zu zeigen. Und außerdem war die Kleine da nicht nur Kind – sie war auch Modell, hatte also die Grenze gesprengt, einen Fuß schon in seiner Welt...

Er gab ihr einen der Zeichenblöcke und schlug ihn auch noch auf. Sissa ließ sich neben ihm nieder.

"Was soll ich denn malen?"

"Na ... den Baum dort." Er deutete auf die junge Kastanie im Schmuck ihrer Blütenkerzen. (Die war noch recht klein, das konnte nicht ewig dauern.)

"Okay."

Sie griff quer über ihn nach den Stiften, die auf der Decke lagen, linste kurz über die Wiese und begann zu zeichnen. Beneidenswert. Schaute den Baum an und legte los. Kein Nachdenken, kein Ringen, kein Grübeln. Ach ja ... Mit einem Gemisch aus Herablassung und leichter Verlegenheit sah Simon zu, wie die Kinderhand mit raschen Strichen einen krakeligen Baum auf dem Papier entstehen ließ. Sissa arbeitete konzentriert, eine rosige Zungenspitze im Mundwinkel, es juckte

Simon in den Fingern, das zu zeichnen, aber er blieb still sitzen. Nach knapp fünf Minuten seufzte Sissa zufrieden auf und reichte Simon das fertige Bild.

Jetzt musste er irgendwas sagen, ›gut‹ oder ›wirklich gut‹ oder so. Das sagte man doch gewöhnlich, wenn einem Kinder ein Bild malten? Aber irgendwie blieb ihm das im Hals stecken. Hatte mit ihren Augen zu tun, so grau, so ernsthaft, so sicher.

Er senkte den Blick zurück aufs Papier, musterte das kindliche Machwerk abermals. Dann noch einmal. Dann überrascht den wirklichen Baum. Und wieder das Bild. Sie hatten wenig Ähnlichkeit miteinander, das Original und das Gemälde. Die Äste saßen verkehrt, blieben flach und verzerrt. Auch die Blätter waren nur grüne Flecken, und die Blüten waren proportional viel zu groß.

Und trotzdem erkannte Simon, bis zur Ungläubigkeit verblüfft, die Essenz des Vorbilds darin: Genau so jung, genau so entschlossen und aufstrebend blühte der junge Kastanienbaum dort drüben wirklich, ganz genau so!

"Das ist gut – richtig gut", sagte er, überrascht und ehrlich. "Du kannst wirklich malen!"

Er starrte auf das Blatt. Neben ihm stand Sissa auf, befriedigt strahlend.

"Hab' ich ja gesagt!" Sie nahm ihren Löwenzahnkranz ab und schlenkerte damit. "Ich geh' jetzt heim, ich hab' Hunger. Kommst du mit?"

Ein letzter Blick, dann legte Simon das Zeichenblatt in seinen Block, raffte wortlos sein Malzeug zusammen und klemmte es samt der Decke unter den linken Arm. Gemeinsam schlenderten sie über die Wiese, dem Gutshaus zu.

"Das Bild in der Halle ist von dir, sagt Mama."

"Ja", antwortete Simon, merkwürdig gespannt. Die Kleine zögerte.

"Das ist auch gut", meinte sie dann freundlich, zögerte wieder und setzte hinzu: "Kannst du auch richtige Häuser malen?"

Simon verbiss sich ein Lächeln.

"Richtige Häuser? Ich weiß nicht..."

Warme kleine Finger krochen in seine Rechte.

"Ich kann's dir zeigen, wenn du willst", bot Sissa an.

"Es ist ganz einfach!"

Дискурс 8

(із роману Alix Raabe "Kinder und Kegel". – S. 21–29)

Учасники: адресант – Саскія (домогосподарка)

адресат – Сімон (відомий художник)

Об'єкт оцінки – дочка Саскії

Місце дії: вдома у Сімона

Die Küche sah leider noch genauso aus wie vor zwei Stunden, peinlich, peinlich. Im Grunde hatte sein Bruder natürlich Recht, er brauchte wirklich eine Haushälterin, aber verdammt, diese Situation war Marcus' Schuld, schließlich hatte er gesagt...

Saskia Meerwalds Blick umfasste kühl und kompetent die Spülmaschine.

„Was ist denn daran kaputt?“

„Ich weiß nicht – sie spült nicht richtig“, gab Simon mit verlegenem Achselzucken Auskunft. „Und unten steht das Wasser drin. Ich habe schon den Kundendienst angerufen, aber der kann vor nächster Woche nicht kommen.“

Wortlos öffnete die Frau mit den rosa Lippen das Gerät, ging in die Hocke, betrachtete das stehende Schmutzwasser unten – Spiegelbild seiner absoluten Unfähigkeit, auch nur das Geringste richtig zu tun. Simon wand sich innerlich.

„Nein, bitte – lassen Sie doch ...“

Saskia Meerwald beachtete seine Einwände nicht mehr als das Summen einer Fliege. Scharfäugig inspizierte sie weiter. „Haben Sie einen Eimer?“

Einen Eimer, einen Eimer ... Simon raste gedanklich schon wieder durchs Haus, nochmals ›ich weiß nicht‹ ging wirklich nicht. (In der Besenkammer vielleicht?).

„Einen Augenblick.“

In der Besenkammer war kein Eimer, aber nach minutenlanger, hektischer Suche fand er einen am Fuß der Kellertreppe, samt Lappen. Erleichtert apportierte er ihn in die Küche. Dort stand inzwischen der untere Geschirrkorb auf dem Boden, und Saskia Meerwald schöpfte eben mit einer gebrauchten Tasse die letzten Wasserreste in eine schmutzige Schüssel. Ihr Dutt wippte rhythmisch mit, da stimmte was nicht mit der Verankerung. Überhaupt stimmte mit dem ganzen Dutt was nicht, dachte Simon und musterte ihn mit nachdenklichen Maleraugen.

Die Frau stellte die Tasse weg, griff in das Innere der Maschine und zeigte ihm ein weißes Plastikteil. Ein verdrecktes, ehemals weißes Plastikteil. Ekelhaft.

„Kein Wunder, dass die nicht mehr abpumpt. Das Sieb ist ja völlig verstopft! Das muss nach jedem Spülgang gereinigt werden. Haben Sie eine Bürste?“

Simon – mit Eimer – spürte, wie ihm das Blut zu Kopf stieg und stammelte etwas Unzusammenhängendes. Die Waldteiche glitzerten auf, dann wandte sich die Frau um und öffnete mit sicherem Griff das Schränkchen unter dem Abwaschbecken.

„Ja, Sie haben.“

Sie nahm eine runde Bürste mit Stiel heraus und schrubbte das Plastikteil unter fließendem Wasser sauber. Anschließend baute sie es wieder ein.

„Jetzt sollte sie eigentlich wieder funktionieren.“

Flink räumte sie beide Geschirrkörbe ein, füllte den Behälter für das Pulver und drückte auf einen Knopf. Die Maschine legte so eifrig los, als hätte sie Angst, widrigenfalls mit einem Schraubenzieher bearbeitet zu werden. Saskia Meerwald drehte sich um, kontrollierten Triumph in den Augen, und Simon hatte das starke Gefühl, dass jetzt kein guter Moment für die Frage nach den Referenzen war.

„Vielleicht zeigen Sie mir jetzt den Rest des Hauses. Es wird ja eine Weile dauern, bis die Maschine abpumpt.“

Eine halbe Stunde lang gingen sie durch das Haus. Simon beschränkte sich darauf, Türen zu öffnen und Zimmer zu erklären, und Frau Meerwald sagte abwechselnd ›mhm‹ und ›aha‹ und ließ alle paar Meter ein bisschen Selbstinformation einfließen: Offenbar war sie seit langem verwitwet, in diversen Firmen tätig gewesen, hatte sich aber ›immer schon‹ nach dem Landleben gesehnt, weil ihr der Trubel in der Stadt nicht ›behagte‹. Simon hörte zu und nickte und überlegte, wie

er sie nach ihren Kochkünsten fragen konnte. Ein wichtiger Punkt; er selbst konnte nur Spiegeleier und Kartoffelpüree, und beides hing ihm inzwischen meterweit zum Hals heraus.

Aber Frauen, die angstfrei Geschirrspüler reparierten, konnten sicher auch kochen. Und der Spüler war repariert: Saskia Meerwald bestand darauf, das zu überprüfen. (Nicht, dass er versucht hätte, sie davon abzuhalten.)

„Na bitte“, meinte sie beim Anblick des dampfenden, aber sauberen Geschirrs befriedigt. „Es war nichts weiter als ein verstopftes Sieb.“

„Ja, wirklich wunderbar, vielen Dank.“

Simon kam sich idiotisch vor.

„Keine Ursache, war nur eine Kleinigkeit“, sagte die Frau mit ihrem Ich-kann-alles-Lächeln. Sie fingerte am Riemen ihrer klobigen Handtasche herum und fragte: „Waren das nun alle Räume?“

„Ja – das heißt, bis auf das Atelier im dritten Stock“, antwortete Simon und ergänzte hastig: „Aber damit haben ... hätten Sie nichts zu tun, das mache ich selbst, aufräumen und so.“

Sie hob die Braue. (Sie glaubte ihm nicht!)

„Ein Atelier? Sind Sie Maler?“

„Ja, ich male. Ich meine, ich bin Maler.“

Himmel, was war denn nur los mit ihm? Bloß weil sie Spülmaschinen reparieren konnte und ihn irgendwie an seine Erstklasslehrerin erinnerte mit ihrem Dutt? Aber er war nicht mehr sechs und an sein Atelier kam sie nicht ran, auf gar keinen Fall.

„Interessant“, sagte die Frau ruhig. „Ich habe nur gefragt, weil ich die große Wohnung nicht gesehen habe, die >gestellt< wird ...“

„Die Wohnung, ja, also, Wohnung ist eigentlich ... Es ist mehr ein Haus“, erklärte Simon gewissenhaft. „Ich ...“

Das Kompetenzlächeln erlosch wie ausgeknipst.

„Ein Haus – wo?“, unterbrach sie ihn scharf.

„Hier auf dem Grundstück“, sagte Simon verdutzt und deutete mit dem Daumen hinter sich. „Das frühere Verwalterhaus. Es steht seit langem leer, deshalb dachte ich...“

Ein, zwei Sekunden starrte sie ihn stumm an; dann schoss sie an ihm vorbei aus der Küchentür und eilte den Gang entlang zur Treppe. Simon folgte ihr unsicher. Was war denn nun kaputt? Ging sie jetzt? Wegen dem Haus?

„Es ist wirklich sehr geräumig“, erklärte er, während sie hintereinander die Treppe hinunter liefen. „Und es hat natürlich längst Zentralheizung ...“

Sie schien ihn kaum zu hören. Ohne ein Wort stürmte sie zu den drei großen Glastüren im rückwärtigen Teil der Eingangshalle, versuchte die mittlere Tür zu öffnen, rüttelte ungeduldig daran. Ihre einschüchternde Tüchtigkeit war verflogen, dafür wirkte sie jetzt jung und aufgeregter und sehr lebendig, trotz Hängedutt und rosa Mund. Wie ausgewechselt...

Ein leiser Verdacht begann in Simon zu keimen, verstärkte sich mit einem zweiten, nachprüfenden Blick – und nun begann er doch noch, sich zu amüsieren.

Genüsslich streckte er die Hand aus und drehte den Schlüssel um. Saskia warf ihm einen unverblümt dankbaren Blick zu und eilte auf die Terrasse. Schräg hinter den ehemaligen Wirtschaftsgebäuden stand das Häuschen des Verwalters. Sie starrte es sprachlos an – und fuhr herum.

„Ich nehme die Stellung“, sagte sie fest und bemühte sich wieder um einen duttgerechten Blick. Aber der wirkte nicht mehr; Simon hatte endlich kapiert.

Jetzt war er am Drücker.

„Da wäre noch die Frage der Bezahlung“, sagte er und hatte die Genugtuung, zu sehen, wie sich eine feine Röte auf ihren Wangen ausbreitete.

„Ah – ja, natürlich, danach wollte ich gerade fragen“, murmelte sie lahm.

„Mein Br ... Ich dachte an tausend Mark.“ (Probier’s mit achthundert, hatte Marcus gesagt, achthundert plus Verwalterhaus reichen dicke. Aber das brachte er nicht; achthundert war einfach nicht fair.)

„Eintausend Mark!“

Hatte sie mehr erwartet?

„Ja. Und das Haus. Es ist ja eigentlich nur eine Halbtagsstelle.“

„Halbtagsstelle – wieso?“

„Na ja, ich bin ja allein[...]stehend, und so viel Unordnung ... Ich meine, ich bin die meiste Zeit sowieso im Atelier, und damit haben Sie ... hatten Sie ...“

„... nichts zu tun, ich weiß“, nickte sie. „Trotzdem – eine Halbtagsstelle ...“ Sie brach ab, nagte einen Augenblick unschlüssig an ihrer Unterlippe, was dem Rosa nicht gut bekam.

„Was genau hätte ich denn zu tun?“

Simon machte eine unbestimmte Handbewegung. „Na ... den Haushalt führen. Was man da eben so macht, Wäsche waschen, kochen, sauber machen, so was...“

Genauer wusste er es auch nicht, wieso auch, die Haushälterinnen, die er kannte, hatten das immer selbst gewusst – erst Lena, daheim bei seiner Mutter, und nach seiner Heirat Malvas Perle, Frau Limsteiner. Die hatte sie nach der Scheidung wieder mitgenommen, Perlen wurden nicht geteilt wie Hausrat oder lebendes Inventar. An die drei Monate seither wollte er lieber nicht denken ...

Die Waldteiche schimmerten. Widersinnigerweise war Simon gespannt. Nahm sie an? Irgendwie wäre es schön, wenn sie zustimmte. Die Frau mit den zwei Gesichtern, so etwas reizte ihn. Marcus würde sich maßlos aufregen, wenn er wüsste, nach welchen Kriterien sein Bruder Haushälterinnen aussuchte, aber das ging ihn gar nichts an. Und ganz im Geheimen würde er es richtig genießen, Marcus zu sagen, er brauche seinen fischmäuligen Personalchef nicht zu bemühen. Saskia Meerwald drehte den Kopf und sah nochmals zu dem Verwalterhaus hinüber.

„Also gut – einverstanden“, sagte sie entschlossen und lächelte wieder kompetenzlos. „Ich glaube, wir werden uns hier sehr wohl fühlen.“

Simon runzelte die Stirn.

„Wir? Wieso ›wir‹? Ich denke, Sie sind verwitwet?“

Ein erschreckender Gedanke durchzuckte sein Hirn. „Oder ... haben Sie etwa Kinder?!“

Sekundenlang herrschte Schweigen. Die Meerwald verengte die Augen, und Simon wusste sofort, dass er ins Schwarze getroffen hatte. Verflixt!

„Mögen Sie Kinder nicht?“, fragte sie gedehnt und sah ihn an wie ein Stück faulendes Fleisch.

„Doch, doch, natürlich, eigentlich schon. Das heißt – nicht hier“, stammelte Simon und verdrehte innerlich die Augen. Wie schaffte er es bloß immer wieder, sich in solche Situationen zu bringen?! „Ich ... ich arbeite sehr viel – und zu ganz unterschiedlichen Zeiten, wissen Sie, und ... und Kinder machen eben Lärm, und wenn ich dann nicht schlafen kann ... Es tut mir Leid, und wie gesagt, eigentlich schon – nur eben nicht hier!“

Er brach ab und sah sie flehentlich an. Spülmaschine hin oder her – mit Kindern, das ging wirklich nicht. Nicht, dass er viel Erfahrung mit Kindern hatte; genau genommen beschränkte sich die auf ein gelegentliches ›Na, du?‹ zu Kindern von anderen, aber so viel wusste er, dass sie ständig Krach machten, neugierig waren und unberechenbar. Und sie stellten mit unheimlicher Treffsicherheit immer genau die Fragen, die man nicht beantworten konnte oder wollte. Kinder in seiner stillen Malerklausur? Auf keinen Fall, ganz ausgeschlossen. Nein.

Saskia Meerwald (die Tüchtige) schwieg. Nervtötend langsam zog sie ihren Blick aus seinen Augen zurück, öffnete umständlich ihre monströse Handtasche und kramte darin herum. Simon sah ihr zu und fühlte sich wie kurz vor einem Schweißausbruch. Er erlitt eine scheußliche Vorahnung – und er behielt Recht damit: Sie holte ein Foto heraus und hielt es ihm hin.

Unwillkürlich trat er einen halben Schritt zurück. Er wollte das Foto nicht nehmen, er wollte es einfach nicht – aber er kam natürlich nicht drumrum.

Klare, graue Augen lächelten ihn aus einem pausbäckigen Engelsgesicht an. Weizenhelle Ringellocken leuchteten wie ein Heiligenschein um den kleinen Kopf (die Lichtquelle lag hinten, vermutlich schräg unten), der Mund ein zartes, klar umrissenes Rot, das sich wie ein Wispern auf den Wagen wiederholte.

„Denken sie wirklich, dass mein Töchterchen Sie sehr stören würde?“, fragte die junge Frau, die Stimme sehr weich und sanft, mit einem Hauch wehmütigen Verzichts darin. (Von wegen zwei Gesichter – drei! Hunderte!)

Simon wand sich.

„Entzückend“, stammelte er und gab das Foto zurück, „wirklich ausgesprochen niedlich, aber ...“

„Priska ... ist krank“, fuhr Saskia Meerwald fort. Ihr Blick flackerte, senkte sich. Den Bruchteil einer Sekunde presste sie die Lippen zusammen, die inzwischen einiges von ihrer Kunstfarbe verloren hatten. „Sie hat Schwierigkeiten mit den Bronchien. Der Arzt sagt, ihr tue die Stadtluft nicht gut, all die Abgase und ... der Smog. Ich hatte gehofft, hier, in dieser guten Luft“, eine kleine, hilflose Geste umfasste alles, was an guter Luft über dem hinteren Teil des Gutshofs schwebte, „würde es ihr bald besser gehen. Das war mit ein Grund dafür, dass ich mich um diese Stelle beworben habe. „Sie betrachtete zärtlich das Bild ihrer Tochter und steckte es dann sorgfältig zurück. Dann sah sie auf, unterdrückte ein Seufzen und lächelte entsagungsvoll. „Aber natürlich, wenn Sie Kinder nicht mögen ...“

Simon schluckte krampfhaft. Vor seinem inneren Auge entfaltete sich eine schaurige Vision: Eine kleine, ausgemergelte Gestalt, von einer tapfer lächelnden jungen Witwe (mit Dutt) eng in graue Wolldecken gewickelt, lag in einem abgenutzten Lehnstuhl am offenen Fenster, wandte das durchscheinend blasse Gesichtchen ein, zwei smoggefilterten Sonnenstrahlen zu und hauchte mit fadendünnem Stimmchen: ›Danke, Mami!‹

Jetzt schwitzte er wirklich.

„Nein, nein, ich sagte doch, eigentlich ... Verstehen Sie, es ist doch nur ... Oh, also gut“, kapitulierte Simon und verfluchte wieder einmal das Schicksal, das ihn um seine Portion Krögerscher Skrupellosigkeit betrogen hatte. „Wenn sie ... wenn es helfen würde ...“

Die Waldteiche strömten schier über vor Dankbarkeit und ungeweinten Tränen.

„Oh, das würde es, ganz bestimmt!“, sagte sie mit Gefühl.

„Aber ... Sind Sie wirklich sicher?“

„Ja, ja – bin ich.“

Simon nickte und beschwichtigte sein Unbehagen mit dem Gedanken, dass ein krankes kleines Mädchen wirklich nicht allzu lästig werden konnte.

Saskia lächelte ihn belohnend an. Dann ließ sie ihren Blick wieder über die erwachende, noch märzschlappe Wiese streifen, die sich bis an den Terrassenrand erstreckte.

(War es jetzt nicht langsam Zeit, dass sie ging? Wie beendete man Vorstellungsgespräche?)

„Wer macht hier eigentlich die Gartenarbeit?“, erkundigte sie sich.

„Gartenarbeit? Der wurde doch schon vor Jahren aufgelassen, der Garten!“

„Nein, ich meine – die Wiese da, zum Beispiel; die muss doch mal gemäht werden, nicht?“

„Ja, ach so – das macht ein Mann aus dem Dorf.“

Ein erstaunter Blick, randvoll mit Verwunderung.

„Soll das heißen, Sie zahlen dafür extra? Da hätte ich aber...“

Schrilles Klingeln unterbrach ihren Satz. „Telefon!“, sagte Simon fast freudig. „Entschuldigen Sie bitte.“

Дискурс 9

(із роману Е. М. Ремарке "Drei Kameraden". – S. 120–121)

Учасники: адресант – Роберт

адресат – Фердінанд Грау

Об’єкт оцінки – Фердінанд Грау

Місце дії: у майстерні

Sonntag. Der Tag des Rennens. Köster hatte die letzte Woche jeden Tag trainiert. Abends hatten wir dann bis in die Nacht hinein Karl bis aufs kleinste Schräubchen kontrolliert, geschmiert und in Ordnung gebracht. Jetzt saßen wir am Ersatzteillager und warteten auf Köster, der zum Startplatz gegangen war.

Wir waren alle da: Grau, Valentin, Lenz, Patrice Hollmann und vor allem Jupp. Jupp im Overall, mit Rennbrille und Rennhaube. Er war Kösters Beifahrer, weil er am leichtesten war. Lenz hatte allerdings Bedenken gehabt. Er behauptete, Jupps riesige abstehende Ohren gäben zuviel Luftwiderstand; entweder verliere der Wagen zwanzig Kilometer an Geschwindigkeit oder er verwandle sich in ein Flugzeug.

„Wie kommen Sie eigentlich zu Ihrem englischen Vornamen?“ fragte Gottfried Patrice Hollmann, die neben ihm saß.

„Meine Mutter war Engländerin. Sie hieß auch so, Pat.“

„Ah, Pat, das ist was anderes. Das spricht sich viel leichter.“

Er holte ein Glas und eine Flasche hervor. „Also auf gute Kameradschaft, Pat! Ich heiße Gottfried.“

Ich starrte ihn an. Während ich immer noch mit der Anrede herumlavierte, machte er am hellen Nachmittag unverfroren solche Sachen! Und sie lachte dazu und nannte ihn tatsächlich Gottfried.

Aber das war nichts gegen Ferdinand Grau. Der war völlig verrückt geworden und ließ sie nicht aus den Augen. Er rezitierte rollende Verse und erklärte, sie malen zu müssen. Tatsächlich hockte er sich auf eine Kiste und fing an zu zeichnen.

„Hör mal, Ferdinand, alter Totenvogel“, sagte ich und nahm ihm den Block fort, „vergreif dich nicht an lebendigen Menschen. Bleib bei deinen Leichen. Und rede mehr ins Allgemeine. Mit dem Mädchen bin ich empfindlich.“

„Versauft ihr nachher mit mir den Rest der Erbtante meines Gastwirts?“

„Ob den ganzen Rest, weiß ich nicht. Aber einen Fuß sicher.“

„Gut. Dann will ich dich schonen, Knabe.“

Das Geknatter der Motoren wanderte wie Maschinengewehrfeuer um die Bahn. Geruch nach verbranntem Öl, Benzin und Rizinus. Erregender, wunderbarer Geruch, erregender, wunderbarer Trommelwirbel der Motoren!

Дискурс 10

(із роману Е. М. Ремарке "Drei Kameraden". – S. 426–427)

Учасники: адресант – Роберт

адресат – Пат

Об’єкт оцінки – Антоніо (хворий у санаторії)

Місце дії: біля санаторію під час лікування хворої Пат

Am Samstag abend war großer, heimlicher Aufbruch. Antonio hatte etwas abseits und unterhalb vom Sanatorium Schlitten bestellt. Er selbst rodelte mit Lackschuhen und offenem Mantel, unter dem die weiße Frackbrust herausblitzte, fröhlich, jodelnd die Anhöhe hinunter.

„Er ist verrückt“, sagte ich.

„Das macht er oft“, erwiderte Pat. „Er ist grenzenlos leichtsinnig. Damit hält er hier durch. Sonst wäre er nicht immer guter Laune.“

„Dafür werden wir dich um so mehr einpacken.“

Ich wickelte sie in alle Decken und Schals, die wir hatten. Dann stampften die Schlitten bergab. Es war eine lange Kolonne. Alle, die konnten, waren ausgerissen. Man hätte meinen können, eine Hochzeitsgesellschaft führe zu Tal; so festlich nickten die bunten Federbüschel auf den Köpfen der Pferde im Mondlicht; und so viel wurde gelacht und von Schlitten zu Schlitten gerufen.

Дискурс 11

(із роману Е. М. Remarque "Drei Kameraden". –S. 133–134)

Учасники: адресант – Роберт

адресат – Пат

Об'єкт оцінки – кімната Роберта

Місце дії: у кімнаті

Ich schloß die Tür auf. Einen Augenblick überlegte ich. Dann knipste ich das Licht an. Der Schlauch des Korridors gähnte gelb und scheußlich. „Mach die Augen zu“, sagte ich leise zu Pat, „der Anblick ist nur für abgebrühte Nerven.“ Ich nahm sie mit einem Ruck hoch und ging langsam mit meinem gewöhnlichen Schritt, als wäre ich allein, vorbei an Koffern und Gaskochern, bis zu meinem Zimmer.

„Schauerlich, was?“ sagte ich verlegen und starrte auf die Plüschgarnitur, die sich uns entgegenbreitete. Ja, jetzt fehlten mir die Brokatstücke Frau Zalewskis; – der Teppich, die Hassesche Lampe.

„Es ist gar nicht so schauerlich“, sagte Pat.

„Doch, doch“, erwiderte ich und ging zum Fenster. „Aber die Aussicht ist wenigstens schön. Vielleicht rücken wir die Sessel ans Fenster.“

Pat ging im Zimmer umher. „Es ist gar nicht schlimm. Vor allem ist es wunderbar warm.“

„Frierst du?“

„Ich habe es gern warm“, sagte sie und hob ein wenig die Schultern. „Ich mag Kälte und Regen nicht. Ich kann sie auch nicht vertragen.“

„Himmel – und wir haben die ganze Zeit draußen im Nebel gesessen!“

„Um so besser ist es jetzt hier.“

Sie dehnte sich. und ging wieder mit ihren schönen Schritten durchs Zimmer. Ich war sehr befangen und sah mich rasch um. – Gottlob, es lag nicht viel umher. Meine zerrissenen Hausschuhe schubste ich mit einer Fußdrehung nach hinten unters Bett.

Дискурс 12

(із роману Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann". – S. 185–190.)

Учасники: адресант – пані Шьолерман

адресат – Урзула Тетцлаф

Об'єкт оцінки – Хайнц

Місце дії: у квартирі Урзули

Es klingelte.

Heinz rückte an seinem Schlips, dann ging er und öffnete. Draußen stand seine Mutter.

Es dauerte eine Weile, bis Heinz sagte: „Bitte, tritt doch näher!“

Ursula Tetzlaff kam in die Diele.

„Darf ich dir meine Mutter vorstellen?“ fragte Heinz und gab sich Mühe, recht weltmännisch zu sein.

Ursula lächelte. Sie sah bezaubernd aus.

Dann bat sie Frau Schölermann ins Wohnzimmer. Als sie sich alle drei gesetzt hatten, räusperten sie sich und sahen einander verlegen an.

„Heinz!“ sagte Ursula und sah erschrocken auf die Uhr.

„Du musst schnellstens losgehen. Du kommst sonst zu spät!“

„Wo gehst du hin?“ fragte Trude freundlich.

Statt seiner antwortete Ursula: „Zum Kursus. Es ist wichtig; er muss bald seine Prüfung machen, damit er weiterkommt. Verstehen Sie?“

„Nein!“ antwortete Trudchen.

Heinz erhob sich. Er hatte sich gefasst und war ganz der reife, erfahrene Mann, als der er sich fühlte.

„Ich wäre“, sagte er lächelnd, „gern bei euch zwei Weibsen geblieben, aber du siehst, Mamsch, der Existenzkampf ...“ Er tätschelte die Mutter. „Ursula wird dir alles erklären, und du wirst deine Freude haben!“

Dann küsste er seine Mutter, küsste Ursula und entschwand.

Trudchen sagte gar nichts.

Während Ursula aufstand und Portwein einschenkte, sah sie sich um.

Geschmackvoll war es hier. Viel teurere Möbel, als sie daheim hatten. Auf einem Bücherbord stand ein großes Bild von Heinz in einem Samtrahmen.

Sie kannte das Bild nicht. Es war neu.

„Es kommt Ihnen wohl alles ein bisschen komisch vor?“ fragte Ursula und stellte ein Glas Wein vor Frau Schölermann hin.

„Was heißt komisch?“ fragte Trudchen ruhig zurück.

„Na ja“, meinte Ursula etwas verlegen, „Sie merken nun plötzlich, dass Heinz hier lebt. Das muss doch ein bisschen fremd für Sie sein?“

Trude sah Frau Tetzlaff an: „Sehr fremd sogar! Vor allem, wenn ich von einer Sekunde zur anderen höre, dass mein Sohn hier lebt! Das sagten Sie doch eben?“

Ursula versuchte ein herzliches Lächeln. „Ja, und ich möchte Sie bitten, Frau Schölermann, versuchen Sie, Heinz zu verstehen.“

Trudchen lächelte ihrerseits. „Meine liebe Frau Tetzlaff, wenn ich nicht ganz fest entschlossen wäre, soviel wie möglich zu verstehen, so wäre ich wohl kaum erst hergekommen!“

„Sie sind reizend.“ Ursula zeigte eine Reihe herrlicher Zähne. Doch Trudchen blieb ungerührt von diesem Charme.

„Ich bin nicht reizend; ich bin eine Mutter!“ sagte sie sehr sachlich.

„Wir sind moderne Menschen“, lächelte Ursula, „die aus dem Miteinander...“

Trude unterbrach sie. „Sie sind Menschen, die die Reihenfolge des Zusammenlebens noch nicht richtig beherrschen, jedenfalls Heinz. Mit zwanzig muss man noch nicht zusammen leben! Und das Miteinander ... ach, wissen Sie, das weiß man eigentlich erst hinterher genauer, wie es damit bestellt ist. Vielleicht auch schon nach fünfundzwanzig Jahren Ehe zum Beispiel.“

Trude biß sich auf die Zunge. Nun war sie doch ein bisschen deutlicher geworden, als sie hatte sein wollen.

„Heinz hat Ihnen zuwenig gesagt!“ Ursula machte den Versuch, ihr kühles Lächeln beizubehalten.

In Trudes Augen blitzte es. „Ich bin nicht gekommen, um mir von Ihnen etwas über meinen Sohn erzählen zu lassen!“

Frau Tetzlaff lehnte sich zurück.

„Ich verstehe Ihre Erregung, Frau Schölermann, aber einmal wird auch Ihr Heinz flügge. Sehen Sie, ich versuche, für ihn zu sorgen. Wenn Sie es genau betrachten, so nehme ich Ihnen sogar eine Menge Arbeit ab. Sie werden genügend zu tun haben, mit drei Kindern ...“

„Ach nee“, sagte Trudchen, „glauben Sie denn, dieser Riesenberg Arbeit, den man mit drei Kindern hat, bedeutet nicht auch drei Berge Liebe und Freude? Weshalb machen Sie denn diese Arbeit? Nicht, um mich zu entlasten – mich kennen Sie ja gar nicht – Sie tun es aus dem gleichen Grund wie ich auch: weil Sie für jemanden sorgen möchten, nicht wahr? – Und das finde ich schön!“ setzte sie zum Erstaunen von Frau Tetzlaff hinzu.

Aber Trudchen ließ ihr keine Zeit, etwas zu erwidern.

„Nun wollen Sie mir vermutlich noch sagen, dass mein Sohn Sie heiraten wird und dass dann für uns bürgerliche Leute alles in Ordnung wäre?“

Ursula wurde verlegen.

„Ja, das heißt ... ich glaube ... Heinz will schon ... nur, ich bin ... zehn Jahre älter als er ...“

„Das habe ich gesehen“, sagte Trude ruhig.

Frau Tetzlaff hob den Kopf und sah Heinzens Mutter erschrocken an.

„Ich will Heinz nicht heiraten“, sagte sie leise, „ich weiß alles ... ich will nur eine Zeit... und wenn sie kurz ist ... ich ...“

„Und trotzdem führen Sie hier eine Art Stundenehe mit ihm? Setzen dem Jungen Flausen in den Kopf, für die er noch nicht reif ist? In Ihren Worten kommt mir das Wort ich zuviel vor, Frau Tetzlaff“, sagte Trude streng. „Das alles hat nichts mit Liebe zu tun.“

Himmel, hatte sie jetzt altmodische Ansichten vertreten!

Trude war über sich selbst ärgerlich.

Ursula stand auf.

„Ich habe auch ein Rech auf Glück“, sagte sie lauter, als höflich sein konnte, „ich habe meinen Mann verloren und keine Eltern mehr. Ich habe zwölf Jahre schuften müssen, um mir eine kleine Wohnung zusammenzuarbeiten – tagaus, tagein renne ich ins Büro. Und nun kommt endlich mal ein fröhlicher, unbeschwerter Mensch in mein Leben. Ich kann für ihn sorgen, kann ihm eine neue Welt zeigen.“

Es ist mir so furchtbar wichtig geworden, dass mich mal jemand ernsthaft fragt, wie es mir geht und warum ich so oder so aussehe. Ich will auch mal das Gefühl einer Familie haben! Ich weiß genau, dass ich dafür bezahlen muss!“

Frau Tetzlaff kämpfte mit den Tränen.

Trude schüttelte den Kopf.

„Kind“, sagte sie, „das stimmt doch alles nicht, das ist doch falsch ...“

„Nein!“ rief Frau Tetzlaff noch erregter, noch lauter. „Nein ... Sie sind eine ganz fremde Frau, die ich nie gesehen habe und vielleicht nie wieder sehen werde, aber merken Sie sich eines: Sie haben alles, Sie haben Ihren Mann und Ihre Kinder! Ich habe nichts! Ich habe Heinz ein paar Wochen, dann ist es aus, dann kommt etwas anderes ... vielleicht ein Mann, der mich beschützt, wie ich Heinz beschütze, das ist alles gleich, man muss es nehmen, wie es kommt. Wenn es nur ein bisschen nach Liebe aussieht, ist man schon dankbar.“

„Schrecklich!“ sagte Trudchen und hatte Mitleid mit Ursula.

„Ja“, lächelte Frau Tetzlaff, „das kann eine Hausfrau nicht verstehen, dass man sich danach sehnen kann, Kartoffeln zu schälen, die zu zweit gegessen werden?“

Sie nahm wieder Platz und bemühte sich, ihre Ruhe wiederzugewinnen.

„Machen Sie sich keine Sorgen um Heinz. Ich heirate ihn nicht, und damit sind für Sie alle Probleme gelöst.“

„Ach“, sagte Trudchen, „das stimmt nicht. Ich bin eine einfache Frau, wissen Sie, aber mir gefällt das nicht. Eines Tages lassen Sie meinen Jungen wieder laufen, tun ihm weh, weil vielleicht etwas anderes in Ihr Leben kommt, was Ihrem Bedürfnis nach Liebe besser entspricht ... nein, nein, das gefällt mir alles nicht.“

„Davor können Sie Ihren Sohn auch nicht bewahren!“ sagte Ursula sehr kühl. Sie hatte ihre Haltung wieder, und es kam Trude vor, als hätte sie kalte grüne Augen.

Trude antwortete nicht. Was hatte sie dieser Frau auch sagen sollen? Dass sie sich etwas suchen müsste, was ihr Leben ausfüllte?

„Vielleicht“, sagte Trude und stand auf, „sollten Sie sich mal nach einem Menschen umschauen, der noch mehr Recht auf Glück hat als Sie. Kinder ohne Eltern zum Beispiel ...“

Dann nickte sie Ursula freundlich zu und verließ die Wohnung.

Дискурс 13

(із роману Alix Raabe "Kinder und Kegel". –S. 80–81)

Учасники: адресант – Саскія

адресат – Єва (подруга Саскії)

Об’єкт оцінки – Сісса (дочка Саскії), Сімон

Місце дії: будинок прислуги

Ev legte die Hand hinters Ohr. „Höre ich da einen Unterton von Eifersucht?“

„Fast“, gab Saskia zu. „Aber nicht so, wie du schon wieder denkst. Und mehr wegen Sissa. Die darf nämlich auch ins Atelier. Was heißt, darf – die kommt und geht, als wär’s das ihre! Hat eine eigene Staffelei, direkt neben der des Meisters, und

sie malt auch nicht mehr auf Papier, o nein!, nicht Sissa, das Übertalent, die kleine Begnadete, die größte Hoffnung der deutschen Malkunst! Die quetscht jetzt sündhaft teure Farben auf echte Leinwand, von Simon mit höchsteigener Hand grundiert! Die kleine Hexe hat den Mann am Bändel, das glaubt ihr nicht!“

„O doch, ich schon!“ Ev ließ den Blick mit patentantlichem Wohlgefallen aus dem Fenster schweifen, ungefähr in Richtung Pferdekoppel. „Das hat sie von mir!“

„Weil du so viele Männer am Bändel hast ...“, schnaubte Suse. Wie vor fünf Minuten erörtert, war Evs letzte, ach so heiße Affäre gerade erloschen. Im Moment war ihr sehr nach Sack und Asche, wollte sie angeblich auch nur noch ihre Ruhe, genau wie Saskia. Oder „endlich mal einen, der was taugt.“

„Außerdem war ich vier Minuten vor dir im Kreißsaal. Wenn sie also den Charme von jemandem hat, dann doch wohl von mir!“

„Fast vier“, korrigierte Ev. „Und nur, weil ich ...“

„Ich glaube, es ist nicht nur Sissas Charme. Ich glaube, er ist ein bisschen einsam, der Goliath“, warf Saskia ein.

„Hach, der Arme!“ Ev verdrehte die Augen. „Und bestimmt auch ein bisschen unverstanden, was?“

Suse beachtete sie nicht. „Einsam – was meinst du?“

„Ach, eigentlich nichts. Ist nur so ein Gefühl. Er ist vor Kurzem geschieden worden, und ich glaube, daran knabbert er noch. Übrigens, wisst ihr, wer seine Ex ist? Malva!“ Um ein Haar wäre Track von Suses Schoß gefallen.

„Die Malva? Das gibt’s doch nicht! Das Supermodel?“

„Genau die!“

„Woher weißt du das? Hast du sie gesehen? Persönlich? War sie hier?“

„Nein, aber ich habe vier Bilder von ihr im Haus entdeckt...“

„... die er gemalt hat?“

„Nein, Fotos. Das heißt, so Drucke. Große Fotodrucke – ach, ihr wisst schon. Eines davon zeigt sie und ihn auf den Pferden.“

Дискурс 14

(із роману М. Л. Fischer "Das Schicksal der Lilian H". –S. 28–31)

Учасники: адресант – лікар Кобленц

адресат – інспектор-криміналіст Крамер

Об’єкт оцінки –стан хворої

Місце дії: у кімнаті вбитої пані Кайзер

Aber noch vor Dr. Koblenz war die Mordkommission am Tatort, ein ganzer Pulk von Männern. Schwester Elise hörte ihre Stimmen, das Quietschen der Bremsen und

das Zuschlagen der Autotüren auf der Straße, und sie riß die Haustür auf, noch bevor es klingelte.

Ein langer, magerer junger Mann stürmte mit umgehängter Kamera als erster herein und schrie: „Wo ist es? Wo?“

Schwester Elise wies auf die offene Tür an der gegenüberliegenden Seite der Diele.

Der junge Mann rannte weiter.

Ein untersetzter Mann mit schief sitzender Krawatte, einem verbeulten Hut auf dem Kopf und Bartstoppeln am Kinn trat zu Schwester Elise. „Ich bin Kriminalinspektor Kramer. Sie haben die Polizei verständigt, ja?“

Schwester Elise konnte nur nicken, sie war ihrer Stimme nicht mächtig.

„Nun beruhigen Sie sich erst einmal“, sagte der Inspektor, „wir werden uns den Tatort ansehen. Dahinten? Danke, Sie brauchen nicht mitzukommen. Vielleicht ziehen Sie sich inzwischen an. Und kochen Sie uns doch bitte eine große Kanne Kaffee, die können wir alle brauchen.“

Er zog mit seinen Männern weiter, Schwester Elise blieb einfach stehen, unfähig, seinen gutgemeinten Anordnungen nachzukommen.

Sie hörte ihn im Sterbezimmer schimpfen: „Sie! Also ausgerechnet Sie! Wer hat Sie denn hereingelassen?! Ja, ich verstehe schon, Polizeifunk abgehört ... aber jetzt verschwinden Sie gefälligst, oder ich muss Ihre verdammte Kamera konfiszieren!“

Der dürre junge Mann kehrte zurück. Er sah durchaus nicht bekümmert aus, sondern grinste selbstzufrieden.

„Immer diese Reporter!“ schimpfte drinnen Inspektor Kramer.

Der Zeitungsmann gab Dr. Koblenz die Haustür in die Hand.

Der Arzt warf Schwester Elise einen tadelnden Blick zu. „Da haben Sie was Schönes angerichtet!“ Er stelte durch die Diele.

Die Männer von der Mordkommission hielten sich, um nur ja keine Spuren zu verwischen, in respektvollem Abstand von dem Bett entfernt.

„Guten Morgen!“

Dr. Koblenz lüftete seinen Hut und wollte ihn auf einen der Sessel werfen.

Kriminalinspektor Kramer gab ihn ihm wieder. „Lieber nicht, Sie wissen ja, das könnte Verwirrung stiften!“

Dr. Koblenz setzte den Hut wieder auf. „Ach ja, richtig“, sagte er zerstreut, „meine Herren, ich bedauere, dass man Sie alarmiert hat. Ganz sicher handelt es sich hier nicht um ein Verbrechen.“

„Ihr Wort in Gottes Ohr, Herr Doktor“, sagte der Mann von der Spurensicherung, „Sie ahnen nicht, wie wir so etwas lieben. Ausgerechnet am Wochenende.“

„Frau Kayser ist... vielmehr... sie war meine Patientin. Ein sehr schwerer Fall. Sie hat des öfteren Selbstmordabsichten geäußert“, berichtete der Arzt, „wir mussten stets alle Tabletten aus ihrer Reichweite halten. Ich bin ganz sicher, dass sie ...“, er räusperte sich, „diesmal Ernst gemacht hat. Ich bedaure sehr, dass ich es nicht verhindern konnte.“

„An was für einer Krankheit litt sie denn?“ fragte Kriminalinspektor Kramer.

„An multipler Sklerose.“

Die Männer der Mordkommission verstanden.

„Sehr schmerzhaft“, fügte Dr. Koblenz überflüssigerweise hinzu, „unheilbar.“

„Die Krankheit wirkt sich doch als Lähmung aus“, sagte der Kriminalinspektor nachdenklich, „und Sie meinen, dass sie die Kraft gehabt hatte, sich selber den Hals durchzuschneiden?“

„Doch, doch. Die Lähmung tritt nicht gleichmäßig auf. Sie erfolgt in Schüben.“

Dr. Koblenz trat an das blutdurchtränkte Bett, stolperte über die Kante des Heidschnuckenfells und beförderte es mit einem nervösen Fußtritt unter das Bett.

Дискурс 15

(із роману Alix Raabe "Kinder und Kegel". –S. 93–94)

Учасники: адресант – Саскія

адресат – тітка Міа

Об’єкт оцінки – тітка

Місце дії: у Саскії

Draußen knirschte Kies, Motorengeräusch übertönte Saskias Gedanken. Eine Melodienhupe schmetterte die mittägliche Ruhe auf dem Gutshof an die Wand; wie der Blitz war Sissa am Fenster.

„Tante Mia! Es ist Tante Mia!“, schrie sie entzückt und rannte los.

„Tante Mia?!“, echote Saskia erstaunt und erfreut zugleich und nahm die Hände aus dem Abwaschwasser. Flüchtig trocknete sie sich ab und eilte dann hinter ihrer Tochter her.

Es war tatsächlich Tante Mia: Quirlig, modisch-schick und jung wie immer stand Mamas verrückte Schwester neben ihrem unpassenden, knallroten Sportwagen im Hof – und hatte bereits Sissa eng am Hals kleben.

„Hier bin ich – um dir die Flausen auszutreiben!“, lachte sie Saskia entgegen. „Deine gebrochene Mutter besteht darauf. Also her mit deinem Junggesellen, damit ich ihr sagen kann, sie soll sich nicht so aufführen!“

Saskia lachte auch, leicht gezwungen allerdings. Dann schickte sie einen entsetzten Blick hinauf zu den weit geöffneten Atelierfenstern. Bewegte sich da etwas im Schatten – oder bildete sie sich das nur ein? Verdammt, jetzt wurde sie auch noch rot.

Tante Mias scharfen Augen entging das nicht. „O-ho...! Hat sie etwa Recht, meine liebe Schwester? Droht dir hier wirklich mehr als der Fuchsbandwurm?“

Lachen Nummer zwei – auch nicht entspannter. Schade, dass man Kinderstube hatte, sonst könnte sie jetzt Tante Mia am Kragen packen und hinterrücks ins Wohnzimmer zerren, wo ihre Ungeniertheit keine üblen Folgen haben konnte. Stattdessen umarmte Saskia ihre Tante – und Sissa zwangsläufig gleich mit.

„Quatsch. Du bist wirklich unmöglich, weißt du das eigentlich?“

„Natürlich“, gab Tante Mia gelassen zurück und begann, sich sanft aus Sissas Umklammerung zu lösen. „Kultiviere ich seit Jahren! Wer nicht superschön ist, muss

unmöglich sein – wegen der persönlichen Note. Die ist das A und O im Leben, mein Kind!“

„A und O kann ich schon“, mischte sich Sissa ein. „Die malen wir im Kindergarten. Und aus Knete haben wir sie auch schon gemacht!“

„Brav, sehr brav“, lobte Tante Mia. „Damit kann man gar nicht früh genug anfangen!“

Diesmal war Saskias Lachen echt. „Hör bloß nicht auf Tante Mia, wenn du ein braves Mädchen werden willst“, warnte sie und machte einen Schritt in Richtung Haus.

„Ja, aber wer will das schon?“, konterte Mamas lose Schwester, ging aber Gott sei Dank brav hinter Saskia her zum Haus. In der Küche glitt sie elegant in die Eckbank.

„So. Und jetzt bitte Kaffee und Klatsch, aber ausführlich. Erzähl mir: Wie ist es denn so, Junggesellen das Bett nur zu machen? Darin habe ich wenig Erfahrung, muss ich gestehen ...“

Дискурс 16

(із роману Е. М. Ремарке "Drei Kameraden". – S. 427–428)

Учасники: адресант – Пат

адресат – Роберт

Об’єкт оцінки – Роберт та оточуючі

Місце дії: у лікувальному залі

Der Kursaal war verschwenderisch dekoriert. Es wurde schon getanzt, als wir ankamen. Für die Gäste des Sanatoriums war eine Ecke reserviert, die vor Zugwind von den Fenstern her geschützt war. Es war warm, und es roch nach Blumen, Parfüm und Wein.

Eine Menge Leute saß an unserm Tisch; – der Russe, Rita, der Geiger, eine alte Frau, ein geschminkter Totenkopf, ein Gigolo, der dazu gehörte, Antonio und noch einige mehr.

„Komm, Robby“, sagte Pat, „wir versuchen einmal zu tanzen.“

Das Parkett drehte sich langsam um uns. Die Geige und das Cello erhoben sich zu einer sanften Kantilene über das raunende Orchester. Leise schleiften die Füße der Tanzenden über den Boden.

„Aber mein geliebter Liebling, du kannst ja plötzlich wunderbar tanzen“, sagte Pat überrascht.

„Na, wunderbar.“

„Doch. Wo hast du das gelernt?“

„Das hat Gottfried mir noch beigebracht“, sagte ich.

„In eurer Werkstatt?“

„Ja – und im Cafe International. Wir brauchten doch auch Damen dazu. Rosa, Marion und Wally haben mir den letzten Schliff gegeben. Ich fürchte nur, es ist nicht gerade sehr elegant dadurch geworden.“

„Doch!“ Ihre Augen strahlten. „Zum erstmal tanzen wir so miteinander, Robby!“

Neben uns tanzte der Russe mit der Spanierin. Er lächelte und nickte uns zu. Die Spanierin war sehr bleich. Das schwarze, glänzende Haar umfaßte ihre Stirn wie ein Rabenflügel. Sie tanzte mit unbewegtem, ernstem Gesicht. Auf ihrem Handgelenk lag ein Armband von viereckigen, großen Smaragden. Sie war achtzehn Jahre alt. Vom Tisch her verfolgte der Geiger sie mit gierigen Augen.

Wir gingen wieder zurück. „Jetzt möchte ich eine Zigarette“, sagte Pat.

„Das solltest du lieber nicht“, erwiderte ich vorsichtig.

„Nur ein paar Züge, Robby. Ich habe so lange nicht geraucht.“

Sie nahm die Zigarette, legte sie aber bald wieder weg. „Sie schmeckt mir nicht, Robby. Sie schmeckt mir einfach nicht mehr.“

Ich lachte. „Das ist immer so, wenn man etwas lange entbehrt hat.“

„Hast du mich auch lange entbehrt?“ fragte sie.

„Es ist nur bei Giften so“, erwiderte ich. „Nur bei Schnaps und Tabak.“

„Menschen sind ein viel schlimmeres Gift als Schnaps und Tabak, Liebling.“

Ich lachte. „Du bist ein kluges Kind, Pat.“

Sie stützte die Arme auf den Tisch und sah mich an. „Richtig ernst genommen hast du mich doch eigentlich nie, was?“

„Ich habe mich selbst nie richtig ernst genommen“, erwiderte ich.

„Mich auch nicht. Sag mal die Wahrheit.“

„Das weiß ich nicht. Aber uns beide zusammen habe ich immer furchtbar ernst genommen, das weiß ich.“

Sie lächelte. Antonio forderte sie zum Tanzen auf. Beide gingen zum Parkett. Ich sah sie an, während sie tanzte. Sie lächelte mir im Vorbeikommen jedesmal zu. Ihre silbernen Schuhe berührten kaum den Boden. Sie hatte die Bewegungen einer Antilope.

Дискурс 17

(із роману Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann". – S. 74–78.)

Учасники: адресант – Трудхен

адресат – Хайнц

Об’єкт оцінки – Хайнц, Аннемі Шнайдер

Місце дії: у кімнаті Хайнца

Als Trudchen die Wohnungstür öffnete, kam es ihr gleich nicht geheuer vor. Jockeli hopste im Nachthemd herum und machte wilde Anstrengungen, die Mutter in ein langes Gespräch zu ziehen. Vergeblich.

Im Wohnzimmer fand sie auf dem Sofa ihren Sohn Heinz mit einem Mädchen. Aha!

Es war unmöglich zu übersehen, dass das Mädchen völlig verweint war. Zum Donnerwetter, was ging hier vor?

Trude Schölermann fasste sich, begrüßte die junge Dame, die sich als Annemie Schneider vorstellte. Nach einigen gestotterten Sätzen erlosch jede Unterhaltung. Heinz sah stumm vor sich hin, und Annemie zupfte an ihrem Taschentuch.

„Fräulein Schneider“, sagte Trudchen freundlich, „wollen Sie mir einen Gefallen tun und Jockeli einen Augenblick Gesellschaft leisten? Er freut sich bestimmt. Sein Zimmer ist hinten links am Flurende.“

Gehorsam stand Annemie Schneider auf. Heinz geleitete sie bis zu Jockelis Zimmer.

Dann waren Mutter und Sohn allein.

„Nun?“ fragte Trudchen. „Was ist los?“

„Gar nichts“, antwortete Heinz bockig.

„Warum weint das Mädchen?“

„Weiß ich nicht.“

„Natürlich hat sie einen Grund! Warum weint sie, Heinz?“ Der Ton der Mutter klang sehr bestimmt.

„Warum, warum, warum ... ich weiß es auch nicht. Weil sie blödsinnige Vorstellungen von den Leuten in unserer Straße hat ... ach, es ist alles Quatsch. Und nun kommst du auch noch und fragst mir Löcher in den Bauch.“

Trude Schölermann holte tief Luft.

„Erstens frage ich dir keine Löcher in den Bauch, und zweitens bin ich der Meinung, dass du mir eine Erklärung schuldig bist! Wie kommt es, dass ich hier – neben dir auf dem Sofa sitzend – eine junge Dame vorfinde, wenn ich überraschend nach Hause komme?“

„Hab' sie nicht hergeben“, antwortete Heinz pampig.

„Bitte einen anderen Ton“, sagte Trudchen etwas lauter.

Heinz sah sie trotzig an.

„Ich bin alt und groß genug, dass ich selber weiß, was ich zu tun und zu lassen habe. Ich lasse mich nicht gängeln.“

„Heinz! Wie redest du mit mir?“

„Ach was! Wollt ihr Eltern denn nie einsehen, dass eure Kinder mal erwachsen werden? Für alles und jedes wollt ihr eine Erklärung haben, auch wenn es euch überhaupt nichts angeht!“

„Du bist unausstehlich frech und ungezogen!“ rief Trudchen Schölermann lauter, als sie wollte.

„Am liebsten möchtest du mich in die Ecke stellen, weil ich noch soo klein bin“, erwiderte Heinz. „Irrtum! Bin ich nicht!“

Trudchen presste ihre Hände fest aneinander und versuchte ruhig zu bleiben.

„Mein lieber Junge“, sagte sie, „treib deine Frechheiten nicht zu weit! Solange du deine Füße noch unter den Tisch deiner Eltern stellst, bist du uns Rechenschaft darüber schuldig, was in diesem Hause vorgeht!“

Heinz schüttelte den Kopf.

„Ich bin nicht mehr dein grüner Junge, und was zwischen Annemie und mir geschieht, ist einzig und allein unsere Sache!“

Trude zitterte. Sie antwortete nicht. Ohne dass es ihr bewusst wurde, rannen Tränen über ihr Gesicht. Sie wandte sich ab und wollte hinausgehen.

Heinz hielt sie zurück.

„Mutti ...“ Er druckste etwas herum, und dann sagte er schnell: „Es ist alles völlig harmlos. Du musst nur Vertrauen zu mir haben und nicht gleich ein Drama wittern. Bitte, weine nicht!“

Trudchen sah Heinz schweigend an. Er blickte zu Boden. Er konnte nicht in die traurigen Augen seiner Mutter sehen.

„Es ist alles so albern“, sagte er. „Annemie stellt sich nur an. Ich hab' mal 'ne Zeit nichts von mir hören lassen, und das ist ihr komisch vorgekommen. Da hat sie sich eben herbemüht.“ Trudchen sagte immer noch nichts.

„Und wenn sie klingelt – soll ich sie vielleicht im Hausflur stehen lassen? Ich verstehe überhaupt nicht, warum das Mädchen hierherkommt!“

„Hm“, machte Trudchen und wischte sich die Tränen ab. „Wirklich, Mamsch“, begann Heinz nochmals und gab ihr einen Kuss, „ich kann nichts dafür ...“

„Doch“, sagte Trudchen. „Wenn du sonst von sieben Abenden in der Woche sechs mit ihr zusammen warst und plötzlich nichts mehr von dir hören lässt, musst du dich nicht wundern. Das macht man nicht. Vielleicht wollte sie nur wissen, woran sie ist.“

„Genau das sagt sie“, knurrte Heinz.

Trudchen schlug die Hände zusammen und seufzte tief.

„Was ist das nur für ein Unsinn! Ihr benehmt euch beide schlecht.“

Heinz öffnete plötzlich die Tür und ging auf den Flur hinaus. Richtig! Sein Gefühl hatte ihn nicht getäuscht. Annemie war gerade im Begriff, die Wohnung zu verlassen.

Heinz rief: „Annemie!“

Dann sah er seine Mutter ratlos an und zuckte die Schultern. Er wusste nicht mehr weiter.

„Also!“ sagte Trudchen, was stets ein sicheres Anzeichen dafür war, dass sie energisch wurde. „Sie kommen bitte zu mir, Fräulein Annemie. Und Heinz, du bist vielleicht so freundlich und sagst mir, welchen Vorwand ich erfinden soll, unter dem ich dich aus dem Zimmer schicken kann.“ Heinz lachte widerwillig. „Am besten machen wir es so, dass ich wie zufällig von selbst gehe. Einverstanden?“ Frau Schölermann nickte.

Дискурс 18

(із роману Heinz Sponzel "Made in Germany: die dramatische Geschichte des Hauses Zeiss". – S. 208–210).

Учасники: адресант – Адельгайд фон Айх, пізніше Родеріх Цайс
адресат – доктор Хеспе

Об'єкт оцінки – пані Аббе і Ернст Аббе, Карл Цайс

Mісце дії: у парку

Adelheid von Eich und Dr. Hesse wechselten manchmal einen schnellen amüsierten Blick und schauten fast etwas verächtlich auf den elegant herausgeputzten Mann neben sich, der nicht spürte, dass sie allein sein wollten.

Plötzlich faßte Adelheid die Zügel straffer. Ihr Pferd bäumte sich leicht auf, sie blickte auf eine junge Frau, die auf dem Weg zwischen den Bäumen dahinging.

„Ist das nicht Frau Abbe, Dr. Hesse?“

Eine Zeitlang beobachtete sie die junge Frau, dann fuhr sie fort:

„Ja, sie ist es, und ich finde, sie sieht nicht besonders gut aus. Sie kann doch keine Sorgen haben?“

Ihr Begleiter Dr. Hesse antwortete nicht. Aber Dr. Roderich Zeiss hatte die wenigen Sätze gehört, und schon mischte er sich ungefragt ins Gespräch:

„Nimmt es Sie wunder? Es kann doch keine Freude sein, mit einem Dickkopf, wie es der Professor ist, verheiratet zu sein.“

Adelheid von Eich sah an ihm vorbei, als sie antwortete:

„Ach, ich weiß nicht! Wenn schon verheiratet, dann lieber mit einem genialen Dickkopf, als ...“ Sie sprach den Satz nicht zu Ende, sondern beugte sich über den Hals des Pferdes, als gäbe es dort irgend etwas Wichtiges zu sehen.

Sie ritten zu dritt zu einem Pavillon, bestellten vom Pferd herab drei Glas Wermut und nippten im Sattel in kleinen Schlücken. Adelheid von Eich wandte sich aufmerksam Dr. Zeiss zu.

„Man erzählt, dass Ihr Herr Vater Professor Abbe als Teilhaber in sein Geschäft aufnehmen will? Sie sehen, auch andere Geheimnisse sprechen sich in der Jenaer Gesellschaft herum.“

Roderichs gute Laune war mit einem Male verflogen, finster starrte er im Sattel sitzend vor sich hin.

„Ja, leider ist es nicht nur ein Gerücht.“

„Wieso leider, Herr Doktor Zeiss?“

„Nun, man kann verschiedener Ansicht darüber sein.“

„Dass der Professor an der Firma beteiligt sein will, ist meiner Meinung nach sein gutes Recht. Ich glaube, er hat es mehr als verdient.“

„Sicher, sicher, ich will seine Verdienste um die Firma auch nicht bestreiten. Aber muss man ihn deshalb gleich zum Teilhaber machen?“

Mit wenigen Worten schaltete sich Dr. Hesse in das Gespräch ein:

„Ihr Vater“, sagte er, „war immer ein kluger und vernünftiger Mann. Er wird auch wissen, was für seine Firma das Beste ist.“

Solche Worte hörte der junge Zeiss nicht gern.

Das Gespräch wurde nun allmählich unangenehm, und er musste sich sehr beherrschen, um die Form zu wahren.

„Auch der klügste Mann begeht einmal einen Fehler, Herr Dr. Hesse. Nun, warten wir ab! Ehe der Professor Teilhaber werden kann, muss er sich erst das Geld für die Teilhaberschaft besorgen. Es wird für ihn nicht einfach sein. Es handelt sich immerhin um die ganz hübsche Summe von mehr als 33 000 Talern. Und die

Teilhaberschaft wird erst wirksam, wenn er ein Drittel davon, runde blanke 11 000 Taler, auf den Tisch des Hauses legt.“

Es klang wie Genugtuung aus diesen Worten. Roderich Zeiss ließ deutlich merken, dass er an die Beschaffung dieser Summe nicht glaubte. Er zog es dann jedoch vor, sich höflich zu verabschieden. Er warf einen Blick auf die Uhr, machte ein erschrockenes Gesicht und meinte: „Oh, schon so spät. Bitte verzeihen Sie, wenn ich mich verabschieden muss. Aber man hat ja keine ruhige Stunde mehr in diesem Geschäft. Immer wieder Ausländerbesuch in der Firma!“

Galant küsste er die Hand Adelheid von Eichs. Etwas steif verbeugte er sich gegen Dr. Hespe. Dann ritt er schnell davon.

Adelheid von Eich saß hoheitsvoll im Sattel. Manchmal strich sie über die seidig glänzende Mähne des schönen Pferdes. Die Worte des jungen Zeiss hatte sie ebenso wenig beachtet wie seinen Handkuss. Sie suchte die Gestalt der jungen Frau, die ab und zu zwischen den Bäumen des Parks auftauchte.

Дискурс 19

(із роману Alix Raabe "Kinder und Kegel". – S. 115–117)

Учасники: адресант – Улі Крюкер

адресат – Саскія

Об’єкт оцінки – Сімон

Місце дії: у магазині

Sie hatten sich als Freunde getrennt und natürlich nie wieder was voneinander gehört. Und jetzt stand er plötzlich da und strahlte Saskia an.

„Dasselbe wollte ich dich auch gerade fragen“, lachte er und ließ seinen Blick über ihre Figur gleiten, adagio. (Sah er auch Bilder? Prickelte ganz schön, der Blick.) „Ich besuche hier meine Eltern und bin prompt zum Einkaufen geschickt worden. Und du?“

Seine Eltern!! Saskia hatte keine Ahnung gehabt, dass er aus Hellenstein stammte. Ul war durch und durch Münchner, mit besonderer Vorliebe für Schwabing.

„Ich arbeite seit neuestem hier. Na ja, neuestem – es sind jetzt schon fast vier Monate.“

„Hier – im Ort?“

„Ja. Ich bin Haushälterin auf dem Gutshof am Bachsteig.“

Ulis grüne Augen weiteten sich. Ein verblüfftes Lachen funkelte auf.

„Bei dem verrückten Maler?“

„Herr Kröger ist nicht verrückt“, sagte Saskia steif und ärgerte sich über den Ärger, der aus dem Nichts hochschoss.

Ulis Grinsen wurde breit. Er war gedanklich noch bei Simon. „Bist du sicher? Wie nennst du es denn, wenn einer seit Jahren hier wohnt und sich nie blicken lässt? Man kriegt ihn doch höchstens mal auf seinem Ross zu sehen, mit seiner Staffelei auf dem Rücken.“

„Er ist eben zurückhaltend – eine sehr angenehme Eigenschaft“, sagte Saskia (die sich über genau diesen Punkt auch schon so ihre Gedanken gemacht hatte) scharf. „Muss ja nicht jeder so ein Mann des Volkes wie du!“

Uli zuckte die Achseln. „Über den sind vielleicht Gerüchte im Umlauf..“

„Ja, das glaube ich gern. Muss ja auch sein – dem mageren Skandal um den Leininger hilft man hier ja auch nach über dreißig Jahre noch aus dem Sarg, nicht? Da tut ein bisschen Abwechslung bestimmt ganz gut.“ Sie beugte sich vertraulich vor und flüsterte, durchdringend genug für den ganzen Laden: „Aber weißt du, eigentlich stimmt es gar nicht, dass er kleine Kinder roh frisst, der Kröger mit seinem Teufelsross. Ich weiß es genau, ich muss sie ihm nämlich vorher braten. Über schwarzen Kerzen natürlich.“

Gott gnade ihm, wenn er jetzt „Duuu?!“ sagte – bloß weil er wusste, wie es um ihre Kochkünste stand (und nicht wusste, um wie viele hundert Grad sie sich schon gebessert hatte!). Aber auf die Idee kam er gar nicht; stattdessen dämmerte ihm irgendetwas, und seine Augen bekamen einen bestürzten Ausdruck: Was hatte er denn ... was hatte sie denn? Er hatte doch gar nicht streiten wollen, überhaupt nicht – je länger er ihre Figur betrachtete, desto weniger! Nicht im Traum hätte er gedacht, dass sie derart hochgehen würde wegen diesem Krögertypen. Ihm würde es nie einfallen, sich aufzuregen, bloß weil einer seinen Boss einen Wucherer oder Blutsauger nannte. (Stimmte ja auch!)

Andererseits – jetzt erinnerte er sich, sie hatte immer schon ein bisschen ... andere Ansichten gehabt, über alles Mögliche, das Leben, die politische Lage ... Bisschen sehr geradeheraus und erdverbunden, manchmal fast langweilig vernünftig. In anderen Punkten dagegen war sie nicht langweilig, ganz und gar nicht. Und genau diese Punkte verdichteten sich jetzt in seinem Kopf zu Bildern. Wieso hatten sie sich damals eigentlich getrennt, lief doch alles ganz ausgezeichnet? Ach so, ja, Karola. Im Nachhinein gesehen kein Vergleich... Und lange gedauert hatte diese Sache auch nicht.

Noch ein Blick.

„Tut mir Leid“, sagte er hastig und schaltete sein Lächeln auf Abbitte. „Ich war nur so überrascht... Auf jeden Fall ist es schön, dich wiederzusehen. Was machen deine Kinder? Und deine Freundin, wie hieß sie noch, Eva?“

Дискурс 20

(із роману Utta Danella "Tanz auf dem Regenbogen". – S. 95–98)

Учасники: адресант – Лідія фон Венген

адресат – Грегор

Об’єкт оцінки – стан хворої Елізабет

Місце дії: вдома у Грегора

Lydia fiel etwas ein. „Apropos Fernsehen. Sie erinnern sich noch an Elisabeth Ohl?“

„Nein“, antwortete Gregor gleichgültig. „Keine Ahnung. Wer ist denn das?“

„Die Frau, die Sie überfahren haben.“

„Ach so. Wie geht es ihr eigentlich? Mein Gott, Lydia“, er richtete sich auf.
„Warum haben Sie mir nicht davon berichtet?“

„Ich dachte, Sie würden danach fragen.“

„Hab' ich total vergessen. Also, wie geht es ihr?“

„Den Umständen entsprechend ganz gut. Sie kann schon aufstehen und im Sessel sitzen. Natürlich ist das Bein noch in Gips. Aber sonst scheint sie einigermaßen wieder in Ordnung zu sein.“

„Na, Gott sei Dank! Sie können sich nicht vorstellen, was mir das für Sorgen gemacht hat.“ Das klang aufrichtig und überzeugend.

Allerdings nicht für Lydia. So siehst du aus, dachte sie. Du wusstest nicht einmal mehr ihren Namen.

„Haben Sie sie besucht?“ fragte er.

„Ja. Ich habe sie einmal besucht. Nur einmal. Sie ist befangen und hat es nicht gern, wenn fremde Menschen kommen. Auch Frau Gulda war einige Male da. Sie erzählte mir neulich die Sache mit dem Fernsehapparat.“

„Was ist das für eine Sache?“

Lydia erzählte, dass weniger Elisabeth, aber ihr Vater von dem Apparat entzückt gewesen sei, und dass also jetzt Herr Ohl den Fernsehapparat bei sich habe.

„Sie erinnern sich doch noch an Herrn Ohl?“

„Natürlich. Ein netter Mann.“ Als er davon sprach, war alles wieder da. Die seltsame Nacht, die Stunden bei dem alten Mann in seiner Wohnung. Wie er Feuer gemacht hatte und wie sie zusammen den Rotwein getrunken hatten. Gregor verspürte ein wärmendes Gefühl im Herzen. Dass er den Alten so vergessen hatte!

„Ich müsste sie eigentlich auch mal besuchen. Was meinen Sie, Lydia?“ fragte er nach einer Pause. Es klang nicht sehr begeistert.

Sonja, die bisher geschwiegen hatte, hob den Kopf.

„Ich glaube, du spinnst. Du hast einen richtigen Tick mit diesen komischen Leuten. Lieber Himmel, du hast sie ein bisschen angefahren. War doch wirklich nicht so schlimm. Und dazu ist sie dir noch genau in den Wagen gelaufen. Sie war selber schuld. Und dann bezahlst du alles, Krankenhaus und Fernsehapparat, und was weiß ich noch. Setzt dich die ganze Nacht zu dem Alten in die Wohnung. Und nun willst du sie auch noch besuchen. Das ist doch Blödsinn.“

Gregor musterte sie sehr kühl. Sein schönes, gleichmäßiges Gesicht zeigte die überlegene Miene, die sein Publikum so sehr an ihm liebte.

„Mein liebes Kind, ich habe eben Verantwortungsgefühl. Hineingelaufen oder nicht, es war schließlich mein Wagen. Sie hätte tot sein können. Und es ist auf keinen Fall ein angenehmes Gefühl, wenn du gegen einen Menschen fährst.“ Er schloss die Augen, und sein Gesicht verzog sich schmerzlich. Leise und eindringlich sprach er weiter. „Ich habe das Gefühl noch immer in mir. Jetzt gerade, wenn ich davon spreche, spüre ich es. Der große, schwere Wagen, wie er gegen den leichten, schmalen Körper einer Frau stößt. Ich spüre es hier“, er legte seine Hand auf die Brust, „hier ganz tief drinnen. Es ist ein ekelhaftes Gefühl.“

Sonja meinte kühl: „Gib nur nicht so an.“

„Was ist sie denn für eine Frau?“ fragte er nach einer Weile.

„Schwer zu sagen“, antwortete Lydia. „Als ich sie sah, lag sie im Bett, mitgenommen natürlich nach allem, was passiert ist. Man kann in solch einem Zustand schwer jemand beurteilen.“

„Ist sie hübsch?“

„Was spielt denn das für eine Rolle?“ fuhr Sonja gereizt dazwischen.

„Hübsch?“ wiederholte Lydia. „Nun ja, das ist Ansichtssache. Mir gefiel ihr Gesicht. So klar gezeichnet, so . . . so in sich geschlossen, wenn Sie verstehen, was ich meine.“

„Natürlich verstehe ich. Und weiter?“

„Ja, was noch? Hübsch im Sinne Ihrer Filmleute ist sie sicher nicht. Aber sie hat ein Gesicht. Und sie hat wunderschöne Augen. Samtgrau, ganz ruhig und tief.“

Gregor nahm gedankenvoll einen Schluck aus seinem Glas. Samtgraue Augen, ruhig und tief. Ihre Augen hatte er damals nicht gesehen. Aber an ihr Gesicht erinnerte er sich wieder. Und ihr Haar war blond gewesen, dunkelblond und weich und seidig.

„Was meinen Sie, Lydia, ob ich sie mal besuchen muss?“

„Sie müssen gar nichts. Sie haben alles getan, was Sie in Ihrer Situation tun konnten. Mehr als das. Wahrscheinlich würde es sie bloß verlegen machen, wenn Sie kämen.“

Gregor hatte eine bessere Idee. „Ich werde den Alten besuchen. Er hat mir gut gefallen.“

Lydia lachte. „Sie ihm auch. Er schwärmt in den höchsten Tönen von Ihnen, wie mir Frau Gulda erzählte.“

„Als wenn du weiter nichts zu tun hättest“, sagte Sonja giftig. „Mit solchen Leuten soll man sich gar nicht erst einlassen. Die wollen immer was. Wer weiß, was sie noch für Forderungen stellen. Die ganze Sache hat dich schon Geld genug gekostet.“

„Es kann dir gleich sein, wofür ich mein Geld ausgabe“, sagte Gregor. „Natürlich werde ich den Alten besuchen. Und das Mädchen auch. Wann kommt sie denn aus dem Krankenhaus?“

„Das kann ich nicht sagen“, entgegnete Lydia, „da müsste man den Arzt fragen.“

„Jedenfalls kommen sie dann beide zur Erholung hierher, sie und ihr Vater. Das habe ich ihm damals versprochen.“ Jetzt, da er davon sprach, fiel ihm alles wieder ein.

„Hierher?“ fragte Sonja empört.

„Warum denn nicht? Wir sind sowieso lange nicht da. Erst sind wir in Wien und dann zu den Außenaufnahmen in Jugoslawien. Was halten Sie davon, Lydia?“

„Ich finde, es ist eine gute Idee. Das Haus steht sowieso meist leer, und auf diese Weise erfüllt es doch mal einen guten Zweck. Dr. Andorf kann die weitere Behandlung übernehmen.“

„Großartig“, rief Gregor, „Sie haben doch immer die besten Ideen, Lydia. Andorf soll die Behandlung übernehmen. Und die beiden sollen hier schöne Ferien

machen. Kein Mensch soll sagen, dass ich mich nicht um ein Unheil kümmere, das ich angerichtet habe. Ob nun verschuldet oder unverschuldet.“

„Du Held, du Edelmensch“, sagte Sonja spöttisch. „Vergiss nur ja nicht, dem armen Wurm einen Kuss zu geben, wenn du sie siehst. Sie wird sich bestimmt dann mit Wonne noch mal überfahren lassen.“

Gregor beachtete sie nicht. Er erhob sich schwungvoll und sagte, allein zu Lydia gerichtet: „Ich muss Milena anrufen. Mal hören, was sie dazu meint.“

Er ging aus dem Zimmer.

Sonja blickte ihm wütend nach.

„So ein albernes Theater“, murmelte sie. Dann sah sie Lydia an. „Und Sie bestärken ihn noch in diesem Unsinn.“

Lydia gab keine Antwort. Sie lächelte Sonja freundlich an. Freundlich und sehr überlegen.

Дискурс 21

(із роману Utta Danella "Tanz auf dem Regenbogen". – S. 163)

Учасники: адресант – Грегор (відомий актор)

адресат – Елізабет

Об’єкт оцінки – Соня, колишня подруга Грегора

Місце дії: в ресторані

Gregor rutschte aus seiner Rolle. Er ließ ihre Hand los und runzelte die Stirn.

"Meine Verlobte? Dieser Unsinn ist anscheinend recht Publik geworden. Ich bin nicht verlobt. Und ich habe nicht die Absicht zu heiraten."

Elisabeth errötete wieder. "Oh! Ich dachte ... Es stand doch in der Zeitung ..."

"Es ist eine verlogene Welt, ich sagte es doch schon. Auch mit diesen Dingen wird gelogen, wenn es der Karriere einer unbegabten Schauspielerin nützen soll. Was sage ich? Schauspielerin! Eine ehrgeizige Dilettantin, das passt besser!"

Дискурс 22

(із роману E. M. Remarque "Drei Kameraden". – S. 119–120)

Учасники: адресант – Роберт

адресат – Патріс

Об’єкт оцінки – Роберт

Spät, als alles still geworden war, nahm ich meinen Mantel und eine Decke und schlich über den Korridor zum Telefon. Ich kniete vor dem Tisch nieder, auf dem der Apparat stand, legte mir Mantel und Decke über den Kopf, hob den Hörer ab und hielt mit der linken Hand den Mantel unten zu. So war ich sicher, dass mich niemand belauschen konnte. Die Pension Zalewski besaß ungeheuer lange, neugierige Ohren.

Ich hatte Glück. Patrice Hollmann war zu Hause. „Sind Sie von Ihrer geheimnisvollen Besprechung schon lange zurück?“ fragte ich.

„Schon fast eine Stunde.“

„Schade. Hätte ich das gewusst.“

Sie lachte. „Nein, es hätte nichts genützt. Ich liege zu Bett und habe schon wieder etwas Fieber. Es ist ganz gut, dass ich früh nach Hause gekommen bin.“

„Fieber? Was ist denn das nur für ein Fieber?“

„Ach, nichts Wichtiges. Was haben Sie denn heute abend noch gemacht?“

„Ich habe mich mit meiner Wirtin über die Weltlage unterhalten. Und Sie? Hat Ihre Sache geklappt?“

„Ich hoffe, dass sie klappt.“

Unter meinem Unterschlupf wurde es affenheiß. Ich lüftete deshalb jedesmal, wenn das Mädchen sprach, den Vorhang, atmete eilig die kühle Luft von außen und schloß die Klappe wieder, wenn ich selbst dicht über der Muschel sprach!

„Haben Sie in Ihrer Bekanntschaft nicht jemand, der Robert heißt?“ fragte ich.

Sie lachte. „Ich glaube nicht.“

„Schade. Ich hätte gern mal gehört, wie Sie das aussprechen. Wollen Sie es nicht trotzdem mal versuchen?“

Sie lachte wieder.

„Nur so zum Spaß“, sagte ich. „Zum Beispiel: Robert ist ein Esel.“

„Robert ist ein Kindskopf.“

„Sie haben eine wunderbare Aussprache“, sagte ich. „Und nun wollen wir es mal mit Robby versuchen. Also: Robby ist...“

„Robby ist ein Säufer,“ sagte die leise, ferne Stimme langsam, „und jetzt muss ich schlafen – ich habe ein Schlafmittel genommen, und mein Kopf summt schon.“

„Ja – gute Nacht – schlafen Sie gut.“

Ich legte den Hörer auf und schob den Mantel und die Decke beiseite.

Дискурс 23

(із роману Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann". – S. 56–58)

Учасники: адресант – Гайнц

адресат – Herr Schölermann, Йокелі

Об’єкт оцінки – вчителька Йокелі, Йокелі та його успішність

Місце дії: вдома у пана Шьолермана

Drinnen saß Vater Schölermann. Alle Freundlichkeit war aus seinem Gesicht gewichen.

„Mir ist leider klar“, sagte er zu dem wieder eintretenden Heinz, „dass dein Bruder einen Brief unterschlagen hat. Und ein Aufsatzheft dazu!“

„Mir auch“, antwortete Heinz. „Aber noch etwas ist klar: Jockeli hätte es nie getan, wenn diese Ziege ihm nicht dauernd angst gemacht hätte. Als ob man Kinder mit Drohungen besser machte!“

„Hm.“

Matthias Schölermann wusste nicht genau, was er sagen sollte. Trudchen hatte ihm aber auch alles verheimlicht. Was sollte er nun machen? Einen Riesenkrach? Etwas anderes blieb ihm nicht übrig.

„Augenblick“, murmelte Heinz, „bleib mal hier, Vati!“

Damit ging er hinaus. In der Küche fand er Jockeli, klein wie ein Kuchenkrümel.

Heinz baute sich vor ihm auf. „Du Esel!“ schnauzte er ihn an. „Was machst du für Blödsinn? Bist du Flasche nicht mal in der Lage, deinen Mist auszubaden?! Aufsatzheft unterm Schrank, zur Hälfte mit Schölermann unterschrieben! Beim Unterschriftenfälschen ist dir wohl doch die Luft ausgegangen, was? Und dann noch einen Brief abzufangen! Idiot! Kein Mensch kann dich in Schutz nehmen, wenn du dich so benimmst!“

Jockelis Lippen wackelten verdächtig.

„Nimmst du dich jetzt zusammen!“ fauchte Heinz. „Und wehe, wenn du noch einmal solchen Zimt machst! Wir sind eine Familie und können Fünfen haben, soviel wir wollen! Darüber kann man bei uns reden! Du Knalltype! Kein Mensch verlangt, dass du der Beste bist. Aber anständig sollst du sein! Und in Zukunft reißt du dich am Riemen und wirst versetzt! Klar?“

Jockeli nickte. Zwei dicke Tränen kullerten aus seinen Augen.

„So!“ Heinz gab dem Kleinen einen Klaps. „Steh auf, geh zu deinem Alten und beichte! Alles, verstehst du? Alles!“

Voller Verachtung gab Heinz seinem Bruder das Aufsatzheft. „Dreckfink“, sagte er und schnippte mit den Fingern. Jockeli ging – anzusehen wie eine geschlagene Armee – mit hängendem Kopf aus der Küche.

Evchen, die während der Zeit auf dem Sofa gesessen und genäht hatte, sah Heinz vorwurfsvoll an. „Ausdrücke hast du! Himmelschreiend!“

„Lass mich in Ruhe“, knurrte Heinz, „ich hab' genug um die Ohren, hier Ordnung in den Laden zu bringen“.

Damit ging er zurück ins Wohnzimmer. Er musste schließlich aufpassen, dass Vater alles richtig machte. Wenn Mutter nicht da war, lebte der Gute sozusagen ohne Handbremse.

Дискурс 24

(із роману Heinz Sponzel "Made in Germany: die dramatische Geschichte des Hauses Zeiss". – S. 224–227)

Учасники: адресант – старий майстер Шот (der Vater vom Dr. Otto Schott)
адресат – Отто Шот

Об'єкт оцінки – Отто Шот

Місце дії: на фабриці скла.

Hunderte von Kilometern von London entfernt saß in dieser Nacht – wie in unzähligen anderen zuvor – Dr. Otto Schott in einem kleinen Verschlag der

Wittener Glashütte. Es sah auch hier aus wie in einer Alchimistenküche. Es brodelte und zischte in kleinen Schmelztiegeln, Koksfeuer glühte rot, in unzähligen Gefäßen an der Wand standen die Schmelzmengen in der verschiedensten Zusammensetzung. Immer wieder rührte Schott die brodelnde und blubbernde Mixtur. Seine Hände steckten in dicken Handschuhen, um die Haut vor Verbrennungen zu schützen. Auf dem Tisch lag ein kleines, schmales Buch; und im Schein des Feuers glühte der Titel, der auf dem Einband stand:

„Die Fehler bei der Fabrikation von Fensterglas – von Dr. Otto Schott.“

Manchmal fiel der Blick des jungen Mannes auf das Buch und auf die Schrift. Dann aber schien es jedesmal, als ob ein Schatten der Enttäuschung über sein Gesicht huschte, und er murmelte vor sich hin:

„Ich bin ein Verrückter, ich bin ein hoffnungsloser Idealist. Ich habe vor Jahren dieses Buch geschrieben und mir damit den Dokortitel erworben. Ich habe mir den Wind der Welt um die Ohren wehen lassen, in Spanien, in Frankreich und anderswo. Aber, dass ich nun nach Jahren noch immer im dunkeln stehe, dass es mir noch immer nicht gelungen ist, reines, schlierenfreies Glas nach bestimmten Gesetzen zu schaffen – das ist zum Verzweifeln.“

Immer wieder veränderte er die Zusammensetzung der Schmelzmasse, aber es blieb das gleiche Ergebnis: die Glasproben zeigten nach wie vor winzige Luftblasen, manchmal dem Auge kaum sichtbar.

Er war ein Besessener des Glases wie der Professor aus Jena, dessen Name auch ihm ein Begriff war. Aber noch gingen ihre Wege aneinander vorbei. Und keiner wußte, ob das Schicksal sie beide zusammenführen würde.

Manchmal in diesen Nächten kam der alte Meister Schott in den Versuchsraum. Er schaute sich die Glasproben an, er blickte neugierig in die Behälter mit den verschiedensten Mischungen, aber jedesmal kam er zum gleichen negativen Ergebnis:

„Deine Versuche verschlingen Geld, Geld und nochmals Geld. Seit Jahren experimentierst du, aber du bist noch keinen Schritt weitergekommen. Warum gibst du es nicht endlich auf? Ich habe alles für dich getan, du weißt es. Ich habe dich studieren lassen und dich in die Welt geschickt. Wann wirst du begreifen, dass die alten Gesetze noch immer die besten sind?“

Der junge Schott war anderer Meinung.

„Ich glaube es nicht, Vater! Mit den Linsen der Mikroskope war es genauso. Auch dort hat man experimentiert und alles dem Zufall überlassen. Bis dann einer plötzlich da war, dem sich die Formel erschlossen hatte ...“

„Ach, Dr. Ernst Abbe“, kam die Antwort, und der alte Schott fuhr sich über die Augen und über die Stirn, als müsse er eine ferne, ferne Erinnerung wieder in die Gegenwart zwingen. „Ich glaube, ich habe es dir noch gar nicht erzählt, dass er vor Jahren einmal hier war. Er redete genauso wie du. Und ich habe ihm damals geantwortet: es gibt keine anderen Methoden für das Glas als diejenigen, die seit Jahrhunderten gültig waren. Und ich habe ihm gesagt: Vielleicht kommen Sie später einmal wieder, Herr Dr. Abbe, später, wenn mein Sohn diese Glashütte übernommen hat.“

Dr. Otto Schott vergaß die Schmelzmasse in den Tiegeln umzurühren, er sprang auf und starrte den Vater an.

„Was? Abbe war hier? Und heute erst erzählst du mir davon?“

Der alte Schott machte eine abwehrende Handbewegung.

„Ich hielt es nicht für so wichtig. Jeden Tag kommt einer nach Witten an der Ruhr in die Glashütte. Und einer von ihnen war eben zufällig Dr. Ernst Abbe.“

Schweigend stand Dr. Otto Schott neben seinem Vater. Das glühende Feuer unter den Tiegeln warf seinen Schatten riesengroß an die Wand. Aber der Sohn schaute an dem Vater vorbei. Er war in seinen Gedanken in Jena bei Professor Abbe, der Kontakt mit seinem Vater gesucht und nicht gefunden hatte. Ob man nicht noch einmal versuchen sollte, mit ihm Verbindung aufzunehmen?

Wortlos ging Dr. Schott wieder an die Arbeit. Es war schon spät in der Nacht, aber auch er kannte keine Ruhe, wenn es um seine Arbeit ging.

Дискурс 25

(із роману Heinz Sponsel "Made in Germany: die dramatische Geschichte des Hauses Zeiss". – S. 98–101)

Учасники: адресант – Карл Цайс

адресат – Ернст Аббе

Об’єкт оцінки – життя, самооцінка Ернста Аббе

Місце дії: в саду

Die Männer saßen zusammen, sie aßen und tranken. Sie blickten auf die ferne Stadt und auf die hellen Wälder. Sie waren wie staunende Kinder, die den Flug der Schmetterlinge beobachteten und jeden Käfer, der über den sandigen Weg kroch, fast wie ein Wunder empfanden. Und ihnen war, als hätte Gott die Welt an diesem Sonntagmorgen für sie neu geschaffen.

„Ja, Dr. Abbe. Es gibt also doch noch mehr als Werkbänke, Schleifmaschinen und Linsen. Die Werkstatt ist nicht die Welt und auch nicht Ihr Arbeitszimmer. Wissen Sie überhaupt noch, wie Erde duftet? Ahnen Sie, wie warm die Strahlen der Sonne sind? Die Gänge der Universität sind düster, und die Werkstatt liegt in einem dunklen Hinterhof. Die Straßen der Stadt sind erfüllt von lärmenden Menschen, vom Geratter der Räder und vom Hufschlag der Pferde. Hier aber spürt man den Wind, auch wenn er kaum mehr die Blätter bewegt. Hier dehnt sich der Himmel unendlich weit, hier wird man Mensch.“

Still hörte Abbe zu. Mehr und mehr entspannte sich sein Gesicht, die fahle Farbe seiner Wangen wich langsam.

„Ich habe nie die Sehnsucht nach diesen Dingen verloren, Meister Zeiss. Und in den Nächten, in denen ich beim Schein der Petroleumlampe saß und rechnete und rechnete, legte ich manchmal den Bleistift aus der Hand. Ich trat ans Fenster, schaute in die Sterne und ahnte die Umrisse der Hügel mit ihren Wäldern. Und jedesmal musste ich mich zwingen, zum Schreibtisch zurückzukehren. Mit der Zeit bin ich fast blind geworden für die Sterne, für die Blumen und für die Berge. Ich

erstickte in Arbeit, ich betäubte mich mit ihr. Ich bin Ihnen sehr dankbar, Meister Zeiss, dass Sie diesen Umweg mit mir gemacht haben.“

Zeiss antwortete nichts. Aber an diesem Morgen entdeckte er einen Dr. Abbe, den er bisher nicht gekannt hatte. Er hatte ihn bisher nur für einen kühlen Rechner gehalten, für einen besessenen Gelehrten, der nichts anderes erstrebte, als eine schwere Aufgabe zu bewältigen, die er sich selbst gestellt hatte. Nun war aus diesem besessenen Genie fast ein Romantiker geworden. Ein Mensch mit Herz und Gefühl.

Wieder saßen die Männer einander schweigend gegenüber. Manchmal nahmen sie das Glas, um zu trinken, dann hingen sie wieder ihren Gedanken nach.

„Ich glaube, lieber Abbe, diese Stunde in meinem Garten hat uns mehr verbunden als alle Tage und Wochen und Monate, die wir in meiner Werkstatt zusammen gearbeitet haben. Ich spüre, dass dieser Sonntag ein ganz neuer Beginn ist, ein Anfang, der uns weiterbringen kann als alle bisherige Arbeit.“

Von der Stadt her tönnten die Glocken der Kirchen. Die letzten Nebel im Tal der Saale hatten sich aufgelöst. Der Fluß schimmerte aus der Tiefe wie ein silbernes Band.

„Wir sind uns heute vertraut wie nie, Dr. Abbe. Den Jahren nach konnte ich Ihr Vater sein. Und manchmal Sorge ich mich um Sie, genauso wie ein Vater um sein Kind. Wir beide haben es nie so klar erkannt wie heute, dass das Leben nicht nur Arbeit ist.“

Eine Weile schien Carl Zeiss zu überlegen. Er zögerte weiterzusprechen. Abbe merkte es.

„Sie wollen mir noch irgend etwas sagen, Meister Zeiss?“

„Ich wollte es Ihnen schon lange sagen, Abbe, aber ich hatte noch nie den Mut dazu. Weiß der Himmel, woher ich heute den Mut nehme, vom Wein, von der Sonne, von diesem Vormittag, der uns einander so nahegebracht hat?“

„Was ist es?“

„Haben Sie eigentlich schon gemerkt, Dr. Abbe, dass es einen Menschen gibt, der sich nicht nur für Ihre Arbeit interessiert?“

Dr. Abbe blickte Zeiss aus großen, verwunderten Augen an. Alles hatte er erwartet, nur nicht eine solche Frage. Er schien zu überlegen. Aber er fand für sich selbst keine Lösung.

„Ich bin arm, ich bin ein merkwürdiger Kauz, ich bin kein guter Gesellschafter. Ich kann mir nicht denken, wen Sie meinen.“

Plötzlich zogen sich Falten über seine Stirn, seine Gelöstheit schien mit einemmal wie weggeweht, er presste die Lippen hart aufeinander, so dass sein Mund fast zu einem schmalen Strich wurde.

„Sie waren heute zum erstenmal in meinem Zimmer, Herr Zeiss. Da hingen einige Bilder an der Wand ...“

Zeiss unterbrach ihn: „Sie versuchen mir auszuweichen, Herr Dr. Abbe. Von Ihrem Zimmer wollen wir jetzt überhaupt nicht sprechen, Sie wissen wirklich nicht, wen ich meine?“

Abbe schüttelte den Kopf und schaute gedankenlos dem Spiel eines Schmetterlings zu, der um das Weinglas gaukelte.

„Sie sind ein Genie, Abbe, aber ahnungslos wie ein Kind. Wie oft sind Sie eigentlich bei Professor Snell eingeladen?“

„Sie meinen Professor Snell? Ich muss ihm sehr dankbar sein. Es gab Zeiten, in denen sein Mittagessen, zu dem er mich einlud, die einzige Abwechslung auf meinem Speisezetteln war. Und mein Speisezettel hieß: trockenes Brot.“

„Fast richtig geraten, Abbe. Der Name Snell stimmt. Aber ich dachte nicht an den Professor.“

„An wen sonst?“

„Die Vergesslichkeit der Gelehrten ist zwar fast sprichwörtlich. Trotzdem nehme ich an, Sie wissen, dass Professor Snell eine Tochter hat, eine Tochter mit Namen Elise.“

„Sie führt den Haushalt, mehr weiß ich nicht.“

Zeiss stand auf und stand ganz nahe vor Abbe.

„Auf der einen Seite, mein lieber Doktor, sind Sie ein Genie. Auf der anderen Seite aber sind Sie mit Blindheit geschlagen!“

Mehr sagte Zeiss nicht. Er schlenderte über den Pfad zwischen den Heckenrosen. Er riss Unkraut aus den Blumenbeeten, ließ Abbe allein. Es ist besser so, dachte er. Ich habe einen Garten, und in einem Garten gibt es von Zeit zu Zeit viel Arbeit. Ich will ihn allein lassen, vielleicht versteht er dann, was ich meine.

Ernst Abbe saß noch immer am Tisch. Im Wein spiegelte sich das Licht der Sonne. Manchmal sah er durch das Geäst der Ranken in verschwimmenden Umrissen Meister Zeiss. Er sah ihn und schüttelte den Kopf. Und er murmelte vor sich hin:

„Ich verstehe ihn nicht. Was redet er da von Menschen, die sich für mehr als meine Arbeit interessieren? Was hat die Tochter vom Professor Snell damit zu tun? Er spricht in Geheimnissen, der gute Meister Zeiss. Ich verstehe ihn nicht. Es ist leichter, den Geheimnissen des Lichts auf die Spur zu kommen.“

Дискурс 26

(із роману Alix Raabe "Kinder und Kegel". – S. 47–49)

Учасники: адресант – Сімон

адресат – Саскія

Об’єкт оцінки – діти Саскії

Місце дії: вдома у Сімона

„Bei unserem ersten Gespräch sagten Sie nur, Sie hätten eine Tochter“, sagte er hitzig, aber leise.

„Hab’ ich ja auch.“

„Allerdings, aber ... also, besonders krank wirkte die nicht heute Vormittag! Und was ...“

Saskias Augenbrauen kletterten auf die Stirn.

„Heißt das, Sie sehen Kinder lieber leidend?“

„Unsinn – natürlich nicht“, ärgerte sich Simon.

„Klang aber sehr danach ... Im Übrigen sagte ich ›krank‹ – nicht ›bettlägerig‹.“

„Wie auch immer – ich meine, es ist natürlich schön, dass es Ihrer Tochter nicht ganz so schlecht geht wie ... wie ...“

„Erhofft?“, bot sie spitz an.

„Befürchtet“, korrigierte er böse. „Aber das erklärt in keiner Weise, warum Sie nichts von Ihren Söhnen gesagt haben.“

„Na, das können Sie jetzt aber wirklich nicht mir in die Schuhe schieben, das ist ja wohl Ihre eigene Schuld!“

Kröger explodierte fast.

„Wie bitte?“

Kinn vor, Kanonen bestückt und volles Rohr vor den Bug geschossen!

„Na, wer hat denn mitten in unserem Gespräch so eilig abgebrochen? Wer hat denn erst endlos telefoniert und es dann so schrecklich eilig gehabt, dass er mich am liebsten am Kragen aus dem Haus geworfen hätte?“

Krögers Augen zeigten eine bedenkliche Neigung, ihm aus dem Kopf zu fallen.

„Aber ... also ... also das ...“

Zeit für den Haupttreffer.

„Und wer hat gesagt, alles Weitere sollten wir ›später‹ besprechen? Doch wohl nicht ich!“

Man konnte die Trümmer fast rauchen sehen, die jetzt in ihm zusammenfielen. Er stotterte nicht mal; mehr, starrte sie nur hilflos an.

„Nun – jetzt ist später. Und jetzt erzähle ich Ihnen gern von meinen Söhnen“, meinte Saskia freundlich. „Zum Beispiel, dass sie hervorragend Rasen mähen. Und Briefe zur Post tragen. Und vieles mehr. Sie werden sehen, die beiden sind keine Störung, sondern eine echte Bereicherung.“

Hoppla – das war vielleicht doch ein bisschen zu dick aufgetragen.

Kröger gab einen schwachen Ton von sich. Am besten, sie drückte kurz mal auf die Tränendrüse, das hatte beim letzten Mal durchschlagenden Erfolg gehabt. Saskia schaltete auf Warmblick mit Schimmer.

„Sie werden kaum merken, dass die beiden da sind. Ich bin so froh um das Haus; bisher wohnten wir zu viert in zwei Zimmer-Küche-Bad“, ein kurzer Stimmwackler, „das war ... schwierig. Aber hier ist so viel Platz, und die Kinder sind so begeistert von allem ... Außerdem sind drei Kinder viel weniger lästig als ein einzelnes, weil sie sich gegenseitig beschäftigen. Und ich bin ja auch ständig da! Sie werden sehen, es gibt keine Probleme. Und wenn doch – was ich aber nicht; glaube! –, dann können Sie mir ja immer noch kündigen!“

Überzeugt sah er nicht aus, aber doch ein wenig erleichtert. Eben wie jeder absaufende Kapitän, der auf den unendlichen Weiten des Ozeans ein driftendes Rettungsboot entdeckt. (Dass das seine ein Leck hatte, würde er erst entdecken, wenn es zu spät war.)

Jetzt machte er den Mund auf; offenbar wollte er irgendwas sagen. Aber das Schicksal war gegen ihn: Ein eleganter, silbergrauer Jaguar mit einer eleganten, silbergrauen Frau am Steuer schnurrte in die Einfahrt. Perfekt, dachte Saskia und sah, dass Kröger unwillkürlich die Stirn in Falten legte. Kein Besuch gefällig – oder nur dieser nicht? Wie auch immer: Das war ihre Chance.

„Also dann – gute Nacht“, sagte sie rasch.

Kröger war nicht mehr bei der Sache.

„Kann man wohl sagen“, knurrte er, ließ Saskia stehen und ging auf den Wagen zu.

Дискурс 27

(із роману Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann". – S. 129–130.)

Учасники: адресант – Маріанне Бергман

Адресат – Трудхен

Об’єкт оцінки – їхні сусіди

Місце дії: вдома у Трудхен

Abends kam Marianne Bergmann herüber. Auf Schölermanns Frage nach dem Monstrum in Nachbars Garten zuckte sie die Achseln.

„Jeder in der Umgebung ist entsetzt über soviel Unkultur“, sagte sie, „aber niemand möchte den Leuten schaden.“

„Wer weiß“, meinte Heinz, „ob eine Anzeige Sinn hat.“

Und dann sahen sie sich alle zusammen die Bescherung noch einmal an.

„Scheußlich, wirklich scheußlich!“ sagte Marianne Bergmann.

„Kinder ...!“ Trudchen musste plötzlich lachen. „Was müssen die für eine Rumpelbude von Wohnung haben, wenn sie vor ihrer eigenen Tür mit ’nem Wohnwagen kampieren!“

„Vielleicht sind es ganz arme Leute?“ meinte Evchen mitleidig.

Doch Schölermann war keinem Mitleid zugänglich. „Eine Schande“, murmelte er immer wieder, „eine Schande für die ganze Gegend!“

„So was übersieht man“, sagte Marianne und sah sehr hochmütig aus.

„... und findet es komisch“, ergänzte Trudchen.

Дискурс 28

(із роману Utta Danella "Tanz auf dem Regenbogen". – S. 44–46)

Учасники: адресант – пан Макензен (сусід Тобіаса)

адресат – Тобіас Оль (батько Елізабет)

Об’єкт оцінки – Елізабет, дочка Тобіаса

Місце дії: вдома у Тобіаса

Tobias Ohl hatte einen sehr angenehmen Abend verbracht. Er war so glücklich, wie er glaubte, Elisabeth müsse es sein. Nun hatte sie das Kleid doch angezogen, und sie sah wunderschön darin aus. Sicher würde sie sich gut amüsieren. Im Geist erlebte

er das bescheidene, bürgerliche Betriebsfest als einen großen, glänzenden Ball mit. Und Elisabeth würde der Mittelpunkt sein. Die Schönste von allen. Länger als sonst blieb er heute bei Herrn Mackensen. Das Schachspiel kam erst spät zu seinem Recht. Zunächst sprachen die beiden Herren von Elisabeth.

„Hübsch hat sie ausgesehen“, meinte Herr Mackensen, „richtig hübsch. Ist mir noch nie aufgefallen. Sie ist sonst immer so still, so zurückhaltend. Macht gar nichts von sich her. Die Mädels heutzutage treten für gewöhnlich ganz anders auf.“

„Ja“, sagte Tobias, „das ist es eben. Sie hat das nie verstanden. Etwas aus sich zu machen, meine ich. War ja auch schwer. So wie wir gelebt haben. Wie wir damals nach dem Krieg hierherkamen. Mit gar nichts. Keine Wohnung, nichts anzuziehen. Und dann meine Frau immer krank. Na, Sie wissen es ja selbst. Elisabeth konnte nie an sich denken. Ich bekomme ja in den letzten Jahren die kleine Rente. Viel ist es nicht, sie hat immer für alles sorgen müssen. Da ist es halt langsam gegangen.“

„Ja ja“, sagte Herr Mackensen, „ihre ganze Jugend ist darüber hingegangen. Eigentlich schade, dass sie nicht geheiratet hat. Wäre eine gute Frau. Eine gute Frau für einen anständigen Mann.“

„Das denke ich auch immer“, sagte Tobias betrübt.

„Vielleicht verliebt sich heute abend ihr Chef in sie“, schlug Herr Mackensen hoffnungsvoll vor.

„Aber der ist ja verheiratet.“

„Ach so. Na ja, dann. Die Männer, die im Alter zu ihr passen, sind meist verheiratet. Das ist eben diese Generation. Die Frauengeneration mit dem Männermangel. Man hat ja genug darüber gelesen.“

„Das ist es“, gab Tobias zu. „Übrigens war sie verlobt. Im Krieg, wissen Sie. Mit einem sehr netten, jungen Mann. Wirklich ein feiner Kerl. Er ist gefallen.“

„So. Aha.“

„Da ist sie lange nicht darüber hinweggekommen. Sie hat ihn sehr lieb gehabt, glaub' ich. Und dann...“ Nein, das genügte. Mehr brauchte man Herrn Mackensen nicht zu erzählen.

„Die Männer sind ja manchmal dumm“, stellte Herr Mackensen fest, „reichlich dumm. Nach so einem Mädels wie der Elisabeth müssten sie sich alle zehn Finger abschlecken. Aber nein, was wollen sie haben? So eine geschminkte Larve. So ein Flittchen, das nur sein Vergnügen im Kopf hat. Darauf fallen sie herein. Ich ..., also ich, wenn ich jünger wär', ich tät die Elisabeth sofort heiraten.“

„Na ja, Sie“, sagte Tobias, und es klang nicht gerade schmeichelhaft.

„Wirklich“, ereiferte sich Herr Mackensen, „ich tät's. So eine Frau hab' ich eigentlich immer gesucht.“

„Ach, seien Sie doch still“, meinte Tobias. „Sie haben doch überhaupt nicht geheiratet.“

„Nö“ Herr Mackensen kicherte befriedigt vor sich hin, „hab' ich nicht. Ist so eine Sache mit einer Frau, nicht? Wenn man sie hat, hat man sie. Und man weiß nie, was daraus wird. Mancher hat viel Ärger damit. Oder nicht?“

„Doch“, bestätigte Tobias, „das kommt vor.“

Herr Mackensen hätte am liebsten hinzugefügt: „Sie müssen es wissen. Wenn es einer weiß, dann Sie.“ Aber er verkniff sich diese Bemerkung. Über Tote sollte man nichts Schlechtes sagen.

Später spielten sie dann Schach und tranken mehrere Gläser Grog dazu.

Дискурс 29

(iz romanu Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann". – S. 197–199.)

Учасники: адресант – Трудхен

адресат – Марианне

Об’єкт оцінки – пані Моллербрух

Місце дії: вдома у Марианни

Und dann erzählte sie Marianne die Geschichte mit Mollerbruchs. Marianne war nicht so mitleidig.

„Sie ist trotzdem eine böse Frau. Wenn man ihr Schicksal gewusst hätte ... vielleicht hätten die Leute Mitleid ... aber so weiß es keiner, und jeder kennt sie nur als bösertige Tratsche!“

„Das ist wohl ihre Krankheit“, meinte Trude.

„Mag sein. Der Wohnwagen ist trotzdem eine Schande für die ganze Gegend.“

Marianne blieb kühl.

„Lass doch die arme Frau ...“, sagte Trudchen.

„Wieso?“ Marianne sah sie ungerührt an. „Warum ist sie arm? Weil sie zwei Jungs im Krieg verloren hat? Das ist traurig, gewiss, aber: diese Kinder hatte sie! Zwanzig Jahre lang hatte sie Kinder! Sie hat die Erinnerung an zwanzig Jahre Glück, verstehst du?“

Zum erstenmal sah Trudchen eine gewisse Erregung in Mariannes Gesicht. Könnte es möglich sein? Marianne neidete der armen, halb geistesgestörten Frau selbst die toten Kinder?!

Als Marianne weitersprach, hörte Trude kaum noch zu. Es war genauso wie neulich bei dieser wildfremden Frau Tetzlaff. Dieselbe allzu selbstsichere, kühle Haltung.

Und dann plötzlich dieses Flackern in den Augen, die jeden sonst so gehüteten heimlichen Gedanken aus ihnen herausbrechen ließ, als müssten sie sich der ganzen Welt anvertrauen. Jene sprach von ihrem Recht auf Glück, diese sprach von zwanzig Jahren Glück mit Kindern, die nicht mehr lebten...

Trude schwieg.

Da war sie nun fast neidisch gewesen auf französische Chintzgardinen und Modellkleider, da hatte sie die teure Einrichtung von Frau Tetzlaff mit ungunen Blicken betrachtet.

Trude sah auf ihre Hände. Sie waren nicht gerade ungepflegt oder rauh. O nein, sie tat etwas für sich.

Nur dass diese Hände breiter waren als die von Marianne. Vielleicht kam es davon, dass sie vierundzwanzig Jahre lang Kartoffeln geschält hatte?

Oder Kinderwäsche gewaschen?

Trude lächelte. Ihr Reichtum war ein anderer. Sozusagen unverkäuflich. Aber auch für kein Geld der Welt zu kaufen.

„Warum sagst du nichts?“ fragte Marianne. „Hörst du nicht zu?“

Trude nickte. „Nein“, sagte sie, „ich konnte nicht zuhören.

Ich musste an etwas anderes denken. Entschuldige!“

Und dann erzählte sie Marianne die Sache mit der Kündigung. In diesem Augenblick zeigte es sich, dass Marianne doch eine gute Freundin war. Sie bot Trude jede materielle Hilfe an und überlegte fieberhaft, was sie für Matthias tun konnte. Doch wie stets in solchen Situationen, es ergab sich nichts, womit man etwas hätte anfangen können.

Höchstens Ratschläge.

Und mit denen konnte Schölermann langsam einen Großhandel anfangen.

Trude verabschiedete sich und ging.

Дискурс 30

(iz romanu Utta Danella "Tanz auf dem Regenbogen". – S. 37–38)

Учасники: адресант – молодой міліціонер

адресат – Грегор

Об’єкт оцінки – Соня Марков, Грегор, обставини нещасного випадку

Місце дії: відділок міліції

Gregor hob den linken Mundwinkel zu einem kleinen, melancholischen Lächeln. „Die Frauen“, sagte er entschuldigend.

„Frau Markov hat sehr viel Temperament“, sagte plötzlich ein junger Polizist aus dem Hintergrund, der bis jetzt noch kein Wort gesprochen hatte. „Das weiß man ja.“

Gregor wandte langsam den Kopf zu ihm hin, in seiner berühmten, oft geübten Gregorwendung, das Kinn ein wenig hoch, der Blick unter den Lidern hervor. „So, weiß man das?“ fragte er gedehnt.

Der junge Polizist bekam einen roten Kopf.

„Wollen Sie also in der Klinik anrufen?“ fragte der Beamte, der ihn vernommen hatte.

Aber wenn Veit Gregor eine Rolle spielte, dann spielte er sie ganz.

„Nein“, sagte er, „ich werde selbst hinfahren. Ich möchte mit dem Arzt sprechen. Und ich möchte mich darum kümmern, dass die ... Dame gut untergebracht ist. Einzelzimmer und so weiter.“

Der Beamte meinte trocken: „Das müssen Sie dann aber auch bezahlen.“

„Selbstverständlich. Das werde ich tun. Auch wenn ich an dem Unfall nicht schuldig bin.“ Veit Gregor blickte ruhig im Kreis herum, erfasste die Gesichter um sich, jedes einzelne bekam er in den Blick seiner dunklen zwingenden Augen. „Vielen Dank, meine Herren. Die Umstände, unter denen wir uns begegnet sind,

waren sehr betrüblich. Aber Sie waren sehr liebenswürdig. Falls Sie mich benötigen, Sie wissen, wo ich wohne. Gute Nacht.“

Er neigte leicht den Kopf und ging.

Eine Weile blieb es still nach seinem vollendeten Abgang.

„Ein Pfundskerl“, sagte der junge Polizist aus dem Hintergrund. Der Alte hinter dem Schreibtisch lächelte. „Ein Schauspieler“, sagte er. „Und kein schlechter, das muss man zugeben.“

Дискурс 31

(из романа Rolf und Alexandra Becker "Familie Schölermann". – S. 20–22.)

Учасники: адресанти – Йокелі

адресати – батьки

Об’єкт оцінки – Йокелі

Місце дії: спальня Йокелі

Trudchen band die Schürze ab. „Wir wollen noch Jockeli gute Nacht sagen und bei ihm das Licht ausmachen“, sagte sie.

Als die Eltern das Zimmer des Jungen betraten, schien er über seinem Buch eingeschlafen zu sein. Schölermann strich seinem Jungen über den braunen Haarschopf.

„Gute Nacht, Jockeli“, flüsterte die Mutter und küsste ihn. Dann gingen sie leise zur Tür.

Gerade in dem Augenblick aber, da Frau Schölermann den Lichtschalter ausdrehen wollte, fuhr Jockeli aus seinem Bett senkrecht in die Höhe wie eine angriffslustige Kobra.

„So is’ richtig! So is’ richtig!“ krächte er. „Ein Kind allein lassen! Alle gehen sie weg! Ich bin immer der Dumme!“

Und rieb sich mit gewaltigem Heulaufwand die Augen. Bestürzt ging die Mutter zu seinem Bett.

„Aber Jockeli, mein Jockeli“, beruhigte sie ihn, „wir sind ja gleich wieder da!“

Doch Jockeli seufzte unter Tränen, den Kopf an Mutters Brust gedrückt: „Gleich ... gleich ... und bis dahin bin ich allein!“

Die Tränen kullerten über seine Wange, und das Mitleid mit sich selbst erschütterte ihn tief.

„Wenn ich ... wenn ich so einen netten Jungen von zehn Jahren hätte – ich würde ihn bestimmt nicht allein lassen!“

Trudchen verbiss sich das Lachen.

Vater Schölermann trat nun auch zu seinem Sohn.

„Stell dich nicht so an“, sagte er, unangenehm berührt von der Heulszene. „Du schläfst jetzt!“

Worauf Jockeli sofort seine Tränen stoppte und den Vater angriffslustig fragte: „Wie soll der Mensch denn schlafen, wenn er die Wohnung hüten muss?“

Trudchen legte ihren Sprössling wieder ins Bett, klopfte seine Decke glatt und lächelte ihm zu.

„Ist gut, Jockeli, ich bleibe bei dir.“

Dann verließ sie seufzend das Zimmer. Sie wusste, dass Jockeli eine schwierige Zeit hatte und viel Geduld verlangte.

Der Vater hingegen war ärgerlich. „Alle fliegen fort! Jeder wünscht „seinen“ Feierabend. Nur der Vater, der darf zu Hause bleiben, weil es dem Herrn Sohn nicht möglich ist, eine halbe Stunde allein zu bleiben!“

Trudchen musste ihm innerlich recht geben. Doch ein Kind lässt sich nicht in zwei Stunden erziehen. Das nächste Mal würde sie es anders anfangen.

Matthias Schölermann wollte gerade damit beginnen, seinen Mantel auszuziehen, als er plötzlich innehielt.

„Eigentlich schade“, sagte er, „den ganzen Tag keine frische Luft gehabt – und nun habe ich den Mantel schon mal an ... also, ich glaube ... ich sollte ... was meinst du? Ein paar Schritte ...“

Und Trudchen lächelte ihr kleines weises Lächeln, das sie so hübsch erscheinen ließ.

„Halbe Sätze, Vater! Aber nun geh schon!“

Schölermann machte treuherzige Augen. „Nur einen Augenblick ... nur mal ums Eck ...“

Damit war er schon an der Haustür.

Trudchen kam ihm nach. Das Lächeln war immer noch in ihrem Gesicht.

„Vergiss das Bier nicht!“ rief sie ihrem Mann nach.

Dann schloss sie die Tür. Die Klinke noch in der Hand, blieb sie stehen.

„Wie die Sperlinge ...“, sagte sie leise.

Und es schien, als hätte ihr Lächeln sie gebeten, auch für einen Augenblick fortgehen zu dürfen.

Дискурс 32

(із роману M.L. Fischer "Das Schicksal der Lilian H". –S. 6–8)

Учасники: адресант – професор Фабер

адресат – лікар Міхаель Штурм

Об’єкт оцінки – Міхаель Штурм

Місце дії: робочий кабінет професора

Dr. Michael Sturm verließ das Labor, schritt den Flur entlang und betrat, direkt vom Gang aus, nach kurzem Anklopfen das Arbeitszimmer Professor Fabers.

Der Leiter des Gerichtsmedizinischen Instituts saß hinter seinem Schreibtisch, ein schlanker, weißhaariger Herr mit schmalem Gesicht und kühlen grauen Augen. Beim Eintritt seines ersten Assistenten nahm er die dunkle Hornbrille ab.

„Ah, da sind Sie ja, lieber Kollege“, sagte er mit der ihm eigenen leicht übertriebenen Höflichkeit, mit der er sich Abstand und Achtung verschaffte, „reizend

von Ihnen, dass Sie gleich gekommen sind ... bitte, nehmen Sie doch Platz!“ Er deutete auf den Sessel gegenüber dem Schreibtisch.

Dr. Sturm setzte sich schweigend und wartete ab. Dabei hatte er, wie meist in der Anwesenheit seines Chefs, das peinigende Gefühl, im Vergleich mit diesem selbstsicheren, eleganten Mann ein grober Klotz zu sein.

Professor Faber kam rasch zur Sache. „Sie haben sich vor einiger Zeit als Leiter des Gerichtsmedizinischen Institutes in Kiel beworben, lieber Kollege ...“ Er lehnte sich gemächlich zurück.

„Mit Ihrem Einverständnis, Herr Professor“, beeilte Dr. Sturm sich zu versichern.

„Aber selbstverständlich! Ich bin nicht der Mensch, der sich der Karriere junger Mitarbeiter in den Weg stellt.“ Professor Fabers Gesicht blieb völlig undurchdringlich. „Um so mehr bedaure ich, Ihnen heute mitteilen zu müssen, dass es diesmal nicht geklappt hat ... man hat sich in Kiel für einen anderen Bewerber entschieden.“

Dr. Sturm fühlte, wie ihm kalt und heiß wurde. So sehr hatte er auf diese Berufung gehofft, so stark hatte er damit gerechnet – und nun das!

„Ich habe es vorerst unter der Hand erfahren“, erklärte Professor Faber und spielte mit dem Bügel seiner Hornbrille. „Aber ich dachte, ich sollte es Ihnen sofort sagen, damit Sie nicht länger im ungewissen schweben.“

„Danke, Herr Professor“, brachte Dr. Sturm mühsam heraus.

„Nehmen Sie es nicht so tragisch!“ Professor Fabers schmale Lippen verzogen sich zu einem Lächeln.

„Was ist schon Kiel!“

„Ich wollte heiraten, Herr Professor.“

„Ihr Gehalt ist doch nicht so gering ...“

„Ich habe eine alte Mutter zu versorgen.“

„Nun ja, ich verstehe. Das Fräulein Braut wird ungeduldig. Aber lassen Sie sich von einem erfahrenen Mann etwas sagen . . . wie alt sind Sie?“

„Achtundzwanzig.“

„Na, sehen Sie. Es hat schon manch einer zu früh, aber noch niemand zu spät geheiratet. Ich jedenfalls bin recht froh, dass Sie unserem Institut noch erhalten geblieben sind.“

Dr. Sturm hatte das Gefühl, dass dies eine Entlassung sein sollte und stand auf.

Professor Faber hob seine schmale, sensible Hand. „Moment, lieber Kollege. Sie wissen, dass ich heute nach Berlin fliege. Zu einem Kongress. Lassen Sie sich die verschiedenen Anschriften und Telefonnummern, unter denen ich zu erreichen bin, von meiner Sekretärin geben. Notfalls werde ich in kürzester Zeit zurück sein. Aber ich hoffe doch, dass uns über dieses Wochenende ein Mordfall erspart bleibt. Und im übrigen verlasse ich mich ganz auf Sie, lieber Kollege.“

Дискурс 33

(із роману Е.М. Ремарке "Drei Kameraden", S. 433–435)

Учасники: адресант – Pat
адресат – Robbert
Об'єкт оцінки – стан хворої

Місце дії: im Zimmer

Ich ging wieder zu Pat hinauf. Sie lag schwer atmend, mit vielen Kissen im Rücken. "Willst du nicht Ski laufen?" fragte sie. Ich schüttelte den Kopf. "Der Schnee ist zu schlecht. Es taut überall."

"Willst du dann nicht mit Antonio Schach spielen?"

"Nein", sagte ich. "Ich will hier bei dir bleiben."

"Armer Robby!" Sie versuchte eine Bewegung zu machen. "Hol dir doch wenigstens was zu trinken."

"Das kann ich tun."

Ich ging in mein Zimmer und holte eine Flasche Kognak und ein Glas. "Willst du ein bisschen?" fragte ich. "Du darfst, das weißt du doch." Sie nahm einen kleinen Schluck und nach einer Weile noch einen. Dann gab sie mir das Glas zurück. Ich schenkte es voll und trank es aus.

"Du solltest nicht aus demselben Glas trinken wie ich", sagte Pat.

"Das wäre ja noch schöner." Ich goss das Glas noch einmal voll und stürzte es herunter.

Sie schüttelte den Kopf. "Du musst das nicht tun, Robby. Du darfst mich auch nicht mehr küssen. Du darfst überhaupt nicht mehr so viel bei mir sein. Du sollst nicht krank werden."

"Ich werde dich küssen und mich den Teufel um etwas scheren", erwiderte ich.

"Nein, du darfst nicht. Du darfst auch nicht mehr in meinem Bett schlafen."

"Gut, dann schlaf du mit mir in meinem."

Sie bewegte abwehrend den Mund. "Lass das, Robby. Du musst noch lange leben. Ich will, dass du gesund bleibst und Kinder hast und eine Frau."

Sie lag eine Weile still. "Ich hätte gern ein Kind von dir gehabt, Robby", sagte sie dann und legte ihr Gesicht an meine Schulter. "Früher wollte ich es nie. Ich konnte es mir gar nicht vorstellen. Aber jetzt denke ich oft daran. Es wäre schön, wenn etwas von einem bliebe. Das Kind würde dich dann manchmal ansehen und du würdest dich an mich erinnern. Dann wäre ich wieder da so lange."

"Wir werden noch ein Kind haben", sagte ich. "Wenn du wieder gesund bist. Ich möchte gern ein Kind von dir haben, Pat. Es muss aber ein Mädchen sein, das auch Pat heißt."

Sie nahm mir das Glas aus der Hand und trank einen Schluck.

"Vielleicht ist es besser, dass wir keins haben, Liebling. Du sollst nichts mitnehmen. Du sollst mich vergessen. Und wenn du an mich denkst, sollst du nur denken, dass es schön war mit uns, – mehr nicht. Dass es vorbei gegangen ist, das werden wir doch nie begreifen. Traurig sollst du nicht sein."

"Ich bin traurig, wenn du so etwas sagst."

Sie sah mich eine Zeitlang an. "Wenn man so liegt, denkt man über manches nach. Und vieles kommt einem sonderbar vor, was man sonst gar nicht beachtet. Weißt

du, was ich jetzt nicht mehr verstehen kann? Dass man sich so liebt wie wir, und dass trotzdem einer stirbt."

"Sei still", sagte ich. "Einer muss immer zuerst sterben, immer im Leben. Aber so weit sind wir noch lange nicht."

"Man dürfte nur sterben, wenn man allein ist. Oder wenn man einander hasst; – aber nicht wenn man sich liebt."

Ich zwang mich zu einem Lächeln. "Ja, Pat", sagte ich und nahm ihre heißen Hände in meine, "wenn wir die Welt machen würden, würde sie besser aussehen, was?"

Sie nickte. "Ja, Liebling. Wir würden solche Sachen nicht zulassen. Wenn man nur wüsste, was dahinter ist. Glaubst du, dass es weitergeht, nachher?"

"Ja", erwiderte ich. "Es ist so schlecht gemacht, dass es nicht zu Ende sein kann."

Sie lächelte. "Das ist auch ein Grund. Aber findest du das auch schlecht gemacht?" Sie zeigte auf einen Busch gelber Rosen neben ihrem Bett.

"Das ist es ja gerade", erwiderte ich. "Die Einzelheiten sind wunderbar, aber das Ganze hat keinen Sinn. Als wenn es von einem gemacht ist, dem auf die wunderbare Vielfalt des Lebens nichts anderes eingefallen ist, als es wieder zu vernichten."

"Und es wieder neu zu machen", sagte Pat.

"Auch da sehe ich den Sinn nicht", erwiderte ich. "Besser ist es dadurch bis heute nicht geworden."

"Doch, Liebling", sagte Pat, "mit uns, das hat er schon gut gemacht. Besser ging es gar nicht. Nur zu kurz. Viel zu kurz."

Дискурс 34

(із роману Heinz Sponzel "Made in Germany: die dramatische Geschichte des Hauses Zeiss". – S. 138–139)

Учасники: адресант – Еліза Снелль

адресати – молоді дами

Об'єкт оцінки – професор Аббе та молоді дами

Місце дії: зала

Die jungen Damen der höheren Gesellschaft von Jena kicherten noch immer, mitten unter ihnen stand Elise Snell. Sie hatte sich die Ohren zuhalten müssen, um es nicht zu hören, wie man höhnisch und besserwissend über Abbe herzog. Es war schwer für sie, zu schweigen. Ziemlich lange beherrschte sie sich, dann aber fuhr es wütend aus ihr heraus:

"Gänse seid ihr! Jawohl, ganz alberne Gänse seid ihr!"

Betroffen sahen die anderen sie an.

"Wir, albern? Albern war nur der Professor!"

"Er will Professor sein und kann nicht mal reden!"

Erneut setzte das Kichern und das Tuscheln ein, und die hämischen Bemerkungen häuften sich.

"Ihr könnt diesem Manne nicht das Wasser reichen, so dumm und arrogant seid ihr!" empörte sich das junge Mädchen. Professor Snell nahm seine zornige Tochter am Arm und zog sie mit sich fort.

"Lass dich nicht mit ihnen ein, Elise. Sie werden es doch nicht begreifen."

"Die sollen zum Maskenball gehen, die Gänse, aber nie wieder zu einer Vorlesung!"

Beruhigend nickte der Vater.

"Ist schon gut, Elise! Komm jetzt!"

Schweigend schloß sich Dr. Mohr ihnen an. Er nahm keine Stellung, er sagte nicht, was er dachte. Aber in diesem Augenblick fühlte er, dass Elise weiter denn je von ihm entfernt war.

Дискурс 35

(из романа Heinz Sponsel "Made in Germany: die dramatische Geschichte des Hauses Zeiss". – S. 51–57)

Учасники: адресант – Адельгайд фон Айх

адресат – Ернст Аббе

Об'єкт оцінки – Ернст Аббе

Місце дії: кімната Ернста

Als Abbe die Tür zu seiner Stube aufgerissen hatte, blieb er wie angewurzelt stehen. Auf diesen Besuch war er nicht gefasst.

"Sie, Adelheid von Eich, in Jena, und hier in meinem Zimmer?"

Verlegen schloss er die Tür hinter sich und trat mit unsicheren Schritten weiter in sein Zimmer. Er war so verduzt, dass er vergaß, der Dame die Hand zu geben. Adelheid von Eich lächelte und streckte sie ihm entgegen:

"Früher haben wir du zueinander gesagt. Du nanntest mich Adelheid, und ich sagte Ernst zu dir. Ich denke, wir sollten bei dem Du bleiben."

Schweigend gaben sie einander die Hand, einer schaute den anderen an. Viele liebe Erinnerungen standen plötzlich wieder vor ihnen.

"Es hat sich vieles geändert seit damals, Ernst."

"Ja, Sie sind – du bist noch schöner geworden."

Adelheid von Eich lachte fröhlich.

"Ich glaube, das ist das erste Kompliment, das ich von dir höre. Ich weiß es zu schätzen."

"Damals warst du auch noch ein halbes Kind, Adelheid, und noch keine Dame", verteidigte sich Abbe und überlegte im gleichen Augenblick, wo sein Besuch Platz nehmen könne.

Schließlich räumte er einen Berg Bücher von einem Stuhl und schob ihn ihr mit ungeschickten Bewegungen hin.

"Einen Sessel, wie du ihn gewohnt bist, kann ich dir leider nicht anbieten. Ich weiß auch: in dieser Stube ist ein Armer-Leute-Geruch. Du wirst ihn nicht gewohnt sein. Es tut mir leid, aber nachdem du nun einmal hergekommen bist, wirst du dich

wohl oder übel damit abfinden müssen. Du kannst ja notfalls dein parfümiertes Taschentuch zum Ausgleich vor die Nase halten."

Adelheid überhörte die Verbitterung, die in diesen Worten lag. Sie dachte nicht daran, sich an der Armut und Not des Jugendfreundes zu stoßen, und gab sich so unbefangen wie möglich.

Sie liebte diesen seltsamen Menschen in ihrer Art und wusste um den Wert Abbes.

"Verzeih, Ernst, dass ich einfach so eingebrochen bin bei dir, aber wenn ich mich vorher angemeldet hätte, hätte ich dich bestimmt nicht angetroffen. Ich wollte dich überraschen. Ich wollte sehen, wo du lebst und wie du lebst. Darum bin ich hier!"

Damit nahm Adelheid wie selbstverständlich auf dem wackligen Stuhl vor seinem Schreibtisch Platz und sah den jungen Gelehrten offen an. Er war immer noch verlegen und gestand:

"Die Überraschung ist dir gelungen. Der Hauch einer fremden Welt kommt da plötzlich in mein armseliges Zimmer. Ein Hauch von Paris, Rom, Neapel oder irgendeiner anderen großen Stadt, in der du in den vergangenen Jahren gelebt hast."

Es lag kein Vorwurf in der Stimme des Mannes, eher ein wenig Fernweh, ein schmerzliches Bedauern. Adelheid von Eich glaubte es herauszuhören und deutete es auf ihre Weise:

"Paris, Neapel? – O Ernst, das ist alles vorbei! Übrigens ist mein Mann vor einem Jahr gestorben. Du weißt, er war viel älter als ich und ..."

Als wollte Abbe nichts davon hören, unterbrach er sie:

"Das tut mir leid. Hätte ich es rechtzeitig gewusst, hätte ich dir bestimmt eine Karte geschrieben."

Für Minuten blieb es still. Dann erhob sich Adelheid plötzlich und trat dicht vor den Jugendfreund.

"Ja, das ist alles vorbei, Paris und Neapel. Und noch mehr – eine Ehe! Und jetzt weiß ich nicht, ob ich mich in Jena oder in Eisenach niederlassen soll. Vater möchte gern, dass ich ihm im Geschäft helfe."

Abbe sah den alten Herrn von Eich leibhaftig vor sich, hörte seine hartklingende Stimme und fragte fast lauernd:

"Weiß er, dass du zu mir gefahren bist?"

"Ja, er läßt dich grüßen wie immer."

"Wie immer? Nun, es gab einmal eine Zeit, da war er sehr böse auf mich, Vielleicht auch mit Recht. Schließlich habe ich es ihm zu verdanken, dass ich zur höheren Schule gehen und mehr als andere lernen konnte. Ohne ihn wäre ich heute irgendein unbekannter Arbeiter in irgendeiner Eisenacher Spinnerei oder in sonst einer Fabrik."

"Ich weiß, dass ich in deines Vaters Geschäft als Buchhalter hätte eintreten sollen. Aber ich konnte mich damals wirklich nicht dazu entschließen. Es ging einfach nicht. Es war bestimmt kein Undank damals, Adelheid. Aber der Streber und Sucher, der Planer und Forscher Abbe als Buchhalter? Das wäre niemals gut ausgegangen. Dessen kannst du versichert sein."

"Du hast vorhin gesagt: dein Vater ließe mich wie immer grüßen. Ich bin sehr froh darüber, denn ich nehme an, dass dein Vater mir also endgültig verziehen und alles vergessen hat."

Aufmerksam hatte ihm Adelheid von Eich zugehört, manchmal wollte sie unterbrechen, aber sie ließ ihn ausreden, ehe sie sagte:

"Vielleicht verziehen, Ernst. Vergessen sicher nicht. Er spielt noch immer mit dem Gedanken, dass du doch noch in sein Geschäft eintrittst, damit es dir endlich einmal besser geht."

"Besser geht", wiederholte Abbe nachdenklich, "das hört sich gut an. Wie es einem Privatdozenten geht, brauche ich dir nicht zu sagen, Adelheid. Du siehst hier mein Zimmer, siehst, wie schäbig ich angezogen bin – das sagt dir alles. Privatdozent sein, das ist wohl das bitterste Schicksal, das einem Menschen im Deutschland unserer Tage zustoßen kann. Da muss man sogar von Herzen dankbar sein, wenn man einmal von einem Professor zum Mittagessen eingeladen wird – wie ich heute zum Beispiel."

Abbe blickte auf seine große und plumpe Taschenuhr, ging zum Kleiderschrank, band seinen alten Kragen ab und legte einen neuen um. Es war höchste Zeit für ihn.

Enttäuschung malte sich in den Augen Adelheid von Eichs.

"Schade. Ich hätte dich gerne zum Mittagessen eingeladen. Es gäbe vieles zu besprechen zwischen uns – zwischen uns beiden, Ernst."

Ihre Augen waren groß und voll auf den jungen Gelehrten gerichtet. Und noch einmal wiederholte sie:

"Zwischen uns beiden, Ernst!"

Doch Abbe antwortete nicht.

Adelheid drehte sich zum Fenster und starrte durch die Scheiben auf die Straße hinaus. Groß und verführerisch empfand der Mann die Versuchung, die in dieser Stunde an ihn herantrat. War es Schicksal, dass Adelheid gerade heute kam, an diesem Vormittag, da er in seiner letzten und äußersten Verzweiflung den Weg zum Universitätskurator von Eggeling gegangen war? Es musste wohl so sein. Dennoch fragte er:

"Warum bist du gekommen, Adelheid, warum ausgerechnet heute?"

Sie begriff den Sinn seiner Frage nicht und antwortete ganz aus ihrer eigenen Gedankenwelt heraus:

"Vater wiederholt sein Angebot, Ernst. Du weißt, dass er alt ist und dass er schon seit langem eine Hilfe für das Geschäft braucht. Mehr noch als eine Hilfe – einen Nachfolger."

Adelheid stand dicht hinter dem langen, hageren Mann, der so groß war, dass ihr Scheitel nicht einmal bis zu seinen Schultern reichte.

"Überlege es dir, Ernst! Sag nicht gleich nein. Wir wissen, wie es um dich steht. Es ist uns bekannt, dass der Staat nicht nur kein Geld hat, um seine Wissenschaftler anständig zu bezahlen, er hat nicht einmal Mittel, um ein Laboratorium so einzurichten, wie du es brauchst. Warum gehst du wie ein Arbeiter in die Werkstatt von Zeiss..."

Abbe fuhr herum, er starrte in das Gesicht der jungen Frau, er suchte nach Worten:

"Ihr spioniert mir nach?"

"Nachspionieren? Wofür hältst du Vater und mich? Es ist nicht nur in Jena bekannt, wie die Dinge hier stehen. So etwas spricht sich von selbst herum. Als ich mich entschloss herzukommen, wusste ich alles. Ich habe mir dein Zimmer ganz genauso, wie es ist, vorgestellt. Ich habe auch den Geruch nach armen Leuten erwartet. Und es wundert mich gar nicht, dass du keinen anderen Anzug anzuziehen hast, wenn du bei einem Professor zum Essen eingeladen bist, sondern nur einen sauberen Kragen umlegen kannst."

Die Worte gingen wie Hammerschläge auf Abbe nieder, doch nahm er sie ohne Wimperzucken auf:

"Gib dir keine Mühe, Adelheid, ich habe ein für allemal meinen Weg gewählt. Dass ich trocken Brot essen muss, das soll mich nicht stören."

Die Besucherin kannte den Stolz des Mannes und achtete ihn. Aber sie war eine Frau, die helfen wollte, wenn es zu helfen ging.

"Es muss doch möglich sein, dir eine Professur zu verschaffen, Ernst. Der Universitätskurator von Eggeling ist mein Onkel. Er muss dir eine Professur verschaffen, sonst ..."

Erschrocken hob Abbe die Hände, abwehrend, überempfindlich und ängstlich.

"Ich will keine Protektion. Ich bin, was ich kann, nicht mehr und nicht weniger. Ich will durch mich selbst, durch meine Leistung vorwärtskommen."

Abbes Hand zitterte, als er den Schlips zu binden versuchte. Es gelang ihm nicht. Adelheid half ihm, ganz nahe stand sie vor ihm und lachte ihn freundlich an:

"Mein lieber Ernst, du bist noch der alte Dickkopf. Mit einem gewissen Vergnügen stelle ich fest, dass du dir noch immer den Schlips nicht selbst binden kannst. Komm, ich will dir helfen ..."

Mitten in ihrer Rede stockte sie plötzlich, blickte ihren Jugendfreund an und meinte nachdenklich:

"Eines ist mir allerdings neu, Ernst. Ich wundere mich, dass du heute einen frischen Kragen anziehst. Das ist ja ein richtiger Fortschritt bei dir. Wahrscheinlich wegen Frau Professor Snell, nehme ich an."

Abbe erklärte etwas unwirsch:

"Es gibt keine Frau Professor Snell, wenn du es genau wissen willst, sie ist schon lange gestorben. Seine Tochter Elise führt den Haushalt."

Verwundert horchte Adelheid auf. Warum wurde er so kurz angebunden? Hatte sie ihn ungewollt verletzt? Sie hatte doch nur Spaß gemacht. War er schon so weit mit den Nerven herunter, dass er keinen Scherz mehr vertrug? Schnell hatte sie sich wieder in der Gewalt. Die gute Erziehung in Neapel und Paris macht sich bezahlt, dachte sie lächelnd bei sich und meinte:

"Dann wollen wir die Krawatte ganz besonders sorgfältig binden, Ernst. Junge Mädchen achten gern auf solche Dinge."

Es war Ernst Abbe peinlich, von ihr wie in alten Zeiten behandelt zu werden. Er versuchte, sich aus der Schlinge zu ziehen, blickte auf seine Uhr und stellte sichtlich erschrocken fest:

"Es ist höchste Zeit, ich muss gehen."

"Dann müssen wir gehen", nickte ihm Adelheid von Eich zu. Hintereinander stiegen sie die steile Treppe hinab, verließen das Haus des Metzgermeisters Donat und traten auf die Straße. Eilfertig sprang der Kutscher vom Bock und öffnete für seine Dame die Wagentür. Adelheid stieg ein. Durch das offene Fenster gab sie Ernst Abbe die Hand.

"Du hättest viel Zeit für deine wissenschaftlichen Forschungen, wenn du dich entschließen könntest, das Angebot meines Vaters anzunehmen. Ich bitte dich herzlich, sei kein Narr! Überlege es dir, überlege es dir gründlich, Ernst!"

Noch einmal winkte sie dem Jugendgespielen zu, nannte dem Kutscher irgendeine Adresse und lehnte sich dann mit verhaltenen Tränen in den Augen in den Wagen zurück. Im gleichen Augenblick setzten sich die Pferde in Trab, die Kutsche rollte davon.

Ernst Abbe stand wortlos auf der Straße. Er schaute dem davonratternden Wagen nach, ihn schwindelte. Alles verschwamm vor seinen Augen. Himmel wurde Erde, und Erde wurde Himmel, Bäume waren Häuser, und Häuser waren Bäume. Einen Augenblick lehnte er sich an die Hauswand, fuhr sich mehrmals über die Augen und ging dann unsicheren Schrittes davon. Noch lange klang in seinen Ohren der Hufschlag der Pferde und das sich entfernende Rollen von Rädern. Dann war Stille ran ihn und Leere und Einsamkeit.

Дискурс 36

(із роману Е. М. Remarque "Drei Kameraden". – S. 61–63)

Учасники: адресант – Готфрід Ленц

адресат – Роберт

Об'єкт оцінки – Роберт і Пат

Місце дії: у майстерні

Ich ging zur Grube hinüber, wo Lenz gerade unter dem Ford hervorkroch.

„Robby“, sagte er, „mir ist da was eingefallen. Wir müssen uns mal um das Mädchen von dem Binding kümmern.“

Ich starrte ihn an. „Wie meinst du das?“

„Genau, wie ich es sage. Aber was starrst du denn so?“

„Ich starre nicht.“

„Du stierst sogar. Wie hieß das Mädchen eigentlich noch? Pat, aber weiter?“

„Weiß ich nicht“, erwiderte ich.

Er richtete sich auf. „Das weißt du nicht? Du hast doch ihre Adresse aufgeschrieben! Ich habe es selbst gesehen.“

„Habe den Zettel verloren.“

„Verloren!“ Er griff sich mit beiden Händen in seinen gelben Haarwald.

„Und dazu habe ich damals den Binding eine Stunde draußen beschäftigt!
Verloren! Na, vielleicht weiß Otto sie noch.“

„Otto weiß sie auch nicht.“

Er sah mich an. „Jammervoller Dilettant! Um so schlimmer! Weißt du denn nicht, dass das ein fabelhaftes Mädchen war? Herrgott!“ Er starrte zum Himmel. „Läuft uns endlich schon mal was Richtiges über den Weg, dann verliert so ein Trauerbolzen die Adresse!“

„So großartig fand ich sie gar nicht.“

„Weil du ein Esel bist“, erwiderte Lenz, „ein Trottel, der nichts kennt, was über das Niveau der Huren aus dem Café International hinausgeht! Du Klavierspieler, du! Ich sage dir nochmals: es war ein Glücksfall, ein besonderer Glücksfall, dieses Mädchen! Du hast natürlich keine Ahnung von sowas! Hast du dir die Augen angesehen? Natürlich nicht, – du hast dein Schnapsglas angesehen.“

„Halt den Schnabel“, unterbrach ich ihn, denn mit dem Schnapsglas traf er in eine offene Wunde.

„Und die Hände“, fuhr er fort, ohne mich zu beachten, „schmale, lange Hände wie eine Mulattin, davon versteht Gottfried etwas, das kannst du glauben! Heiliger Moses! Endlich einmal ein Mädchen, wie es sein muss, schön, natürlich, und, was das wichtigste ist, mit Atmosphäre.“ Er unterbrach sich: „Weißt du überhaupt, was das ist, Atmosphäre?“

„Luft, die man in einen Reifen pumpt“, erklärte ich mürrisch.

„Natürlich“, sagte er mitleidig und verachtungsvoll, „Luft, natürlich! Atmosphäre, Aura, Strahlung, Wärme, Geheimnis, – das, was die Schönheit erst beseelt und lebendig macht, – aber was rede ich – deine Atmosphäre ist der Rumdunst“

„Hör jetzt auf oder ich lasse was auf deinen Schädel fallen“, knurrte ich.

Aber Gottfried redete weiter, und ich tat ihm nichts. Er hatte ja keine Ahnung davon, was passiert war, und dass jedes Wort von ihm mich mächtig traf. Besonders jedes über das Trinken. Ich war schon drüber weg gewesen und hatte mich ganz gut getröstet; jetzt aber wühlte er alles wieder auf. Er lobte und lobte das Mädchen, und mir wurde bald zumute, als hätte ich wirklich etwas Besonderes unwiederbringlich verloren.

Дискурс 37

(із роману Ch. Link "Das Echo der Schuld". – S. 58–59)

Учасники: адресант – пані Вірджинія Квентін
адресати – пан Фредерік Квентін

Об'єкт оцінки – нещасна родина, з якою напередодні трапилася корабельна аварія.

Місце дії: будинок Квентінів

Sie sah ihn an. "Das sind nette Menschen. Wirklich."

"Du kennst sie doch gar nicht."

"Ich habe durchaus ein bisschen Menschenkenntnis."

Er seufzte. "Das bestreite ich doch auch gar nicht. Aber ... aus ihrer Situation heraus können die sich zu Zecken entwickeln. Egal, wie nett sie sind. Diesen Gedanken solltest du zumindest im Kopf behalten."

Er hatte den Eindruck, dass auch sie seufzte, eigentlich unhörbar, eher an ihrer Mimik zu erkennen. "Sie ziehen – vielleicht – morgen hier ein. Wir reisen zum selben Zeitpunkt ab. Ich kann einfach das Problem nicht erkennen."

"Ist das Schiff von den Leuten für immer weg?", erkundigte sich Kim, die etwas unlustig in ihrem Spinat stocherte.

"Für immer", sagte Frederik. "Die sind arm wie Kirchenmäuse."

"Wie Kirchenmäuse?", wunderte sich Kim.

"Das ist nur so ein Ausdruck", erklärte Virginia. "Er soll besagen, dass diese Leute nichts mehr haben auf der Welt. Was sie aber nicht zu schlechten Menschen macht."

"Oh, sie haben aber doch noch etwas", sagte Frederik spitz, "und zwar eine kostenlose, unbefristete Unterkunft. Ich würde sagen, das ist gar nicht so schlecht!"

"Unbefristet! Wer sagt das denn? Lediglich solange sie hier sein müssen, um ihre Angelegenheiten zu klären, werden sie ..."

"Virginia", unterbrach Frederic, "manchmal bist du wirklich ein bisschen naiv. Hast du mit ihnen einen Termin vereinbart, wann sie hier wieder ausziehen müssen? Ihnen ein Datum genannt?"

"Natürlich nicht. Ich habe ..."

"Dann ist ihr Aufenthalt in unserem Haus unbefristet. Und was die Klärung ihrer Angelegenheiten betrifft: Da gibt es nichts zu klären. Darin besteht ja ihr Schlamassel. Was das angeht, ist es gleichgültig, ob sie die Insel heute morgen oder in drei Monaten verlassen".

Sie erwiderte nichts. Er fragte sich, ob sie ihn für kaltherzig hielt.

Дискурс 38

(із роману J. Seghers "Die Braut im Schnee". – S. 105)

Учасники: адресант – der Hausmeister

адресати – Marthaler

Об'єкт оцінки – музика та пані Хольман

Місце дії: фое будинку

"Ich hab was Neues auf Lager. Wollen Sie's hören?"

Marthaler nahm einen großen Schluck aus dem Glas und nickte. "Also gut, Füchsel, legen Sie los!"

Der Hausmeister stellte sich vor ihm in Positur, atmete tief ein und begann zu pfeifen. Er piff so traumwandlerisch schön, dass Marthaler unwillkürlich lächeln musste. Er erkannte die Melodie sofort. Es war die Arie der Königin der Nacht aus dem ersten Akt von Mozarts Zauberflöte.

Marthaler schloss die Augen und ließ den Schnaps und die Musik auf sich wirken. Als die letzten Töne verklungen waren, schaute Füchsel ihn erwartungsvoll an.

"Das war schön", sagte Marthaler, "schöner als alles, was ich in den letzten Tagen erlebt habe."

Füchsel seufzte. "Ja", sagte er, "aber nichts ist so schön wie die schöne Frau Hollmann. Haben Sie sie gesehen?"

"Ja, sie ist sehr apart."

"Apart", erwiderte Füchsel versonnen. "Apart ist das Wort, das ich gesucht habe. Thea Hollmann ist das aparteste Wesen, dem ich je begegnen durfte."

Marthaler hob sein Glas und trank es aus. "Füchsel, Sie sind ein Schwerenöter. Aber Sie haben mir gut getan. Und jetzt rufen Sie mir bitte ein Taxi".

Дискурс 39

(из романа Ch. Link "Das Echo der Schuld". – S. 162–163)

Учасники: адресант – незнайомий чоловік

адресати – маленька Яна

Об'єкт оцінки – Яна

Місце дії: магазин

"Um Viertel nach zwei. Da könnte ich hier sein. "

"Viertel nach zwei passt mir großartig", hatte der Mann versichert. "Ich werde hier warten, und du kannst dir überlegen, ob du dazustoßen möchtest".

"Das ist sehr nett von Ihnen", hatte sie gemurmelt.

Er hatte gelächelt. "Du bist ein besonders hübsches Mädchen, Janie. Und dazu intelligent und freundlich. Wenn ich dir einen Gefallen tun kann, so ist mir das ein Vergnügen."

Ich hatte kurz überlegt und dann hinzugefügt: "Weißt du, Janie, ich denke, unser Plan sollte vorläufig unser Geheimnis bleiben. Ich könnte mir denken, dass deine Mum ärgerlich wird, wenn sie erfährt, dass du ganz ohne sie woanders eine Party feiern möchtest!" ... " Und du solltest auch mit deinen Freundinnen noch nicht darüber sprechen", fuhr der Mann fort, "denn nachher wird das womöglich alles nichts, und dann stehst du blamiert da." ....

... "Ja. Da haben Sie Recht."

"Versprochen?", fragte er. "Kein Wort zu niemandem?"

"Kein Wort", hatte sie feierlich gesagt.

Er hatte ihr über die Haare gestrichen. "Wir feiern den schönsten Geburtstag deines Lebens, Janie", hat er gesagt.

Дискурс 40

(із роману Е. М. Remarque "Drei Kameraden". – S. 146–147)

Учасники: адресант – Фердинанд (художник)

адресат – клієнт

Об'єкт оцінки – картина

Місце дії: ательє

An den Wänden des Ateliers hingen einige stattliche Ölporträts in goldenen Rahmen, darunter die kleinen dazugehörigen Photographien. Jeder Kunde konnte dadurch sofort sehen, was selbst aus einer verwischten Momentaufnahme zu machen war.

Ferdinand führte den Backermeister herum und fragte ihn, welche Art ihm am besten gefiele. Der Backer fragte zurück, ob die Preise sich nach der Größe richteten. Ferdinand erklärte, es ginge nicht nach dem Quadratmeter, sondern nach der Ausführung. Darauf gefiel dem Bäcker das größte am besten.

"Sie haben einen guten Geschmack", lobte Ferdinand, "das Bild ist ein Porträt der Prinzessin Borghese. Es kostet achthundert Mark. Mit Rahmen."

Der Bäcker zuckte zusammen. "Und ohne Rahmen?"

"Siebenhundertzwanzig."

Der Bäcker bot vierhundert Mark. Ferdinand schüttelte den Löwenschädel. "Für vierhundert Mark können Sie höchstens ein Kopfbild im Profil haben. Aber nicht ein Kniestück en face. Das ist die doppelte Arbeit"....

Der Bäcker meinte, ein Kopfbild im Profil genüge. .... Der Bäcker war auch bald reif, – besonders, als Ferdinand ihm die Wirkung eines so pompösen Bildes auf übelwollende Nachbarn ausmalte.

"Gut", sagte er, "aber zehn Prozent Rabatt bei Barzahlung."

"Einverstanden", erwiderte Ferdinand, "zehn Prozent Rabatt, und als Anzahlung für meine Auslagen, Farben und Leinwand, dreihundert Mark".

Sie redeten noch eine Zeitlang hin und her, dann wurden sie einig und besprachen die Ausführung. Der Bäcker wollte eine Perlenkette und eine goldene Brosche mit Diamanten extra dazu gemalt haben. Sie waren auf den Photos nicht zu sehen.

"Selbstverständlich", erklärte Ferdinand, "der Schmuck ihrer Gattin wird mitgemalt. Am besten ist, Sie bringen ihn mir einmal für eine Stunde her, damit er möglichst naturgetreu wird."

Der Backer wurde rot. "Ich habe ihn nicht mehr da. Er ist – ich habe ihn bei Verwandten."

"Ach so. Na, dann geht es auch so. Sah die Brosche ähnlich aus wie die auf Bilde drüben?"

Der Backer nickte, "Nicht ganz so groß."

"Schön. Dann werden wir sie so machen. Die Kette brauchen wir ohnehin nicht. Perlen sehen ja alle ähnlich aus."

Der Bäcker atmete auf. "Und wann ist das Bild fertig?"

"In sechs Wochen."

"Gut." Der Backer verabschiedete sich

Наукове видання

ОВСІЄНКО Леся Олександрівна

**СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОЦІНКИ
В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ**

Монографія

Українською та німецькою мовами

Формат 60x90 1/16. Умовн. друк. арк. 12,2
Наклад 300 прим. Замовлення № 63-20.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Підписано до друку 09.07.2020

Видавець і виготовлювач «Novabook»
ПП Щербатих О.В.
вул. Софіївська, 36-Б, м. Кременчук, 39601
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №2129 від 17.03.2005р.

www.novabook.com.ua
тел.: 097 555 10 72

e-mail: novabook@ukr.net